

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİMDALI**

**AVRUPA BİRLİĞİNİN DIŞ İLİŞKİLERİNDE İNSAN HAKLARININ
YERİ:**

ÇİN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Deniz KARAKAŞ

Ankara-2011

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİMDALI**

AVRUPA BİRLİĞİNİN DIŞ İLİŞKİLERİNDE İNSAN HAKLARININ

YERİ:

ÇİN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Deniz KARAKAŞ

Tez Danışmanı

Yrd.Doç.Dr. Özlem KAYGUSUZ

Ankara-2011

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER
ANABİLİMDALI

AVRUPA BİRLİĞİNİN DIŞ İLİŞKİLERİNDE İNSAN HAKLARININ
YERİ:

ÇİN ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: *Özlem Kaygıncı*

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Özlem Kaygıncı

Özlem Kaygıncı

Yrd. Doç. Dr. Ertem Denk

Ertem Denk

Doç. Dr. Fethi Arıkel

Fethi Arıkel

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (28/ 05/ 2010)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Deniz KARAKAŞ

TEŐEKKÖR

Bilgilerini bizimle paylaşan, bizi yetiştiren Ankara Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler anabilim dalındaki değerli hocalarıma ve tezimde bana yol gösteren, yardımcı olan ve hatalarımı düzelten danışman hocam Sayın Yrd.Doç.Dr.Özlem KAYGUSUZ'a teőekkürlerimi sunarım. Tez yazımım sırasında yaşadığım stresi yansıttığım ve bu günlerde benim kahrımı çeken kızıma, anneme, babama; desteğini benden hiç esirgemeyen sevgili eşime teőekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER	Sayfa
İçindekiler	I
Kısaltmalar.....	IV
Giriş.....	1
Birinci Bölüm	
1. İnsan Hakları Açısından Avrupa Birliği.....	17
1.1 Kurucu Antlaşmalarda İnsan Hakları Düzenlemeleri.....	18
1.2 ATAD'ın İnsan Haklarına İlişkin İçtihat Geliştirmesi.....	19
1.3. Revizyon Antlaşmalarıyla Yapılan Düzenlemeler.....	23
1.3.1 Avrupa Tek Senedi İle Yapılan Düzenlemeler.....	23
1.3.2 Maastricht Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler.....	24
1.3.3 Amsterdam Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler.....	26
1.3.4 Nice Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler.....	29
1.3.5 Temel Haklar Şartı.....	31
1.3.6 Lizbon Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler.....	36
1.4. İnsan Hakları Alanında Avrupa Birliği Organlarının Çalışmaları.....	40
1.4.1 Avrupa Parlamentosu'nun Çalışmaları.....	41
1.4.2 Avrupa Konseyi'nin Ve Avrupa Komisyonu'nun Çalışmaları.....	46
1.4.3 Avrupa Birliği Adalet Divanının Çalışmaları.....	47
1.5 Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Açısından İnsan Hakları.....	49
1.6. Avrupa Birliğine Aday Ülkelere Karşı Uygulanan Ön Koşullar.....	51
1.6.1 Kopenhag Kriterleri.....	51
1.6.2 İlerleme Raporları.....	54

İkinci Bölüm

2. Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelerle İlişkilerinde İnsan Haklarının Yeri.....	57
2.1 Uluslararası Alanda İnsan Hakları.....	57
2.2 Uluslararası İlişkilerde İnsan Hakları İhlallerine Karşı Kullanılan Diplomasi Araçları.....	66
2.3 Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülke İle Yaptığı Antlaşmalarda İnsan Hakları.....	69
2.3.1 Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Uluslararası Antlaşmaların Yasal Dayanakları.....	78
2.3.2 Ortak Dış ve Güvenlik Politikası.....	82
2.3.3 Üçüncü Ülkelerde Etik Değerlerin Gerçekleştirilmesinde Birliğin ODGP Araçları.....	84
2.3.3.1 Ortak Strateji.....	84
2.3.3.2 Ortak Tutumlar.....	85
2.3.3.3 Ortak Eylemler.....	85
2.3.4 Yasal Bağlayıcılığı Olmayan Önlemler Ve Araçlar.....	87
2.3.5 Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı.....	90

Üçüncü Bölüm

3. Çin.....	93
3.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin.....	93
3.2. Çin'de Kültürel Yapı Ve İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi.....	102
3.2.1 Geleneksel Kültür Ve Konfüçyanizm.....	102
3.2.2 Milliyetçilik.....	105
3.2.3 Maoizm.....	107

3.3. Çin’de İnsan Hakları Sorunu.....	108
3.3.1 Keyfi veya Kanunsuz Öldürme.....	109
3.3.2 İdam Cezası	111
3.3.3 Düşünce ve İfade Özgürlüğü.....	117
3.3.3.1 İnsan hakları Savunucularına Yapılan Baskılar.....	119
3.3.3.2 Nobel Ödülü ve Liu Xiaobo	121
3.3.4 Azınlıklara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri.....	127
3.3.4.1 Tibet.....	127
3.3.4.2 Sincan.....	130
3.3.5 Din ve İnanç Özgürlüğü.....	134
3.3.6 İnternet Özgürlüğü.....	143
3.3.7 İnsan Haklarıyla İlgili Anayasal Düzenlemeler.....	145

Dördüncü Bölüm

4. Avrupa Birliği-Çin İlişkileri.....	148
4.1 AB-Çin İlişkisinin Yasal Çerçevesi.....	151
4.2. Avrupa Birliği Çin İlişkilerinin Tarihsel Seyri.....	154
4.2.1 1978-1988 Sınırlanmış Stratejik Ortaklık.....	154
4.2.2 1989-1996 İsteksiz Stratejik Ortaklık.....	157
4.2.3 1997-2001 Stratejik Ortaklık.....	162
4.2.4 Olgunlaşan Ortaklık Ve Avrupa Birliği-Çin Zirveleri.....	163
4.2.5 2005 Kapsamlı Stratejik İlişkiler.....	166
4.3. AB-Çin İlişkilerinde İnsan Hakları.....	173
4.3.1 AB İnsan Hakları Raporu.....	185

SONUÇ.....	194
KAYNAKÇA.....	197
ÖZET.....	213
ABSTRACT.....	214

EKLER

Ek 1: Çin Haritası

Ek 2: Avrupa Birliği'nin ihracat ve ithalat oranları, ticaret dengesi

KISALTMALAR:

AAET : AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU

AB : AVRUPA BİRLİĞİ

ABD : AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

AET : AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU

AGİK : AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI

AGSP : AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

AİHM : AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

AİHS : AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ

AK : AVRUPA KONSEYİ

AKÇT : AVRUPA KÖMÜR ÇELİK TOPLULUĞU

AKP : AFRİKA-KARAYİPLER-PASİFİK ÜLKELERİ

ASEAN : GÜNEYDOĞU ASYA ÜLKELERİ ÖRGÜTÜ

ASİ : AVRUPA SİYASİ İŞBİRLİĞİ

AT : AVRUPA TOPLULUĞU

ATAD : AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI

ATS : AVRUPA TEK SENEDİ

Bkz : BAKINIZ

BM : BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

çev. : ÇEVİREN

ÇHC : ÇİN HALK CUMHURİYETİ
ÇHKO : ÇİN HALK KURTULUŞ ORDUSU
ÇKP : ÇİN KOMÜNİST PARTİSİ
ÇNP : MİLLİYETÇİ ÇİN PARTİSİ
der. : DERLEYEN
DİHAA : DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI ARACI
DTÖ : DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ
ESKH : EKONOMİK, SOSYAL, KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ
EU : EUROPEAN UNION
FLGHR: FALUN GONG İNSAN HAKLARI ÇALIŞMA GRUBU
GATT : GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI
GSMH : GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA
GSYH : GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA
GTS: GENELLEŞTİRİLMİŞ TERCİHLER SİSTEMİ
İHEB : İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ
KİT : KAMU İKTİSADİ TEŞEKKÜLLERİ
MDAÜ : MERKEZİ DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ
ODGP : ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI
PCA : ORTAKLIK VE İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMALARI
RMB : (renminbi) ÇİN HALK CUMHURİYETİ PARA BİRİMİ
SAACR : GÜNEYDOĞU ASYA BÖLGESEL İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
SSCB : SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
STA : SERBEST TİCARET ANTLAŞMASI
WTO : DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

GİRİŞ

İnsan hakları kavramı insanın, başka hiçbir özelliğe sahip olmadan sadece insan olduğu için, hayatını onurlu bir şekilde sürdürmesini sağlayacak birtakım temel haklara sahip olması gerektiği düşüncesine dayanır.¹ “Bu anlamda insan hakları olanı değil olması gerekeni gösterir.”² İnsan olarak doğmak, insan haklarına sahip olmak için yeterli bir sebeptir. Ayrıca insanların deri rengi, ırkı, dili, dini ve kültürleri insan hakları için bir ayrıcalık ölçütü olamaz.

İnsan hakları kavramı kısaca şöyle tanımlanabilir: “İnsan hakları, insanın tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurallarla yönetilen ayrıcalıklardır.”³ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB) ikinci maddesinde insan hakları şöyle tanımlanmıştır:

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.”⁴

İnsan haklarının üç özelliği vardır; evrenseldir, devredilemez, bir bütündür.⁵ İnsan hakları evrenseldir, çünkü ihtiyaçlar ve kapasitelerle ilgili olarak tüm insanlar için kabul edilmiştir ve yaşayan her insan için uygulanabilmektedir.⁶ Yani ister zenci olsun, ister beyaz, şu ırktan olsun ister bu ırktan olsun insan olan herkesin hakkını

---

¹ Mehmet Emin Çağırın, **Uluslararası Alanda İnsan Hakları**, Ankara, Platin Yayınları, 2006, s.3

² Enver Bozkurt, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Asil Yayınevi, 2006, s.12

³ İsmail Doğan, **Vatandaşlık, Demokrasi Ve İnsan Hakları**, Ankara, Pegem Yayınları, 2005, s.250

⁴ Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml> (12.11.2009)

⁵ İonna Kuçuradi, “İnsan Hakları: Kavramı ve Çeşitleri”, **İnsan Hakları (Konferans Panel ve Sempozyumlar)**, Ankara, Ankara Barosu Başkanlığı, 2006, s.33

⁶ David Beetham, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara, Liberte Yayınları, 2006, s.188

ifade eder. İnsan hakları geri alınamaz; hiç kimsenin herhangi bir nedenle bir başkasını insan haklarından yoksun bırakmaya hakkı yoktur. İnsanlar, kendi ülkelerinin kanunları onların haklarını tanımadığında veya bu hakları ihlal ettiğinde dahi insan haklarına sahiptir. İnsan hakları “devredilemezdir”.⁷ İnsan haklarının bir bütün oluşturması da herhangi bir insan hakkının önceliği olmaması anlamına gelmektedir.⁸ Herhangi bir yasa oluştururken o ülkenin koşullarında insan hakları için bütün yurttaşların insan hakları için bazı sonuçları hesaba katarak oluşturması gerekmektedir. Çünkü insan hakları evrenseldir ve her yerde aynıdır, ama insan haklarının korunması için onlardan türetilen hukukun aynı olmasına gerek yoktur. Bazı koşullarda aynı insan hakkını korumak için farklı hukuk oluşturmak gerekebilir.⁹

İnsan hakları siyaset olarak incelendiğinde bu kuralların uygulanmasında küreselleşmenin etkisinin de incelenmesi gerekmektedir. Küreselleşme, dünya sistemine uyum sağlayanlar ile bu sistemin dışında kalanlar arasındaki uçurumu daha da genişletmiştir. Uluslararası insan haklarının teşvik edilmesi büyümenin sosyal gruplar arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlayan siyasal sistemin oluşturulması ve ulusal olduğu kadar uluslararası düzeyde de sosyo-ekonomik hakları hayata geçirilmesi gerekmektedir.¹⁰

Avrupa’da insan haklarının gelişimi oldukça sıkıntılı olmuştur. Bu gelişmeleri tarihsel sıralamasına uygun olarak kısaca ele almak gerekmektedir. Avrupa düşüncesine yön veren iki ortak nokta bulunmaktadır: biri hukuk kültürüdür, diğeri

---

⁷ Uluslararası Af Örgütü, “İlk Adım, İnsan Hakları Eğitimine Başlangıç İçin El Kitabı”, www.amnesty.org.tr, (12.09.2010), s.14

⁸ I. Kuçuradi, 2006, s.33

⁹ ibid, s.35,36

¹⁰ Pierre de Senarclens, “İnsan Hakları Siyaseti”, Jean- Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne-Marie Gardner (der.), **İnsan Haklarının Küreselleşmesi**, Tokyo, United Nations University Press, 2007, s.146,147

ise siyasal düşüncedir.¹¹ Avrupa hukuk kültürünün temeli Roma hukukudur. “Roma hukukunda şöyle denilmektedir: *Juris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (Hukukun temelleri şunlardır: Dürüstçe yaşamak, hiç kimseye zarar vermemek, kendine ait olanları herkese vermek)”¹². Roma hukukunun kilise hukukuna aktarılmasıyla yargılama ve cezalandırma yetkisi ve bunun sınırları belli olan ortak bir hukuk kültürü gelişmiştir. Habeas Corpus¹³, savaş hukuku, suç ve ceza hukuku ölçülülük ilkesi bu hukuk kültürünün, hukukun değişik alanlarında somutlaşmış ortak uygulama ölçütlerini oluşturmuştur.¹⁴

Roma hukuku bireysel ve toplumsal alanların yanı sıra, uluslararası ilişkileri de kapsamaktadır. Halk Meclisi, Senato, İmparator ve hukukçular arası yasama ve yargı güçlerini bağdaştıran bir mekanizma sağlaması bakımından önemlidir. Ayrıca yayıldığı coğrafyalar bakımından küresel bir güç olan Roma'nın hukuk sistematığı, Roma içerisinde “bütünleştirici” ve “ayrıştırıcı” işlevleri bir arada gerçekleştirerek bir tür evrensel hukuk oluşmasını sağlamıştır. Hukuka dayalı bu yönetim, Roma'yı ve Roma vatandaşlarını ifade etmekte, bunun dışındaki toplumlar “öteki” sayılmaktadır. Günümüz Avrupa Birliği içerisinde bütünleşmenin saç ayaklarından birisi olan “Avrupa vatandaşlığı” kavramının Roma vatandaşlığına dayandığı ve bu

---

¹¹ Aykut Çelebi, **Avrupa Halkların Birliği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s.49

¹² Ulrich Im Hof, **Avrupa'da Aydınlanma**, (çev.Şebnem Sunar), İstanbul, Literatür Yayınları, Ocak 2004, s.153

¹³ Habeas Corpus:26.05.1679 tarihinde Kral Charles II zamanında çıkarılmıştır. Kişi özgürlüğü ve güvenliğinin korunmasına yönelik hükümler içeren XXI maddelik bu belgede vatana ihanet ve cinayet dışında bir suç nedeniyle alıkonulan herhangi bir kimsenin tutuklanmasında mahkemeye resmi celp/davet emri olması temin edilmeli ve görev dışında ya da izinde olsun kendisine böyle bir emir için başvuran yargıç böyle bir emir verdiğinde bu işlem yapılmalıdır. Hiç kimse, Krallık dışında bir hapisaneye gönderilemez ve bu affa tabi değildir. Vatana ihanet ve cinayet suçunu işlediği iddiası ile alıkonulanlar hızlı bir yargılama hakkına sahiptir. (<http://www.habeascorpus.net/asp/>)

¹⁴ A. Çelebi, 2002, s.50

sisteme benzer şekilde bu vatandaşlığın hukuk kuralları ile somutlaşmış değerler sistemini ifade ettiği söylenebilir.¹⁵

Hukuk düzenine paralel olarak Antik Yunan düşüncesinin modern Aristotelesçiliğe aktarılmasıyla Avrupa siyasal geleneği oluşmuştur. İyi ve kötü yönetim biçimleri arasında yapılan ayırım, devlet iktidarının sınırlandırılması sorunu, ortak yararın ne olduğunun belirlenmesi gerekliliği, devletin amacının genel refahın sağlanması olduğu saptanması v.b konular Avrupa siyasetinin ortak konularını oluşturmuştur. Modern Avrupa bu siyasal ilkelerin değişik biçimlerde kurumsallaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Antik dönemden sadece doğal hukuk ve siyaset ilkelerini devralmamış aynı zamanda idari ve siyasi yönetim modellerini de devralmıştır. Avrupa Birliğinin federal yapıya yaklaşması antik Yunan şehir devleti konfederasyonunda ilk kez ortaya çıkmıştır. Bu yapıda şehir ve bölgesel birliklerin toplamı olan Roma İmparatorluğuyla pekiştirilen karma anayasa aracılığıyla bölgelerin sınırlı düzeyde özerklikleri korunmuştur.¹⁶

İlkçağda insan hakları kavramının içerisinde kölelik kurumu meşru olarak yer almıştır.10.yüzyıl sonu ve 11.yüzyıl başında dine tahsis edilmiş çocukların, kadınların, yaşlıların ve eşyaların dokunulmazlıklarını öngören anlayışın doğması insan hakları alanında atılmış bir alan sayılabilir. Fakat bu anlayış devletin sınırlarını aşp onun otoritesini sınırlandırmıştır. Ayrıca, bireyi, kilisenin otoritesi altına sokmuştur. “İlk çağda birey yalnızca devletin malı iken, ortaçağda bireyin iki efendisi olmuştur: Devlet ve kilise”¹⁷.

Ortaçağ'da siyasal yapı, feodalitedir. Bu yapı içerisinde yönetilenler yöneticilerine karşı hizmet ve sadakatle yükümlüdürler. Buna karşılık, yöneticiler de

---

¹⁵ Beril Dedeoğlu, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s.22

¹⁶ A. Çelebi, 2002, s.51

¹⁷ E.Bozkurt, 2006, s.49

yönetilenlerin mal ve can güvenliklerini korumakla yükümlüdürler. Feodal senyörler dışındaki insanlar, hiçbir hak ve özgürlüğe sahip olamazlar. Eski çağdaki kölelik kavramı ise bu çağda serflik şekline bürünmüştür. Serflerin hakları diğer insanlara göre yok denecek kadar azdır.¹⁸

Avrupa'da ortaçağda başlayan hareketlilik ve bu hareket sonucu modernleşmeye doğru gidilmesi genellikle üç büyük olayla bütünleşmektedir: Rönesans, insanın yeniden uyanışı, keşifler veya Batı'ya denizlere doğru açılma, dinde reform hareketlerinin getirdiği ulusal kiliselerin doğuşu ve dünyevi iktidarların Katolik kiliselerinin baskılarından kurtulmaları.¹⁹

Avrupa'da XV. yüzyılda toplumsal mücadelenin yönü belirlenmiştir. Bu yüzyılda devlet anlayışı da kiliseden uzaklaşmış, tanrı yerine bireyselleşen insan ön plana çıkmıştır. Rönesans döneminin temeli, Ortaçağın sonlarına doğru XVI. yüzyılda yapılan bir dizi siyasal ve toplumsal dönüşüme dayanmaktadır.²⁰ Bu çağda feodal üretim biçimi çözülmüş, kapitalist üretici güçleri gelişerek burjuvazi sınıfını oluşturması ile “klasik hak ve özgürlükler” doğmuştur.

Avrupa'da 1350–1650 yılları arasında şiddetin arttığı görülmektedir. Bu dönemde, köylü serf ile derebeyleri arasındaki savaşlar “köylü savaşı” olarak adlandırılmışken, ikinci çatışma giderek güçlenen kentte yaşayan halk ile derebeyleri arasında yaşanmıştır. Bir diğer mücadele ise ulusal ölçekteki hanedan mensupları ile İmparator ve Papa arasındaki mücadeledir. Dördüncüsü ise dinde reform yanlıları ile papa arasında olmuştur. Krallarla krallar arasındaki çatışmalar da yaşanmıştır.²¹

---

¹⁸ E.Bozkurt, 2006, s.49

¹⁹ Meryem Koray, **Avrupa Toplum Modeli**, Ankara, İmge Kitapevi, 2005, s.35

²⁰ İ. Doğan, 2005, s.36

²¹ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s.36

Reform süreci, dinsel bir revizyon girişimidir. Vicdan ve inanç özgürlüğü ön planda değildir. Katolik Kilisesine karşı Kutsal Kitap savunulmuştur. Ancak bu süreç kaçınılmaz olarak Kilisenin otoritesinin azalmasına neden olmuştur. “Bireyin kendi başına karar verebilmesi hakkı” bireyin ufkunu genişletmiştir; vicdan özgürlüğü, diğer özgürlüklerin; dinsel çoğulculuk da siyasal çoğulculuğun önünü açmıştır.²²

Onsekizinci yüzyıl Avrupa için oldukça hareketli geçmiştir. Teknolojik buluşlar, endüstri devrimi, insanların özgürlüğü ve eşitliğini ilan eden Fransız devrimi, insanı ve insan aklını önplanda tutan Aydınlanmacı düşünceler, hepsi bu yüzyılın ürünüdür. Bu gelişmeler kendinden sonra da büyük değişikliklere yol açmışlardır. Ancak bu dönem zenginleşmeyi ve sefaleti bir arada yaşamıştır.²³

Aklın öne çıkması Rönesansla başlamış, Avrupa için “Aydınlanma” döneminde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan fikirler, Avrupa’da yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Hem insanlar hem de toplumlar artık “kendi geleceklerini kendileri belirleme” sürecini başlatmıştır.²⁴ Aydınlanma²⁵ düşüncesinin ana unsurları, “akıl”, “birey” ve “özgürlük”tür. Ortaçağda kilise, toplumsal hiyerarşinin üzerinde yer almaktadır ve nihai karar alma mercii haline gelmiştir. O dönemde bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu belirten tek yetkili kurum Kilise’dir.²⁶

---

²² M. S. Gemalmaz, 2003, s.37

²³ M. Koray, 2005, s.48

²⁴ ibid, s.53

²⁵ Aslında “Aydınlanma” ismi, 18. yüzyılda Alman sanatçısı Daniel Chodowiecki’nin bakır üzerine yapmış olduğu bir gravürden gelmektedir. Resmin ön planında, ağaçların arkasında biri büyük, diğeryse küçük iki kulesi görünen şato benzeri bir yerleşim bulunmaktadır. Karanlık ormanın gölgesindeki şose yolda, bir yaya ile tek başına bir atlının arkasından bir yük arabası gelmektedir. Sabah güneşi, ışınlarını henüz ağarmakta olan gökyüzüne göndermekte ve yerleşim yerinin ardındaki sis perdesini dağıtmak üzere etrafı aydınlığa büründürmektedir.(Holf,2007,s.1)

²⁶ Vahap Coşkun, **İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil**, Ankara, Liberte Yayınları, 2006, s.74

Aydınlanma düşünürleri şu ortak inanca sahiptir: insan aklı, evrensel birtakım prensipleri keşfetme yeteneğine sahiptir. Bu nedenle aklın önüne engel konamaz. Aydınlanma Çağı'yla birlikte kilisenin dogmaları yıkılmıştır bu ise kilisenin gücünün kırılmasına neden olmuştur. Aydınlanma düşüncesi, bütün insanların eşit yaratıldığını ve eşit insanlık onuruna sahip olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda insan kişiliğini de tek değer olarak görür. “Bu tek değer her türlü kolektivizme karşı korunmalıdır. Ne devlete devredilmeli ne de bir partinin insafına bırakılmalıdır”.²⁷

Eşitlik ve özgürlükten bahsedilmesine rağmen, Aydınlanma döneminde Avrupa'da yasaklar, engellemeler, eşitsizlikler ve fakirlik de yoğun bir biçimde yaşanmaktadır. Örneğin 1789 Fransız ihtilalini gerçekleştiren ve burjuvalarla işbirliği yapan halk kesimi, ihtilal sonrası oluşan hak ve özgürlük kavramlarından en az yararlanan kesim olmuştur. Devrim sırasında “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik”ten bahsedilirken, devrim sonrasında yapılan yasaların büyük bir bölümü emeği değil mülkiyeti koruyacak biçimde düzenlenmiştir.²⁸ Bu dönemde özel mülkiyet özgürlüğün tamamını belirlemektedir. Örneğin seçme seçilme hakkına sahip olabilmek için bile mülk sahibi olma koşulu getirilmiştir.²⁹

1789 tarihli “Fransız Vatandaş ve İnsan Hakları Bildirgesi” Avrupa'da yeni gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Bildirge, “insanlar hür ve eşit şartlarda doğar ve öyle kalır” ilkesi çerçevesinde temel haklarını “hürriyet, mülkiyet, güvenlik ve zulme direnme” olarak tespit etmiştir. Fransız İhtilali, “eşitlik, adalet ve özgürlük” düşüncesinin kitleler tarafından dile getirildiği ilk siyasal örnektir. Avrupa'da ulus devletleşme sürecini başlatıp milliyetçilik akımlarının gelişmesine yol açmıştır. Ayrıca Avrupa'da Vestfalya döneminin sona ermesine neden olmuştur. Avrupa,

---

²⁷V. Coşkun, 2006, s.75

²⁸M. Koray, 2005, s.55

²⁹M.S. Gemalmaz, 2003, s.104

Hıristiyanlar Birliği anlamından, giderek “ulus-devletler” ve “özgürlükler” alanı anlamına doğru kaymaya başlamıştır.³⁰

18.yüzyılda insan ve yurttaşların “ödevler”inden, yurttaş hakları öğretisi gelişmiştir: Kişi dokunulmazlığı, adil yargılama, mülkiyet hakkı, vicdan özgürlüğü hakkı. İnsanlara belirli özgürlükler de verilmiştir ki bu diğerleriyle birlikte yaşamasına imkan sağlamaktadır. Ancak toplum ve devlet, bu bireysel haklara saygı göstermekle ve sistemi oluşturmakla yükümlü kılınmıştır.³¹ 18. ve 19.yüzyılda insan hakları alanında yapılan düzenlemelerde, kent soylunun insan hakları, temelinde kendi sınıfına mensup yetişkin erkeklerin hakları şeklinde düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra toplumda belli kesimler de bu dışlamadan payını almıştır. Örneğin 1791 Fransa Anayasası, Anayasada insan haklarından bahsederken, bunların, Fransız koloni ve sömürgeleri için geçerli olmadığını açıkça hükme bağlamıştır.³²

Ayrıca insan hakları kuramı 19. yüzyılda değişikliğe uğramaya başlamıştır. Sanayi devrimi ve bunun bir sonucu olarak işçi sınıfının doğmasıyla birlikte 19.yüzyıldan itibaren toplumsal ve ekonomik haklar ve bunun geliştirilmesi yönünde çabalar ön plana çıkmıştır. Böylece devletlerin hakların yaşama geçirilmesi bakımından sorumluluklarının genişletilmesi gereği yoğun bir biçimde savunulmuştur. Buna göre devlet sadece hakları sınırlandırmakla ya da ortadan kaldırmakla yetinmeyip aynı zamanda bazı hakların bireyler açısından gerçeklik kazanabilmesinin de sorumluluğunu yüklenecektir.19.yüzyılın devleti artık klasik hakları koruyan pasif bir devlet değil, ekonomik ve sosyal hakların gerçekleşmesinden sorumlu olan aktif bir devlet olmuştur.³³

---

³⁰ B. Dedeoğlu, 2003, s.31

³¹ U. Hof, 2004, s.155

³² M.S. Gemalmaz, 2003, s.109

³³ V. Coşkun, 2006, s.93

Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında Avrupa'daki eski kıta imparatorluklarının çökmesiyle birlikte demokrasi ve milliyetçilik kavramları önplana çıkmaya başlamıştır. Ancak milliyetçiliğin bu ilerleyişi azınlıklar sorununu da beraberinde getirmiştir. Dine ve hanedanlığa olan bağlılık azalmıştır. Hitler döneminde Almanya'da Yahudi düşmanlığı Milletler Cemiyeti'nin azınlıklara olan yaklaşımına ters düşmüştür. Bu nedenle 1933'de Almanya Milletler Cemiyetinden ayrılmıştır.³⁴

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ekonomik açıdan da zor duruma düşmüştür. 1929'da yaşanan ekonomik krizin ardından iktisadi bir milliyetçilik politikası başlamıştır. Bu dönemde pek çok ülke kendisi için üretmiştir. Tüketiciler pahalı da olsa kendi ülke üreticilerinin ürettikleri malları almaya zorlanmışlardır.³⁵ 1939'dan itibaren Avrupa'da iktisadi olarak örgütlenme fikri gelişmeye başlamıştır.³⁶ Konumuz gereği Avrupa'nın ekonomik birlik kurma çalışmalarına değinilmeyip insan hakları alanındaki gelişmelere yer verilecektir.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise tüm dünya ekonomik ve siyasi yönden tahrip olmuş ve Avrupa bu savaştan büyük zararlarla çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa'da yeni bir düzen kurma düşüncesi oluşmaya başlamıştır. "Avrupa'da oluşturulacak bir birliğin yeni diktatörlerin doğmasını ve Avrupa'nın yeniden bir savaşa girmesini engelleyeceği" fikri önem kazanmıştır.³⁷

1948 Mayıs ayında resmi olmayan bir Avrupa Kongresi toplanmıştır. Avrupa Kongresi, "Avrupalılara Mesaj" yayınlarak "Avrupa Birliği" oluşturulması yönünde çağrıda bulunmuştur. Kongrenin hemen ardından "Avrupa Hareketi" adı

---

³⁴ Mark Mazower, **Karanlık Kıta Avrupa'nın 20. Yüzyılı**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2003, s.45,67

³⁵ ibid, s.146

³⁶ ibid, s.176

³⁷ E.Bozkurt, 2006, s.147

altında bir örgüt oluşturulmuştur. Avrupa Konseyi de bu Hareket'in bir ürünüdür.³⁸ Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Danimarka, Norveç, İrlanda, İtalya, İsveç, savunma hariç insan hakları ve demokrasiyi koruyup geliştirmek ve sağlık, sosyal refah, eğitim, kültür, çevre, yerel yönetimler ve adalet gibi konularda, çok geniş bir alanda faaliyet göstermek amacıyla toplanarak bir belge hazırlamışlardır.³⁹ Kurucu belge, 05.05.1949'da imzaya açılmış 03.08.1949 da "Avrupa Konseyi Statüsü" ile yürürlüğe girmiştir.⁴⁰

Konseyin kuruluş amacı Konsey Statüsü'nün 1.maddesinin (a) fıkrasında şöyle belirtilmiştir: "Avrupa Konseyi'nin amacı, üyeleri arasında, müşterek malları olan ülkü ve prensipleri korumak ve yaymak ve siyasi, iktisadi ilerlemelerini sağlamak maksadıyla daha sıkı bir birlik meydana getirmektir." şeklinde belirtilmiştir.⁴¹ Bu maddeden de anlaşılacağı gibi Konsey, işbirliğinin ötesinde bir birlik sağlamayı amaçlamaktadır.⁴² Avrupa Konsey Statüsü (md.1/b) ve (md.3) hükümleri açıkça "insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesini", "her kişinin, insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanma ilkesini" düzenler. Statünün başlangıç bölümünde ise "gerçek demokrasinin dayandığı insan özgürlüğü, siyasal özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin kaynağı bulunan fikri ve ahlaki değerlere sarsılmaz suretle bağlı olduğu" vurgulanmıştır. Ayrıca AK üyeliğine sadece demokratik devletlerin kabul edileceği hususuna da antlaşma metninde dikkat çekilmektedir.⁴³

---

³⁸ E.Bozkurt, 2006, s.147,148

³⁹ ibid, s.148

⁴⁰ M.S. Gemalmaz, 2006, s.419

⁴¹ E. Bozkurt, 2006, s.148

⁴² M. E. Çağırın, 2006, s.185

⁴³ M. S. Gemalmaz, 2003, s.419,420

Avrupa Konseyine üye devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından 04.11.1950 tarihinde imzalanıp 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe giren “ İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunması Avrupa Sözleşmesi” (AİHS), Avrupa Konseyi içinde insan hakları belgeleri üretilmesi sürecinin temelini ve ilk halkasını oluşturmaktadır.⁴⁴

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini de dahil olmak üzere bütün Birleşmiş Milletler sözleşmelerini kabul etmiş olan Konsey üyesi devletler neden ayrıca bir insan hakları belgesi düzenleme ihtiyacı hissetmişlerdir? Bunun nedeni Birleşmiş Milletler Örgütü’ne her rejimden devletin üye olması ve dolayısıyla örgütün ortak karar alma, beraber hareket etme imkânının zorlaşmasıdır. Ayrıca Örgütün, Güvenlik Konseyi kararları dışında bir yaptırım gücü yoktur. Güvenlik Konseyi’nin bağlayıcı karar alma yetkisi de sınırlıdır. Bu nedenle, Batı Avrupa devletleri daha küçük bir alanda daha etkili bir insan hakları sözleşmesi imzalama ihtiyacı hissetmişlerdir.⁴⁵ Böylece bir yandan Birleşmiş Milletler çalışmalarını sürdürürken diğer yandan Avrupa Konseyi üyesi devletler kendi aralarında harekete geçerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)’ni imzalamışlardır.⁴⁶

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insanın hem medeni hem de siyasi haklarını güvence altına almaktadır. Sözleşmenin birinci bölümünde yer alan korunması gereken haklar şöyle sıralanmıştır: Yaşama hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel yaşamın ve aile yaşamının korunması hakkı, haberleşmenin gizliliğinin korunması hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü, dernek ve sendika kurma özgürlüğü.⁴⁷

---

⁴⁴ M.S. Gemalmaz, 2003, s.422

⁴⁵ E. Bozkurt, 2006, s.149

⁴⁶ ibid, s.150

⁴⁷ İ. Doğan, 2005, s.304

AİHS'nin 1953'ten bu yana ek protokoller düzenlenerek kapsamı genişletilmiştir. Fakat sözleşmedeki en kapsamlı değişiklik 11 No'lu Protokol ile gerçekleştirilmiştir. 1998 yılında yürürlüğe giren 11 No'lu Protokol, uygulama mekanizmaları düzenleyerek AİHS'nin diğer insan hakları sözleşmelerine göre en önemli farkını oluşturmuştur.⁴⁸ Bu nedenle 1998 yılında 11 Nolu Protokol ile gerçekleştirilen yapısal reform, AİHS sisteminde iki dönem ayırımına götürecektedir.⁴⁹

1992 Maastricht Antlaşması'na kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Topluluk hukukunun zorunlu bir parçası olmayıp, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı(ATAD)'ın sürekli genişleyen kendi temel haklar katalogu oluşturmasında esin kaynağı olmuştur. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ilk kez 1979 Hauer kararında atıfta bulunan ATAD, mülkiyet hakkı ile mesleğin serbestçe icrası konularında Sözleşmenin 1 numaralı ek protokolüne referansta bulunmuştur. Bundan sonra AİHS, insan haklarının korunmasına yönelik diğer uluslararası belgelere nazaran ATAD'ın esin kaynağı olmuştur.⁵⁰

Ancak yapılan başvurular sonucunda Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Topluluk hukuku ilişkisini yorumlamak zorunda kaldığında, Komisyon, Topluluk işlemlerinin AİHS'ne uygun olması gereğini reddetmiştir. Bu reddin nedeni ise Topluluğun AİHS'ne taraf olamamasından

---

⁴⁸ M.E. Çağırın, 2006, s.190

⁴⁹ İbrahim Kaboğlu, "İnsan Hakları Belgeleri ve Koruma Mekanizmaları", **İnsan Hakları (Konferans, Panel ve Sempozyumlar)**, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, 2007, s.212

⁵⁰ Füsun Türkmen, "Birlik Politikaları", Beril Dedeoğlu (der), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s.136

kaynaklanır. İşlemi yapan Konsey’de tüm Topluluk üye devletlerinin yer alması da sonucu değiştirmemiştir.⁵¹

2004’te 47 üyeli Avrupa Konseyi bünyesinde imzaya açılan AİHS’ne ek 14. Protokol ise 1 Haziran 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. AİHM, söz konusu Protokol’ün hükümleri uyarınca usulü uygulamalarının hızlandırılabilmesi için birtakım değişikliklere gitme kararı almıştır. Bu bağlamda AİHM, yerleşik içtihadı doğrultusunda karar verebileceği başvurularda, ilgili Hükümetten görüş talebinde bulunmadan karar verebilecektir.⁵² Ayrıca 14.protokolle birlikte başvuruları inceleyen hakim sayısı da üç hakimden tek hakime düşürülmüştür. Böylece dayanaksız bulunan davaları tek hakim geri çevirebilecektir.⁵³

14. protokolle yapılan değişiklikle sözleşmenin 59. maddesine 2.fıkra eklenmiştir. Bu fıkroda; “Avrupa Birliği, Sözleşmeye katılabilir.” ifadesi yer almaktadır. Sözleşmede yapılan bu değişikliğe karşılık Avrupa Birliği, Anayasası’nın 1-9/2 Maddesi’nde şöyle bir değişiklik yapılmıştır: “Birlik, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine katılabilir. Böyle bir katılım Birlik’in Anayasada tanımlanan yetkilerini etkilemez.” “Anayasa’nın ‘Temel Haklar’ başlıklı 1-9. Maddesi, Topluluk hukukunun genel prensipleri üzerinden temel hak korumasını sürdürmektedir. Sözleşme açısından Birlik, Sözleşmeye taraf devlet ne ise o’dur/ o olacaktır.”⁵⁴

Avrupa Birliği’nin tüzel kişiliğe sahip bir yapı olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine katılımı sayesinde, Birliğin yasal sistemi daha rahat kontrol edilebilecektir. Bu sayede, Avrupa’da insan haklarının korumasını güçlenecektir.

---

⁵¹Bertil Emrah Oder, “Avrupa Topluluğunda Temel Hakların Korunması”, Tekinalp/Tekinalp (der), **AB Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s.759

⁵²Avrupa Konseyi, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_tr.mfa (18.09.2010)

⁵³ Durmuş Tezcan, “AİHS’ne Ek 14 Nolu Protokol Ve Usule İlişkin Reform Çalışmaları”, **İnsan Hakları**(Konferans, Panel ve Sempozyumlar), Ankara Barosu Yayınları, 2007, s.293

⁵⁴ Naz Çavuşoğlu, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: ‘Katılım Meselesi’”, 2005, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/naz.pdf> (10.04.2009), s.315

Daha önce, AB vatandaşları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklanan haklarının ihlali ile ilgili şikâyetlerini Avrupa Birliği vasıtasıyla gündeme getirememektedir. Lizbon Antlaşması sonrası bu düzenlemeler de değişecektir. Avrupa Birliği'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katılımı insan hakları konusunda Avrupa Adalet Divanı'nın ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihat hukukunun düzenli gelişiminin güvencesi olacaktır.⁵⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 19. maddesi'ne göre; AİHS'yi ve Ek Protokolleri kabul eden taraf devletlerin bundan doğan yükümlülükleri yerine getirmelerini sağlamak için oluşturulmuş, devamlı olarak görev yapan bir yargı organıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde değişiklik yapan ve mevcut denetim sisteminde önemli reformlar gerçekleştiren 11 No'lu ek protokolün 1 Kasım 1998'de yürürlüğe girmesiyle birlikte, Komisyon ve Divan kaldırılarak yerine her ülkeden bir hakim seçilmiş ve tek bir Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi uygulanmasına başlanmıştır.⁵⁶ Eski Komisyonun işlevini de üstlenen bu yeni mahkemenin, önceki sistemden farklı şekilde tam zamanlı olarak çalışması öngörülmüştür. Bu sayede, organların sayısı ikiye düşmüştür.⁵⁷

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin faaliyete geçmesiyle birlikte, "ilke" bazında bazı değişiklikler yaşanmıştır: 01.01.1998'den önce Avrupa İnsan Hakları denetim sistemine işlerlik kazandırmak için "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu"na başvurmak gerekmekte idi. AİHS'ye göre komisyona sadece devletler başvurabilirdi. Bireylerin başvurabilmesi ilgili devletin kabulüne bağlıydı.(AİHS.md25/1)

---

⁵⁵ Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi İşbirliği, <http://www.avrupakonseyi.org.tr/haberler/23-10-07.htm> (10.04.2009)

⁵⁶ E. Bozkurt, 2006, s.235

⁵⁷ M.S. Gemalmaz, 2003, s.435

Başvuruların çoğunluğunu ise bireylerin başvuruları oluşturmaktaydı. 01.11.1998'e kadar Komisyona başvuran devlet sayısı 20 iken, bireysel başvurular 44.000'den fazladır. 01.01.1998'de 11 No'lu protokolün yürürlüğe girmesiyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine, ilgili devletin yetki kabulüne bağlı olmaksızın, bireylerin de başvurabileceği öngörülmüştür.⁵⁸

AİHS'ne 11 No'lu protokol ile getirilen yeni düzenlemede sözleşmeye taraf bir Devletin temel hak ve özgürlüklere aykırı davranması halinde diğer bir taraf devlet ya da uygulamadan zarar gören bireyin AİHM'ne başvurabileceği hükme bağlandı. Yeni düzenlemeyle artık, başvurularda ilgili devletin Mahkemenin zorunlu yargı yetkisini kabul etmesi aranmamaktadır.⁵⁹ AİHS'nin 34. maddesine göre "bireysel başvuru" hakkını gerçek kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve kişi toplulukları kullanabilirler.⁶⁰

Mahkemenin yargı yetkisini özetleyecek olursak: AİHS ile sınırlıdır. AİHS uyarınca Mahkemeye intikal eden, Sözleşme ve ek protokollerin yorumu ve uygulanmasına ilişkin konuların hepsini kapsar (AİHS m.32). Mahkemenin yetkisi ilgili taraf devletlerin kabulüne bağlı değildir, sözleşmeciler bakımından zorunludur. Bireysel başvuru hakkının ve Mahkemenin zorunlu yargılama yetkisinin kabul edilmesi dışında başvurular açısından söz konusu değildir. Herhangi bir başvurunun Mahkemenin yargı yetkisine girip girmediği ile ilgili tartışmalar AİHM tarafından sonuçlandırılır.(AİHS md.32/2).⁶¹

"Avrupa Birliği'nin Dış İlişkilerinde İnsan Haklarının Yeri: Çin Örneği" başlıklı tez çalışmasının giriş niteliğindeki bu bölümünde İnsan Haklarının tanımı

---

⁵⁸ Safa Reisoğlu, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2001, s.165

⁵⁹S. Reisoğlu, 2001, s.166

⁶⁰ E. Bozkurt, 2006, s.251

⁶¹ ibid, s.257

yapılarak özelliklerine değinilmiştir. İnsan haklarının Avrupa'daki tarihsel gelişimine yer verilerek konuya kısa bir giriş yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaları ve revizyon antlaşmaları "İnsan Hakları" açısından incelenmiş olup bu konuya ilişkin yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın insan haklarına ilişkin çalışmalarının neler olduğu kısaca ele alınmıştır.

İkinci Bölüm'de Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle olan ilişkisinde insan haklarının yeri incelenmiştir. Uluslararası ilişkilerde insan haklarının yerine ve ihlal durumunda uygulanan yaptırımlara değindikten sonra Avrupa Birliği'nin üçüncü devletlerle ilişkilerinde insan hakları sorununun yasal dayanaklarından bahsedilmiştir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve Demokrasi ve İnsan Hakları Aracına da insan hakları çerçevesinde yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki politik gelişmeler ele alınmış, daha sonra Çin'deki insan hakları sorunu başlıklar halinde ve insan hakları raporları baz alınarak incelenmiştir. Çin halkının bu insan hakları ihlallerine bakış açısı milliyetçilik anlayışı da ele alınarak bu bölüme dahil edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise "İnsan hakları"nın Birliğin temeli olarak gören, aday ülkelere ön koşul olarak sunan ve üçüncü ülkelerle yaptığı antlaşmalarda herhangi bir insan hakları ihlali durumunda antlaşmanın askıya alınacağını belirten madde koyan Avrupa Birliği, ekonomik ilişkilerinin son derece yoğun olduğu Çin'e bu insan hakları ihlalleri konusunda nasıl yaklaşmaktadır?" sorusu tartışılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSAN HAKLARI AÇISINDAN AVRUPA BİRLİĞİ

İnsan Hakları açısından Avrupa Birliği'nin tarihçesine de kısaca değinmek yerinde olacaktır. Avrupa Birliğinde bir "birlik" kurma düşüncesinin kökenleri çok eskidir. Tanınmış Fransız yazar Victor Hugo, 1849'da Paris'te toplanan Uluslararası Barış Konferansı'nda ve 1 Mart 1871 tarihinde Fransız Ulusal Meclisinde Avrupa Birliği konusunda şunları söylemiştir: "ABD nasıl bir dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecektir. İster benimsensin, ister red edilsin, Birlik fikri, hiç durmadan yakılıp yıkılan, kasılıp kavrulan bin yıllık hülyası olarak her zaman varlığını sürdürmektedir."⁶²

Ancak bu fikir 2.Dünya Savaşı'ndan sonra hayata geçirilmiştir. Avrupa halkları savaştan henüz çıkmış olduğu için, ekonomik ve siyasi bir birlik kurulması amacına karşın siyasi bütünleşmeye gidilememiş ve yalnızca ekonomik birlik sağlanabilmiştir. Bu doğrultuda 1957'de Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kapsamında, bireyin değil halkların merkez alındığı bir bütünleşmeye gidilmiştir.⁶³

Avrupa Birliği'nde insan hakları kavramı, zor ve karmaşık bir konudur. Avrupa Birliği'nde karar alma ve alınan kararların insan hakları boyutunda eksiksiz olarak hayata geçirilmesi noktasında kurum içi organların rolü çatışma gösterebilmektedir. Bu karmaşık duruma rağmen hem AB'nin kurumsallaşması ve

---

⁶² Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2007, s.1

⁶³ Ömer Kurtbağ, "İnsan Hakları Koşuluna Dayalı Avrupa Birliği Dış İlişkileri ve Genişleme Politikası", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.1, S.2, 2002, s.101

hem de uygulamaların hayata geçirilmesi anlamında insan hakları önemli gelişme göstermiştir.⁶⁴ Bu gelişmelere kısaca değinmek yerinde olacaktır:

1.1 Kurucu Antlaşmalarda İnsan Hakları Düzenlemeleri

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran antlaşmaların orijinal metinleri temel haklara ilişkin bir liste ya da bir katalog içermemektedir. Avrupa Toplulukları'nın amacı spesifik olmakla birlikte insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına ilişkin kimi düzenlemeler de Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda yer almaktadır.

Kömür ve çelik üretimi gibi teknik bir alanda faaliyette bulunacağı için AKÇT Kurucu Antlaşması⁶⁵ bireylerinin haklarını ilgilendiren alanlara eğilmemiştir. Fakat AKÇT Kurucu Antlaşması'nın hükümleri dikkate alındığında giriş kısmının dördüncü bendinde zımnen de olsa insan hakları ile ilgili hususları içermektedir. Bu bölümde AKÇT'nin amacının üretimi artırıp yaşam standardını yükseltmek ve böylece daha fazla barış sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bu haliyle AKÇT Kurucu Antlaşması, insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda yetersiz niteliktedir.⁶⁶

25.03.1957 tarihinde üye devletler tarafından imzalanan ve 01.01.1958'de yürürlüğe giren AAET Kurucu Antlaşması⁶⁷ da AKÇT Kurucu Antlaşması gibi insan

---

⁶⁴ Andrew Williams, "Mapping Human Rights, Reading the European Union", **European Law Journal**, C.9, S.5, 2003, s.659

⁶⁵ "Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma", Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11951K/tif/TREAITES_1951_CECA_1_EN_0001.tif (23.04.2009)

⁶⁶ Kamuran Reçber ve Çiğdem Aydın, "Avrupa Birliği'nde Üye Devletler Tarafından İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Durumunda Öngörülen Yaptırımlar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 53, S. 1, 2004, s.93

⁶⁷ Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu Kuran Antlaşma", Avrupa Birliği Resmi Sitesi,

hakları ve temel özgürlükler konusunda yetersiz nitelikte kabul edilecek hükümler içermektedir.⁶⁸

25.03.1957 tarihinde imzalanan ve 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren AET Kurucu Antlaşması⁶⁹, insan hakları konusunda, AKÇT ve AAET Kurucu Antlaşmalarına oranla daha geniş ve belirgin düzenlemeler içermektedir. AET Antlaşması önsözünün sekizinci paragrafı, Topluluk içindeki temel hakların korunması düşüncesini yansıtır. Buna göre “üye devletler, ekonomik güçlerini birleştirerek barış ve özgürlüğün korunması ve güçlendirilmesi konusunda kararlıdır”.⁷⁰

Burada da bir kez daha vurgulamak gerekir ki, Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu antlaşmasında da insan haklarına ilişkin bir katalog yer almamaktadır.⁷¹ Kurucu antlaşmalardaki bu eksikliğin nedeni, üye devletlerin temel hak korunmasından arındırılmış bir alan yaratma isteği değil, bu antlaşmaların teknik ve ekonomik niteliklerinin baskın olmasıdır.⁷²

1.2 ATAD’ın İnsan Haklarına İlişkin İçtihat Geliştirmesi

AKÇT, AAET ve AET Antlaşmalarını incelediğimizde bu Kurucu Antlaşmalarda “insan hakları” konusuna açıkça yer verilmediğini görmekteyiz.⁷³

ATAD’ın temel hakların teminatı alanında özel bir sorumluluk taşımasında iki temel

---

http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11957/tif/TREAITES_1957_EURATOM_1_EN_0001.tif (23.04.2009)

⁶⁸ Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar,

www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2969/at1.pdf, (23.04.2009), s.326

⁶⁹ “Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11957/tif/TREAITES_1957_CEE_1_EN_0001.tif (23.04.2009)

⁷⁰ B.E. Oder, 2000, s.741

⁷¹ K. Reçber, Ç. Aydın, 2004, s.95

⁷² B.E. Oder, 2000, s.741

⁷³Bkz. Bölüm: 1.1 Kurucu Antlaşmalarda İnsan Hakları Düzenlemeleri

faktör rol oynamaktadır. Birincisi, Topluluk Hukuk düzeninde bir anayasa ya da kanun hiyerarşisinde bir temel hak katalogunun bulunmaması, ikincisi bir aday devletin Topluluğa katılmasının vazgeçilmez ön koşulu olarak temel hakların korunmasına özel bir önem verilmesidir.⁷⁴

Adalet Divanı'nın Temel Haklar konusunda göstermiş olduğu çabalar ve yapmış olduğu uygulamalar kendi başına aldığı kararların sonucu değildir. Alman ve İtalyan Anayasa Mahkemeleri bu dönemde Topluluk hukukunun önceliğiyle örtüşmeyen kararlar alınca ATAD, özellikle önkarar prosedürünü kullanarak ve tamamen topluluk hukuku kapsamında kalarak bu konuda birtakım somut çözümler getirmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede ATAD'ın başlıca esin kaynağı üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri ve daha çok AİHS olmuştur.⁷⁵

İnsan hakları alanında ilk dönem kararlarında ATAD kendisine AET Madde 220'de yüklenilen "Kurucu Antlaşmaların uygulanması ve yorumunda hukuka uyulmasını sağlama" konusundaki yetkisini dar yorumlamıştır. Örneğin, STORK davasında Birlik işlemlerinin Alman Anayasasının tanıdığı insan haklarına uygunluğunu denetlemeye yetkili görmediğini belirtmiş fakat Birliğe ait bir insan hakları politikasının varlığına değinmemiştir⁷⁶.

Ayrıca, topluluk çalışmalarını ekonomik alana ilişkin yürütse de ve düzenlemelerini bu yönde yapsa da yetki kullanımının temel hakları ihlal etme olasılığı da söz konusu olduğundan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD)

---

⁷⁴ Füsun Arsava, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5566.pdf>, (23.08.2009) s.117

⁷⁵ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Hukukunda Birey*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.192

⁷⁶ Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s.606

1960'ların sonundan itibaren genişleyen içtihatları ile temel hak ve özgürlükleri yargısal koruma altına almıştır.⁷⁷

ATAD, ilk olarak STAUDER⁷⁸ davasında temel hakların topluluk hukukunun bir parçası olduğunu belirtmiştir. Bu dava da Alman vatandaşı olan Stauder sosyal yardımlardan yararlanabilmesi için yalnız kişi adlarına düzenlenmiş olan bir belgeyi kullanması gerekmektedir. Davacı olan Stauder bunun insan onurunu küçültücü bir davranış olduğunu belirterek dava etmiştir. ATAD kararında Birlik Hukuku içerisinde hukuk düzeninin genel ilkelerinin insan haklarını da içerdiğini belirterek yapılan işlemin buna uygun olması gerektiğini savunmuştur. Böylece Mahkeme ilk defa insan haklarının Birlik Hukukundaki temelini açıklamakta ve Birliğin insan haklarına bağlılığını belirtmektedir.⁷⁹

ATAD, bir başka kararı olan Internationale Handelsgesellschaft⁸⁰, de ise insan haklarının korunmasının üye devletlerin ortak anayasal gelenekleriyle desteklenmek zorunda olduğunu, ancak bunun Birliğin yapı ve amaçlarına uygun olması gerektiğini belirtmiştir.⁸¹ Bu kararla birlikte, üye devletlerin ulusal hukuku veya uluslararası hukuktan çıkarılan hukukun genel ilkeleri ve üye devletlerin ortak anayasa gelenekleri, Topluluk hukuku boşluklarının doldurulmasında ATAD içtihatları, Topluluk hukuk kaynağı olarak kabul edilmiştir.⁸²

Üye devletlerin işbirliği yaptığı uluslararası anlaşmalara ilişkin atıf ilk kez 14.5.1974 tarihli NOLD⁸³ kararında söz konusu olmuştur.⁸⁴ Bu kararda “üye

---

⁷⁷ A.İşıl Karakaş, “Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematığı: Teorik Ve Pratik Sorunlar”, 2005, www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg22/isl.pdf, (23.08.2009) s.292

⁷⁸ C-29/69, Stauder [1969] ECR 419

⁷⁹ G.Tekinalp, Ü.Tekinalp, 2000, s.607

⁸⁰ C-11/70, Internationale Handelsgesellschaft [1970] ECR 1125

⁸¹ G.Tekinalp, Ü. Tekinalp, 2000, s.608

⁸² F.Arsava, s.119

⁸³ C-4/73 Nold [1974] ECR 491

⁸⁴ F.Arsava, s.119

devletlerin taraf oldukları insan haklarının korunmasına ilişkin uluslararası belgelerle” uyuşmayan kararı onaylamayacağını belirten ATAD, AİHS’ne de ilk kez atıfta bulunmuştur.⁸⁵ Böylece, ATAD, AİHS’nin kendisine yol gösterici bir kaynak olduğunu vurgulamıştır.⁸⁶

Bu noktada şunu ifade etmek yerinde olacaktır: Birlik kurucu antlaşmalarında bir temel haklar kataloguna yer vermemiş olmasına rağmen, hukukun genel ilkeleriyle bir bütün olarak kendine özgü bir temel haklar koruma sistemine sahiptir.⁸⁷

5 Nisan 1977’de Parlamento, Konsey ve Komisyon’un yaptıkları ortak açıklamada, üye devlet anayasaları ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nden kaynaklanan temel haklara saygılı olacaklarını ve bu çerçevede yetki kullanacaklarını belirtmişlerdir.⁸⁸ Bu Bildiri 1978 Kopenhag Zirvesi’de görüşülmüştür. Zirvede kabul edilen “Avrupa Kimliği’ne İlişkin Bildirge”de temsili demokrasi ve insan haklarına saygı ilkelerinin bu kimliğin temel unsurları olduğu belirtilmiştir. Artık, ATAD’ın insan haklarına ilişkin davalarda yargı kararlarını AİHS’ye dayanarak vermesi mümkün hale gelmiştir. Yasal bağlayıcılığı olmasa da 1977 Bildirgesi insan haklarına AT boyutu katan ilk girişim olmuştur. Böylece ATAD, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin ortak anayasa geleneklerinden ve üye devletlerin taraf olduğu veya iştirak ettiği insan haklarına ilişkin uluslararası antlaşmalardan hareket etmeye başlamış ve bu kapsamda tanınan ve teminat altına

---

⁸⁵ Burak Tangör, “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.1, 2001, s.239

⁸⁶ ibid, s.240

⁸⁷ Hakan Taşdemir, Arif Bağbaşıoğlu, “Avrupa Birliği Hukuk Düzenindeki İnsan Hakları Anlayışına Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın Getirdikleri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.3, 2007, s. 25

⁸⁸ E.Tezcan, 2002, s.158

alınan insan haklarını ihlal eden önlemlerin alınmasını, Topluluk hukukuna uygun olarak kabul etmemiştir.⁸⁹

1.3. Revizyon Antlaşmalarıyla Yapılan Düzenlemeler

Avrupa Birliği bünyesinde insan haklarına ilk atıf, Tek Avrupa Senedi'nde ve uzun diktatörlük döneminden çıkan İspanya ve Portekiz'in Birliğe katıldığı sırada; ikinci atıf 1992'de Maastricht Antlaşmasında ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ortaklık anlaşmalarının imzalandığı sırada; üçüncüsü de 1997 Amsterdam Antlaşmasında ve Gündem 2000'in hazırlandığı sırada ortaya atılmıştır.⁹⁰

1.3.1 Avrupa Tek Senedi İle Yapılan Düzenlemeler

Kurucu antlaşmalarda ilk revizyon Avrupa Tek Senedi (ATS) ile gerçekleşmiştir. AET Antlaşmasının 236.maddesine dayanılarak birtakım değişiklikler tavsiye etmek üzere bir konferans düzenlenmiş, Lüksemburg Zirvesi'nde Avrupa Birliği için anlaşma niteliği taşıyan "Avrupa Tek Senedi"(ATS) kabul edilmiştir.

Temel hakların, kurucu antlaşmalarda yerini alması da Avrupa Tek Senedi ile olmuştur. Bu tarihe kadar ATAD içtihatları ile korunan temel haklar, Avrupa Tek Senedi üçüncü paragrafında şöyle yer alır: "Üye devletler, kendi anayasaları ve yasaları ile AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı'nda tanınan temel haklar ve özellikler hürriyet, eşitlik ve sosyal adalet temelinde demokrasiyi geliştirmede kararlı

---

⁸⁹ E.Tezcan, 2002, s.158

⁹⁰ F.Türkmen, 2003, s.153

olduklarını vurgularlar.”⁹¹ATS’nin bu ifadesi, doğrudan Topluluğun değil, üye devletlerin kararlılığını yansıtmaktadır, yine de Topluluk açısından siyasi bir hedefi içermektedir.⁹²

Topluluk organlarının temel hakların korunmasına yönelik çalışmalarına ek olarak, ATAD’ın üye devletler ortak anayasal gelenekleri ile AİHS’ye dayanan temel haklar içtihadının, Topluluk metinlerinde ifade edilmesi ilk olarak Avrupa Senedi ile gerçekleşmiştir. Tek senedin giriş bölümüyle ATAD, temel hakların korunmasında referans olarak başvurabileceği yeni bir kaynağa daha kavuşmuştur.⁹³ ATS, Avrupa Topluluğu Temel Sosyal Haklar Şartı çerçevesinde Topluluk içinde ücretlilerin serbest dolaşım hakkı, istihdam ve ücret, çalışma şartlarının geliştirilmesi, sosyal güvenlik, toplu görüşme, mesleki eğitim, kadın ve erkeklere eşit işlem, işyerinde sağlık ve güvenlik hakları ile emeklilik, sakatların, çocukların ve gençlerin korunmalarını düzenlemiştir.⁹⁴

1.3.2 Maastricht Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler

ATS’nin giriş bölümünde yer verilen insan hakları alanında 1992 Maastricht Antlaşması ile daha ileri bir aşamaya ulaşmıştır. Önsözün 3. paragrafında, üye devletlerin özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ile hukuk devleti ilkesine bağlılıkları yer almaktadır.⁹⁵

Maastricht Antlaşmasıyla oluşturulan “Üçüncü Sütun” olarak nitelendirilen Adalet ve İçişleri alanında işbirliğinin yer alması, temel haklara ilişkin verilen

---

⁹¹ N. Çavuşoğlu, 2005, s.306

⁹² B.E. Oder, 2000, s.742

⁹³ A.Döner, 2003, s.123

⁹⁴ R.Karluk, 2007, s.49

⁹⁵ B.E.Oger, 2000, s.743

önemin daha da artmasına neden olmuştur. Çünkü Adalet ve İçişleri alanına giren konular aynı zamanda Temel Haklarla da yakından ilgilidir.⁹⁶

Maastricht Antlaşması'nın (eski) F/2 maddesinde (yeni m.6/2) Birlik, "AİHS ve Topluluk hukukun genel prensipleri olan ve üye devletlerin ortak anayasa geleneklerinden doğan temel haklara saygı gösterecektir" ifadesi kullanılmıştır.⁹⁷ Madde 6, kültürel görelilik konusunda bir ipucu da vermektedir. Madde 6(1)de Birliğin insan hakları, özgürlük ve demokrasiye saygı ilkesine dayandığına yer vermiştir.⁹⁸ Madde 8'de ise Birliğin hedefleri arasında Avrupa vatandaşlığı kavramını oluşturmak suretiyle, Birlik vatandaşlarının çıkarlarını ve haklarını korumaya daha fazla önem verileceği yer almaktadır.⁹⁹

Maastricht Antlaşması ile Madde 177 (eski madde 130u) ve Madde 181 (eski madde 130y) Topluluğun dış ilişkilerinde insan hakları kavramının yasal dayanaklarını anlatmada bir temel olarak görülebilir. Bu alandaki topluluk politikası, demokrasinin gelişimi ve pekiştirilmesi, hukukun üstünlüğü ve temel özgürlüklerin gelişimine katkıda bulunacak şekilde oluşturulmuştur.¹⁰⁰ Madde 177'den Madde 181'e kadar olan maddeler işbirliğinin geliştirilmesini de içermektedir. Madde 177(1) gelişmiş ülkelerdeki fakirliğe karşı çıkan bir maddedir. 177(2) ve 181 demokrasi ve hukukun üstünlüğü, insan hakları ve demokrasiye saygıyı içermektedir. 177(3) ise Topluluğu ve üye devletleri Birleşmiş Milletlerin ve diğer yetkili kuruluşlarca zorunlu tutulan hedefler ve yükümlülükler konusunda uyarmaktadır.¹⁰¹

---

⁹⁶ E.Tezcan, 2002, s.162

⁹⁷ Ö.Kurtbağ, 2002, s.104

⁹⁸ Urfan Khaliq, **Ethical Dimensions of the Foreign Policy of the European Union**, New York, Cambridge University Press, 2008, s.53

⁹⁹ "Maastricht Antlaşması", Avrupa Birliği Resmi Sitesi,

http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/htm/C_2002325EN.000501.html (23.08.2009)

¹⁰⁰ Eibe Riedel and Martin Will, "Human Rights Clauses in External Agreement", Philip Alston (ed) **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 2004, s.732

¹⁰¹ U. Khaliq, 2008, s.52

177 ve 181 maddeler dışında Avrupa Topluluğunun üçüncü ülkelerle yaptığı antlaşmalarda insan haklarına yer veren başka bir düzenleme daha yoktur. Madde 133(eski 113.madde) ise Topluluğun genel ticaret politikaları çerçevesinde antlaşmaları tamamlama yetkisiyle donatmıştır. Pek çok antlaşmada İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi referans olarak gösterilmektedir. İnsan hakları şartının kullanılması antlaşmaların durdurulmasının sağlanması amacıyla daha çok, tarafları karşılıklı olarak bağlama amacı taşımaktadır.

Madde 308 (eski 235) insan hakları şartının dış antlaşmalarda yer aldığını bize göstermektedir. 1 Kasım 1993’de yürürlüğe giren, Gelişmekte Olan Ülkelerle İşbirliğini Öngören Antlaşmada da insan hakları kavramı yerini almıştır.¹⁰²

Avrupa Topluluğu’ndan Avrupa Birliği’ne geçişin anahtarı kabul edilen Maastricht Antlaşması pek çok düzenlemeyi de beraberinde getirmiştir. İnsan hakları şartı üye devletlerde ve üçüncü ülkelerle yapılan antlaşmalarda kullanılmaya başlamıştır.

1.3.3 Amsterdam Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler

21–22 Haziran 1996 tarihli Floransa Zirvesi’nde, üye devlet temsilcileri bir rapor sunmuşlardır. Bu raporda, Topluluğun AİHS’ne katılımı konusuna olumsuz yaklaşmışlardır. Ayrıca temel hakların korunmasına ilişkin üç olanak üzerinde durmuşlardır. Bunlardan birincisi, Maastricht Antlaşması’nın F maddesi 2.paragrafındaki statükonun korunmasıdır. İkincisi bu paragrafın, Adalet Divanı yetkisi kapsamına alınmasıdır. Üçüncü olanak ise, Topluluk hukukunun kapsamına

---

¹⁰² E. Riedel, M. Will, 2004, s.736

giren bir alanda bir temel hakkın ihlali durumunda, Topluluk yargı organları önünde bireysel başvuru hakkının tanınmasıdır. Amsterdam Antlaşması burada belirtilen ikinci olanağı harekete geçirmiştir.

2 Ekim 1997’de imzalanan 1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, insan hakları açısından bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu antlaşma sadece AB değerleri üzerine oluşturulmamış aynı zamanda insan hakları ve temel özgürlüklere de değinilmiştir.¹⁰³ Amsterdam Antlaşması’nda, 1958 Roma Antlaşması imzalandığından beri ilk defa Avrupa bütünleşmesinde iki önemli değişiklik dikkati çekmektedir. Bu değişiklikten ilki, AB tam üyeliği açısından yazılı olarak antlaşmalara ilk defa giren bazı şartların getirilmesidir. “Birlik, temel özgürlüklere, 4 Kasım 1950 tarihli Roma İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri korumaya ilgili Avrupa Sözleşmesi’nin garanti etmiş olduğu çerçevede ve üye devletlerin demokratik gelenekleriyle Topluluk hukuku geleneklerinden kaynaklanan şekilde riayet eder” maddesiyle kesinlik kazanmıştır. İnsan haklarıyla ilgili Avrupa Sözleşmesine uyma, Amsterdam Antlaşması sonucunda tam üyelik için yazılı bir şart olmuştur. İkinci önemli değişiklik ise, Sözleşmeye uymayan veya zaman içinde bu ilkelere aykırı davranma eğiliminde olan üye ülkelerin durumuyla ilgilidir. Avrupa bütünleşmesi tarihinde ilk defa bir üye ülkenin AB Konseyindeki oy hakkı, diğer ülkelerin üçte birinin teklifi ve oybirliği ile karar alınması şartıyla askıya alınabilecektir.¹⁰⁴

Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği Antlaşması’nda yaptığı değişiklikle Maastricht’in Başlangıç’da yer verdiği prensipleri (f maddesi) Antlaşma’nın 6.maddesinin 1. fıkrasına yerleştirmiştir. Bu maddeye göre, üye devletlerin ortak

¹⁰³ Oliver De Schutter, “The EU Fundamental Rights Agency: Genesis and Potential”, **New Institutions for Human Rights Protection**, New York, Oxford University Press, 2009, s.96

¹⁰⁴ R.Karluk, 2007, s.90

prensipieri olan hürriyet, demokrasi, insan haklarına ve temel hürriyetlere saygı ile hukuk devleti, Birliğin üzerinde kurulu olduğu temel prensiplerdir.¹⁰⁵ Bu noktada, kurucu antlaşmalar ve Avrupa Tek Senedi'nin Önsöz'ünde, üye devletler aracılığıyla vurgulanan çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi ilkelerinin, Birliğin temel ilkeleri olarak pozitif hukuka aktarıldığı saptanabilir.¹⁰⁶

Amsterdam Antlaşması temel haklara saygının yargısal denetimine pozitif hukuk dayanağı getirmiş, aynı zamanda Maastricht Antlaşması'na eklediği F.1 maddesi (yeni m.7)¹⁰⁷ temel haklar koruması alanında siyasi bir yaptırım usulü de öngörür. (yeni) madde 7. ve (yeni) madde 6/1'de sayılan temel prensiplerin "ciddi ve sürekli" biçimde ihlali durumunda bir üye devletin Konsey'deki oy hakkı da dahil olmak üzere Avrupa Topluluklarını Kurucu Antlaşmalarından ve Avrupa Birliği Antlaşmasından doğan belirli haklarının askıya alınabileceğini düzenler.¹⁰⁸

Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'nın F maddesinin 2. fıkrasını 6. maddenin 2. fıkrası olarak değiştirmiştir. Buna göre "AİHS tarafından güvence altına alınan ve Topuluk hukukunun genel ilkeleri olarak üye devletlerin anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara, Birliğin saygı duyduğunu" da yinelemektedir.¹⁰⁹ Birliğin temel ilkeleri olarak belirtilen bu değerler, ayrıca Madde 49 çerçevesinde Birliğe üye olabilmek için ön koşul oluşturmakta ve böylelikle Kopenhag siyasi kriterleri resmen AB antlaşmalarının bir parçası haline gelmektedir:

---

¹⁰⁵ "Amsterdam Antlaşması", Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997d/htm/11997d.html> , (20.04.2009), s.58

¹⁰⁶ B.E.Oger, 2000, s.744

¹⁰⁷ 7.md için bkz: Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Açısından İnsan Hakları

¹⁰⁸ N.Çavuşoğlu, s.307

¹⁰⁹ B.E. Oder, 2000, s.745

“Bu Antlaşma’nın 6(1) Maddesi’nde belirtilen ilkelere saygı duyan her Avrupa devleti, Birliğe üye olmak için başvurabilir.”¹¹⁰

Amsterdam Antlaşması tarafından gerçekleştirilen, insan haklarının korunması alanında Topluluk kurumlarının özerkliğinin güçlendirilmesi kararı ATAD’a aittir. AT’nin AİHS’ne taraf olmasına ilişkin danışma görüşünün bir sonucudur.¹¹¹ Buna dayanarak Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile getirilen temel hakların korunmasının Divanın yetkisine dahil edilmemesi durumuna son vermiştir. Ayrıca yeni yetki alanları da getirerek Divan yetkisini insan hakları alanında güçlendirmiştir. Antlaşma ayrıca bu yetkiyi adalet ve içişleri alanlarına da yaymıştır.¹¹²

1.3.4 Nice Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler

Birliğe özgü bir insan hakları katalogunun hazırlanması fikri, 1980’li yıllarda ilk kez Parlamento tarafından ortaya atılmıştır. AB Antlaşmalarının Amsterdam’da incelenmesi sırasında Birliğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olma olasılığına ATAD’ın karşı çıkmıştır. Almanya’nın da desteğiyle Avrupa’ya ait bir temel haklar şartı hazırlanması gündeme gelmiştir.¹¹³

3–4 Haziran 1999’da Köln’de yapılan Zirve’de Avrupa Konseyi, Topluluk için ayrı bir temel haklar şartı hazırlamak üzere Federal Almanya eski devlet başkanı

---

¹¹⁰ F.Türkmen, 2003, s.149

¹¹¹ Mahmut Göçer, “Avrupa Birliği ve Temel Hakların Korunması”, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/gocer.pdf, 2000, s.387, (20.03.2010)

¹¹² ibid, s.389

¹¹³ F.Türkmen, 2003, s.152

Roman Herzog başkanlığında bir kurul oluşturulmasını kararlaştırmıştır.¹¹⁴ Avrupa Konseyi burada bir karara varmıştır. Buna göre:

“ İnsan Haklarına saygının Avrupa Birliği'nin kurucu ilkelerinden biri ve meşruiyetinin vazgeçilmez şartı olduğunu, ATAD içtihadında görüldüğü gibi, Birliğin insan haklarına saygı ile yükümlü bulunduğunu ve şu aşamada hakların kapsamını ve büyük önemini Birlik vatandaşlarının gözü önünde vurgulamak amacıyla bir temel haklar şartı düzenlemenin gerekli olduğunu” belirtmiştir.¹¹⁵

Ekim 1999'da, Tampere Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin Temel Haklar Şartı'nın çerçevesini oluşturmak üzere 62 üyeden oluşan bir “konvansiyon” oluşturulmuştur. Üyelerden 15'i üye devlet başkanları veya hükümet temsilcileri, 16'sı parlamento üyesi, 30 tanesi her bir ülkeden 2 tane olmak üzere üye devlet parlamentolarından gelen temsilciler ve 1 tanesi de Avrupa Komisyonu başkanından oluşmuştur. Konvansiyon 28 Temmuz 2000'de Temel Haklar Şartı'nı açıklamış ve 2000 Nice Zirvesi'nde Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamento'su başkanları tarafından kurumlar arası ortak bir metin halinde imzalanmıştır.¹¹⁶

Nice Antlaşması'nın başlıca amacı Birliği yeni üye alarak genişlemeye hazırlamaktır.¹¹⁷ Antlaşma, Birlik büyüdükçe kurumsal sistemin değiştirilmesi için uygulanacak ilkelerin ve yöntemlerin ortaya konulmasıyla sınırlanmıştır.1 Şubat 2003'de yürürlüğe giren Nice Antlaşması ile genişleme sonrası AB kurumlarının alacağı şekil belirlenmiştir.¹¹⁸

---

¹¹⁴ A.Döner, 2003, s.124

¹¹⁵ F.Türkmen, 2003, s.152

¹¹⁶ A.Williams, 2003, s.660

¹¹⁷ “Nice Antlaşması”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi,

http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf (20.04.2009)

¹¹⁸ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s.43

1.3.5 Temel Haklar Şartı

Avrupa Birliği'nde temel hak ve özgürlüklerin korunması genellikle anayasa mahkemelerinin (İtalyan ve Alman Anayasa Mahkemeleri) topluluk hukukunun üstünlük, doğrudan uygulanma özelliklerini, diğer bir ifade ile ulusal üstü niteliğini bozucu nitelikteki kararları ile sağlanmaktadır. Çünkü kurucu antlaşmalar bu konuda belirli bir düzenleme içermemektedir. Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında normatif bir düzenleme getirmek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) katılmak, ATAD'ın oluşturduğu içtihadı koruma sisteminin devam etmesi seçenekleri tartışma konularını oluşturmuştur.”¹¹⁹

1999 Köln Zirvesi'nde Temel Haklar Şartı için hazırlıkların başlaması kararı alınmıştır. Bu Zirvede açıklanan “insan haklarının kapsamı ve önemini Birlik vatandaşlarının gözü önünde vurgulamak amacı” Avrupa oluşumunun tarihi dönüm noktasında ve uzun uğraşlar sonrasında ortaya çıkmıştır.

15-16 Kasım 1999 Tampera Zirvesinde, bir Konvansiyon oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu Zirve'de oluşturulacak bu Konvansiyon'a ait detaylar düzenlenmiş ve kamunun kapsamlı bir şekilde bu prosedüre dahil olması planlanmıştır. Avrupa Parlamentosu'nu devre dışı bırakan ve kamu temsilini kabul etmeyen sistem değiştirilmiştir. Böylece bu Konvansiyon'da ağırlıklı olarak Avrupa Parlamentosundan ve üye devlet parlamentolarından gelen adaylar yer almışlardır.¹²⁰ Konvansiyonun görevi, Şart tasarısını Avrupa Konseyine sunmak; Avrupa

---

¹¹⁹ I. Karakaş, 2005, s.292

¹²⁰ Füsun Arsava, “AB'nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.3, S.2, 2004, s.4

Parlamentosu, Konsey ve Komisyon'un resmi bildirisine için gerekli ortamı hazırlamaktır.¹²¹

7 Aralık 2000 tarihinde Nice Zirvesinde Temel Haklar Şartı ilan edilmiştir. Şart giriş bölümünden başka 7 bölüm içerisinde düzenlenmiştir. İlk 6 bölümde temel hak ve özgürlüklere ilişkin somut düzenlemelere yer verirken, 7. Bölümde genel hükümler bulunmaktadır. Şart, sivil, politik, sosyal ve ekonomik hakları içermektedir. Buna ilaveten insanlara saygınlık kazandırmak, temel özgürlükleri korumak, Avrupa vatandaşlığını oluşturmak, eşitlik sağlamak, dayanışmayı geliştirmek, adaleti sağlamak gibi amaçları da taşımaktadır ve haklara ilişkin oldukça ayrıntılı bir liste oluşturulmuştur.¹²²

Temel Haklar, hukukun temel ilkeleri çerçevesinde ATAD tarafından kabul edilmiştir; bu da AB üyesi devletler üzerinde bağlayıcılık sağlamaktadır.¹²³ Hem Avrupa Birliği'nin kurumsallaşması açısından hem de uygulamaların hayata geçirilmesi anlamında insan hakları önemli bir gelişme göstermiştir.¹²⁴

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartının başlıca esin kaynakları şunlardır: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Birliği Temel Sosyal İşçi Hakları Şartı, Avrupa Konseyi ve BM'in çeşitli sözleşmeleri, üye devletlerin anayasaları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ATAD'ın çeşitli içtihatları, birincil ve türev Topluluk hukuku.¹²⁵ Esin kaynaklarının neler olduğuna bakılıp Temel Haklar Şartı yakından incelenirse, katalogun temel haklar açısından şimdiye kadar bilinmeyen yeni bir düzenleme içermediği görülmektedir. Üye devlet anayasaları bu

---

¹²¹F. Arsava, 2004, s.5

¹²²Erik Oddvar Eriksen, "Why a Charter of Fundamental Human Rights in the EU?", **Ratio Juris**, C.16 S.3, 2003, s.354

¹²³O. D. Schutter, 2009, s.94

¹²⁴A. Williams, 2003, s.660

¹²⁵F. Türkmen, 2003, s.154

konuda zaten oldukça ayrıntılı düzenlemeler yapmışlardır. Katalog ATAD içtihatları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile ilgili düzenlemelerde de bir yenilik getirmemektedir. Temel Haklar Katalogu aslında gelecekteki Avrupa Anayasasının ön hazırlığını oluşturmaktadır.¹²⁶ Bu açıdan bakıldığında Şart, kurucu nitelik taşımaktan çok beyan edici niteliktedir.¹²⁷

Temel Haklar Şartı'nın Birinci bölümü "İnsan Onuru" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde insan onuruna zarar verilemeyeceğine, yaşam hakkı, bedensel ve ruhsal dokunulmazlık hakkına, işkence, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ile kölelik yasağına yer verilmektedir.

İkinci Bölüm "Özgürlükler" başlığını taşır. Bu başlık altında, özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile yaşamına saygı, kişisel bilgilerin korunması, evlenme ve aile kurma hakkı, düşünce, vicdan, din, ifade ve haber alma, toplanma ve örgütlenme, sanat ve bilim, ticari faaliyette bulunma özgürlüğü, eğitim, meslek seçme ve çalışma, mülkiyet hakkı, sığınma hakkı, toplu ve ölüm cezası ve işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı muameleye tabi tutulması hallerinde ihraç, sınırdışı ve iade yasağı yer almaktadır. Bu bölümde sınırdışı ve iade yasağına ilişkin AIHM'nin içtihatları bulunmaktadır. Ayrıca klasik hak ve özgürlüklerle birlikte meslek seçme hakkı, sanat ve bilim özgürlüğü gibi yeni haklar da Şart'ta yerini almıştır.

"Eşitlik" başlığı taşıyan üçüncü bölümde; yasa önünde eşitlik, ayrımcılık yasağı, kadın-erkek eşitliğini düzenlemiştir. Bu bölümde ayrıca çocuk, yaşlı ve engellilerin hakları gibi yeni kuşak haklar da yer almaktadır. Birliğin kültürel, dini ve dilsel çeşitliliğe saygı göstereceği de bu başlık altında düzenlenmiştir.

---

¹²⁶ A. Çelebi, 2002, s.65

¹²⁷ A.Döner, 2003, s.128

Dördüncü bölüm “Dayanışma” başlıklıdır. Sosyal haklar, çevre hakkı ve tüketicinin korunması ile birlikte bu bölümde yer almaktadır. Altıncı bölümde ise, Avrupa Parlamentosu seçimleri ile yerel seçimlerde oy kullanma, belgelere erişme, iyi idare, dilekçe ve kamu denetçisine (ombudsman) başvuru hakkı ile dolaşım ve ikamet özgürlüğü ile diplomatik koruma hakkı yer almaktadır.¹²⁸

Yukarıda bölümleri görüldüğü gibi Medeni ve Siyasal haklar “birinci nesil insan hakları” olarak Şart’ta ön sırada yer almaktadır. Şartın 1. maddesi, tüm hakların temeli olarak insanlık onuruna saygı gösterilmesini kurallaştırmakta ve böylece İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine doğrudan atıfta bulunmaktadır. Bu kategorideki maddelerin çoğunluğu da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden alınmıştır. Örneğin 6. maddede yer alan özgürlük ve güvenlik hakkın Sözleşmenin 5. maddesinden alınmıştır. Etkili hukuki bir yola başvurma ve adil yargılama hakkını kapsayan Şartın 47.maddesi de Sözleşmenin 13.maddesinden alınmıştır. AİHS’nin dışında Topluluk metinleri de Şart’taki bazı medeni ve siyasal haklara ilham kaynağı olmuştur. Buna göre 42.maddedeki belgelere erişme hakkı AT Antlaşmasının 255. maddesine. 8. maddede söz konusu olan kişisel bilgilerin korunması hakkı da AT Antlaşmasının 286. maddesine dayanmaktadır.¹²⁹

Temel Haklar Şartı sözleşmeden daha kapsamlıdır. Sözleşme’de yer alan haklar, yalınlaştırarak Şart’a dahil edilmiştir. Sözleşme’nin hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında, her hakkın ilgili maddesinde sınırlandırma nedenleri yer alırken Şart’ta genel bir sınırlandırma hükmü getirmiştir.¹³⁰Şart ile sözleşme arasında uyum sorunlarını olabilmektedir. Bu sorunların çözümünde iki yöntem kullanılmaktadır. “Bunlardan ilki, Şart’ın 52/3 ve 53. maddelerinde kullanılan “yatay hükümler”

---

¹²⁸ I.Karakaş, 2005, s.294

¹²⁹ F.Türkmen, 2003, s.154

¹³⁰ N.Çavuşoğlu, 2005, s.309

formülüdür. 53.madde, benzeri AİHS'nin aynı numaralı maddesinde düzenlenmiş bir yorum normudur; Şart'ın hiçbir hükmünün, üye devlet anayasaları ile AİHS'de tanınan insan haklarını ve temel hürriyetleri kısıtlayıcı ya da olumsuz yönde etkileyici şekilde yorumlayamayacağı kuralını getirir.”¹³¹ Bunun anlamı ise Şartla belirlenen sınırlandırma hükümleri AİHS'de belirtilen sınırlandırmadan fazla olamayacağıdır. “52/3.madde¹³² ise; Şart'ın AİHS'de güvence alınan haklara karşılık gelen hakları kapsadığı durumlarda, söz konusu hakların anlam ve kapsamının Sözleşme'de belirtilenlerle aynı olacağını hükme bağlar, aynı maddeye göre bu hüküm Birlik Hukuku'nun daha geniş bir koruma sağlamasına engel olmaz.”¹³³ Çünkü Şart, AİHS'nin yerini almayıp, bireyler için anlaşılması kolay olmayan, içtihat hukukuyla sağlanan temel hak teminatları alanında AİHS'nin tamamlayıcısı bir metin karakteri kazanmıştır.¹³⁴

2000 yılında Nice'de düzenlenen uluslararası konferansta Temel Haklar Şartının kabul edilmiş olması, dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen terörist saldırılara gösterilen sert tepkiler, küreselleşmenin etkileri ve az gelişmiş ülkelerde baş gösteren açlık gibi nedenler insan hakları konusunu anayasal reform faaliyetlerinin merkezine oturtmuştur.¹³⁵

---

¹³¹ THŞ m.53: “ Bu Şart'ın hiçbir hükmü, kendi uygulama alanı çerçevesinde, Birlik Hukuku, uluslar arası hukuk, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi dahil olmak üzere, Birlik'in ya da üye devletin taraf olduğu uluslar arası anlaşmalar ve üye devletler anayasalarınca tanınan insan haklarını ve temel hürriyetleri kısıtlayıcı ya da olumsuz yönde etkileyici şekilde yorumlanamaz.”

¹³² THŞ m:53/2: “Bu Şartın, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi ile teminat altına alınmış olan haklara tekabül eden hakları içermesi durumunda söz konusu hakların anlamı ve kapsamı, sözkonusu antlaşmalarda belirtilenlerle aynı olacaktır bu hüküm Birlik hukukunun daha kapsamlı koruma sağlamasını engellemez.”

¹³³ N.Çavuşoğlu, 2005, s.309

¹³⁴ Füsün Arsava, “Avrupa Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.5 S.1, 2005, s.13

¹³⁵ A.Williams, 2003, s.660

Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği Anayasası'nın 2. Bölümü olarak anayasa taslak metni içine alınmıştır.¹³⁶Bu bölüm, insan onuru, eşitlik dayanışma, vatandaşlık hakları, adalet, antlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin hükümler olmak üzere toplam yedi başlıktan meydana gelmiştir. Anayasa taslağı ile AB Haklar antlaşması'nın anayasal bir kimlik kazanması çok önemli bir gelişmedir.¹³⁷ Lizbon Antlaşmasıyla yapılan düzenlemeler bölümünde son durum ele alınacaktır.

1.3.6 Lizbon Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler

İkili ya da çok taraflı ilişkilerde bazı devletler, uluslararası ilişkilerde basit çıkar ve güç dışında başka unsurların da bulunmasını istemektedirler. Uluslararası ilişkilerde hedefleri ve öncelikleri belirlemek zordur ve bunların göreceli ağırlıkları vardır. 2000'de Lizbon'daki Avrupa Konseyi'nde bu yollar araştırılmıştır, daha büyük bir sosyal uyum ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için çalışmalar yapılmıştır.¹³⁸

Temel Haklar Şartı'nın Nice Zirvesi'nde kabul edildiğini yukarıda belirtmiştik. Nice Zirvesinde ayrıca "Avrupa Birliği'nin Geleceği" adıyla bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride, AB'nin geleceğine yönelik tartışma dört konu üzerinde şekillenmiştir. Bu konular: a) AB ve üye devletler arasındaki yetki paylaşımı, b) Temel Haklar Şartı'nın Statüsü, c) AB Mevzuatının sadeleştirilmesi d) Ulusal Parlamentoların AB yapılanmasındaki rolü¹³⁹

---

¹³⁶ N. Çavuşoğlu, 2005, s.309

¹³⁷ E.Bozkurt, M. Özcan, A. Köktaş, 2006, s.57

¹³⁸ U. Khaliq, 2008, s.13

¹³⁹ Ali İhsan İzbul, "Avrupa Birliği'nin Geleceği", *Sayıştay Dergisi*, S.49, 2003, s.85

2001 Leaken Zirvesi'nin Sonuç ekinde ikinci bir "AB'nin Geleceğine İlişkin Bildiri" yayınlanmıştır. Nice Zirvesinden farklı olarak yukarıdaki dört maddeye yeni unsurlar eklenmiştir; a) kurumsal reformlar, b) birlik politikalarında reform c) ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirilmesi.¹⁴⁰ Ayrıca 2001'deki Leaken Zirvesi'nde Temel Haklar Şartı Konvansiyonu esas alarak yeni bir Konvansiyon oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁴¹ Bu Zirve'de kurulması kararlaştırılan 'Avrupa'nın Geleceği Konvansiyonu'¹⁴², 28 Şubat 2002'de Brüksel'de açılmış ve çalışmalarına başlamıştır.¹⁴³

Konvansiyon'da AB üyesi hükümetlerden bir, ulusal parlamentolardan iki temsilci ile Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu temsilcileri yer almaktadır. Ayrıca Konvansiyon'da 13 aday ülkenin temsilcileri, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve Avrupa Ombudsmanı, Sivil Toplum Örgütleri ve Üniversiteler gözlemci statüsünde temsilci bulundurmışlardır. Konvansiyon, 28 Şubat 2002 tarihinde başladığı çalışmalarını 20 Haziran 2003 tarihinde "Anayasal Antlaşma Taslağı"nın Selanik Zirvesi'ne sunulmasıyla sona erdirmiştir.¹⁴⁴

2005 yılında Fransa ve Hollanda'da referandumlar düzenlenmiş ve Anayasal Antlaşma reddedilmiştir.¹⁴⁵ Temel Haklar Şartı, bu Avrupa Anayasası'nın oluşturulmasında da gündem maddelerinden biri olmuştur. Avrupa Parlamentosu Şartı, Avrupa Anayasası'nın temeli olduğunu düşündüğü için Birlik kurucu antlaşmasına Şartın dahil edilmesini önermiştir. Komisyon da bu tavrı desteklemiştir.

---

¹⁴⁰ A.İ. İzbul, , 2003, s.86

¹⁴¹ F. Arsava, 2004, s.5

¹⁴²"AB'nin Geleceği Konvansiyonu", <http://european-convention.eu.int/bienvenue.asp?lang=EN> (10.12.2010)

¹⁴³ Özgür Tonus, Sanem Baykal, "Avrupa Birliği Anayasal Antlaşma Taslağı Üzerine Değerlendirmeler", *Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C.19, S.1-2, 2004, s.5

¹⁴⁴ ibid, s.5

¹⁴⁵ "Lizbon Antlaşması", 07.02.2008, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/lizbon-antlasmasi>, (10.12.2009)

Bu noktadan anlaşıldığı üzere Parlamento, Komisyon, Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi ve sivil toplum örgütlerinin çoğu Şartın hukuki bağlayıcılığı olması gerektiğini kabul ederken, üye ülkeler arasında uzlaşma sağlanamamıştır. Özellikle İngiltere, AB vatandaşlarının Şartta yer alan haklara istinaden mahkemeler önünde dava açabilmelerini reddetmiştir.¹⁴⁶

AB Anayasası'nın hazırlandığı konvansiyonda, AB Temel Haklar Şartının hukuki niteliğini belirleme sorunu en önemli konular arasında yer almıştır. Şartın AB Anayasasının ikinci bölümünde yer alması kararlaştırılmıştır. Konvansiyon Şartın bazı maddelerinde değişiklik de yapmıştır ancak hakların içeriğine dokunmamıştır. Sadece belgelere ulaşma hakkına ilişkin bir düzenleme yaparak maddeleri birbiriyle uyumlu hale getirmiştir.¹⁴⁷

Antlaşmanın referandumlar sonrasında reddedilmesinin ardından, Avrupa vatandaşlarının Avrupa projesi ile bağlarını yeniden kuracak ve Avrupa'nın geleceğine yön verecek “yansıma süreci” başlatılmıştır. Berlin'deki AB'nin 50.yıl kutlamaları sırasında AB liderleri “2009 yılında gerçekleştirilecek Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önce yenilenmiş ortak bir zemin” oluşturmak için karar almışlardır.¹⁴⁸ 19 Ekim 2007'de Lizbon'da kabul edilen ve 13 Aralık 2007'de imzalanan “Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma ve Avrupa Birliği Antlaşması'nı Değiştiren Taslak Antlaşmada (Reform Antlaşması) Temel Haklar Şartına yer verilmemiştir. Maastricht Antlaşması'nın değiştirilmiş 6/1. maddesinde, “Birlik, 7

---

¹⁴⁶ H.Taşdemir, A. Bağbaşıoğlu, 2007, s.33

¹⁴⁷ Şartın özgün metninde belgelere ulaşma hakkı yalnızca AP, Konsey ve Komisyonun belgelerini kapsamaktadır. Bu hak, Maastricht antlaşmasının 255. maddesi ile uyumlu olarak düzenlenmiştir. Halbuki, Anayasanın I-50. maddesinin 3.fıkrası hakkın kapsamındaki belgeleri, Birlik organları kuruluşları ve ajanslarının belgeleri olarak belirlemiştir. Böylece I-50 ile II-102. madde birbirleri ile uyumlu hale getirilmiştir.

¹⁴⁸ Lizbon Antlaşması,07.02.2008, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/lizbon-antlasmasi>, (10.12.2009)

Aralık 2000 tarihli Temel Haklar Şartı'nda belirlenen, 12 Aralık 2007 tarihinde uyarlanan şekliyle ve Antlaşmalarla aynı değere sahip olan hakları, özgürlükleri ve ilkeleri tanıır" denilerek, Şart'a atıfta bulunulmuştur.¹⁴⁹

Reform Antlaşması'nda Şart'a sadece atıfta bulunulması, Şart'ın hukuki bağlayıcılığını azaltacağı düşünülmemelidir. Reform Antlaşması'na ek olarak kabul edilen "Temel Haklar Şartı'nın Polonya ve İngiltere'de Uygulanmasına İlişkin 7 Numaralı Protokol" de desteklemektedir. 7 Numaralı Protokol'de İngiltere ve Polonya'yı Şart'tan muaf tutan hükümler bulunmaktadır. Polonya ve İngiltere'nin bu tavırlarının, temel hakların AB'de korunması, AB vatandaşlık kavramının güçlendirilmesi ve derinleşmenin devamı için olumlu bir gelişme olmadığı ortadadır.¹⁵⁰

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısını ve işleyişini düzenleyen Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girmiştir. Reform Antlaşması, kurumsal ve siyasi alanda birçok yeniliğe imza atmıştır.¹⁵¹ Konuyla ilgili yaptığı açıklamada Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso şöyle demiştir:

"Lizbon Antlaşması, Avrupa projesinin merkezine vatandaşları oturtuyor. Artık harekete geçmek için uygun kurumlarımızın ve istikrarlı bir sürecin var olduğunu görmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum. Bundan böyle tüm enerjimizi vatandaşlarımız açısından önemli olan hususlara yoğunlaştırabileceğiz"

Bu sözleri ile Barroso, Lizbon Antlaşmasının vatandaşlar açısından çok önemli ve olumlu faydalar getirdiğinden bahsetmektedir.¹⁵²

---

¹⁴⁹ H. Taşdemir, A. Bağbaşıoğlu, 2007, s.33

¹⁵⁰ ibid, s.34

¹⁵¹ "Avrupa Birliği'nde Lizbon Antlaşması Dönemi Başlıyor", 01.12.2009, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=28216> (12.12.2009)

¹⁵² "Avrupa Komisyonu Lizbon Antlaşmasının Yürürlüğe Girmesini Memnuniyetle Karşılıyor", 01.12.2009, http://www.avrupa.info.tr:80/News_Archive/Dec2009.Dec20091201-01.html?LanguageID=1 (12.12.2009)

Görülmektedir ki Lizbon Antlaşmasıyla ilerleme sağlanan alanlardan biri de Temel Haklar Şartı olmuştur. Temel Haklar Şartı, AB antlaşmaları ile aynı statüde kabul görmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵³

1.4. İnsan Hakları Alanında Avrupa Birliği Organlarının Çalışmaları

İnsan haklarına ilişkin Avrupa organlarının ilk açıklaması 5 Nisan 1977'de gerçekleşmiştir. Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu ve Komisyonu bir ortak bildiri ile temel haklara saygı duyduklarını, topluluğun amaçlarını yerine getirirken bu temel haklara uygun davrandıklarını ve tutumlarını gelecekte de sürdüreceklerini beyan etmişlerdir.¹⁵⁴

Bildiride Parlamento, Konsey ve Komisyon kısaca şu konular üzerinde durmuşlardır: Topluluk kurucu antlaşmaları hukuka saygı ilkesi üzerine kurulmuşlardır. ATAD'ın içtihatlarında da görüldüğü üzere bu hukuk, antlaşmalar ve ikincil hukuktan başka, hukukun genel ilkeleri ve özellikle de üye devletlerin anayasa hukuklarının temelini oluşturan temel hakları kapsar. Tüm üye devletler Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraftır. Bu nedenle Parlamento, Konsey ve Komisyon üye devletlerin anayasalarından ve AİHS'den kaynaklanan temel hakların korunmasına önem vermektedir.¹⁵⁵

Üç organın birlikte hazırladığı bu bildirin hukuki bir bağlayıcılığı yoktur. Ancak Avrupa Topluluğu için önemli bir belgedir, çünkü topluluk organlarının temel haklar konusunda ortak anlayışını yansıtmaktadır.

---

¹⁵³“Avrupa Komisyonu Lizbon Antlaşmasının Yürürlüğe Girmesini Memnuniyetle Karşılıyor”, 01.12.2009, http://www.avrupa.info.tr:80/News_Archive/Dec2009.Dec20091201-01.html?LanguageID=1 (12.12.2009)

¹⁵⁴E. Tezcan, 2002, s.157

¹⁵⁵ A. Döner, 2003, s:121

1.4.1 Avrupa Parlamentosu'nun Çalışmaları

Avrupa Parlamentosu'nun temel hakların korunmasına ilişkin en belirgin görevi, bağlayıcı nitelik taşımayan belgeler aracılığıyla ya da girişimlerde bulunarak bu konuda bir bilinç kazandırmaya ve duyarlılığı artırmaya çalışmaktır.¹⁵⁶

Parlamentonun Topluluğun demokratik biçimde seçilmiş tek kurumu olduğu için insan haklarını daha iyi savunabilmekte olduğunu düşünenler olduğu gibi yetkilerini genişletmek amacıyla insan haklarını kullandığını düşünenler de bulunmaktadır. Avrupa Parlamentosu, amacı ne olursa olsun, insan hakları ve demokrasi kavramlarının Topluluğun temel değerleri arasında yer almasına çok önemli katkıda bulunmuştur".¹⁵⁷

Avrupa Parlamentosu'nun insan hakları alanında görev düzenlemesini iki alanda incelemek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki üye devletlerin insan hakları ve temel özgürlüklere gösterdiği uyum, diğeri üçüncü devletlerle olan ilişkilerde insan haklarının yeri açısından Avrupa Parlamentosunun çalışmalarıdır.¹⁵⁸ Topluluk içinde insan ve yurttaş hakları iç içe geçmiştir. Vatandaş hakları, "Hukuksal İşler ve Vatandaş Hakları" komisyonu tarafından koruma altına alınırken insan hakları ise "Kişi Özgürlüğü ve Kurumsal İşler Komisyonu içindedir. Bu farklılık Komisyonların görev ayrımından kaynaklanmaktadır. Parlamento'nun Dış İşler Komisyonu ise Topluluk dışında yaşayan insanların hakları ile ilgili konulardan sorumludur. Bu konuyla ilgili ayrıca bir alt komite kurulmuştur.¹⁵⁹ 1962'de Birkelbach Raporu'nu kabul eden Avrupa Parlamentosu, dış ilişkilerde insan haklarını gündeme getirmede

---

¹⁵⁶ E. Tezcan, 2002, s.152

¹⁵⁷ F. Türkmen, 2003, s.139

¹⁵⁸ O. D. Schutter, 2009, p.96

¹⁵⁹ Nesrin Demir, **Avrupa Birliği Parlamentosu**, Ankara, Nobel Yayınları, 2005, s.139

öncü bir rol oynamıştır. Rapor, “ancak demokratik uygulamaları ve insan hak ve özgürlüklerini garanti eden ülkelerin Topluluğa üye olabileceğini” ifade etmiştir.¹⁶⁰

1977’de Ortak Bildiri yayınlandıktan sonra Parlamento, temel haklar alanında çalışmalarına hız vermiştir.1979’da komisyonun Topluluğun AİHS’ne katılmaya ilişkin hazırladığı memoranduma destek vermişse de üye devletlerden beklenen destek gelmemiştir. 1984 yılında Parlamento, Avrupa Birliği Anayasa taslağını hazırlamıştır. Bu taslakta insan hakları, çoğulcu demokrasi, hukukun üstünlüğü konularına yer verilmiş ve beş yıl içerisinde Birliğin, Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesine taraf olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bu taslakta, bu beş yıllık süre içerisinde birliğin kendine ait bir temel haklar bildirisi hazırlaması gereği de yer almıştır. Bu amaçla Parlamentonun Kurumsal İşler Komitesi, bir Temel Haklar ve Özgürlükler Bildirisi metni hazırlayarak Parlamente’ya sunmuştur. Parlamento bu metni 12 Nisan 1989’da kabul etmiştir. Metin klasik hak ve özgürlüklerin yanı sıra ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükleri de kapsamaktadır.¹⁶¹

Amsterdam Antlaşması ile bahsettiğimiz¹⁶² 6. ve 7. madde ile yapılan düzenlemeler sonrasında Avrupa Parlamentosu, Sivil Özgürlükler Komitesi aracılığıyla bu konuda öncü rol oynamıştır. Avrupa vatandaşlarının ciddi bir ihlallerinin olması halinde koruma yetkisi de yine Parlamento’ya verilmiştir.¹⁶³

---

¹⁶⁰ Birkelbach Raporu,

<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=EN&id=69>, (20.12.2009)

¹⁶¹ A. Döner, 2003, s.122

¹⁶² Bkz: 1.3.3 Amsterdam Antlaşmasıyla Yapılan Düzenlemeler

¹⁶³ O. D. Schutter, 2009, s.96,97

Avrupa Birliği'nde Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girene kadar insan hakları alanında ayrıntılı olarak düzenlenmiş yazılı bir belge bulunmamaktadır.¹⁶⁴1987 Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Parlamentosu, Topluluğun diğer kurumlarını AT'nin dış ilişkilerinde insan haklarını ciddi bir şekilde gündeme getirmeye zorlamış ve uluslararası insan hakları sorunlarıyla ciddi bir şekilde ilgilenmeye başlamıştır. Ayrıca, insan haklarıyla ilgili referansların, yetmişin üstünde Afrika, Karayipler ve Pasifik ülkeleriyle imzalanan ekonomik ve teknik yardım, ticari ve endüstriyel işbirliği ile gümrük bağışıklıklarını içeren Lome Konvansiyonları'na dahil edilmesi Avrupa Parlamentosu'nun çabalarıyla olmuştur.

Avrupa Parlamentosu Avrupa'da ve tüm dünyada temel insan hakları, özgürlük ve demokrasi için saygıyı destekleyen bir kurumdur. Üyelerini gözlemci statüsünde sık sık dünyanın farklı bölgelerindeki seçimleri gözlemek için göndermektedir. Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliğine üye olmayan devletlerle olan ekonomik ve ticari anlaşmaların insan haklarına saygılı olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Her yıl Parlamento, düşünce özgürlüğünü savunan önemli kişi ve organizasyonları "Sakharov"¹⁶⁵ ödülüyle mükâfatlandırır.¹⁶⁶ Bu ödülü alanlar arasında Nelson Mandela (Güney Afrika), Aleksandr Dubcek (Çekoslovakya), Las Madres de la Plaza De Mayo (Arjantin), Wei Jingsheng (China), İbrahim Rugova

---

¹⁶⁴ N. Demir, 2005, s.140

¹⁶⁵ "Sakharov" Düşünce Özgürlüğü Ödülü: adını Rus bilim adamı ve muhalif Andrei Sakharov'dan almıştır. İnsan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü üzerine çabaları ve hoşgörüsüzlük, baskı karşısında mücadeleleri için dünyadaki kişi ve kurumları onura etmeyi amaçlamaktadır. Her Strazburg'da yapılan resmi oturumda Avrupa Parlamentosu tarafından verilen ödül, parlamento takviminin izin verdiği ölçüde 1948 yılında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin tarihi olan 10 Aralık gününün olduğu dönemde gerçekleştirilir.

¹⁶⁶ "Parliament and Human Rights", Avrupa Birliği Parlamentosu Resmi Sitesi, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=EN&id=69>, (18.03.2010)

(Kosova), BM eski genel sekreteri Kofi Annan ve Aliaksandr Milikevich (Belarus) sayılabilir.¹⁶⁷

Avrupa Parlamentosu, her yıl dünyadaki insan haklarının durumuna ilişkin raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlarda, daha pek çok şeyle birlikte, dış politikasının bir parçası olarak AB, genişleme politikası, dış ticaret politikası, gelişim politikası ve sınır ülkelerle yürüttüğü komşuluk politikasında insan haklarının geliştirilmesi için çaba sarf etmektedir.¹⁶⁸

Delegasyonların, alt komitelerin ve komitelerin başkanının yanı sıra Avrupa Parlamentosu başkanı direkt ya da yazışarak üçüncü ülke temsilcileriyle insan hakları sorunlarını düzenli olarak gündeme getirmektedir. Dışişleri Komitesi içindeki İnsan Hakları Alt Komitesi Avrupa Parlamentosu'ndaki insan hakları üzerine tartışmaların merkezini oluşturur ve AB dışındaki ülkelerdeki demokrasinin gelişimi ve insan haklarının durumu üzerine tartışmalarda kalıcı bir forum işlevi görür. Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Alt Komitesi'nin temel amaçlarından birisi insan hakları sorunlarının AB'nin dış ilişkilerinin tüm yönlerine dahil edilmesini sağlamaktır. Burada insan hakları ve demokrasi konuları, diğer AB kurumları, BM Kalkınma Programı temsilcileri, Avrupa Konseyi, hükümet temsilcileri, insan hakları savunucuları ve Sivil Toplum Kuruluşları ile tartışılır.¹⁶⁹

Avrupa Birliği, Komitenin insan hakları politikasının; demokrasi yasaların işleyişi, insan haklarına saygıyı ve temel özgürlükleri geliştirmek ve pekiştirmek

---

¹⁶⁷ "Parliament and Human Rights", Avrupa Birliği Parlamentosu Resmi Sitesi, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=EN&id=69>, (18.03.2010)

¹⁶⁸ "Denouncing Human Rights Violations", Avrupa Birliği Parlamentosu Resmi Sitesi, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=69&pageRank=2=2&language=ENG>, (18.03.2010)

¹⁶⁹ Council of The European Union, "EU Annual Report on Human Rights 2008", 27 November 2008, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105, Brussels, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en 08.pdf>, (14.03.2010)

olduğunu ifade eder. Avrupa Parlamentosu bu fikirleri üçüncü dünya ülkeleri ile anlaşma zemini oluşturmada kullanmaktadır.¹⁷⁰ Avrupa Parlamentosu üçüncü ülkelerle yapılan antlaşmalar hakkında yaptırım uygulamaktadır. 1992 Ocak ve 1993 Aralık ayları arasında Avrupa Birliği ve Suriye arasındaki İşbirliği Antlaşmasınının 3. ve 4. Finans Protokollerini reddetmiş ve işbirliği Konseyinin gündemine İnsan Hakları kavramını getirmiştir. 1995 yılında Parlamento Türkiye'deki yetersiz insan haklarından dolayı Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği Antlaşmasınının sonucunu aylarca ertelemiştir.¹⁷¹ Çin'in 1989 Tiananmen Meydan olayları sonrası gerçekleşen katliamı kınayarak Çin'le olan ticaret ilişkilerini de 1992 yılına kadar dondurmuştur.¹⁷² Ancak çıkarları doğrultusunda hareket ettiği için Çin'e uyguladığı bu yaptırım çok da uzun sürmemiştir. Bu konu Avrupa Birliği Çin ilişkileri bölümünde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır: Parlamento'nun dış ekonomik ilişkileri geliştirmede gücünün olmaması, insan haklarının geliştirilmesi ve üçüncü ülkelerle ilişkilerde bu kavramın ön plana çıkarılmasını beraberinde getirmiştir. 133. Madde uyarınca üçüncü ülkelerle yapılan antlaşmalar diğer uluslararası antlaşmaların tersine ön bir onaya gereksinim duymamaktadır. Bu nedenle parlamentonun yetkisi bu alanda sınırlı kalmaktadır.¹⁷³

---

¹⁷⁰ Reinhard Rack and Stafen Lausegger , “The Role Of The European Parliament: Past and Future”, (der. Philip Alston), **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 1999, s.818

¹⁷¹ ibid, s.820

¹⁷² Tiananmen Meydan Olayları için bakınız: 3.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin

¹⁷³ R.Rack, S.Lausegger, 1999, s.832

1.4.2 Avrupa Konseyi'nin Ve Avrupa Komisyonu'nun Çalışmaları

Üçüncü ülkelerin iç politikalarında olduğu gibi Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde de insan hakları konusu hassas olmuştur. Bu nedenle konseyin görevi iki nedene dayandırılmaktadır: Birinci olarak Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (ODGP) kuvvetlendirmek için hazırlanan Amsterdam Antlaşması'ndaki İnsan Hakları uygulaması için bazı düzenlemelerde bulunulması ve ikinci olarak 12 Mayıs 1998'de İnsan haklarına ilişkin değişik alandaki kanuni düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesidir.¹⁷⁴

İnsan haklarına ilişkin bu düzenlemelere kadar geçen süre içerisinde Konsey'in ve Komisyon'un yapmış olduğu çalışmalarına da değinmek yerinde olacaktır. 1977 deki Ortak Bildiri'nin ardından 1979 yılında Komisyon, Topluluğun AİHS'ne katılmasını öneren ve bu katılmanın sonuçlarını Topluluk ve AİHS açısından değerlendirilen bir memorandumunu Konseye sunmuştur. Bu girişim üye devletlerden gerekli desteği bulamamıştır.¹⁷⁵

Bakanlar Konseyi 8 Nisan 1978 tarihinde "Demokrasi Hakkında Kopenhag Açıklaması"nı yayımladıktan sonra 20 Haziran 1983 tarihinde de bir bildirge yayınlamıştır. Bu Bildirge'de, üye devletlerin anayasaları ve yasaları ile AİHS ve Avrupa Sosyal Şartı'na atıfta bulunulmuş, temel haklar, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalete dayanan demokrasi anlayışının geliştirilmesi konusunda siyasi hedefler belirtilmiştir.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Philip Alston and J.H.H Weiler, "An EU Human Rights Policy", (ed. Philip Alston), **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 1999, s.45,46

¹⁷⁵ A. Döner, 2003, s.122

¹⁷⁶ H. Taşdemir, A.Bağbaşıoğlu, 2007, s. 25

Temel haklar açısından atıfta bulunulması gereken diğere bir belge de 6 Aralık 1989’da Avrupa Konseyinde İngiltere hariç o dönemki üye devletler tarafından kabul edilen “İşçilerin Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartı”dır. Ancak bu şart Kurucu Antlaşmalara dahil edilmemiştir. Bu nedenle bireyler için bağlayıcılığı yoktur. Ancak AB’nin sosyal boyutunun daha iyi kavranmasını sağlamaktadır.¹⁷⁷

Komisyon, 1979’daki AT’nin AİHS’ne katılım teklifini 1990’da da yenilemiş ve Konseye bu konuda bir teklif sunmuştur. 1993 yılında da Parlamento Komisyonun bu teklifine katılmış ve Konsey 1994 yılında ATAD’a AT antlaşmaları ile AİHS’ne katılım arasındaki uyumu sormuştur. ATAD bu sorunun cevabını 1996 yılında 2/94 sayılı kararıyla vermiştir. ATAD’ın bu görüşüne göre “AİHS sadece devletlere açık bir sözleşmedir ve Topluluğun bu sözleşmeye taraf olması mümkün değildir. Sözleşmede gerekli düzenlemeler yapılsa bile Topluluk Antlaşmalarının bugünkü yapısıyla bu mümkün olamayacaktır. Bunun için de Topluluk antlaşmalarında da gerekli değişiklikler şarttır” demiştir.¹⁷⁸

1.4.3 Avrupa Birliğı Adalet Divanının Çalışmaları

Avrupa Adalet Divanı, topluluğun yasal sınırları çerçevesinde temel insan haklarını korumada önderlik ettiğinden büyük bir övgüyü hak etmektedir. İnsan Hakları için saygının temel prensiplerini ortaya koyan Adalet Divanı birçok gelişimin de önünü açmıştır. İnsan Hakları çerçevesinde Adalet Divanı ilk defa geliştirilen “dost yanlısı yaklaşımı” adlı bir yaklaşım benimsemiştir.

---

¹⁷⁷ H. Taşdemir, A.Bağbaşıoğlu, 2007, s. 26

¹⁷⁸ A. Döner, 2003, s.122,123

İnsan Hakları alanında Divan, bireysel başvurulara daima izin vermiştir. Buna rağmen Avrupa Konseyi'ne resmi bir başvuru veya yazılı bir komite kararı olmadan başvurmak tam olarak mümkün olamamaktadır. Bu yaklaşımın önem ve değeri anlaşılmalıdır. Bu gelişme büyük ölçüde hoş karşılanmaktadır. Buna rağmen bu alan Topluluğun kanunları içerisinde bireyin yargı koruması ve topluluk kanunlarının uygulaması alanlarında yetersizliklerin olduğu bir yer olmuştur.¹⁷⁹Kendi kanun prensipleri çerçevesinde Mahkeme, bireylerin milli mahkemelerinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin çözüm yeri göstermeden önce haksızlığı gidermek için çözüm önerileri arayabileceğine işaret etmektedir¹⁸⁰

Bu noktada şunu da unutmamak gerekir: ATAD'ı yaptığı pek çok düzenleme ve aldığı pek çok kararı, ulusal anayasa mahkemesine benzetmek yanlış olacaktır. Çünkü 1997 Amsterdam Hükümetler Arası Konferans, kararlara bir düzen verme, Maastricht'le değiştirilen AT sözleşmesinin ilgili maddelerinin ayıklanması, sadeleştirilmesi, işlevlerini kaybetmiş bazı maddelerin kaldırılması gündemiyle toplanmıştır. Alınan kararlarda Bakanlar Konseyi ve Avrupa Komisyonu, ilgili düzenlemeleri yapmakla görevlidir. Çünkü yasama işlevini komisyonla işbirliği halinde Bakanlar Konseyi yerine getirmektedir. Bakanlar Konseyi komisyonun hazırladığı önerileri, direktif ve kararname olarak karara bağlamaktadır. ATAD bu direktif ve kararnamelerin gerek içerik ve gerekse yetki açısından uygun olup olmadığını denetlemektedir, hukukun korunmasını sağlamak ATAD'ın görevidir. Anayasa değiştirme yetkisi bulunmamaktadır.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ P. Alston , J.H.H Weiler, 1999, s.52

¹⁸⁰ ibid, s.53

¹⁸¹ A. Çelebi, 2002, s.60

1.5 Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Açısından İnsan Hakları

AB'ye üyelik, üye devletlerin Topluluk ve Birlik temel haklarına bağlılığı sorununu beraberinde getirmektedir. Üye devletler, aslında kendi iç hukukları ve Devletler Hukuku düzenlemeleriyle temel hakları sağlamak zorundadır. Bu nedenle üye devletlerde temel haklar bakımından bir boşluk olduğunu iddia edilemez. Topluluk hukuku ve ulusal hukuklar arasında bir bağlantı oluşturmak sadece Topluluk hukukunun önceliğini ve homojen geçerliğini sağlamaya değil, aynı zamanda Topluluk hukukunun Topluluk temel haklarına bağlılığını gündeme getirmeye yardımcı olacaktır.¹⁸²

ATAD Topluluk temel haklarının üye devletlere, sınırlı bir yükümlölük getirdiğini belirtmektedir. ATAD üye devletlerin Topluluk temel haklarına bağlılığını Topluluk hukukunun uygulanma alanında karar aldıkları ölçüde kabul etmektedir. ATAD şimdiye kadar iki durumda üye devletlerin Topluluk temel haklarına bağlılığını kabul etmiştir. Bunlardan ilki üye devletlerin Topluluk hukuku icra etmesi; ikincisi ise üye devletlerin iç pazara ilişkin temel hakları Topluluk hukukundaki yazılı ve yazısız “deragasyon” lara dayanarak ulusal hukukta sınırlamaları durumudur.¹⁸³

Avrupa Birliği Antlaşması açısından duruma baktığımızda Antlaşmanın giriş kısmının ilgili paragrafları ve 2, 6 ve 7. Maddeleri insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda kimi hükümler içermektedir. AB Antlaşması'nın giriş kısmında üye

---

¹⁸² Füsün Arsava, “AB Üyesi Devletlerin Temel Hak Bağlantıları”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.6,S.1, 2006, s.2

¹⁸³ F.Arsava, 2006, s.2,3

devletler, “(...) özgürlüğe, demokrasiye ve insan hakları ile temel özgürlüklere ve hukuk devletine saygıya bağlılıklarını(...) teyit etmektedirler.”¹⁸⁴

AB Antlaşması'nın 2. maddesi de, insan haklarıyla dolaylı olarak ilgili olduğunu belirtebileceğimiz şu hükümlere yer vermektedir. Bu madde şu şekildedir:

“(...) bir Birlik vatandaşlığının kurulması yolu ile üye devlet uyruklarının haklarının ve çıkarlarının korunmasını güçlendirmek; Birliği, içinde kişilerin serbest dolaşımının, dış hudutların kontrolüne, sığınma, göç ve suçu önleme ve mücadelesine ilişkin uygun önlemler ile birlikte temin edildiği, bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak korumak ve geliştirmek (...).”

AB Antlaşması'nın 6. madde'sinin 1. ve 2. paragrafları da insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda kimi hükümler içermektedir:

“1.Birlik, üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur. 2.Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme ile garanti altına alınan ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir”.¹⁸⁵

AB'ne üye olan veya üye olmayı gaye edinen devletlerin, AB Antlaşması'nın 6.md.'sinde benimsenen hükümlere bağlılıkları esastır.¹⁸⁶

AB Antlaşması'nın 7.madde'si ise, ilkelerin üye devletler tarafından ihlal edilmesi halinde uygulanabilecek yaptırımları içermektedir.¹⁸⁷ AB Antlaşması'nın 7.

---

¹⁸⁴ K. Reçber, Ç. Aydın, 2004, s.96

¹⁸⁵ “Maastricht Antlaşması”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/htm/C_2002325EN.000501.html, (23.08.2009)

¹⁸⁶ K. Reçber, Ç. Aydın, 2004, s.98

¹⁸⁷ AB Antlaşması'nın 7. md.'si şu şekildedir: “ Konsey, üye Devletler'in üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun onayı alındıktan sonra, 6.md'nin 1.paragrafında benimsenen ilkelere yönelik, bir üye devlet tarafından ciddi bir ihlal riski oluşturulduğunu, üyelerin beşte dört çoğunluk kararı ile tespit edebilir ve ilgili Devlete uygun tavsiyelerde bulunabilir. Konsey, böyle tespit yapmadan önce, ilgili üye Devleti dinler e aynı usul uyarınca karar tesis ederek, bağımsız kişilerden söz konusu Devletin durumu ile ilgili makul bir sürede rapor sunmalarını isteyebilir. Konsey, böyle bir tespitte neden olan hususların devam edip etmediklerini düzenli olarak kontrol eder.

2. Devlet veya Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Konsey, üye Devletlerin üçte birinin veya Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra oybirliği esası ile hareket ederek, ilgili üye devlet Hükümeti'ni gözlemlerini sunmak üzere davet ettikten sonra , 6.md'nin 1.paragrafında benimsenen ilkelerin söz konusu üye devlet tarafından ciddi ve sürekli olarak ihlal edildiği tespit edebilir.

3. 2.prg'da belirtilen böyle bir tespitte bulunması halinde Konsey, ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, üye devletin Hükümet temsilcisinin Konsey, ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, üye

madde'si ve bu maddeye paralel hüküm içeren AT Kurucu Antlaşması'nın 309. maddesi, insan hakları ve temel özgürlüklere, hürriyete, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne yönelik ihlallerin gerçekleştirilmesi halinde, bu ihlalin nasıl gerçekleştiğini tespit etmeye ve uygulanabilecek yaptırımlara ilişkin hükümleri içermektedir.”¹⁸⁸ Konumuz, “AB'nin Dış İlişkilerinde İnsan Hakları” olduğu için bu ihlallere ilişkin ayrıntıya girilmeyecektir.

1.6. Avrupa Birliği'ne Aday Ükelere Karşı Uygulanan Ön Koşullar

1.6.1 Kopenhag Kriterleri

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarına kavuşan Orta ve Doğu Avrupa devletleri Avrupa Birliği'ne adaylık için başvurmuşlardır. Bu ülkelerin demokrasi, insan hakları ve ekonomi açısından durumları birlik içerisinde ele alınmıştır. Balkanlarda ortaya çıkan gelişmeler, aday ülkelerdeki mevcut durum AB'nin insan hakları konusunda çeşitli düzenlemeler yapmasını gerekli kılmıştır.¹⁸⁹

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini (MDAÜ)

---

devletin hükümet temsilcisinin Konsey'de oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, bu Antlaşma'nın söz konusu üye devlet uygulamasından doğan bazı hakların askıya alınmasına karar verebilir. Bunu yaparken Konsey, askıya alınan gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alır. Bu antlaşma uyarınca söz konusu üye devletin yükümlülükleri, her durumda o devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder.

4. Konsey, önlem alınmasına neden olan durumda daha sonra değişiklikler meydana gelmesi halinde, 3. paragraf uyarınca alınan önlemleri ağırlıklı çoğunluk ilkesi ile hareket ederek değiştirebilir veya bunlara son verebilir.

5. bu maddenin amaçları doğrultusunda Konsey, söz konusu üye Devletin Hükümet temsilcisinin oyunu dikkate almadan hareket eder. Şahsen hazır bulunan veya temsil edilen üyelerin çekimser kalmaları , 2.paragrafta belirtilen kararların alınmasına engel olmaz.

6.1.ve 2. paragrafların amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, üyelerin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis eder. (K.Reçber, Ç.Aydın, 2004, s.97-98)

¹⁸⁸ K. Reçber, Ç. Aydın, 2004, s.98

¹⁸⁹ F. Türkmen, 2003, s.148

kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık başvurusunda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmesinden önce karşılanması gereken kriterleri de bir sözleşme sınırları içinde belirtmiştir. Kopenhag Zirvesi Sonuç Bildirgesinde ¹⁹⁰ üye olmak isteyen devletlere karşı öne sürülen şartlar metinde şöyle yer almaktadır:

“Orta ve Doğu Avrupa’da bulunan ortak üyeler isterlerse Avrupa Birliği’nin de üyesi olabilirler. Katılma, ortak üyenin, istenilen ekonomik ve siyasal koşulları yerine getirebilecek şekilde üyelik yükümlülüklerini üstlendiği zaman gerçekleşecektir. Üyelik, aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı göstermesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve AB içindeki rekabet ve piyasa güçleriyle baş etme kapasitesini gerektirmektedir. Üyelik, adayın siyasal, ekonomik ve parasal birliğe katılım da dahil olmak üzere üyeliğin getirdiği yükümlülükleri üstlenebileceğini varsayar. Avrupa Birliği’nin Avrupa entegrasyon sürecini koruyarak yeni üyeyi özümseme yeteneği de hem Birliğin hem de aday ülkelerin genel çıkarına olacak bir mülahazadır.”¹⁹¹

Kopenhag Kriterleri’nin “demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı” şeklinde özetlenen Kopenhag Siyasi Kriterleri kısmı üye olmak isteyen bütün devletlerden yerine getirmeleri gereken bir ön koşul olarak ileri sürülmektedir.¹⁹² Kopenhag Kriterleri’nin tamamına uyum sağlanması ise AB’ye katılmanın temelini oluşturmaktadır.

Çalışmanın konusu açısından Siyasi kriterlere değinmek yerinde olacaktır.

Buna göre, AB’ye girmeye aday ülkeler:

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin var olması,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,

---

¹⁹⁰Council Of The European Union, “Copenhagen European Council 21-22 June 1993 Presidency Conclusions”, SN 180/1/93 REV1

¹⁹¹ F. Türkmen, 2003, s.148

¹⁹² Haydar Efe, “Avrupa Birliği’nin Dış İlişkilerinin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Birliğin İnsan Hakları Politikası”, 2009, <http://ido.sdu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi25.pdf>, (18.12.2009), s.5

- İnsan haklarına saygı,
- Azınlıkların korunması gibi dört ana kriter açısından değerlendirmeye alınacaktır.

Genel olarak; ülkenin çok partili bir demokratik sistemle yönetiliyor olması, hukukun üstünlüğüne saygı, idam cezasının olmaması, azınlıklara ilişkin herhangi bir ayrımcılığın bulunmaması, ırk ayrımcılığının olmaması, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesinin tüm maddeleri ile çekincesiz kabul edilmiş olması, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmiş olması gibi özellikler dikkate alınmaktadır. Ancak, bu ilkelerin varlığı tek başına yeterli olmamakta, aynı zamanda uygulanıyor olması gerekmektedir.

Kopenhag Siyasi Kriterleri insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve azınlığın korunmasını temin eden istikrarlı bir kurumsal yapıyı tarif etmektedir. Ancak AB'nin kriterleri Kopenhag olarak anılanlarla da bitmemektedir. Son olarak İnsan Hakları Başkanlığından Paris Prensipleri adındaki ilkeleri yerine getirmesi istenmiştir. Paris Prensipleri insan haklarına ilişkin kurumlar konusunda Avrupa'nın kabul ettiği kriterleri içermektedir.¹⁹³ Buna göre; ulusal kuruluşlar insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin yetkilerle donatılmalıdır. Bu görevleri, oluşturulmaları ve yetki alanları Anayasada yer almalı ve hukuksal geçerliliği olan bir metinle saptanmalıdır.¹⁹⁴

---

¹⁹³ “Kopenhag Kriterlerinin En Önemli Unsuru Olan İnsan Hakları Konusunda, Avrupa Birliği'nin Yeni Talepleri Var”, *ntvmsnbc*, 4 Haziran 2004

¹⁹⁴ 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul Kararı, “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin ilkeler”, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Paris%20ilkeleri.pdf>, (18.12.2009), s.3

1.6.2 İlerleme Raporları

1994 Essen Zirvesinde, Komisyon tarafından AB ile ortaklık ilişkisi bulunan Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin AB'ye katılımları hakkında “Katılım Öncesi Strateji”¹⁹⁵ ele alınmıştır. Konsey, Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Komisyondan adaylarla ilgili bir değerlendirme yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Komisyon, 16 Temmuz 1997 tarihinde “Gündem 2000” i sunmuştur. Gündem 2000'de AB'nin genişlemesi ve bu genişlemenin etkileri, ileriki yıllardaki AB politikaları, 2000 yılı sonrası için genişlemiş bir AB düşünülerek finansal altyapı ele alınmıştır. Gündem 2000, Kopenhag Kriterleri'nden hareket ederek, üyeliğin koşullarını yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda, üyeliğin sadece AB müktesebatı ile sınırlı olarak değerlendirilemeyeceği göze çarpmaktadır. Bu çerçevede, mevcut ve potansiyel müktesebatın yanı sıra, Kopenhag Kriterleri, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişleri Alanlarında İşbirliği ve son olarak Ekonomik Parasal Birlik hedeflerine ulaşma kapasitesi, yeni adayların bir arada dikkate almak zorunda oldukları bir bütünlük taşımaktadır.¹⁹⁶

12/13 Aralık 1997'de Lüksemburg'daki Zirve toplantısında, genişleme sürecine ilişkin genel kararlar alınmıştır. Bu kararlar içerisinde Essen Zirvesinde belirlenen “ Katılım Öncesi Strateji”nin geliştirilmesi de yer almaktadır. Böylece, “Güçlendirilmiş Katılım Öncesi Strateji”nin hazırlanması kararı alınmıştır. Güçlendirilmiş Strateji'nin en önemli iki unsuru vardır: Bunlar: “Katılım Ortaklığı

---

¹⁹⁵ “Essen Zirvesi Kararları Ek IV” de yer alan Katılım Öncesi Strateji üç temel unsur içermektedir: - İç pazara hazırlık, - Ortak ülkelerde sürdürülen reformların PHARE Programı kapsamında desteklenmesi, - Yapısal Diyalog

¹⁹⁶ Murat Kavalalı, “Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci”, Ankara, 2005, <http://e.kutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim/genisleme.pdf>, (17.02.2008), s.20

(Accession Partnership) Belgeleri” ile “Düzenli Raporlar” dır.¹⁹⁷ Avrupa Komisyonu tarafından düzenli olarak yayınlanan bu raporlar “İlerleme Raporları” olarak da adlandırılırlar. Bu raporlar, adaylık sürecinde olan her ülke için yılda bir kez, aday ülkenin talebine bağlı olmaksızın müzakere süreci tamamlanıncaya kadar hazırlanmaktadır.¹⁹⁸

Gündem 2000’de Kopenhag Kriterleri’nin yerine getirilmesi konusunda aday ülkelerdeki gelişmeleri ayrı ayrı inceleyen yıllık “Düzenli Raporlar” (Regular Reports)’ın 1998 yılı sonundan itibaren hazırlanacağı belirtilmiştir. Aday ülkelerin, Kopenhag Kriterleri’ne uyum için yapması gerekenleri, AB müktesebatına uyum yükümlülüklerini, sağlanması gereken mali yardımları ve üyelik için gerekli kısa ve orta vadeli öncelikleri içeren Katılım Ortaklığı Belgeleri, her aday için ayrı ayrı olmak üzere “622/98 sayılı Konsey Tüzüğü”¹⁹⁹ çerçevesinde, Komisyon tarafından hazırlanmakta, Konsey tarafından nitelikli oyçokluğu ile onaylanmakta ve yayınlanmaktadır. Katılım Ortaklığı Belgelerine paralel olarak, aday ülke de kendi “Ulusal Programını” hazırlar. Bu programda, AB müktesebatına uyum sağlaması için, ilgili aday ülke mevzuatında yapılacak değişiklikler ve yenilikler, uyum için gerekli beşeri ve mali kaynaklar, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin yanı sıra, ilgili aday ülkenin gerekli gördüğü kendi önceliklerini, AB müktesebatının üstlenilmesi için gerekli olan idari yapının geliştirilmesini ve kısa ve orta vadeli öncelikler takvimi yer alır.

---

¹⁹⁷ M. Kavalalı, 2005, s.21,22

¹⁹⁸ Belgin Akçay , “Avrupa Birliği’nde Ekonomik Kriterler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.56, S.3, 2007, s.18

¹⁹⁹ 16.03.1998 tarih ve 622/98/EC sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities** L 85/1, 20.03.1998

AB Komisyonu'nun Ekim 2004 tarihli raporunda²⁰⁰ Avrupa Birliği'nin üzerine kurulduğu demokrasi, insan haklarına saygı, temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü prensiplerinin ciddi ve ısrarlı bir şekilde ihlal edilmesi durumunda Komisyon'un müzakerelerin askıya alınmasını tavsiye edeceğini ve Konsey'in böyle bir tavsiye üzerine nitelikli çoğunlukla karar alacağını belirtilmiştir.²⁰¹

Avrupa Birliği'nin başlangıçtaki amacı ekonomik bir birlik oluşturmak olduğu için birey kavramından çok, halk kavramı üzerinde durmuştur. Bu nedenle kurucu antlaşmalarda insan haklarına yer vermemiştir. Zamanla bu kavramı antlaşma metinlerine eklemiş ve “insan haklarına saygı, demokrasi, hukukun üstünlüğü” Avrupa Birliği'nin temel öğeleri haline gelmiştir.

Sadece Avrupa Birliği'ne üye devletler için değil aynı zamanda aday ülkeler içinde üye olmanın ön koşulu olarak insan hakları önemli bir yere sahiptir. Avrupa Birliği üçüncü ülkelerle ilişkilerinde de insan hakları şartını çıkarlarına uygun olarak kullanmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümünde de Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle yaptığı anlaşmaların yasal dayanaklarını ve bu anlaşmalarda insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi etik değerlerin yeri incelenecektir.

---

²⁰⁰ Council of The European Union “ EU Annual Report on Human Rights 2008”, 27.11.2008, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105, Brussels,

<http://www.consilium.eoropa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en 08.pdf>,(14.03.2010)

²⁰¹ H. Efe, 2009,s.6

İKİNCİ BÖLÜM

2.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÜÇÜNCÜ ÜLKELERLE İLİŞKİLERİNDE İNSAN HAKLARI

2.1 Uluslararası Alanda İnsan Hakları

Hukukun üstünlüğü ile temel hak ve özgürlüklere saygı, günümüz çağdaş demokrasilerinin temel kriteri olarak kabul edilmiştir.²⁰² Ancak bu konular, uzun yıllardır tartışılan ve sınırları kesin olarak belirlenemeyen evrensel nitelikli sorunlar olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği sonuçlar insan hak ve özgürlüklerini korumak için ulusal devletlerin dışında bir mekanizmanın ve garantilerin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Günümüzde ise devletler insan hakları ve temel özgürlükler alanında herhangi bir sözleşmeye taraf olmasa bile, tek başına hareket edemezler.²⁰³

II. Dünya Savaşı'nın galibi olan devletler, Alman savaş suçlularının Nurenberg mahkemelerinde yargılanmaları konusunda baskı yapmışlardır. Böylece insanlığa karşı işlenen suçlar konusunda yargılanmalar başlamış ve insan hakları ikili ve çok taraflı antlaşmalarda yer almaya başlamıştır.²⁰⁴ Takip eden yıllarda uluslararası örgütlere tam üye olma şartı olarak da kullanılan İnsan Hakları, hukuken de gelişme göstermiştir.²⁰⁵ Burada bahsedilen uluslararası örgütlere en iyi örnek

---

²⁰² Temel hak ve özgürlükler; yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, özel yaşamın gizliliği, konut dokunulmazlığı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, seçme ve seçilme hakkı, dilekçe hakkı, düşünce kanat ifade özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, toplantı hak ve özgürlüğü

²⁰³ Hakan Taşdemir ve Hasan Demir, "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.2, S.2, 2002, s. 86

²⁰⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2006, s.133

²⁰⁵ Jack Donnelly, "Human Rights: A New Standart of Human Civilization?" **International Affairs**, C.1, S.74, 1998, s.14

Birleşmiş Milletler (BM)'dir ve İnsan haklarının uluslararası alana geçişinin miladı Birleşmiş Milletlerin kuruluşudur. İnsan hakları ilk defa BM ile genel ve sistematik olarak bir antlaşmaya konu olmuştur. BM antlaşması Giriş²⁰⁶ kısmında ve 1 ve 6 maddesinde²⁰⁷ insan haklarına doğrudan atıfta bulunmaktadır.

İnsan Hakları kavramını Uluslararası ilişkilerin konusu yapan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB), 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndan geçtikten sonra ilan edilmiştir.²⁰⁸ İHEB bağlayıcı bir anlaşma değildir, daha çok prensip ve temennilerin yer aldığı bir bildirge niteliği taşımaktadır. Ancak bu Bildirge'yi izleyen yıllarda, insan hakları kavramının gelişimiyle birlikte, İHEB'de yer alan prensipleri açıklayan ve onlara yenilerini ekleyen antlaşmaların sayısında ve çeşitliliğinde artış gözlenmiştir. Bunların en önemlisi, İHEB'de yer alan prensipleri 1976'da yürürlüğe girmesiyle birlikte bağlayıcı hale getiren Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'dir.²⁰⁹

---

²⁰⁶ BM Antlaşması Giriş kısmı: “ Biz Birleşmiş Milletler halkları: bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülüklerle saygı göstermesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve bu ereklere ulaşmak için: hoşgörülle davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya, uluslar arası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye ve yöntemleri benimsemeye, tüm hakların ekonomik ve sosyal bakımdan ilerlemesini kolaylaştırmak için uluslar arası kurumlardan yararlanmaya istekli olarak, bu amaçları gerçekleştirmek için çaba harcamaya karar verdik...” (<http://www.un.org/en/documents/charter/preamble.shtml>), (12.11.2009)

²⁰⁷ BM 1.madde: “...ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslar arası sorunları çözümede ve ırk, cinsiyet, dil, ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslar arası işbirliğini sağlamak;..6.madde: “bir örgüt üyesi, işbu Antlaşma'da belirtilen İlkeleri ısrarlı bir biçimde çiğnerse, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından örgütten çıkarılabilir.”

(<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>,
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter2.shtml>), (12.11.2009)

²⁰⁸ İ.Doğan, 2005, s.257

²⁰⁹ Michael Doyle, Anne-Marie Gardner, “İnsan Hakları ve Uluslararası Düzen”, Jean- Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne- Marie Gardner (der.), **İnsan Haklarının Küreselleşmesi**, Tokyo, United Nations University Press, 2007, s.2

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 28. maddede²¹⁰ “Herkesin bu Bildirge’de öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene ihtiyacı vardır.” denmektedir. 4 Aralık 1986’da Birleşmiş Milletler, Kalkınma Hakkına ilişkin bir Deklarasyon²¹¹ yayınlamıştır. Bu deklarasyonda kalkınma hakkının vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu 1. Madde’de²¹² vurgulanmıştır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKH)²¹³,nin 11. Maddesi²¹⁴,nde açlıktan kurtulmanın ve yeterli beslenmenin herkes için hak olduğu Birliğe Üye Devletler tarafından kabul edildiği ve bunu sağlamak için gerekli tedbirleri alacakları yer almaktadır. Aynı sözleşmenin 2. Maddesi’nde²¹⁵ her devletin

---

²¹⁰ Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,
<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>, (12.11.2009)

²¹¹ Birleşmiş Milletler, Gelişme Hakkına Dair Bildiri,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin1312.pdf, (20.01.2011)

²¹² 1. Madde: 1. Gelişme hakkı, her insanın ve bütün halkların, bütün insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmeye katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma hakkına sahip olması nedeniyle, vazgeçilmez bir insan hakkıdır.

2. Bir insan hakkı olarak gelişme ayrıca, İnsan Haklarına dair her iki Uluslararası Sözleşmenin hükümleri çerçevesinde bütün doğal zenginlikler ve kaynaklar üzerinde tam egemenlik gibi vazgeçilmez haklarını kullanmak da dahil, halkların self-determinasyon hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini de ifade eder. (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin1312.pdf, (20.01.2011)

²¹³ Birleşmiş Milletler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf, (20.01.2011)

²¹⁴ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Madde 11: “1. Bu Sözleşmeye Taraf olan Devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir. Taraf Devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, kendi serbest iradelerine dayalı uluslararası işbirliğinin esas olduğunu kabul ederek, uygun tedbirleri alırlar. 2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, açlıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu kabul ederek, kendi başlarına ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programlar da dahil, aşağıdakiler için gerekli olan tedbirleri alır: a) Teknik ve bilimsel bilgiyi tam olarak kullanarak, beslenme prensipleri ile ilgili bilgileri duyurarak ve doğal kaynakların etkili bir biçimde geliştirilmesini ve kullanımını sağlayacak bir yolla tarım sistemlerini ilerleterek veya reform yaparak, üretme, üretilenleri saklama ve dağıtma yöntemlerini geliştirmek; b) Yeryüzündeki besin kaynaklarının ihtiyaçlara göre eşit dağıtılmasını sağlamak için, gıda ihraç eden ve gıda ithal eden ülkelerin sorunlarını dikkate almak.” (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf), (20.01.2011)

²¹⁵Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Madde 2: “1. Bu Sözleşmeye taraf her Devlet, gerek kendi başına ve gerekse uluslararası alanda özellikle ekonomik ve teknik yardım ve işbirliği vasıtasıyla bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları ölçüsünde giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirmek için, özellikle yasal tedbirlerin alınması da dahil, gerekli her türlü tedbiri

bu sözleşmede yer alan hakları tam olarak gerçekleştirmek için her türlü tedbiri alması gerektiği yer alır. Madde 11 ile birlikte düşünüldüğünde kriz zamanında örneğin kıtlık olması halinde bir devlet uluslararası yardım aramaya yükümlüdür. Sözleşmeciler devletlerin bu yasal yükümlülüğünün sınırları tam olarak belli değildir. Sosyal ve Kültürel Haklar Genel Yorum 3’de BM Şartı’nın 55 ve 56. Maddelerine atıfta bulunulmuş ve yardımcı olmak için yükümlülüğü bulunduğunu kabul etmiştir. Limburg Prensipleri²¹⁶ne göre uluslararası işbirliği ve yardım, devletlerin egemen eşitliğine dayalı olmalıdır. ESKH Madde 11’de bu hakların gerçekleştirilmesi ve uluslararası işbirliğinin sağlanması “serbest rızaya” dayanmalıdır denmektedir. Madde 11’e ilişkin Genel Yorum 12’de taraf devletlerin diğer ülkelerde gıda haklarını korumak için yardım sağlamaya yönelik gerekli tedbirleri almaları gerektiği belirtilmiştir.²¹⁷

İnsan Haklarının bir bütün olarak eşit önemde olduğu ve aralarında hiyerarşik bir ilişkinin olmadığı, ESKH Sözleşmesi’ndeki bazı hakların “derhal”, bazılarının ise “tedrici olarak” gerçekleştirilebileceğinin “Limburg Prensipleri”nde belirtilmektedir. Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların uygulanmasında ayrımcılık yapılmamalı ve anılan hakların gerçekleştirilmesinde eşitliğe özel bir önem verilmelidir. Ayrıca

---

almayı taahhüt eder. 2. Bu Sözleşmeye taraf devletler, bu Sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi her hangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler. 3. Gelişmekte olan ülkeler, insan haklarını ve ulusal ekonomik durumlarını dikkate alarak, bu Sözleşmede tanınan ekonomik hakları vatandaş olmayan kişilere hangi ölçüde tanıyacaklarına karar verebilirler.” (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf), (20.01.2011)

²¹⁶ Limburg Prensipleri için bakınız: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd5790.html>, (20.01.2011)

²¹⁷ Urfan Khaliq, **Ethical Dimensions of the Foreign Policy of the European Union**, A Legal Appraisal, Cambridge University Press, 2008, New York, s.67

Taraf devletlerce herhangi bir hak ihlali durumunda kullanılmak üzere, önceden, etkili başvuru mekanizmaları kurmaları bir yükümlülük olarak kabul edilmektedir.²¹⁸

BM Genel Kurulu, 16 Aralık 1977 tarih ve 32/120 sayılı kararıyla ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmadan, insanların medeni ve siyasi haklardan yararlanamayacağı, yeni bir ekonomik düzen sağlanmasının insan hakları ve temel özgürlüklerin iyileştirilmesi için en önemli etken olduğunu ve bu nedenle bu haklara öncelik verilmesini kabul etmiştir.²¹⁹ Örneğin dünyanın bir yerinde insanlar açlıkla ve salgın hastalıkla boğuşuyorsa, olumsuz yaşam koşulları altında hayatını sürdürmeye çalışıyorsa orada seçme seçilme hakkının bir önemi olmayacaktır.²²⁰ Bu sözleşmelerin ardından İnsan Haklarına ilişkin çok sayıda sözleşme imzalanmıştır. Örneğin, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi bunlardandır. Bölgesel nitelik taşıyan sözleşmeler baktığımızda ise karşımıza 1953 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1978 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi ve 1983 Afrika İnsan Hakları Şartı çıkmaktadır.²²¹

Uluslararası insan hakları uygulamalarında meydana gelen diğer bir gelişme de hakların sözleşmelerle desteklenmesinden sonra hakların izleme ve uygulama mekanizmaları ile aktif olarak korunması şeklinde değişim göstermesidir. Yukarıda bahsi geçen sözleşmelerden çoğu hükümlerinin uygulanması için özel bir komite ya

---

²¹⁸ Yard.Doç.Dr.Adil Şahin, "Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.59 S.4, 2010, s.730

²¹⁹ 16 Aralık 1977 tarih, 32/120 sayılı Genel Kurul Kararı, General Assembly Of The United Nations <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/313/55/IMG/NR031355.pdf?OpenElement> (21.09.2010)

²²⁰ Şeref Ünal, **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997, s.36

²²¹ M.Doyle, A.Gardner, 2007, s.2

da komisyon kurmuştur. Ayrıca, ulusal hükümetlerin çoğu, insan haklarının korunmasını dış politikalarının bir unsuru haline getirmişlerdir.²²²

İnsan haklarını koruma probleminin, ülkelerin iç hukuk sorunu olmaktan çıkıp uluslararası bir sorun haline gelmesinin iki önemli nedeni vardır²²³: Birincisi, otoriter ve totaliter rejimlerde insan haklarının sistematik bir şekilde ihlal edilmesi ve bazı özgürlükleri korumanın mümkün olmamasıdır. İkincisi ise özgürlükleri ihlal eden ve eleştiriye kabul etmeyen bu yönetimlerin kolayca savaşa yol açabilecekleri düşüncesidir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, insan hakları kavramı “dış müdahale”si meşru bir kavram haline gelmiştir.” Ancak insan haklarının uluslararası ilişkilere eklenmesi ve dış müdahaleyi meşrulaştırması bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Westphalia Antlaşması (1648) ile birlikte uluslararası sistem bir devletler sistemi haline gelmiştir. Bu sistemin temel ilkesi, devletlerin birbirlerinin egemenlik alanlarına saygı duymasındır. Egemen devlet anlayışının gereği olarak modern uluslararası sistemin bir başka temel özelliği “içişlerine karışmama” ilkesidir. Bu kural BM Şartı’nın 2 (7) maddesinde de yer almaktadır.²²⁴ “Karışmazlık ilkesi, devletin iç ve dış ilişkilerini ayrıştırabileceğimiz varsayımına dayanır; devletin mutlak egemen olduğu bir iç alan vardır. Diğer devletler bu iç alan üzerinde hiçbir meşru iddiaya sahip olamazlar.”²²⁵ Ancak insan hakları ve devlet egemenliği arasındaki ilişki pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. İnsan haklarının kültürel göreliliği, insan hakları ihlallerine uluslararası müdahale ve

---

²²² M.Doyle, A.Gardner, 2007, s.3

²²³ Vahap Coşkun, **İnsan Hakları Liberal Açından Bir Tahlil**, Ankara, Liberte Yayınları, 2006, s.209

²²⁴ BM 2/7: “İşbu antlaşmanın hiçbir hükmü, özü bakımından, bir devletin ulusal yetkisi içinde bulunan işlere Birleşmiş Milletler’in karışmasına izin vermediği gibi, üyeleri de bu türden işleri işbu Antlaşma uyarınca bir çözüme bağlamaya zorlayamaz; ancak bu ilke, VII. Bölümde öngörölmüş olan zorlama önlemlerinin uygulanmasını hiçbir şekilde zedelemmez.”

²²⁵ İhsan Dağı, **İnsan Hakları Küresel Siyaset ve Türkiye**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2000, s.15

sonrasında oluşturulacak barış ortamı için ihlallerin ele alınışı bu açıdan önem taşımaktadır.²²⁶

1. Lome Sözleşmesi görüşmeleri sırasında örneğin Afrika Karayipler-Pasifikler (AKP) ülkeleri ve komisyon pek çok dirençle karşılaşmışlardır. Örneğin insan hakları sorunları gündeme geldiğinde içişlerine müdahale olarak görmüşlerdir. 1986'da 12 AB üyesi devlet İnsan Hakları Deklarasyonu yayınlamıştır, böylece insan haklarının meşru ve sürekli olarak korunmasını görev edinmişlerdir.²²⁷

Avrupa Birliği'nin bu konudaki görüşü Komisyonun 56.oturumunda şöyle dile getirilmiştir;

“insan hakları...evrenseldir. Hiçbir ülke, egemenlik haklarına ya da içişlerine müdahale olduğunu belirterek kendi vatandaşlarının insan haklarını engelleyemez. Bunu korumak uluslararası topluluğun görevidir. Bu tür uygulamalar durdurulmalı ve failer adalet önüne çıkarılmalıdır.”²²⁸

Görüldüğü gibi günümüz dünyasında bir devletin içişlerini, dış müdahale ve etkilerden korumak çok zordur. Bu nedenle geleneksel karışmazlık ilkesinin ve egemenlik anlayışının geçerliliğinden bahsetmek de mümkün olamamaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından organize edilen 1993'teki İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda şu deklare edilmiştir: Bütün insan hakları evrensel, bölünmez, birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine bağımlıdır. Uluslararası toplum, insan haklarına küresel olarak aynı mesafe ve aynı vurguyla müdahale etmelidir.²²⁹

Şunu da belirtmek gerekir ki müdahaleci insan hakları politikasına pek çok itiraz bulunmaktadır. Bunlardan ilki, böyle bir politikanın uluslararası düzen ve istikrar üzerinde olumsuz bir etkisinin olacağıdır. Uluslararası düzeyde barışın ve düzenin oluşması, olgunlaşması ve korunması oldukça uzun bir sürede gerçekleşen devletlerin eşitliği, egemenliği ve karışmazlık ilkesinin gerçekleşmesine bağlı

²²⁶ M.Doyle, M. Gardner, 2007, s.3

²²⁷ U.Khaliq, 2008, s.32

²²⁸ ibid, s.33

²²⁹ 12.07.1993 tarih, 157/23 Genel Kurul Kararı, General Assembly Of The United Nations, [http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en) (04.09.2010)

olduğunu dile getirmektedirler. Bu nedenle müdahaleci bir insan hakları politikası uluslararası sistemin dayandığı temelleri sarsacak teorik ve pratik sorunları beraberinde getirecektir. İkinci bir itiraz ise, uluslararası güçlerin bunu kendi amaçları için bir araç olduğudur ki bu benim tezimde paylaştığım bir eleştiridir.²³⁰

İnsan haklarının korunması için anlaşmaya taraf olan tüm devletler, diğerlerinin kuralları uyguluyor olmasını sağlamakla yükümlüdür ve bu çıkarlarını korumak için sahip oldukları bir haktır. AIHM gibi uluslararası mahkemeler, “bir devlet bu tür anlaşmalara taraf olduğu zaman artık bu tür konuları düzenlemek devletin takdirinden çıkmıştır” diye düşünmektedirler. Ayrıca bir devletin taraf olduğu antlaşma maddelerini ihlal etmesi durumunda üçüncü devletlerin yorum ya da karşı eylem hakları da bulunmaktadır. Hemen hemen tüm sözleşmelerin kendilerine özel uygulama mekanizmaları bulunmaktadır.²³¹

AIHS madde 55’de şöyle denmektedir: “yüksek sözleşmeci taraflar, bu sözleşmenin yorum ve uygulamasından doğan bir anlaşmazlığı, başvuru yoluyla bu sözleşmede öngörülenler dışında bir çözüme bağlamak hususunda aralarında mevcut anlaşma, sözleşme veya bildiriden vazgeçmeyi taahhüt ederler.” Görülen odur ki diğer çözüm yolları dışlanmıştır. AIHS ve Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, her ikisi de yükümlülükler uyması için ya da devletleri ikna etmek için öngörülenlerin dışında hiçbir yöntem kullanılmayacağını belirtmiştir. BM’in insan hakları alanında işbirliği ve yardım ile ilgili kararının kabulü oldukça tutarlı bir yapıdadır. Böylece bir devlet, kesin olan bu uluslararası zorunluluklara uymasını anlaşmaya taraf olan devletten isteyebilir.²³²

---

²³⁰ İ. Dağ, 2000, s.19

²³¹ U.Khaliq, 2008, s.39

²³² ibid, s.40

1992 Rio Deklarasyonunda ise kalkınma ve insan hakları arasındaki ilişki evrensel olarak kabul görmüştür. 6-8 Eylül 2000’de toplanan BM Genel Kurulunda Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi²³³ kabul edilmiştir. Bu Bildirge ile özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı, ortak sorumluluk 21. Yüzyılda uluslararası ilişkiler açısından zorunlu temel değerler olarak kabul edilmiştir. Bu Bildirge’de insanların açlık ve şiddetten korkmadan, baskı ve adaletsizliğe uğramadan onurlu bir hayat sürmeleri hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Hiçbir birey ve hiçbir ulus kalkınma hakkından mahrum edilemez denmiştir. Ayrıca “Küresel sorunlar, maliyet ve külfetin temel eşitlik ve sosyal adalet ilkelerine uygun olarak adil bir biçimde paylaşıldığı yollardan çözümlenmelidir. En çok zarar görenler ya da en az yararlananlar, en çok yararlananların yardımını hak ederler” denilmektedir. Yani yoksulluğun azaltılmasında, kalkınmanın sağlanmasında gelişmiş ülkelere daha çok iş düşmektedir. Bu Bildirgeye göre, Birleşmiş Milletler de bu sorumluluğun merkezinde yer almaktadır.

Ancak, uluslararası insan hakları politikasının en zayıf noktası yaptırım konusudur. Örneğin, BM bağımsız bir yaptırım gücüne sahip değildir. En açık insan hakları ihlallerinde bile, yaptırım uygulanması hükümetlerarası uzlaşya bağlıdır. Yaptırımlar genellikle Güvenlik Konseyi’nin özel yapısına ve büyük devletlerin stratejik ve ekonomik çıkarlarına takılmaktadır. Yaptırım mekanizmasındaki bu eksiklik BM organlarını diplomatik baskı, sivil tepki ve kınama gibi yöntemlerle yetinmek zorunda bırakmaktadır.²³⁴ Diğer uluslararası insan hakları savunucuları da, tıpkı BM gibi, insan hakları ihlallerinde bulunan devletleri, vatandaşlarına yönelik bu tür davranışlarda bulunmama konusunda uyarmaktadır. “Amaç, hedef devletin

²³³ Birleşmiş Milletler, Binyıl Bildirgesi, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce.pdf, (20.01.2011)

²³⁴ D. Beetham, 2006, s.224

diplomatik siyasi ve ekonomik baskılarla “insani haklarını” ciddiye almasını sağlamaktır.”²³⁵ Bu açıdan insan hakları ihlallerine karşı kullanılan yöntemlere değinmek yerinde olacaktır.

2.2 Uluslararası İlişkilerde İnsan Hakları İhlallerine Karşı Kullanılan Diplomasi Araçları

İnsan hakları konusunda yerel düzenlemeler, insan hakları standartlarına uygun olarak denetlenmesine olanak sağlayacak şekilde yapılmaktadır. Uluslararası uygulama mekanizmaları oluşturulmaya çalışılsa da bu konuda başarılı olunamamıştır. Bireylerin refahlarının korunması uluslararası baskı ve kararın uygulanmasından çok devletlerin ne yapmak istedikleri ve nelerden kaçındıklarıyla ilgili olmaktadır.²³⁶ Bu nedenle uluslararası alanda kurallar koyarak insan haklarının korunmasının sağlanmasının zor oluşu diğer diplomasi araçlarını gündeme getirmektedir. BM organlarının yanı sıra pek çok Batılı devlet, ikili ilişkide oldukları ve insan haklarını ihlal eden devletlere karşı yaptırım amaçlı çeşitli diplomasi araçlarından yararlanmaktadırlar. Bunlar siyasal etki araçları dediğimiz diplomasi ve propaganda ile olabileceği gibi ekonomik etki araçları dediğimiz dış ticarete yönelik önlemler ya da dış yardımların kesilmesi şeklinde olabilmektedir. Bir de AB'nin Çin'e uyguladığı gibi silah ambargosu yoluyla yapılan askeri etki araçlarını kullanma yöntemini de unutmamak gerekir.²³⁷

---

²³⁵ İ. Dağı, 2000, s.51

²³⁶ R.Gavison, 2007, s.49

²³⁷ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika Ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1995, s.289

Sessiz diplomasi, geleneksel diplomasi tarzından hoşlanan politikacılar tarafından kullanılır. Ekonomik, politik ve savunma ilişkilerini zedelemeyen ve tehlikeye atmadan dış politika uygulama yolu olarak kabul edilir. Siyasi suçluların salıverilmesinde başarılı olduğu görülmüşse de insan hakları ihlalleri karşısında sessiz kalmanın insan hakları ihlallerinin kaynaklarını ortadan kaldırma konusunda etkili olmadığı izlenmiştir. Öyle ki hükümetleri temize çıkarıcı bir işlevi de olmaktadır.²³⁸

BM Örgütü'nün evrensel nitelikte bir örgütler sistemi oluşturması ve sürekli nitelikli uluslararası kuruluşların sayısındaki önemli artış, parlamenter diplomasisi de denilen açık diplomasi yöntemini gündeme getirmiştir. BM Genel Kurul kararlarının bağlayıcı niteliği yoktur, sadece tavsiye niteliği taşımaktadır. Ancak söz konusu kararlar uluslararası sorunlara kendi lehinde bazı çözümler bulmak isteyen devletlere, parlamenter diplomasi aracı amaçlarını gerçekleştirme fırsatı vermektedir.²³⁹ Açık diplomasi, insan hakları ihlallerine karşı daha sert bir tutum gerektirir. Kamuoyuna açıklamalar yapmak, sembolik politikalar yürütmek gibi yöntemler kullanılarak dünyanın dikkatini insan hakları ihlallerine çekmeyi ve hükümetler üzerinde baskı kurmayı amaçlamaktadır. İhlallerin kınanması, uluslararası platformlarda harekete geçirici çağrıda bulunulması, resmi ziyaretlerin ertelenmesi, söz konusu ülkenin temsilcileriyle yapılan ikili görüşmelerde konunun açıkça gündeme getirilmesi açık diplomasi yöntemlerindedir. Bu yöntemler hedef ülke hükümetleri tarafından tepkiyle karşılanır ve içişlerine müdahale olarak nitelendirilir.²⁴⁰ Ancak açık diplomasi yöntemi sayesinde taraflar arasında gizli anlaşmalar yapılamayacak, kamuoyu önünde hoş karşılanmayan durumlar yaşanması

---

²³⁸ İ.Dağı, 2000, s.45

²³⁹ F.Sönmezoğlu, 1995, s.294

²⁴⁰ İ.Dağı, 2000, s.45

da engellenmiş olacaktır. Bu da daha uzlaşmacı bir tutum sergilemeyi gerektirecektir.²⁴¹

Hedef ülke üzerinde baskı uygulamanın bir diğer yolu da dış yardımların kesilmesidir. Dış politika aracı olarak başka devletlere para, mal, teknik bilgi biçiminde yardımlarda bulunmak uluslararası politikada eskiden beri uygulanan bir yöntemdir. Yardım alanlar genellikle ekonomilerini modernleştirmek, siyasi istikrara ve askeri güce ulaşabilmek için bu yola başvurularken, yardım verenler kısa ya da uzun sürede ekonomik ya da askeri çıkar elde etmeyi amaçlamaktadırlar.²⁴² Ancak insan hakları alanında ihlali gerçekleştiren ülke üzerinde baskı sağlamak için sıklıkla kullanılan bir yöntem değildir. Çünkü yardım eden ülke müttefik ülke den stratejik olarak aldığı desteğin kesilmesini istemez ve bu ülkeyle olan ilişkilerinin bozulması işine gelmez. Ayrıca dış yardımların kesilmesi üçüncü dünya ülkelerinin zaten zayıf olan ekonomilerine daha da zarar vererek insan hakları uygulamalarının daha da bozulmasına neden olabilir.²⁴³

Bir başka ülkedeki insan hakları uygulamalarının iyileştirilmesi için kullanılan bir diğer yöntem ticari yaptırımlardır. Bu yaptırımlar boykot²⁴⁴, ambargo²⁴⁵ ve abluka²⁴⁶ şeklinde olabilmektedir²⁴⁷. Ticari yaptırımların hem hedef ülkeye hem de uygulayan ülkeye zarar verebileceği, ayrıca uygulandıkları ülkede ekonomik sıkıntıları artırıp insan haklarının da zarar görmesine neden olabileceği

---

²⁴¹ F.Sönmezoğlu, 1995, s.300

²⁴² Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s.153

²⁴³ İ.Dağı, 2000, s.46

²⁴⁴ Boykot: diğerleri üzerinde siyasi etkide bulunmak isteyen bir ülkenin hedef ülkenin bazı ya da tüm mal ve hizmetlerine pazarlarını kapatmasıdır.

²⁴⁵ Ambargo: önlemi uygulayan ülke bazı veya tüm mal ve hizmetlerin hedef ülkeye satış v.b. yolla aktarılmasını yasaklamaktadır.

²⁴⁶ Abluka: belirli bir yönde etkilenmek istenen hedef ülkenin tümünün ya da bir bölümünün dış ile olan bağlantısının kısmen ya da tamamen denetim altına alınması, sınırlandırılması ya da kesilmesidir.

²⁴⁷ F.Sönmezoğlu, 1995, s.329

unutulmamalıdır. Bu yaptırım yöntemi ekonomisi kuvvetli olan bir ülke tarafından ekonomisi zayıf olan bir ülkeye uygulanabilir.²⁴⁸

Uluslararası baskı, hedef ülkeye uygulanan baskının derecesine, dış güç merkezleriyle hedef devlet arasında var olan bağlantıların niteliğine ve hedef hükümetin kendi ülkesindeki hoşnutsuzlukları polisiye tedbirlerle susturabileceğine ilişkin özgüvenine bağlı olarak başarı kazanır.²⁴⁹

2.3 Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülke İle Yaptığı Antlaşmalarda İnsan Hakları

İnsan haklarının korunmasının sağlanması bir devletin dış politikası için kolay anlaşılabilir ve erişilebilir bir yöntemdir. Diğer dış politika hedefleri daha soyut ve daha az görülebilir iken insan hakları hedefini takip etmek daha kolaydır ve bu nedenle üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalarda yer verilecek bir baskı aracı olarak kullanılmaktadır. Ulusal politikalarda yer alan, yasal ve ahlaki açıdan meşru sayılan ideolojik hedeflerin gerçekleştirilmesinde, dış politika siyasetinin yürütülmesinde insan haklarını korumak bu nedenle daha çok tercih edilmektedir.²⁵⁰

AT'nin dış politika alanında insan haklarını kullanması ise, AT'nin insan hakları politikası ile aynı zamana denk gelmektedir. AT organları 1970'lerden itibaren üçüncü ülkelerle ilişkilerde Avrupa Siyasi İşbirliği(ASİ) çerçevesinde insan hakları kavramını ön planda tutmaya çalışmışlardır, fakat politikalarının dayandığı belli bir hukuki temel bulunmamaktadır.²⁵¹ Ancak Avrupa'da insan hakları sorunu, iç

---

²⁴⁸ İ. Dağı, 2000, s.47

²⁴⁹ ibid, s.51

²⁵⁰ U. Khaliq, 2008, s.8

²⁵¹ Ö. Kurtbağ, 2007, s.107

politikada olduğu kadar dış politikada da kendini göstermiştir.1980–1990 yılları arasında insan hakların yapılan vurgu gittikçe artmıştır.²⁵²

İnsan Hakları konusunda ortak dış politika çalışmaları Nisan 1978 Kopenhag Zirvesi’nde yayınlanan “Demokrasi Bildirgesi” ile başlamıştır. Devlet ve hükümet başkanları demokrasi ve insan haklarının devamlılığının AT üyeliğinin temel ögesi olduğunu belirtmişlerdir. AT’nin insan hakları politikasının dış politikadaki yerinin önemine ise en çok 1986 Avrupa Tek Senedi (ATS)’nde değinilmiştir. ATS’nin giriş bölümünde Birleşmiş Milletler Antlaşması’na ilk kez atıfta bulunulmuş, üçüncü ülkelerle ilişkilerde insan haklarının temel unsur olacağı hükme bağlanmıştır.”²⁵³ Bundan sonra Avrupa Birliği dış ilişkilerinde bu değerleri korunmasındaki net pozisyonunu sık sık dile getirmeye devam etmiştir. Örneğin Javier Solana (AB ODGP Yüksek Temsilcisi) İnsan Haklarına ilişkin BM Komisyonu’nun 58.oturumunda şunları söylemiştir:

“Uluslararası sorumluluklar bizim büyüklüğümüzden, tarihimizden ve zenginliklerimizden kaynaklanmaktadır. Birliğimiz gelecek yüzyılda önemli bir rol oynayacaktır. Bu rolün kalbi insan haklarıdır. Çünkü ‘insan hakları’ Avrupa bütünleşmesinin temelidir.”²⁵⁴

1999’da Konsey’in İnsan Hakları’na ilişkin ilk Yıllık Raporu’nda şöyle belirtilmiştir:

“İnsan hakları...dünyadaki özgürlük, adalet ve barışın temelini oluşturmaktadır. Birliğin ilerlemesiyle insan hakları paralellik göstermektedir. Dünyada insan hakları ihlalleri devam ettikçe Avrupa Birliği’nin insan haklarına olan bağlılığı eyleme dönüşmeye devam edecektir.”

Avrupa Birliği 1999’dan itibaren her yıl İnsan Hakları Raporları düzenlenmektedir.²⁵⁵ Avrupa Birliği’nin yıllık olarak yayınladığı bu insan hakları

---

²⁵² Jack Donnelly, “Human Rights: A New Standard of Civilization?”, **International Affairs** , 1998, s.15

²⁵³ Ö.Kurtbağ, 2002, s.107

²⁵⁴ U.Khaliq, 2008, s.8

²⁵⁵ ibid, s.8

raporları, Avrupa Birliği'nin bütün dünya genelinde insan haklarının korunması konusundaki eylemlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi olanağını vermektedir.²⁵⁶

Üçüncü ülkelerle ilişkileri için 2001'de hazırladığı yol haritasında da belirttiği üzere; Avrupa Birliği artık üçüncü ülkelerle yaptığı tüm görüşme ve antlaşmalarda demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne yer vereceğini açıkça belirtmiştir. Bakanlar konseyi, Troyka toplantıları, tüm tartışmalarda ve ülkelerin strateji belgelerinde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü mutlaka bulunacaktır.²⁵⁷

Ayrıca Avrupa Birliği belirli bir üçüncü ülkedeki insan haklarının durumunu incelemek için özel diyaloglar başlatma kararı alabilir. Bu kararların alınmasında Avrupa Birliği kendi inisiyatifini kullanabileceği gibi üçüncü ülkenin bu konudaki isteğine karşılık olarak da başlatabilir.²⁵⁸ İnsan hakları diyalogları Birliğin dış politika araçlarındandır. Bu diyalogların da kendi arasında çeşitleri bulunmaktadır: insan haklarına ilişkin olarak daha çok bölgesel ya da ikili anlaşmalara dayanabilir, ayrıca anlaşmalar, sözleşmeler ya da stratejik ortaklıklara konu olabilirler. Bu özelliklerine göre şöyle gruplandırılmışlardır:

- Aday ülkelerle ilişkilerde insan hakları
- AKP ülkeleri ile Cotonou Antlaşması
- AB ile Latin Amerika arasındaki ilişkiler
- Barselona Süreci ve Komşuluk Politikası
- ASEAN ve ASEM bağlamında Asya ülkeleri ile siyasi diyalog
- Batı Balkanlar ile ilişkiler

---

²⁵⁶ H.Efe, 2009, s.7

²⁵⁷ "Eu Guidelines On Human Rights Dialogues With Third Countries", <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16526.en08.pdf> , (06.07.2010), s.5

²⁵⁸ ibid, s.5

- Katılım ve İşbirliği Anlaşmaları çerçevesinde ikili ilişkiler²⁵⁹

İnsan Haklarına ilişkin bir maddenin AT'nin yaptığı anlaşmalarda yer almasının ilk örneği 1989'da Afrika, Karaipler ve Pasifik (AKP) ülkeleriyle yapılan IV. Lomé Sözleşmesi'nde görülmektedir. Bu sözleşmeye göre insan hakları ve demokrasi ilkelerine bağlılık, taraflar arasındaki ilişkinin temelini oluşturacaktır (5.Madde). Bu madde bir ilktir, fakat bu hüküm somut insan hakları güvenceleri veya bu hakların ihlali halinde anlaşmanın askıya alınmasına yönelik bir düzenleme içermemektedir.²⁶⁰ Bu 5. Madde'de dikkati çeken bir diğer unsur da “demokratik ilkeler” kavramı yerine “demokrasi” kavramının tercih edilmesidir. Böylece evrensel olarak onaylanan, devlet organizasyonunu destekleyen ve haklardan yararlanmayı garanti eden ilkeleri ve tüm özgürlüklere ilişkin kendi modelini geliştiren ve özgürce seçebilen her ülke ve toplumu vurgulamıştır.²⁶¹

28-29 Haziran 1991'de Lüksemburg'da düzenlenen Zirve'de “İnsan Haklarına İlişkin Bildirge” kabul edilmiştir. Bu Bildirge'de temel hakların ihlaline ilişkin kaygılar dile getirilerek bu hakların korunmasına ilişkin ülkelere taleplerde bulunulmasının bu ülkenin içişlerine müdahale anlamına gelmediği belirtilmiştir. Aynı zamanda üçüncü ülkelerle ilişkilerde temel haklar kavramı önemli ve meşru bir yere sahiptir denilmiştir. Ayrıca üçüncü ülkelerle yapılan ekonomik ve işbirliği amaçlı anlaşmalara da insan haklarıyla ilgili maddelerin eklenmesi de kararlaştırılmıştır. Artık bu tarihten itibaren AT, üçüncü ülkelerle yaptığı pek çok anlaşmaya insan hakları şartı içeren maddeler koymaya başlamıştır.²⁶²

---

²⁵⁹ “Eu Guidelines On Human Rights Dialogues With Third Countries”, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16526.en08.pdf>, (06.07.2010), s.2

²⁶⁰ Ö. Kurtbağ, 2002, s.108

²⁶¹ Der-Chin Horng, “The Human Rights Clause in the European Union's External Trade and Development Agreements” **European Law Journal**, C.9, S.5, 2003, s.680

²⁶² Ö. Kurtbağ, 2002, s.108

1992'den itibaren de "insan hakları ve demokrasiye saygı", "asli unsur" olarak antlaşmalarda yerini almaya başlamıştır. Buna göre 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 65. Maddesi'ne dayanarak esaslı bir ihlal olduğu gerekçesiyle anlaşma, kısmen ya da tamamen askıya alınabilecektir. Bu şart, AB'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde esas unsur olarak insan hakları ve demokrasi bakış açısını yansıtmaktadır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı(AGİK)'nda antlaşmaların daha da geliştirilmesine ilişkin yaklaşım benimsenmiş ve bu "esas unsur"a bir de "ek unsur" denilen yeni bir yaklaşım da eklenmiştir.²⁶³ Bu hükümler iki türlü olabilmektedir:

a) Baltık Hükümü: Bu hüküm 1992'de Baltık ülkeleri ve 1993'de Slovenya ve Arnavutluk ile Topluluk arasında yapılan antlaşmalarda yer almıştır. Buna göre, asli hükümlerin ciddi bir ihlali söz konusu olursa, taraflar anlaşmayı derhal, kısmen veya tamamen askıya alma hakkına sahip olacaktır.(Estonya, Letonya, Litvanya ve Slovenya ile yapılan antlaşmalarda öne sürülmüştür.)

b) Bulgar Hükümü: Bu hüküm ilk olarak Şubat ve Mart 1993'te Romanya ve Bulgaristan ile yapılan ortaklık antlaşmalarında (Avrupa Anlaşmaları) kullanılmıştır. Bu hükme göre tarafların yükümlülüklerini yerine getirmemeleri durumunda görüş alışverişinde uygun önlemleri almaları mümkündür.(Romanya, Bulgaristan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Kırgızistan, Moldovya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Kazakistan ve Belarus)²⁶⁴

İki formül arasındaki fark, hassaslık derecesi ve izin verdiği unsurlardır. Bulgaristan şartı üçüncü ülkeler tarafından daha kolaylıkla kabul edilebilmektedir.

---

²⁶³ D.Horng, 2003, s.678

²⁶⁴ Commission Communication, **On The Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements Between the Community and Third Countries**, COM (95)216, 23.05.1995

Bulgaristan şartı sadece uzlaştırma prosedürünü değil aynı zamanda mümkün olduğu ölçüde anlaşmaları düzenli işleyişini sağlamaktadır.²⁶⁵

Başlangıçta bu ek bölümler, AGİK üyeleriyle yapılan anlaşmalar için düşünülmüştür. Ancak daha sonra Konsey'in talebiyle zamanla diğer coğrafi bölgelerdeki ülkelerle yapılan anlaşmalara ve ayrıca 1995'te revize edilen Lomé Sözleşmesi'ne de konulmuştur. Bu çerçevede asli unsur hükmü ve ek hüküm olarak Bulgar hükmündeki düzenleme Fas, Tunus, Vietnam, G. Kore ve Nepal ile yapılan anlaşmalarda da kullanılmıştır.

1993'de Viyana'da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansı aracılığıyla AB, insan haklarının evrenselliğini ve bölünmezliğini teyit etmiştir. Bu tip hakların korunması, çoğulcu demokrasi ve hukuk kurallarının etkili garantisi AB'nin temel savunduğu unsurlardandır.²⁶⁶ Avrupa Birliği insan haklarının üç kuşağını kapsayan geniş bir insan hakları kavramını uygular. İlk kuşak, sivil ve siyasi haklarla ilgilidir. İkinci kuşak, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan oluşur. Üçüncü kuşak, gelişim ve çevresel haklar gibi genel hakları kapsar.²⁶⁷

Avrupa Birliği insan hakları ve demokrasi kavramlarının savunucusu olarak, üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmaların bölümlerinde artık aşağıdaki standart hükümlerin kullanılmasını kararlaştırmıştır:

- a) Giriş bölümünde, insan hakları ve demokrasi ilkelerine genel referanslar ile tüm taraflarca imzalanmış bölgesel ve evrensel referanslara yer verilecektir.
- b) Anlaşma metninde, demokrasi ilkeleri ve insan haklarının anlaşmanın asli unsurunu oluşturduğunu belirten X maddesi ve tamamlayıcı hüküm olarak da

---

²⁶⁵ Commission Communication, **On The Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements Between the Community and Third Countries**, COM (95)216, 23.05.1995

²⁶⁶ ibid

²⁶⁷ D. Hornig, 2003, s.680

anlaşmanın asli hükümlerini ihlali halinde, özel ivedilik taşıyan durumlar dışında, taraflara Ortaklık veya İşbirliği Konseyi'ne danışıldıktan sonra uygun önlemler alma imkânı veren bir Y maddesi bulunacaktır.

- c) Anlaşmaya ekli olarak, “özel ivedilik taşıyan durumları” ve “uygun önlemleri” tanımlayan Y maddesine ilişkin yorum beyanları yer alacaktır.²⁶⁸

Avrupa Birliği 1995 yılında yayınladığı Komisyon kararında üçüncü ülkelerle yapacağı anlamalarda hangi şartlara dikkat edeceğini açıklamıştır. Buna göre;

- demokratik prensipler, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konusundaki sorumluluğunu yerine getirme kararı almıştır. (Avrupa Tek Senedi Giriş Bölümü 5. paragraf)
- Topluluğun İşbirliği Politikasının geliştirilmesini (Birlik Antlaşması Madde 130U) ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikasını (Birlik Antlaşması Madde J1(2)) göz önünde bulunduracaktır.
- Üçüncü ülkelerle imzaladığı Ekonomi ve İşbirliği Anlaşmaları'na insan hakları ve demokrasi şartı eklemeyi kararlaştırmıştır. (1991 Haziran ayında Lüksemburg'da Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan İnsan Hakları Deklarasyonu, 11. paragraf)²⁶⁹

1975–2000 döneminde AB ile Afrika-Karayipler-Pasifik (AKP) ülkeleri arasında ticari ilişkileri ve ekonomik yardımları düzenleyen Lome Sözleşmesi'nin yerini alan, 20 yıllık süre için Avrupa Birliği ile 78 AKP ülkesi arasında 8 Haziran 2000'de imzalanan ve 1 Nisan 2003'te yürürlüğe giren Cotonou Antlaşması'nın merkezinde insan hakları, demokratik değerler ve hukukun üstünlüğü bulunur.

---

²⁶⁸ Ö.Kurtbağ, 2002, s.111

²⁶⁹ Commission Communication, “**On The Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements Between the Community and Third Countries**”, COM (95)216, 23.05.1995

Antlaşmanın 9.Maddesi insan haklarının Cotonou Antlaşması'nın asli unsurunu oluşturduğunu tekrarlamıştır. Madde 9(2) “AKP ülkeleri ve AB ortaklığını destekleyen insan haklarına saygı, demokratik ilkeler ve hukukun üstünlüğü tarafların iç ve uluslar arası politikalarını destekleyeceğini ve bu antlaşmanın asli unsurunu oluşturduğunu” belirtmiştir. 9(3) maddede ise iyi yönetim için de 9(2) hükümleri tekrarlanmıştır. Taraflar, sorumlu ve şeffaf yönetimin sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğunu, hukukun üstünlüğüne dayanan, demokrasi ve temel sosyal haklara saygının da içinde bulunduğu, bütün insan haklarına saygının sürdürülebilir kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olduğu konularında anlaşmışlardır²⁷⁰. Herhangi bir temel öğeyi taraflardan birinin ihlali sonucunda, bir ülkenin son çaresi Madde 96 ve 97 hükümlerine dayanılarak sözleşme geçici olarak yürürlükten kaldırılabilir.²⁷¹

2001’de de Leaken Deklerasyonu’nda liderler Globalleşen dünyada Avrupa Birliği’nin değerleri, rol ve sorumluluklarının varlığından bahsetmişlerdir:

“Değişen dünyada Avrupa’nın rolü nedir? Birleşen yapısıyla, yeni dünyada lider bir rol oynayacak, dünya çapında istikrarı sağlayacak ve aynı zamanda çoğu ülke ve halkların liderliğine giden yolu gösterecek Avrupa değil midir? Avrupa insan hakları kütasıdır, Magna Carta, İnsan Hakları Bildirgesi, Fransız Devrimi, Berlin Duvarı’nın yıkılışı, üzerindeki diğer diller, kültürler ve ulusların çeşitliliği, özgürlük ve dayanışmanın olduğu bir kıta...

Şimdi Soğuk Savaş bitti ve biz globalleşiyoruz ancak dünya oldukça bölünmüştür. Avrupa globalleşen dünyada liderliği sürdürmek için sorumluluğu üzerine almıştır. Tüm şiddet, savaş ve fanatizm bu sorumluluğun güçlenmesine neden olmakta ve dünyadaki adaletsizliğe de göz yummamayı gerektirmektedir. Kısacası sadece zengin ülkelerin değil aynı zamanda fakir ülkelerin yararına dünyanın gidişatını değiştirmek isteyen bir güçtür ve yasal çerçeve içinde küreselleşmeyi düzenlemeye çalışmaktadır.”²⁷²

Avrupa Birliği, askeri gücünü olmaması nedeniyle kısmen de olsa rakip olarak gördüğü ABD ile yarışta hukukun üstünlüğüne bağlılık ve uyumu ön plana

---

²⁷⁰ H. Efe, 2009, s.4

²⁷¹ D.Hornig, 2003, s.681

²⁷² U.Khaliq, 2008, s.9

çıkarmaktadır. Karşıt görüşte olanları zorlamak için Birlik “soft power” olarak insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkeleri gibi etik ilkeleri kullanmaktadır. Etik bir dış politika kurmak için çıkarlar ve değerler arasındaki önceliklerin belirlenmesi gerekmektedir. Eski Dışışleri Komisyoneri Chris Patten bu konuda şöyle söylemektedir:²⁷³

“İnsan hakları yasal, politik ve ekonomik etkiler yaratabilir; stratejik nedenlerle de kullanılabilir. Özgür toplumlar diğerleriyle kavga etme eğiliminde olmazlar, kötü komşu da olmak istemezler. Ülkeler, kendi vatandaşları için iş yapma olanakları en fazla olan diğer bir ülkeye daha iyi davranmaktadırlar.”

Çıkarların ve değerlerin ön planda olduğu ve dış politikanın da buna göre düzenlendiği unutulmamalıdır. Totaliter olanlar karşısında demokratik olanların tercih edileceği takdir edilmelidir. Ancak demokrasi ve kalkınma arasındaki bağlantı demokrasinin gelişmesine yardımcı olacağı yönündedir; ticaret artacak ve böylece bu durum Birliğin çıkarına olacaktır. Algı insan haklarına saygının artacağı yönündedir, devlet kendi içerisinde refaha ulaşacaktır. Demokratik devletlerde iç kargaşa daha az görülmektedir. Bu yaklaşımın kendine özgü bir çekiciliği olmakla birlikte doğru olup olmadığı tartışılabilir. Malezya, Tayvan, Endonezya, Güney Kore ve Çin gibi Asya ülkeleri demokratik kurumların varlığı olmadan sağlıklı ekonomi politikalarıyla hızla gelişmişlerdir. İyi yönetilen firmalar hükümetin önemli müdahaleleri ile birlikte ağır düzenlemelere dahil edilmişlerdir. Diğerleri arasında Birlik, ticari ilişkilerinde pazarın liberalleşmesini istemektedir. Bu süreç dikkatli yürütülebilir ancak olumsuz sonuçları da olabilir.²⁷⁴

Özgürlük ve demokratik olmak ekonomik büyümeyle doğrudan ilgili değildir. Siyasi itibar bir devletin seçimlerde ne kadar demokratik olduğuyula değil devletlerin ekonomik olarak nasıl geliştiğiyle ilgilidir. Çok uluslu şirketlere baktığımızda geniş

---

²⁷³ U.Khaliq, 2008, s.17

²⁷⁴ ibid, s.75

maliye politikaları uygulayan devletlerde daha çok yer aldıkları ve yatırım yaptıklarını görmekteyiz. Demokrasinin eksik olduğu ya da her düzeyde yoksulluğun mevcut olduğu ülkelerde bile kurumlar güvenilir bulunabilmektedir. Bu devletlerin ekonomik kalkınması demokratik olarak gelişmesinden daha önemlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi demokratik devletler diğer demokratik devletlerle ideolojik işbirliği kurabilirler fakat pratikte demokratik olmayan devletlerle ilişki kurmakta, seçimlerdeki sonuçları görmezden gelmede bir sakınca görmemektedirler. Çünkü onlar için önemli olan kendi çıkarları olmaktadır. Devletler kalkınma ve demokrasi için birbirlerine yardımcı olabilirler. Ancak bu onların içişlerine müdahale anlamına gelmemelidir.²⁷⁵

2.3.1 Avrupa Birliği'nin Üçüncü Ülkelerle Yaptığı Uluslararası Antlaşmaların Yasal Dayanakları

AT Antlaşması, Topluluk organlarına üye olmayan devletlerle ve uluslararası örgütlerle antlaşma yapma yetkisi vermiştir. Bu tür antlaşmaları yapma yetkisi ve bu yetkiye dayanılarak imzalanan antlaşmaların temeli özellikle Madde 182- 188'e (eski 131-136 m) göre Denizaşırı devletler ve toprakların ortaklığı, Madde 133'e göre ticaret antlaşmaları ve Madde 310'a göre ortaklık antlaşmalarını düzenleyen Antlaşma hükümlerine dayanmaktadır. Topluluk tarafından üye olmayan devletlerle yapılan bu antlaşmalar (ortaklık, ticaret, gümrük v.b) uluslararası antlaşma niteliğiyle Topluluk hukukunun kaynakları arasında yer alır. AT Anlaşması Madde 300'e göre, Topluluğun üçüncü devlet ya da devletler ya da uluslararası örgütlerle bu madde

---

²⁷⁵ U.Khaliq, 2008, s.76

hükümüne uygun olarak yaptığı antlaşmalar üye devletler için de bağlayıcı nitelik taşır.²⁷⁶

Uluslararası hukukta devletlerin, hükümetler arası organizasyonların ve bireylerin, hepsinin birer kişiliği bulunmaktadır. Kişilik görecelidir ve yasal olarak tanına kişiler aynı yetki ve haklara sahip değildir. Sadece devletler tüm hak ve yetkilere sahiptir. Topluluk Antlaşması'nın 281. Maddesine göre Topluluk tüzel kişiliğe sahiptir. 282. Maddede ise Topluluğun üye devletlerden ayrı bir tüzel kişiliği olduğu belirtilmiştir. Madde 281, Antlaşmaya taraf olmayanlar için bir zorunluluk ifade etmez. Örneğin Sovyetler Birliği ve O'nun yandaşları uzun yıllar AT (Avrupa Topluluğu)'nin kişiliğini kabul etmemişlerdir.²⁷⁷

AB Antlaşması'nın 24 ve 38. Maddelerinde de üçüncü ülkelerle anlaşma yetkisine yer verilmiştir.²⁷⁸ Nice Antlaşması ile Madde 24'de yapılan bazı değişiklikler ve bu zamana kadar yapılan uygulamalardan sonra Konsey'in fonksiyonu ve üye devletlerce Konsey'in yetkilendirilmesi tam olarak netlik kazanmamıştır. Antlaşmalar üye devletlerin topluca hareketinden daha çok Birlik adına imzalanmaktadır. Madde 18(1)'de belirtildiği gibi Başkan tarafından imzalanan anlaşmalar dikkate alındığında üye devletler değil Birlik temsil edilmektedir. Birliğin kişiliği olduğu için sorumluluğa da sahiptir.²⁷⁹

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) kararlarına baktığımızda, Topluluğun üçüncü ülkelerle yaptığı ortaklık veya ticaret anlaşma hükümlerinin birçoğunun Topluluk hukukunda “doğrudan uygulama” özelliği taşıdığını görürüz. Divanın BRESCIANI davasında verdiği 5.2.1976 tarihli kararında, Afrika ülkeleriyle

---

²⁷⁶ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Asil Yayın, 2006, Ankara, s.163

²⁷⁷ U. Khaliq, 2008, s. 20

²⁷⁸ ibid, s.21

²⁷⁹ ibid, s.22

yapılan I. ve II. Yaoundé Sözleşmelerinin malların serbest dolaşımıyla ilgili B/2 maddesinde öngörülen; “Topluluğa yapılan ithalatta gümrük vergilerinin tamamen kaldırılması” hükmünü, açıkça ya da üstü kapalı biçimde de olsa, Topluluk hukukunda “doğrudan uygulanacak ve etkiler doğuracak” nitelikte bir hüküm olarak görmüştür.²⁸⁰

Bir diğer dava PABST/ RICHARZ’da AET ile Yunanistan arasındaki ulusal hukuk hükümlerinin birbiriyle çelişmesi ile ortaya çıkan ihtilaf konu olmuştur. Divan ayrımcı iç vergi getirilmesinin yasaklanmasıyla ilgili Ortaklık Antlaşması Madde 53/1’in kurucu antlaşmada bu konuya karşılık gelen madde ile benzer olduğunu belirtmiştir. “Toplulukta doğrudan uygulanabilir bir hüküm olduğunu” vurgulamıştır.²⁸¹

Topluluk tarafından imzalanan bir uluslararası anlaşmanın hükümlerinin doğuracağı etki o hükümlerin uluslararası kökeniyle ilintilidir. Uluslararası kamu hukuku ilkeleriyle uyumlu bir şekilde bu uluslararası anlaşmanın hükümlerinin sözleşmeciler devletlerin hukuk düzenindeki etkisinin belirlenmesi konusunda Topluluk organları ve üye olmayan devletler serbesttir.²⁸²

Uluslararası hukuk perspektifinden bakıldığında Topluluk ve Birlik üçüncü ülkelerle ve diğer uluslararası örgütlerle olan ilişkilerinde uluslararası hukuk kurallarına kesin saygı ve bağlılık duyması esastır. Uluslararası Adalet Divanı 25 Mart 1951’de Dünya Sağlık Örgütü ve Mısır arasında imzalanan anlaşmayı

---

²⁸⁰ Haluk Günöğür, **Avrupa Birliği’nin Hukuk Düzeni**, Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007, s.59

²⁸¹ Arş. Gör. İlke Göçmen, “Böyle Buyurdu Divan: Uluslararası Anlaşmalar ve Bu Kapsamda 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Eklerinin Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.57, S.3, 2008, s.262

²⁸² ibid, s. 263

inceleyerek “uluslararası hukuka konu olan uluslararası organizasyonlar, uluslararası hukukun genel kurallarına bağlıdır” demiştir.²⁸³

Topluluk, Anlaşmalar Hukuku alanındaki 1969 Viyana Sözleşmesi’ne (sadece devletlere açık) ve Devletler ve Uluslararası Organizasyonlar arasındaki Anlaşmalar Hukuku alanındaki 1986 Viyana Sözleşmesine taraf olmuşlardır.²⁸⁴

Devletler ayrıca BM Şartı ve uluslararası insan hakları sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülüklerden kaçamazlar. Topluluğun bu konudaki yaklaşımı nedir? Avrupa Toplulukları Adalet Divanı hukuk düzeninin sui generis bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. ATAD, uluslararası hukuk ve diğer uluslararası mahkemelerin örneğin AIHM’nin almış olduğu kararları ölçü olarak kullanmaktadır. Topluluk uluslararası hukuka çok şey borçludur. Topluluk hukuku antlaşmalar hukukundan daha gelişmiş bir yapıya sahip değildir. Madde 307 (AT Antlaşması) üye devletlerin uyması gereken yasal zorunluluklardan bahsetmektedir.²⁸⁵ Devletlerin sorundan doğrudan etkilenip etkilenmediği ile ilgili olarak bu yükümlülükleri farklılık gösterebilir. Bu normların içeriği ile ilgili olarak bunların ötesinde hangi normları *erga omnes* olarak genişlettiğini belirlemek zordur. Tanım olarak, tüm devletler bu kurallara tabidir, sözleşmenin ihlali durumunda hareket etme hakları bulunmaktadır.²⁸⁶

Sonuçta eylem bir devlet tarafından yürütülmekte ve kesin kuralları sistematik olarak ihlal edenlere yasal olarak gereken yanıt verilmektedir. Yasal zorunlulukları yerine getirmede AB üyesi devletler serbesttir. Aynı zamanda üye devletler Birliğin araçlarını da kullanmak isteyebilirler. Bu onların yetkisindedir. Önceki tartışmalara

---

²⁸³ U.Khaliq, 2008, s.24

²⁸⁴ ibid, s.24

²⁸⁵ ibid, s.26

²⁸⁶ ibid, s.41

dayanılarak şu sonuçlara ulaşılabilir: Erga Omnes Zorunluluk olarak tanınan bu normlar artık hiçbir devletin iç yargısı içinde değildir. Üçüncü bir devlet tarafından ihlal edildiği zaman erga omnes kuralı gereği tüm devletler çıkarlarına uygunluğu ön planda tutarak hareket etme hakkına sahiplerdir. Birliğin tüm üye devletleri İnsan Hakları Sözleşmesine taraftır. Eğer üçüncü bir devlet anlaşmayı ihlal ederse birlikte hareket etme hakları bulunur. Bu devletlerden hepsi söz konusu yükümlülüğü kabul etmiştir.²⁸⁷

2.3.2 Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

AB Antlaşması'nın 5.Başlığında düzenlenen AB yapılanmasının 2. sütununu oluşturmaktadır. 2. ve 3. sütununu, Topluluk yani 1. sütun'dan ayıran en önemli özellik, karar alma mekanizmasındaki farklılıklardır. Bu iki sütun, 1.sütundaki gibi hükümetlerüstü karar alma mekanizması yerine hükümetlerarası yapılanmayı kullanmaktadır. Konsey dışındaki diğer Topluluk organlarının karar alma mekanizmasındaki yeri çok daha kısıtlıdır. Karar alma araçlarında da farklılık bulunmaktadır. Tüzük, yönerge gibi Topluluk hukuku araçlarının yerini ortak strateji, ortak eylem gibi yasal araçlar almıştır.²⁸⁸

Konseyin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası(ODGP)'na yönelik çalışmalarını Büyükelçiler düzeyindeki Daimi Temsilciler Komitesi tarafından hazırlanmaktadır. Ayrıca Politika ve Güvenlik Komitesi de bu alanda uluslararası durumu izler ve daha sonra Konseye görüş bildirir. Bu görüşü Konsey de talep etmiş olabilir.²⁸⁹

Ayrıca Madde 22 (AB Antlaşması)'ye göre her Üye Devlet ya da Komisyon ODGP çerçevesinde Konseye önerilerde bulunabilir. Konsey, ortak eylemin

²⁸⁷ U.Khaliq, 2008, s.45

²⁸⁸ E.Bozkurt, M.Özcan, A.Köktaş, 2006, s.297

²⁸⁹ ibid, s.298

uygulanması konusunda öneri teklif etmesini Komisyon'dan isteyebilir (AB Antlaşması Madde 14/4). Yine AB Antlaşması Madde 22/2'de acil karar alma prosedürü de düzenlenmiştir. Buna göre acil karar alınması gereken konularda, Başkanlık kendi isteğiyle ya da Komisyonun ya da bir üye devletin talebiyle 48 saat ya da acil durumlarda daha hızlı bir şekilde olağanüstü Konsey toplantısı çağrısında bulunabilir.²⁹⁰

Avrupa Birliği, sürekli olarak Birleşmiş Milletlerin insan hakları çalışmalarına destek verdiğini, üçüncü ülkelerde insan haklarına yönelik saygıyı geliştirmek için BM kuralları doğrultusunda hareket ettiğini duyurmaktadır. AB, 2003 yılında Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyinde bu konu ile ilgili bir açıklama yapmıştır. Bu yaptığı açıklamada: Avrupa Birliği'nin daha güçlü bir uluslararası toplum geliştirmede, uluslararası kurumların fonksiyonlarını daha iyi yerine getirmelerini sağlamada ve insan hakları ve temel özgürlüklere ve de hukuk kurallarına dayalı uluslararası ilişkiler oluşturmada, BM sisteminde baş aktör olmakta kesin kararlı olduğunu vurgulamıştır. Avrupa Birliği'nin Birleşmiş Milletlerde başrol oynayıp oynamaması Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının sağlamlığına bağlı olacaktır.²⁹¹ Yeni çözümler ortaya çıkarmak veya çözümlerden vazgeçmede kullanılan yıllık kararlar, Avrupa Birliği'nin dış politikada insan haklarına yönelik önceliklerinin değişiminden çok üye devletlerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilir.²⁹²

Avrupa Birliği Üye Devletleri de ODGP ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) temel boyutunun demokrasi ve insan hakları olduğunu

---

²⁹⁰ Ercüment Tezcan, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2005, s. 149

²⁹¹ Karen E. Smith, "Speaking with One Voice? European Union Co-ordination on Human Rights Issues at the United Nations", **Journal of Common Market Studies (JCMS)**, C. 44, S.1, 2006, s.113

²⁹² ibid, s.125

benimsemekte, ODGP ve AGSP'yi AB'nin demokratik kimliği ve demokratik misyonu olarak görmektedirler. AB'nin amacı bir demokratik barış ve istikrar topluluğu oluşturmak olduğundan dünyanın istikrarsız bölgelerine askeri güç gönderirken bu bölgelere Avrupa'nın demokratik değerlerini de götürmek ODGP ve AGSP'nin temel görevlerinden biri olmuştur.²⁹³

2.3.3 Üçüncü Ülkelerde Etik Değerlerin Gerçekleştirilmesinde Birliğin ODGP Araçları

2.3.3.1 Ortak Strateji

Ortak Strateji, Amsterdam Antlaşması ile ODGP alanında kullanılmaya başlanmıştır. ABA yeni Madde13²⁹⁴e göre, Üye Devletlerin önemli ortak çıkarıya sahip oldukları alanlarda, Birlik tarafından uygulanmak üzere, Avrupa Konseyi ortak strateji kararı alır. Ortak Stratejilerde amaçlar, stratejinin süresi ve Birlik ile üye devletler tarafından temin edilmesi gereken kaynaklar yer almaktadır.²⁹⁵

Ortak Stratejideki amaç Birliğin uluslararası eylemlerdeki tutarlılığını, uyumunu artırmaktadır. Ortak stratejilerin belirli bir ülke ya da bölge için yeni bir yaklaşım geliştirilmesi gerekmez, önceden var olan düzenlemelerin üzerine inşa edilebilir. Birliğin ve üye devletlerin öncelikleri ve çıkarları bulunmaktadır. Ortak Stratejiler, Avrupa Konseyi tarafından oybirliğiyle kararlaştırılır ve genellikle Ortak

---

²⁹³ K. E.Smith, 2006, s.114

²⁹⁴ ABA Madde 13: 1.Avrupa Konseyi savunma da dahil olmak üzere ortak dış ve güvenlik politikası çerçevesinde genel prensipleri ve kuralları belirler, 2.Avrupa Konseyi, Üye Devletlerin önemli ortak çıkarlarının olduğu alanlarda uygulanacak ortak stratejiler hakkında karar verir. Birlik ve Üye devletler tarafından ortak stratejilerin amaçlarına, süresine ve araçlarına karar verilir. 3.Avrupa Konseyi tarafından genel kurallar çerçevesinde ODGP'nin tanımlanması ve uygulanması için gerekli önlemler alınmalıdır. Konsey Avrupa Birliğine ortak stratejiler önerir, belli ortak eylem ve tutumlar benimser, onları uygular. Konsey, Birliğin eylemlerindeki teklifi, tutarlılığı ve etkinliği sağlamak zorundadır.

(http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf), (erişim tarihi:20.01.2011)

²⁹⁵ E.Bozkurt, M.Özcan, A.Köktaş, 2006, s.297

Eylemler ve Ortak Pozisyonlar şeklinde uygulanmaktadır. Üye devlet tarafından ya da eylemin ayaklarından herhangi biri altına alınması gerekebilir. Rusya'da Köln Avrupa Konseyi, Ukrayna'da Helsinki Zirvesi ve Akdeniz'de Feira Avrupa Konseyi ile Ortak Stratejiler kabul edilmiştir. Bu ülkelerde ve bölgelerde insan hakları, temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve demokrasi Birliğin stratejisi olacaktır. ODGP ve Topluluk arasındaki güçler ayrılığına saygı duyulacağını Ortak Stratejiler Birliğe taahhüt etmiştir.²⁹⁶

2.3.3.2 Ortak Tutumlar

AB Antlaşması'nın 15. Maddesinde²⁹⁷ düzenlenen Ortak Tutumlar, işbirliğini daha sistemli hale getirmek ve koordinasyonu geliştirmek amacıyla ODGP kapsamında oluşturulmuştur. Üye devletler Konsey'de oybirliğiyle alınan ortak tutum kararlarına uymak ve gerekiyorsa kendi ulusal politikalarını da bu ortak tutuma uydurmak zorundadırlar.²⁹⁸

2.3.3.3 Ortak Eylemler

AB Antlaşmasının 14. maddesine göre Konsey, operasyonel eylem gerektiren bazı durumlarda, üye devletleri de bağlayan ortak eylemler kabul etmektedir. Her eylemin amacı, kapsamı, Birliğe bu amaca yönelik olarak verilecek araçlar, eylemin uygulanma koşulları ve eğer gerekiyorsa süresi belirtilir. Ortak eylemin konusunu ilgilendiren olaylarda, kararı etkileyen şartlarda önemli bir değişikliğin olması

---

²⁹⁶ U.Khaliq, 2008, s.86

²⁹⁷ AB Antlaşması Madde 15: Konsey, ortak tutumlara karar verir. Ortak tutum, belirli bir temada ya da coğrafyaya ilişkin Birliğin yaklaşımını belirlemektedir. Üye devletler kendi ulusal politikalarını ortak pozisyonlara uygun hale getirmek zorundadırlar. (http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf), (erişim tarihi:20.01.2011)

²⁹⁸ E.Bozkurt, M.Özcan, A.Köktaş, 2006, s.297

durumunda, Konsey ortak eylemin ilke ve hedeflerini gözden geçirerek gerekli kararları alır. Konsey eğer bu konuda bir karar almazsa ortak eylem geçerli olmaya devam edecektir. Konsey komisyondan ODGP bünyesinde ortak bir eylem uygulanmasına yönelik olarak Komisyon'dan uygun teklif sunmasını talep edebilir.²⁹⁹

AB Antlaşması madde 14 ve 15'de Ortak Eylem ve Ortak Pozisyonların kabulünü sağlamak içindir, aralarında herhangi bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Amsterdam değişikliklerinin ardından Madde 18(5) uyarınca özellikle politika alanında özel temsilci atama kararı almışlardır. Bu temsilciler genellikle ortak eylemler tarafından atanır. Dış politika açısından asıl mesele üçüncü devletlerdeki etik değerlerin korunması konusunda Üye Devletlerin farklı yaklaşımlar sergilemesidir.³⁰⁰

Aslında bu durum Birliğin politikasının Üye Devletlerin politikasından daha iyi ya da daha kötü olduğu anlamına gelmez. Ortak Tutum, Ortak Strateji ve Ortak Eylemlerin avantajları da bulunmaktadır. 27 ülke tarafından kararlaştırılmış bir pozisyon ve politika tek taraflı olarak alınacak önlemlerden çok daha etkilidir. Önemli dış politika oyuncularını Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık'ın genellikle üçüncü ülkelerle ilişkilerde önemli etkileri bulunmaktadır. Eğer eylem popüler olmayan üçüncü bir ülkeye ya da bölgeyi hedef alacaksa birlikte hareket etmek faydalıdır, çünkü herhangi bir misilleme olursa bu yükü, en azından teorik olarak paylaşabilirler.³⁰¹

---

²⁹⁹ AB Antlaşması 14.Madde,
(http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/pdf/12002M_EN.pdf), (20.01.2011)

³⁰⁰ U.Khaliq, 2008, s.88

³⁰¹ U.Khaliq, 2008, s.87

2.3.4 Yasal Bağılayıcılığı Olmayan Önlemler Ve Araçlar

Askeri olarak çok güçlü olmayan Avrupa Birliği, üçüncü ülkelerle ilişkilerinde insan hakları konularını geliştirmeye çalışırken çok sayıda araç kullanmaktadır. Bu araçlar pozitif veya negatif karakterli olabilmektedir. Danışma, diyalog, kültürel, teknik, bilimsel işbirliği programlarının azaltılması, yeni projelerin ertelenmesi, ileri düzeydeki ikili ilişkilerin askıya alınması, ticaret ambargosu ve ekonomik yaptırımlar bu konuda alınan negatif önlemlerden bazıları iken, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi, ticaret imtiyazları, mali ve teknik yardımlar ve işbirliği programları gibi uygulamalar da pozitif önlemlerdendir.³⁰²

Pozitif önlemlerden olan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi programı, uluslararası hukuka uygun bir düzenlemedir. Çoğu durumda üçüncü devletlerin izni olmazsa olumlu önlemlerin bir fonksiyonu olamaz. Alıcı devletin içişlerine müdahale etmeden yasal sınırlar içerisinde standartlara uyması için teşvik ve ikna çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Böylece Topluluk yardım sağlayabilir.³⁰³

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine (GTS)³⁰⁴ de kısaca değinmekte yarar vardır. Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle anlaşmaya dayalı olmayan, tek taraflı ve karşılıksız olarak yapılan ticari düzenlemeleridir. İnsan hakları ve işçi haklarını ön planda tutar. Topluluk GTS ile özellikle gelişmekte olan ülkelerin mamul ya da yarı

---

³⁰² H. Efe, 2009, s.7

³⁰³ U.Khaliq, 2008, s.46

³⁰⁴ Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere ihraç ettikleri mamul ve/veya yarı mamullere, gelişmiş ülkelere ithalatlarında gümrük vergilerinin kısmen veya tamamen uygulanmaması sonucu, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatın maliyetinin düşürülmesi, dolayısıyla bu ülke ürünlerine rekabet gücü kazandırılması, Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminin (GTS) esasını oluşturmaktadır. Bu sistem gelişmiş ülkelerin birbirlerinden yaptıkları ithalata oranla, gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatı daha avantajlı duruma getirdiği için "tercihli" olup, tüm az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uygulandığından ve de bu ülkelerin sanayi, mamul ve yarı mamul ürünleri yanında bazı tarım ve işlenmiş tarım ürünlerini de kapsadığından "genelleştirilmiş"tir. (Şener Büyüktaşkın, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Ankara, 1983, s.119)

mamul niteliğindeki sanayi ürünlerini, işlenmiş tarım ürünlerine gümrük indirimleri ve gümrük muafiyetleri (belli kotalar içerisinde) sağlayarak bu ülkenin mallarını daha kolay bir şekilde ihraç etmelerini sağlamaktadır. Belli dönemler sonunda sistem oluşan aksaklıklar giderilerek yeniden düzenlenmektedir. GTS+ ile GTS'den yararlanan ülkelere daha gelişmiş temel haklar ve sosyal haklar ve çevre politikaları uygulamalarını sağlayacağı belirtilmiştir.³⁰⁵

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi hukuka uygun bir önlem olsa da bazen yasal olan bağlayıcı önlemlerin uygun olmadığı ya da kabul edilemediği durumlar sözkonusu olabilir. Bu durumda Birlik, demarş (diplomatik girişim), deklarasyon, beyan gibi klasik araçlar kullanılabilir. Demarşlar Avrupa Birliği adına Başkanlık ve Troyka tarafından üçüncü devletler nezdinde yapılır. Bu temasların amacı, genel olarak, söz konusu devlet ile insan hakları, demokrasi veya insani eylemle ilgili konuları çözüme bağlamaktır.³⁰⁶

Bunu tespit etmek zor olsa da bir yıl içerisinde kaç tane demarş verildiği önemlidir. 1986'da 100 demarş, 1990'da 120 demarş ve 2006'da işkence ve kötü muamele için sadece 50 devlete demarş verilmiştir.³⁰⁷ Demarşlar tamamen gizli, kısmen gizli, başlangıçta kısmen veya tam ya da kısmen yayınlanmış veya tam olarak yapıldığında yayınlanmış olabilir. Gizli demarşın avantajı, belli bir durum ya da olayda devletin sorunları uygun seviyede tartışılabilir ve her iki taraf için kamu kaybı yaşanmaz. Demarşlarda kamu yararı ön plandadır. Devletler nadiren ya da hiç cevap vermezler. Eğer Birlik'in yayınladığı demarşlar insan haklarıyla ilgili ise içerikleri

---

³⁰⁵ R.Karluk, 2007, s.277

³⁰⁶ E.Bozkurt, M.Özcan, A.Köktaş, 2006, s.300

³⁰⁷ U.Khaliq, 2008, s.89

açısından demarşlar genellikle sivil ve politik haklarla ilgilidir, sadece zaman zaman bir devletin yasal zorunluluğu ihlal ettiğine dair referanslar bulunmaktadır.³⁰⁸

Bu çerçevede belirtilen bir diğer araç, Birliğin üçüncü ülke ya da uluslararası sorun açısından pozisyonun talebini ya da beklentisini dile getirdiği “deklarasyonlar”dır. Eğer Konsey toplantısı sonrasında deklarasyon yayınlanırsa buna “Birlik Deklarasyonu”adı verilir.³⁰⁹

Ayrıca Avrupa Birliği uluslararası politika konularında çok sayıda ülke ya da ülke grubuyla “politik diyalog” yürütmektedir. Devlet Başkanları, Bakanlar, Politik Direktörler, kıdemli memurlar ve uzmanların katıldığı bu toplantılarda Avrupa Birliği’ni, (ODGP Yüksek Temsilcisi yardımıyla) Başkanlık veya Başkanlığın talebi üzerine sadece Yüksek Temsilci veya Troyka veya (sınırlı sayıdaki hallerde) üye devletlerin delegeleri ve Komisyon temsilcileri temsil edebilir.³¹⁰

Avrupa Birliği bünyesinde 2001 yılına kadar politik diyalogları artırma ve bu tür sorunları azaltma yöntemlerini gösteren bir kılavuz bulunmamaktayken, Konsey 2001 yılı Aralık ayında AB İnsan Hakları Yönergesi³¹¹ hazırlamıştır. Avrupa Birliği bu yönergede politik diyalog da dahil olmak üzere üçüncü devletlerle olan tüm ilişkilerinde, tartışmalarda ve toplantılarda insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü savunacağı belirtilmiştir. Birliğin insan haklarına yönelik kabul ettiği başka İlke Kuralları³¹² da bulunmaktadır. Bunlar; İdam Cezası, İşkence, Üçüncü Ülkelerle Diyalog, Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocuklar, İnsan Hakları

---

³⁰⁸ U.Khaliq, 2008, s.90

³⁰⁹ E.Tezcan, 2005,s. 150

³¹⁰E.Bozkurt, M.Özcan, A.Köktaş, 2006, s.300

³¹¹ European Union Guidelines on Human Rights Dialogues ,
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/14469EN_HR.pdf , (20.08.2009)

³¹² Guidelines on Human Rights,
<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1681&lang=EN>, (20.08.2009)

Savunucuları, Uluslararası İnsani Hukuk, Çocuk Hakları ve Kadına Karşı Şiddete odaklanan ilke kurallarıdır.

2.3.5 Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı

Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA), sivil toplum girişimlerini teşvik etmeyi amaçlayan ve Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen bir hibe programıdır. Bu aracın 1 Ocak 2007 tarihinde yürürlüğe girmesi, 2007-2013 mali perspektifleri çerçevesinde dünyada demokrasiyi ve insan haklarını güçlendirmeye yönelik etkinlikler için mali destek sağlanmasını mümkün kılmaktadır.³¹³

DİHAA'nın 2007-2013 dönemindeki mali çerçevesinin tutarı 1 milyar Euro'nun üzerindedir. Bu kaynak Topluluğun üçüncü ülkelerle olan demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğünü teşvik etmek ve korumak amacıyla oluşturulan projeleri finanse etmeyi amaçlamaktadır.³¹⁴

“Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı (DİHAA)’nın amaçlarını şöyle sıralanabilir:

1. Temel özgürlüklerin hali hazırda gerçekleşmesi gereken veya ciddi risk altında olduğu ülke ve bölgesel durumlara odaklanarak, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı anlayışının en çok tehlikede olduğu ülke ve bölgelerde insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ilkelerin geliştirilmesi;

---

³¹³ U.Khaliq, 2008, s.147

³¹⁴ Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı, <http://www.avrupa.info.tr/EUCSD,D.hag.html?LanguageID=1>, (22.01.2011)

2. Grup çıkarlarında barışçıl şekilde uzlaşmaya varılmasının desteklenmesinde; siyasi katılım ile temsilin pekiştirilmesinde; insan hakları ve demokratik reformun geliştirilmesinde sivil toplumun rolünü güçlendirilerek öncelikle önem atfeden ve uyumlu eylem içeren yerel demokrasi ve insan hakları konularında, ülke çapına yaygın destek programları aracılığıyla uygulanacaktır.
3. Dünya genelinde insan hakları diyalogları, insan hakları savunucuları, idam cezası, işkence ve çocuklar ve silahlı çatışma dâhil olmak üzere AB Rehberlerinde yer alan insan hakları ve demokrasiye ilişkin konularda yürütülecek faaliyetlerin desteklenmesi;
4. İnsan hakları, adalet, hukukun üstünlüğünün korunması ve demokrasinin geliştirilmesi için uluslararası ve bölgesel çerçevenin desteklenmesi ve güçlendirilmesi;
5. Özellikle seçim gözlemciliği aracılığıyla olmak üzere demokratik seçim süreçlerine olan güvenin ve bu süreçlerin güvenilirliği ile şeffaflığının artırılması.³¹⁵

1889/2006 Tüzüğü³¹⁶, (DİHAA), dünya çapında demokrasi ve insan haklarının tanıtımı için bir finansman karar, ancak gelişmiş olanlar da dahil tüm ülkelerdeki etik değerleri teşvik etmektedir. 1889/2006 Tüzüğü 975/1999³¹⁷ ve 976/1999³¹⁸ sayılı tüzüklerin (insan haklarıyla ilgili tüzükler) yerine çıkartılmıştır ve

---

³¹⁵ DİHAA Küresel Hedefleri, <http://www.avrupa.info.tr/EUCSD,D.hag.html?pageindex=1> (22.01.2011)

³¹⁶ 20.12.2006 tarih, 1889/2006 sayılı Tüzük, **Official Journal of the European Communities**, L 386/1, 29.12.2006

³¹⁷ 29.04.1999 tarih, 976/1999 sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities**, L 120/1, 08.05.1999

³¹⁸ 29.04.1999 tarih, 976/1999 sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities**, L 120/8, 08.05.1999

AT Antlaşması Madde 179 ve Madde 181a (AT Antlaşması)'yı temel yasa olarak kullanmaktadır. DİHAA, Kalkınma İşbirliği Aracı yüksek gelirli ülkeler için finansman aracı kurmayı da düzenler. Bunun için de için de üç ayrı düzenleme yapılmıştır; Bunlar, Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA), İstikrar Aracı ve Avrupa Komşuluk Politikası Aracıdır ve kısmen de olsa etik değerlerle ilgilenmektedir. IPA'da yasal temel olarak Madde 181(a) AT Antlaşması- kullanır, istikrar aracı diğer iki araca nazaran değerler ve prensipler açısından daha yüzeyseldir, çünkü onun amacı devletlerin çatışma içine girmesinin engellenmesi ya da çatışmasından geri normale dönmesine yardımcı olmaktadır (DİHAA madde 2).

Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkelerle yaptığı antlaşmalara, bu antlaşmaların yasal dayanaklarına değindikten sonra uygulamadaki örneklerine değinmek yerinde olacaktır. İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü temeli olarak gören Avrupa Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti gibi insan hakları ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı bir ülke ile ilişkilerini hangi boyutta tutmaktadır. Bu ülkeye yaptırım uygulayabilmekte midir? Bundan sonraki iki bölüm bu sorulara cevap bulma amacıyla hazırlanmıştır.

3.ÇİN

3.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin

Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren Orta Avrasya'da iki büyük değişim yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. İkinci olarak da Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgede ve dünyada büyük bir güç olarak önem kazanmaya başlamasıdır.³¹⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 15 bağımsız devletin kurulması Çin'de "wei-ji" etkisi yaratmıştır. Çin kültüründe bu terim 'kriz' teriminin karşılığıdır ve iki anlamı vardır: tehdit ve fırsat. Bu ise Çin'in içinde bulunduğu durumu en iyi şekilde tanımlamaktadır. Çin de karşılaştığı tehditleri en aza indirmeye ve fırsatları da en üst seviyeye çıkarmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak Moskova'nın jeopolitik gücü ve önemi azalmış, Pekin'in gücü ise artmaya başlamıştır.³²⁰

Ancak Modern Çin'i daha iyi anlayabilmek için Soğuk Savaş dönemindeki Çin tarihine kısaca bakmak yerinde olacaktır. Bu dönemde Çin'i yeniden canlandırmayı ve daha güçlü hale getirmeyi amaç edinen iki önemli isim karşımıza çıkmaktadır: Mao Zedung ve Deng Xiaoping.

Birinci Dünya Savaşının ardından imzalanan Versay Barış Antlaşması'na dayanarak Japonya, Shandang'daki Alman imtiyazlarını sürdürmek için bölgeyi işgal etmiştir. Bu Çin'de tepkilere yol açmış ve Çin'in pek çok şehrinde Japon karşıtı gösteriler başlamıştır. 1949'da komünistler yönetimi ele geçirmiştir. 1. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Almanlar tarafından işgaline benzer bir şekilde Japonların

---

³¹⁹ Selçuk Çolakoğlu, "11 Eylül Sonrası Değişen Avrasya Dengeleri ve Çin-Orta Asya İlişkileri", **OAKA**, C 1, S 2, s.38

³²⁰ Ömer Köksal İşyar, "Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Avrasya Stratejileri", **Global Strateji Enstitüsü Dergisi**, www.globalstrateji.org (20.03.2008), s.32

Çin'e saldırması komünizmin Rusya'da olduğu gibi Çin'de de yerleşmesine neden olmuştur.³²¹

Kurtuluş Savaşı sırasında (1946–1949) Stalin, savaşın durdurulmasını istemiş ve Güney Çin'in Çan Kay-Şek'e bırakılmasını önermiştir. Buna karşılık Mao 1 Ekim 1949'da Pekin'de Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşunu ilan etmiştir.³²² Komünistlerin başkanı olan Mao bu sırada şunları söylemiştir; “Ulusumuz bir daha asla hakarete uğramış bir ulus olmayacaktır. Artık ayağa kalktık.” Bugünkü Çin'in saygı ve itibar yarışında Mao'nun bu sözlerinin önemi büyüktür.³²³ 30 Haziran 1949'da Mao bir yazısında, ilk defa Çin'in dış politikasından bahsederek bu politikanın temelini “Sovyetler Birliğine kayma” olarak tanımlamıştır.³²⁴ Çin, kurumlarının yapısını Sovyetler Birliğini örnek alarak düzenlemiş, endüstrinin yapılandırılması ve eğitim faaliyetlerinin oluşturulmasında Sovyetler Birliği'ndeki sistem esas alınmıştır.³²⁵ 1958–1960 yılları arasında Büyük İleri Atılış Programı³²⁶ gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu program Mao'nun insan iradesi ile her sorunun çözüleceği inancının bir yansıması olmuştur. Mühendisler, uzmanlar, iş idarecileri işten çıkararak eğitimsiz, kaba el emeğiyle toprak barajlar, ilkel maden ocakları inşa etme yolunu kullanmıştır. Ancak Sovyetler bu programı onaylamayarak Çin'e dış yardım olarak gönderdiği çok sayıdaki teknisyeni geri çekmiştir.³²⁷

---

³²¹ Michael Roskin, “Çin: Geçmişin Etkisi”, **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Ankara, Adres Yayınları, 2009, s.514

³²² Hasan Bilgin, **Stratejik Açıdan Çin**, Ankara, Usak Yayınları, 2010, s.62

³²³ M.Roskin, 2009, s.516

³²⁴ Hüsrev Tabak, “Mao Devletinden Devlet Mao'suna: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim”, **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, C.1, S.2, 2008, s.64

³²⁵ John King Fairbank, **China: A New History**, Cambridge Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2006, s.357,362

³²⁶ Büyük İleri Sıçrama: Çin'in tamamı, 'günde yirmi yıl ilerlemek' ve 'on beş yılda Büyük Britanya'yı yakalamak' üzere, hızlı sanayileşmek için 'iki ayağı üzerinde yürüme' ye teşvik edilmiştir. Köylülerin çoğu büyük komünler içerisinde toplanmıştır. Özel hayatlarından mahrum edilen bu insanlara komünal yemek salonlarında yemeklerini yemeleri, çocuklarını kreşe bırakmaları, hatta büyük koşullarda uyumaları emredilmiştir. (M.Roskin, 2009, s.516)

³²⁷ M.Roskin, 2009, s.543

Çin Komünist Partisi (ÇKP), bunun üzerine Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ne 29 Şubat 1963 tarihinde “Bu düşmanca kararınız, Çin'in kalkınma planına darbe indirmiş, büyük ekonomik kayıplara yol açmıştır. Çin'in uğradığı doğal afetlerden yararlanan fırsatçı tutumunuz komünist ilkelerle taban tabana zıttır.” mesajını göndermiştir.³²⁸ Bu dönemde yaklaşık 20–30 milyon insan kötü beslenmeden ve yokluktan hayatını kaybetmiştir. Yapılan istatistikler göstermiştir ki ölüm oranlarındaki bu artış büyük bir felaket niteliği taşımaktadır.³²⁹

1957'den 1977'ye kadar geçen 20 yıllık süre Çin'in kayıp yılları olarak anılmaktadır. 1966'da başlayıp Mao'nun ölümüne kadar geçen ve Kültür Devrimi olarak nitelendirilen 10 yıllık süre bu kayıp yılların ikinci yarısını oluşturmaktadır.³³⁰ Kültür devrimi Mao'nun kırlardan kentleri kuşatma stratejisinin bir sonucu olarak incelenebilir. Kültür Devriminin amacı insanların devrimci ideolojisini yaymak, bütün çalışma alanlarında daha büyük, daha iyi ve daha çabuk ekonomik sonuçlar elde etmektir.³³¹ Ancak Mayıs 1966'da başlayan ve 1976 Ekim'de biten ‘Kültür Devrimi’ ülke ekonomisinde ciddi kayıplara yol açmıştır. Ekonomik kalkınmanın kapsamının genişlemesi kusurları daha da çok ortaya çıkarmıştır.³³²

Ayrıca Kültür Devrimi, ÇKP için de yıpratıcı olmuştur. Mao tarafından gerçekleştirilmesi planlanan revizyonist hareket özellikle gençler arasında partinin itibarını zedelemiş, partinin güvenilirliğini azaltmıştır. Zararı onarmaya yönelik ilk adım liderlerin sosyo-ekonomik istikrarı denetlemesi ve yeniden sağlaması olarak

---

³²⁸ H.Bilgin, 2010, s.67

³²⁹ J.K.Fairbank, 2006, s.368

³³⁰ ibid, s.383

³³¹ H.Tabak, 2008, s.68

³³² Atilla Sandıklı, “Geleceğin Süper Gücü Çin”, **Bilgi Strateji**, C.1, S.1, 2009, s.42

düşünülmüşse de gerçekleştirilememiştir.³³³ Bu arada, Mao Amerika'nın 1964'den 1971'e kadar süren Vietnam Savaşı'ndan etkilenerek kendi ordusunu güçlendirme yoluna gitmiştir.³³⁴ Bu noktadan hareketle Kültür Devrimi'nin çok önemli iki sonucu olmuştur denilebilir; Çin Halk Cumhuriyetinin kapitalizmi kabul etme ihtimali azalmıştır ve Çin ordusunun toplumsal etkisi daha da güçlenmiştir.³³⁵

Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki gerginlik 1969'da iki ülkeyi savaşa götürmüştü. Bu savaş sırasında SSCB'nin Çin'i nükleer silahlarla tehdit etmesinin ardından ABD ve SSCB'nin her ikisini birden karşına almanın tehlikeli olduğunu düşünen Çin 1971'de BM üyesi olmuştur.³³⁶

1976'da Mao'nun ölümünün ardından Deng Xiaoping liderliğindeki generaller bir daha darbe yaparak Mao'nun eşi ve yandaşlarını tutuklamışlardır. Çin'in yeni yönetimi Deng'in başkan atandığı 1978 yılı sonundaki 11. Parti Kongresi genel kurulunda "Açık Kapı"³³⁷ politikasını resmen yürürlüğe koymuştur.³³⁸ Deng ulusal liderliği sırasında özellikle iki başarı elde etmiştir; Birincisi Çin'i hızlı ekonomik kalkınma yoluna sokması, ikincisi ülkenin uluslararası sistemle bütünleşmesidir.³³⁹

Deng, Stalin tarzı ekonomi politikalarını reddetmiştir. 1980'lerin başında uygulamaya koyduğu "Dört Modernleşme" programı çerçevesinde sanayi, teknoloji

---

³³³ Robert Weatherley, **Politics in China Since 1949: Legitimizing Authoritarian Rule**, New York, Routledge, 2006, s.84

³³⁴ J.K.Fairbank, 2006, s.398

³³⁵ H.Tabak, 2008, s.69

³³⁶ H.Bilgin, 2010, s.78

³³⁷ Açık Kapı Politikası: Çin'in kapılarını dış dünyaya açması, Mao sonrası değişimlerin en büyüğü ve ekonomik başarıların en önemli sebebidir. Hong Kong ve Tayvan'a yakın eyaletlerde oluşturulan serbest ekonomik bölge bu açılımın ilk örneklerindedir. Bu serbest bölgelerde denenen yabancı yatırım serbestisi ve vergi indirimi gibi politikalar başarılı olunca bunu kapılarını dışa açan şehirler, kıyı bölgeleri ve adalar izlemiştir. 1993'e gelindiğinde ülkede 1800'ün üzerinde özerk bölge oluşmuştur. (http://www.iib.org.tr/IIB_Portal/Dokuman/CIN%202006.pdf, 12.05.2010)

³³⁸ Jasper Becker, **Ejder Şahlanıyor, Bugünkü Çin'e İçerden Bakış**, İstanbul, NTV Yayınları, 2007, s.27

³³⁹ H.Bilgin, 2010, s.82

ve savunma endüstrisi alanlarında büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Ekonomi ile siyaseti de birbirinden ayrı tutmayı başarmış ve fiilen Çin'e yeni bir düzen sunmuştur. "Kısmı bir piyasa ekonomisi içinde çalış ve zenginleş fakat siyaseti Komünist Partiye bırak"³⁴⁰ Böylece Deng'in politikalarıyla Çin'in sanayileşme hamlesi hızlanmıştır. Geçiş döneminde bazı sıkıntılar yaşansa da yabancı yatırımlar bölgeye çekilmiş, 1979 yılında ilk özel ekonomik bölge kurulmuştur. Bu ise Çin'e günümüze kadar devam eden yoğun sermaye akışının bir parçası olmuştur. Çin dışı açılma ve kritik dönemlerden itibaren yılda ortalama % 10'un üzerinde seyreden bir kalkınma hızı yakalamıştır.³⁴¹

Deng'in yaptığı ekonomik reformlar ekonomik liberalleşmesi sağlamıştır. Ancak ekonomik liberalleşme beraberinde siyasal liberalleşme isteklerini de beraberinde getirmiştir. Yapılan düzenlemeler, yüksek enflasyona, yolsuzluklara ve özellikle işçilerle öğrenciler arasında huzursuzluğa neden olmuştur.³⁴² Ekonomide liberalleşmeyi sağlamayı başarsa da Deng, "liberal" düşünceye sahip bir yönetici olamamıştır. Ekonomik reformu özendirmekle birlikte demokrasiye doğru yapılacak hamleleri de engellemiştir.³⁴³

Deng toplumdaki bu huzursuzluklara sert tepkiler vermiş, baskınlar düzenletmiş, Wei Jingsheng ile birlikte pek çok muhalifi hapse attirmiştir. Bu nedenle, profesör ve öğrenciler başta olmak üzere demokrasi talep edenlerin sayısı artmaya başlamıştır.³⁴⁴ Özellikle öğrenciler arasında bu talepler hızla yaygınlaşmıştır. Aralık 1986'da siyasal liberalleşme taraftarı yirmi bin öğrenci

---

³⁴⁰ M.Roskin, 2009, s.525

³⁴¹ Bircan Dokuzlar, Hasan Yılmaz, Cenk Pala, "Çin'in Orta Asya Enerji Politikası", **Avrasya Dosyası**, C.12, S.1, 2006, s.299

³⁴² Barış Adıbelli, "Çin-Avrupa Birliği İlişkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 10, Eylül 2007, s.58

³⁴³ M. Roskin , 2009, s.525

³⁴⁴ J.Becker, 2007, s.30

Şangay'da gösteri yapmaya başlamıştır. Hükümet ise öğrenci hareketini burjuva liberalizmi olarak nitelendirerek öğrencilerin bastırılmasına karar vermiştir.³⁴⁵

1987'de politbüro acil olarak toplanmış ve parti genel sekreteri Hu Yaobang'ın görevden alınmasına karar vermiştir. Bunun nedeni Hu'nun öğrenci taleplerini kabul etme eğiliminde olmasıdır. Yerine Zhao Ziyang getirilmiştir ancak Zhao da Hu gibi reform yanlısı bir kişidir. Öyle ki Zhao, partiyi hükümetten ayırmayı, sanayideki devlet mülkiyetini kaldırmayı ve yargıyla basının daha bağımsız olmasını önermiştir. Ancak bu plan ülkenin daha da bölünmesine neden olmuştur.³⁴⁶

Zhou Enlai'nin ölümü 1976'da Tiananmen gösterilerine neden olduğu gibi Nisan 1989'da, özgürlük ve reform sembolü olan eski parti sekreteri Hu Yaobang'ın ölümü de 1989 protestolarını ateşlemiştir.³⁴⁷ Hu'ya hayran öğrenciler ile askeri güç 1986 gösterileri sırasında karşı karşıya gelmişlerdir. Hu için ulusal yas başlatan öğrencilerin gösterileri daha sonra ülke geneline yayılmıştır. Pekin'deki tüm üniversite kampuslarında duygulanım artmıştır. Sıradan kent sakinleri gibi öğrenciler de yüksek enflasyon, yükselen fiyatlar, düşük öğrenci bursları ve yaşam maliyetlerinin artması, artan eşitsizlik gibi nedenlerle protestolara başlamışlardır.

Hu'nun ölüm haberinin ardından yüzlerce öğrenci Tiananmen Meydanına yürüyerek Devrimci Kahramanlar anıtına çelenk koymak istemişlerdir. Bu sembolik bir hareket olmasına rağmen, öğrencilerin sayısı 10.000'i aşmıştır.³⁴⁸ Sonraki günlerde öğrenci gösterileri ülkenin her yerinde daha da artmıştır. İşçiler de

---

³⁴⁵ B.Adıbelli, 2009, s.84

³⁴⁶ J. Becker, 2007, s.30

³⁴⁷ Timothy Cheek, **Living With Reform: China Since 1989**, Canada, Fernwood Publishing, 2006, s.2

³⁴⁸ R.Weatherly, 2008, s.128,129

gösterilere katılmaya başlamışlardır. Çin Komünist Partisi içindeki muhalifler de bu gösterilere destek verince sorun oldukça karışık bir hale gelmiştir.³⁴⁹

Deng'in modernizasyon çalışmaları sırasında Çin Halk Kurtuluş Ordusu (ÇHKO) gelecek çatışmalar için hazırlanırken, iç düzeni sağlama Çin Ordusu'nun ikinci bir görevi olmuştur. Deng Xiapoing ve parti liderleri, 4 Haziran 1989'da olayları bastırması için ÇHKO'yu görevlendirmiştir ve ÇHKO, çok sert bir şekilde bu gösterileri bastırmıştır.³⁵⁰ Barikat kurmuş öğrencilerin üzerinden askerler tanklarla geçmiştir. Sonuçta binlerce öğrenci bu olaylarda hayatını kaybetmiştir.³⁵¹

Çin dışındaki pek çok insan için, Çin'in çağdaş imajı, Tiananmen Meydanında, tankların önünde duran yalnız bir adam görüntüsüyle bozulmuştur.³⁵² Silahsız göstericilerin Tiananmen Meydanında katledilişinin ekranlara yansıyan görüntüsü dünyada büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Ancak parti herhangi bir pişmanlık ve özür dile getirmemiştir. Protestocuları destekleyen Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang tutuklanmıştır. Halk Kurtuluş Ordusu, parti üzerinde gücünü artırmıştır.1989'dan sonra Merkez Komitesi genel kurulundaki koltuklardan dörtte biri ordunun eline geçmiştir.³⁵³

Tiananmen Meydanı Katliamına uluslararası topluluğun ve ülkelerin gösterdikleri tepkiler hızlı, güçlü ve koordineli olmuştur. Çin, bir yıldan fazla süreyle siyasetten dışlanmış ve beş yıl süreyle küçük de olsa ekonomik yaptırımlara maruz bırakılmıştır.³⁵⁴ 5 Haziran'da ABD silah ambargosunu uygulamaya koymuş; yüksek düzeyde resmi görüşmeleri askıya almış; yeni yardımları da dondurmıştır. Avrupa

---

³⁴⁹ B. Adibelli, 2007, s.58

³⁵⁰ Peter Worthing, **A Military History of Modern China**, London, Praeger Security International, 2007, s.189

³⁵¹ T. Cheek, 2006, s.2

³⁵² ibid, s.2

³⁵³ J.Becker, 2007 s.32

³⁵⁴ Jack Donnelly, "Human Rights: A New Standard of Civilization?", **International Affairs**, S.74, C.1, 1998, s.17

Topluluğu da aynı türden yaptırımları kabul ederken, Dünya Bankası Çin'e verilecek 780 milyon \$ borcu dondurmıştır. Japonya yeni "Beş Yıllık Yardım Programı"nı (yaklaşık 6-7 milyar dolar) askıya almış; Yediler Grubu (G7) ise katılımı kınamıştır.³⁵⁵ 21 Temmuz 1989'da ABD kongresi Tibet'in sürgündeki ruhani lideri Dalay Lama'ya insan hakları ödülü vermiştir.³⁵⁶

Gorbaçov'un Tiananmen olayları sonrası oluşan gerginlikleri yumuşatmak için Çin'e gelmesinin ise farklı bir boyutu vardır. Deng Xiaoping bu ikili zirvede "geçmiş kapatalım, geleceğe açılalım" demiştir. Bu cevap 1985'te başlayan Çin-Sovyet çıkar ilişkisinin (ticaret anlaşması) yeni bir dünyada devam edeceği anlamına gelmektedir. Gorbaçov'un ardından 1990'ların ortalarında ilk önce Japonya Devlet Başkanı, ardından Fransa, Almanya ve diğer AB ülkeleri de Çin'i sırayla ziyaret etmişlerdir. 1990'ın başında Dünya Bankası da Çin'e yeniden kredi vermeye başlamıştır.³⁵⁷

Tiananmen olaylarının ardından Deng, hem Hu Yaobang'ı hem de Zhao Ziyang'ı cesaretlendirdiği konusunda eleştirilmiş ve emekliliğe zorlanmıştır. Ancak, Deng 1989'da görevini bırakırken himayesinde bulunan iki kişinin göreve gelmesini sağlamıştır: Parti Genel Sekreteri Jiang Zemin ve Başkan Li Peng.³⁵⁸

Deng döneminin diğer önemli gelişmesi de Çin Anayasası'nda gerçekleşmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra 1954'te ilk anayasa

---

³⁵⁵ Ş.Amanov, 2006, s.81

³⁵⁶ H.Tabak, 2008, s.73

³⁵⁷ ibid, s.74

³⁵⁸ 1998 yılında Li'nin iki beşer yıllık dönemi bittiğinde, yerini Zhu Rongji'ye bırakmıştır. Deng'ten sonraki bu üç lider piyasa ekonomisini teşvik ederken, siyaset üzerindeki merkezi kontrolü sıkı tutmuşlardır. Mao'nun vizyonundan uzak durmuşlar, değişim konusunda dikkatli davranmışlardır. 2002 yılında Jiang parti görevini bırakmış ve 2003'te Başkan Zhu emekli olmuştur. Çin 2002 sonundaki Onaltıncı Komünist Parti kongresinde "dördüncü nesil" komünist parti liderlerine kavuşmuştur. Jiang'tan sonra gelen Başkan yardımcısı Hu Jintao, Deng ölmeden önce onun tarafından bu göreve getirilmiştir. 2003 Mart'ında Ulusal Halk Kongresi tarafından resmi olarak Çin devlet başkanı seçilmiştir. 2003'te Başbakan Zhu'nun yerine geçen Başbakan Yardımcısı Wen Jiabao, tarım ve ekonomi konusunda tecrübelidir. (M. Roskin, 2009, s.530)

yürürlüğe girmiştir. Bu anayasada “Bütün vatandaşlar hukuk karşısında eşittir.” ilkesi Mao döneminde Kültür Devrimi sırasında kaldırılmıştı. Deng döneminde de 10 yıllık bu kaos döneminin izlerini silebilmek ve “reform ve dışa açılmayla” başlayan yeni dönemin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için 1979 ve 1980 yıllarında iki kez değişiklik yapılmıştır. 1982 de ise bugünkü anayasa yürürlüğe girmiştir.³⁵⁹1978 Çin Halk cumhuriyeti Anayasası başlangıç bölümünü izleyen altı bölümden oluşur ve toplam 60 maddedir. Bölüm bir (md.1-19) “Genel İlkeler”; Bölüm iki (md.20-43) “Devletin Yapısı”; Bölüm üç (md.44-59) “Vatandaşların temel hak ve ödevleri” ve Bölüm dört (md.60) “Bayrak, ulusal amblem ve başkent” yan başlıklarını taşımaktadır. 1978’de yazılan bu anayasa ile Deng, devrimci komiteleri kaldırmıştır. Ülkede yeniden otorite sağlanmıştır. İşçiler disiplin altına alınmıştır.³⁶⁰

4 Aralık 1982’de, 5. Ulusal Halk Kongresinde bütün üyelerin hazır bulunduğu 5. oturumda gizli oy prensibiyle Çin’in 1982 Anayasası kabul edilmiştir. Bundan sonra anayasa yapılan düzenlemelerle sürekli yenilenmiştir. Yürürlükte olan bu Sosyalist Çin Anayasası sosyalist demokrasinin ve Çin’e ait özelliklerle hukuk devletinin yeni bir yapılanma göstermesini sağlamıştır.³⁶¹ Anayasanın 1.maddesi şöyledir; “Çin Halk Cumhuriyeti işçilerin ve köylülerin ittifakı üzerine kurulan ve işçi sınıfı tarafından liderliği yapılan halkın demokratik diktatörlüğü egemenliğinde sosyalist bir devlettir.”³⁶²

Önsöz, genel program, vatandaşların temel hak ve yükümlülükleri, milli bayrak, milli amblem ve başkent olmak üzere beş bölümden oluşan Çin Anayasası

³⁵⁹ “Reform ve Dışa Açılmanın Anayasal Güvencesi”, 25.12.2008, <http://turkish.cri.cn/281/2008/12/25/1s106979.htm> (04.06.2010)

³⁶⁰ Barış Adıbelli, *Pax Sinica*, İstanbul, IQ Sanat Yayıncılık, Aralık 2009, s.78

³⁶¹ Su Zelin, “Anayasanın Işığı İnsanları Isıtır”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 2007, s.79

³⁶² Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, <http://english.people.com.cn> (04.06.2010)

138 maddeden oluşmaktadır.³⁶³ Bu anayasa ile komünler kaldırılmış ve kısmen de olsa kapitalizmin Çin'e girmesine izin verilmiştir.³⁶⁴ 1980'li yıllarda Çin'de hızla sürdürülen ekonomik yapısal reformla birlikte özel sektör de gelişmiştir. Özel sektörün niteliğine açıklık getirilerek üretici güçlerin gelişmesi ve ekonomik reform için daha büyük rol oynamasını sağlamak amacıyla 1988'de 1982 Anayasasında ilk kez değişiklik yapılmıştır.³⁶⁵

3.2. Çin'de Kültürel Yapı Ve İnsan Hakları Üzerindeki Etkisi

3.2.1 Geleneksel Kültür Ve Konfüçyanizm

4000 yıllık tarihi geçmişe sahip Çin medeniyeti insanlığın en eski medeniyetlerindedir. Çin'de bilinen ilk siyasi yapılanmalar Şia (MÖ 2200-1750) ve Şang (MÖ 1750-1040) Hanedanlıkları'dır³⁶⁶. Eski Çin feodal sisteminde ilkel kabileler şef, özgür üyeler ve kölelerden oluşmaktadır. O dönemde kapalı bir ekonomik yaşam ve hiyerarşik toplumsal ve siyasal düzen bulunmaktadır. Kral yönetme ve yargı yetkisine sahiptir. Ayrıca uyuşmazlıkların çözümünde yargıç benzeri otoritelerin de varlığı bilinmektedir.³⁶⁷

İlk Çin İmparatorluğu'nun MÖ 3.yy'da kurulmasıyla birlikte Çin'de İmparatorluk dönemi başlamıştır. Bu dönemde ise, Çin'de imparator, hükmetme gücünü göklerden almaktadır, halkın refah ve mutluluğu için devleti yönetmekle

---

³⁶³ Çin Anayasasının Bölümleri, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm> (04.06.2010)

³⁶⁴ B.Adıbelli, 2009, s.78

³⁶⁵ Reform ve Dışa Açılmanın Anayasal Güvencesi, 25.12.2008, <http://turkish.cri.cn/281/2008/12/25/1s106979.htm> (04.06.2010)

³⁶⁶ B.Adıbelli, 2009, s.26

³⁶⁷ Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Legal Yayınları, 2005, s.204

görevlidir. İmparator bu görevini tam olarak yerine getiremezse, halkını ve devletin geleceğini tehlikeye sokarsa halk direnmek konusunda serbesttir. Aslında göklerde alındığı söylenen yönetim hakkının insan haklarını ne derece koruyacağı da tartışma konusu olmuştur.³⁶⁸ Çünkü imparatorluk döneminde kamusal erk, bir bütün olarak imparatora toplanmıştır. Batı uygarlığında var olan anayasal kurumsallaşma, bağımsız mahkemeler, seçimle gelen parlamento gibi oluşumlar bulunmamaktadır. Devlet erki bölünmemiştir. Hukuk ya da yasalar da imparatorluğun kendi sözlerinden oluşmaktadır. Hukuk kamu görevlileri içindir ve imparatoru bağlamamaktadır. Medeni ve ceza yargılamaları için bir ayırım bulunmamaktadır ve suçluya suçunu itiraf etmesi için uygulanan işkence yasalarla düzenlenmiş resmi bir uygulamadır. Ceza davalarında itham/suçlama, medeni davalarda ise uzlaştırma kullanılan temel yöntemdir.³⁶⁹

Çin siyasi kültüründe Budizm'den daha etkili olan felsefe Konfüçyanizm'dir. Konfüçyanizm bir din değil bir yönetim felsefesidir. Alim Konfüçyüs (MÖ 551-479) (Çin'in birleşmesinden önce³⁷⁰) Zhaou Krallığının yöneticilerine iyi ve istikrarlı bir yönetimin hem yönetenlere, hem yönetilenlere doğru ve ahlaki davranışı aşulamakta yattığını öğütlemiştir. İnsanların rollerini anladıkları ve rollerini yerine getirdikleri sürece ıslah edilebileceklerini söylemiştir. Evlatlar babalarının, kadınlar kocalarının, küçük kardeşler büyük kardeşlerinin ve uyruklar yöneticilerinin hizmetkârıdır. Konfüçyanizm iyi yönetimin mutlak bir içtenlikle doğru düşünceler oluşturarak başlaması gerektiğini savunmaktadır.³⁷¹ Buna göre antik Çin'de yönetici ailesi, hem bütün ailelerin üzerinde yer almakta, hem de aileler bütünü içinden birisi olarak

---

³⁶⁸ E.Bozkurt, 2006, s.49

³⁶⁹ M.S.Gemalmaz, 2003, s.149

³⁷⁰ MÖ 6.yüzyılda Çin'de çok devletli bir yapı ortaya çıkmıştır: Zhaou (Çu), Qin (Çin), Jin ve Çi

³⁷¹ M.Roskin, 2009, s.509

kabul edilmektedir. Bir tarafta egemene hizmet, oğlun babaya hizmetine benzetilmiştir ve burada oğlun babaya hem saygı hem de sevgi duyması esastır. Diğer tarafta da karı-koca ilişkisine benzetilmiştir. Kadının kocaya itaati ve saygı esastır. Devlet ailenin genişlemiş biçimidir. Tebaanın da bir oğul ya da bir eş gibi egemenine itaati esastır.³⁷²

Mao 1960'ların sonundaki Kültür Devrimi'nin parçası olan "Dört Eskiği Yık"³⁷³ kampanyası ile Konfüçyanizmi bitirmeyi amaçlamıştır. Ancak bu konuda başarılı olamamıştır. Mao yurttaşlarının "öncelikle fakir, ikinci olarak boş" olduklarını söylemektedir. Bu komünistlerin Çin'li yurttaşları istedikleri gibi şekillendirebilecekleri anlamına gelmektedir. Aslında bu kavram konfüçyan bir kavramdır. Yüzyıl süren ayaklanmadan sonra bile Çinliler hala saygılı ve naziktirler. Bu da Konfüçyanizmin kalıcılığını bir ifadesidir.³⁷⁴

Öyle ki günümüzde bile Çin halkı, bu kültürü taşımaktadır ve yöneticisine itaati esas tutmaktadır. Yöneticilerine hem saygı hem de sevgi ile bağlıdırlar ve büyük bir aile gibidirler. Çin'in dünyada büyük güç olması temel amaçlarıdır ve insan hakları ihlalleri yönetim tarafından uygun görülmiştir ve karşı çıkılmamalıdır. Zaten karşı çıkanlar da yine bu yönetim tarafından cezalandırılacaktır. Yönetici evin babası, kadının kocası konumundadır ve saygı duyulması esastır. Bu nedenle Çin'deki insan hakları ihlallerine bir de halkın bakış açısından bakmak gerekmektedir. Halk, bu devlet baskısından ne kadar şikayetçidir ve kendisini ne kadar boyun eğmek zorunda hissetmektedir? Aslında bu yorumlar tartışılabilir çünkü tezin yazımı sırasında edindiğim fikirlerdir. Doğruluğu kesin değildir. İnsan

---

³⁷² M.S.Gemalmaz, 2005, s.206

³⁷³ Dört Eskiği Yık kampanyası: Eski düşünceler, eski kültür, eski alışkanlıklar ve eski adetleri yok etmeyi amaçlar.

³⁷⁴ M.Roskin, 2009, s.537

haklarının evrenselleşmesi açısından, halk üzerindeki meşruiyetinin olması önem taşımaktadır.

3.2.2 Milliyetçilik

Milliyetçilik kavramı yüzyıldan daha uzun bir süredir Çinliler üzerinde hakim olan bir görüştür. Çin milliyetçiliğinin tarihsel kökenine baktığımızda 1368 Ming Hanedanlığına kadar gittiğini görmekteyiz. Bu dönemde Moğollara karşı büyüyen öfke ve tepki Çinlilerin kültür ve gelenek bilincinin gelişmesini sağlamıştır.³⁷⁵

Sun Yat-Sen³⁷⁶ “Beş Çinli Savı” ile Çin halkını beş gruba ayırmıştır: Han, Manau, Moğol, Tibetli ve Hui. Sun’a göre ulusal devrim yapılmalıdır. Çin imparatorluğu yıkılmalı, yerine yeni ve modern bir devlet kurulmalıdır. Nihai hedef ise bu beş Çinli tipinin tek bir “Çin ırkı” adı altında birleşmesidir.³⁷⁷ Sun Yat-Sen’in benzetme politikasını, Chiang Kai-shek (Çan Kay-Şek)³⁷⁸ 1939’da geliştirerek sürdürmüştür. Çan Kay-Sek’e göre bu beş Çinli arasındaki fark ırk ya da kan farklılıklarından kaynaklanmamaktadır. Aralarındaki fark dinsel ve coğrafi nedenlerden kaynaklanmaktadır. 1949’dan sonra komünistler bu ulusların sayısını 5’den 56’ya çıkarmışlardır.³⁷⁹

---

³⁷⁵ B.Adıbelli, 2009, s.142

³⁷⁶ Sun Yat-Sen: Doktor olan Sun Yat-Sen, 1894’te Sing-Çing-Huyi (Çin’in Yeniden Doğuşu Derneği) adıyla bir örgüt kurmuştur. Son İmparatorun 1911’de devrilmesini sağlayan Sun Yat-Sen, ülke dışında yaşayan zengin Çinlilerden de destek bularak, Çin milliyetçiliğinin yeni aracı olarak Han Çin ırkının canlandırılması fikrini ortaya atmıştır. Sun kendini “sarı ırk”ın canlanmasına adanmış ve 1912’de yeni cumhuriyetin ilk başkanı olmuştur. (J.Becker, 2007,s.23)

³⁷⁷ R.Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”,

Akademik Bakış, C.1, S.1, 2007, s.229

³⁷⁸ Çan Kay-Şek, 1925’de Sun Yat-Sen’in ölümünün ardından Çin Nasyonalist Partisinin başına geçmiştir.

³⁷⁹ R.K.Karaca, 2007, s.229

Çin Halk Cumhuriyetinin milliyetçilik anlayışı bu etnik grupları kendine benzetme politikası üzerine kurulmuştur. Bu benzetme politikası Sun Yat-Sen ve Çan Kay-Şek'in de uygulamaya çalıştığı, temeli Çin'in imparatorluk dönemine kadar uzanan bir politikanın devamı niteliğindedir. Bu Çin imparatorluk politikası Çin devletinin bir ulus olarak değil bir uygarlık olarak kavramlaştırılmasına dayanır ve bu politikada azınlık kavramı, Çin'de ayrılıkçı bir siyasi kimliği ifade etmeyip kültürel bir kimliği ifade etmektedir.³⁸⁰

1980'li yıllarda Deng Xiapoing'in başlattığı ekonomi ağırlıklı reformlar sonrasında Marksist uygulamalardan yavaş yavaş uzaklaşmış, Çin resmi ideolojisi de giderek milliyetçi bir söylem kazanmıştır. Sert milliyetçi eğilimlere vurgu yapan böylesi bir değişim süreci ülke nüfusunun % 8,98'ini oluşturan 55 etnik azınlık için baskıcı politikaların artması anlamına gelmiştir.³⁸¹ 1989 Tiananmen olaylarından sonra hükümet vatanseverlik temelinde yeni bir eğitim programı başlatmıştır. Bu eğitimde Batı tarzı olmayan tek parti yönetimine, ekonomik büyümeye ve istikrara dayalı bir düzenleme bulunmaktadır. Ayrıca toprak bütünlüğü ve ulusal gurur eğitiminin vurguladığı diğer önemli iki unsur olmuştur.³⁸²

Aslında bu milliyetçi söylemin 19.yy'da yansıması “yayılmacılık” olmuş ve dolayısıyla “Çinlileştirme” politikalarının meşruiyet kaynağı olmuştur. Tibet'teki ve Sincan'daki halkı Çinlileştirme politikası bu yayılmacı milliyetçilik politikasından kaynaklanmaktadır. Batılı medyanın haberlerinde sürekli “deprem, baskın, kuraklık”

---

³⁸⁰ R.K.Karaca, 2007, s.226

³⁸¹ Şatlık Amanov, “ABD'nin İnsan Hakları Politikası ve Çin- Doğu Türkistan Örneği”, **Avrasya Dosyası**, C.12, S.1, 2006, s.83

³⁸² B.Adıbelli, 2009, s.139

gibi facialarla gündeme gelmesi Çin'in milliyetçi söylemlere sarılıp yalıtılmış otoriteryen bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır.³⁸³

Günümüzde Çin'in ekonomik büyümesinden, uzaya roket fırlatmasına, 2008 olimpiyatlarında ev sahipliği yapmasına kadar pek çok uygulamasında milliyetçilik duygusunu görebiliriz. “Çünkü Pekin, güçlü olmak uğruna kapitalizmi bile kabul etmiştir. Çin komünizmi gerçekte Çinli milliyetçiliğidir.” Çin'in ekonomik olarak gelişmesi ve süper güç olma potansiyeli Çin milliyetçiliğini daha da kuvvetlendirmiştir.³⁸⁴

3.2.3 Maoizm

Çin anayasasında “Maoizm modern Çin'in temelidir.” denmektedir. Maoizm ise hem geleneksel hem de milliyetçi değerlerden türemiştir. Geleneksel Çin'den “varlığın bilinci değil bilincin varlığı belirlediği” Konfüçyüs görüşünü alır; “savaşlarda irade gücü silahlardan daha önemlidir” derken de Mao Zedong'un düşüncesine yer verir. İşte bu aşırı irade görüşü Çin'in geçmişinden gelmektedir.³⁸⁵

Mao milliyetçilik sayesinde düşmanlarına karşı durmaya ve Çin'i yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Geleneksel değerler Çin'in Batı'yı ve Batı teknolojisini görmezden gelmesini gerekli kılıyorken; milliyetçi değerler Batı'dan bir şeyler öğrenmeye teşvik etmiştir. Bu iki düşünce arasında çözülmemiş bir çatışma günümüzde de devam etmektedir.³⁸⁶

---

³⁸³ Kültürel Hegemonya, Nobel ve Çin, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, http://www.hakihlallerimerkezi.org/makale_detay.php?mid=190&cid=13, (19.01.2011)

³⁸⁴ Suna Lee, “2008 Olimpiyat Oyunları ve Çin'de İnsan Hakları Sorunu”, *Stratejik Analiz*, C.9, S.100, Ağustos 2008, s.80

³⁸⁵ M.Roskin, 2009, s.543

³⁸⁶ ibid, s.543

3.3. Çin’de İnsan Hakları Sorunu

Çin’de insan hakları sorunu, Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşuna yani 1949’lara kadar uzanmaktadır. Bu dönemde Mao Zedong Komünist Parti lideri olarak totaliter bir rejim kurmuş, uluslararası düzeyde kabul gören birçok medeni ve siyasi hak, düzenli olarak ihlal edilmiştir. Kültür devrimi sırasında daha korkunç ve daha sistematik insan hakları ihlalleri yaşanmıştır.³⁸⁷

Çin’de yaşanan insan hakları sorunu günümüzde de devam etmektedir. Yaşanan insan hakları ihlallerinin pek çok boyutu bulunmaktadır. Bu ihlallere iç göçler sırasında yaşanan problemleri, din-inanç özgürlüğü sorunlarını, basın özgürlüğü önündeki engelleri, idam cezasının hala uygulanıyor olmasını, azınlıklara karşı uygulanan politikaları örnek olarak verebiliriz. Bütün bu ihlaller tezin ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Çin hükümeti de bu insan hakları sorunları için çözüm arayışı içindedir ya da en azından uluslararası arenada öyle görünmeye çalışmaktadır. Bunun için 13 Nisan 2009’da ilk defa Ulusal İnsan Hakları Eylem Planı yayınlanmıştır. Bu planda insan haklarını Çin Anayasasındaki temel ilkeler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi esas alınarak düzenleneceği belirtilmiştir. İnsan haklarının birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu görüşüne dayanarak sivil ve siyasi haklar kadar ekonomik, sosyal ve kültürel hakların, bireysel ve/veya kolektif olarak dengeli bir şekilde geliştirilmesine önem verileceği de bu planda yer almaktadır.³⁸⁸

---

³⁸⁷ Ş. Amanov, 2006, s.72

³⁸⁸ “National Human Rights Action Plan of China” (2009-2010), www.cfr.org/publication/19095/national-human-rights-action-plan-of-china-20092010.html (12.09.2010)

Çin'deki insan hakları problemini başlıklar halinde incelemek ve hükümetin bu sorunlardaki tutumunu tespit etmek yerinde olacaktır.

3.3.1 Keyfi Veya Kanunsuz Öldürme

Çin Halk Cumhuriyetinde yaşanan en önemli insan hakları ihlalleri keyfi ve kanunsuz adam öldürme şeklinde gerçekleşmektedir. Gözaltına alınan kişilerin çoğundan haber alınamamakta hapiste bulunan mahkûmlar bir kısmı ise doğal olmayan nedenlerle ölü bulunmaktadır. İdam cezasının yasaklanması bile Çin'de mümkün olamamışken bu tür ölümlere çözüm bulmak ise oldukça zordur. Aşağıda verilen örnekler binlerce keyfi adam ve kanunsuz öldürmeden sadece birkaç tanesidir. Ancak olayın ciddiyetini anlamak için yeterlidir.

2009 yılı boyunca keyfi ya da kanunsuz ölümler yaşandığı bildirilmiştir. Ancak gözaltında iken öldürülenlere ilişkin hiçbir istatistikî veriye ulaşılamamıştır. Örneğin Ocak ayında Lin Quogiang, Fujian eyaletinde Fuging Gözaltı Merkezinde iken aniden ölmüştür. Ailesi bedeninde morlukların olduğunu ve şişmiş olduğunu belirtmektedir. Yılsonuna kadar geldiği halde konuyla ilgili resmi soruşturma başlatılmamıştır. 8 Şubat günü Li Qiaming'in söylediğine göre Yunan eyaletinde bulunan bir gözaltı merkezinde ölünceye kadar dövülmüştür. Cezaevi yetkililerinin belirttiğine göre bu mahkum 'saklambaç' oynarken duvara çarpıp ölmüştür. Bir kişinin saklambaç oynarken nasıl ölmüş olabileceği düşündürücüdür. Ancak Li'nin babası cesedin kafasının ve vücudunun şiş, morluklarla kaplı ve sıyrıklarla dolu olduğunu söylemiştir. Li'nin ölümünün ardından, kamu güvenliği yetkilileri "cezaevlerinde doğal olmayan ölüm"ü ortadan kaldırmak için bir kampanya

başlatmışlardır. Yapılan soruşturmada üç mahkumun da suça ortak olduğu belirlenmiştir. Bu mahkumlar iki gardiyanla birlikte hapis cezasına çarptırılmıştır.

Mart ayında Li Wenyan, Jiujiang'da gözaltında iken ölmüştür. Cezaevi resmi kayıtlarında Li Wenyan'ın "kabus görürken" öldüğü belirtilmiştir. Daha sonra yaptıkları sözde otopside bir tür kalp hastalığı, bir tür ülser yüzünden öldüğü söylenmişse de aslında elektrik verilerek öldürüldüğü saptanmıştır. Nisan ayında yüksek Halk Savcılığı yıl içerisinde en az 15 mahkûmun "doğal olmayan" sebeplerden öldüğünü açıklamıştır. Görüldüğü gibi ölüm nedenleri gerçeğini yansıtmamakta resmi kaynaklar olanları yalanlamaktadır.

5 Temmuz 2009'da meydana gelen olayların devamında 7 Temmuz'da da ayaklanmalar devam etmiştir.³⁸⁹ Suçlu bulunan 8 Uygur, 1 Han Çinlisi 9 Kasım'da idam edilmiştir. China News Weekly'e göre ülkede suçluların yattığı 22 tane hastane bulunmaktadır. Siyasi eylemciler, yasal olmayan din adamları, yasaklı Çin Demokrasi Partisi üyeleri ve Falun Gong üyeleri bu hastanelerde kalmaktadırlar. Bu hastanede hastalara elektrik şoku tedavi olarak verilmektedir. Gözaltına alınan aktivistler yataklara bağlanıp dövülmüş ve zorla ilaç verilmiştir. Ölüm cezasına çarptırılan mahkûmların organ nakli için kullanıldığı belirlenmiştir. Mahkûmlar için tıbbi bakımın yetersiz olduğu da bilinmektedir.³⁹⁰ Mahkûmların tedavi amacıyla yattıkları bu hastanelerde işkence gördükleri çok açıktır.

Çin en ufak bir suçta bile insanları mahkûm etmekte, avukatlarıyla görüşürmemekte, gözaltındayken işkenceye maruz bırakmakta ya da bu

---

³⁸⁹ Daha geniş bilgi için bakınız 3.3.4.2 Sincan

³⁹⁰ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009cap/135989.htm (18.8.2010)

mahkûmlardan haber alınamamasına neden olmaktadır. Mahkûmların bir kısmı da yukarıda belirttiğimiz gibi doğal olmayan sebeplerle ölmektedirler.

3.3.2 İdam Cezası

Çin Halk Cumhuriyeti'nde idam cezaları günümüzde de uygulanmaya devam etmektedir. Ancak infazın durdurulması ve ömür boyu hapse çevrilmesi mümkündür. Böyle bir uygulama için suçun büyük bir suç olmaması gerekir. 1997'de Yeni Ceza Kanunu çıkmadan önce, idam cezası belirli suçlar için doğrudan verilirken, bu kanunla birlikte yeni suç kategorileri eklenmiş ve cezanın 2 yıl ertelenmesi mümkün kılınmıştır. Bu yöntemle suçsuzluğunu ispatlaması için sanığa zaman tanınmıştır. 2 yılın sonunda durumda bir değişiklik yoksa idam cezası gerçekleştirilir.³⁹¹

1 Ocak 2007 tarihinden itibaren geçerli olan bir düzenleme ile de idam cezasının bölge mahkemesinde uygulanmasından önce Yüksek Mahkeme tarafından uygulanması zorunluluğu getirilmiştir. Böylece Bölge Mahkemeleri idam cezası verebilseler de, uygulanması Yüksek Mahkemeye bağlı olacaktır.³⁹²

Çin'de yargı bağımsız değildir, hakimler yerine hükümet karar mekanizmasını oluşturmaktadır. Çin Ceza Kanunu'nun eksik noktalarından bazıları ise İstinaf Mahkemelerinin, kapalı kapılar ardında, kanıtları dikkate almadan ve belirli bir süre içerisinde karar verme zorunluluğu içerisinde olmalarıdır. Kararın çabuk ve belli bir tarih aralığında verilecek olması “eğer suçu işleyeni bulamazsan git birini yakala” sistemine dönüşmüştür. Mahkeme delil unsuru taşımayanları bile sorgulamadan dikkate almaktadır, eleme yapmamaktadır. Ayrıca mahkemede sanığın

---

³⁹¹ İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris, <http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, (18.01.2011), s.16

³⁹² İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris, <http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, (18.01.2011), s.16

ifadesi göz ardı edilmekte, ifade özgürlüğü bulunmamaktadır. Sahte deliller kullanılarak kişi idama mahkum edilmektedir.³⁹³

Çin’de kesinleşen idam cezaları bir hafta içinde uygulanmaktadır. Çin’de “Ara Halk Mahkemeleri” olarak adlandırılan bölge mahkemeleri idam cezalarını hükmetmeye yetkilidir. Bölge Mahkemelerinin verdiği karar temyize gönderilebilmektedir. Temyiz başvurusunun yüksek mahkemece reddedilmesi durumunda, cezalar otomatik olarak Yargıtay’ın temyiz incelemesine tabi tutulmaktadır. Yargıtay 2008’de alt mahkemeler tarafından hükmedilen ölüm cezalarının yüzde 15’ini bozmuştur. Çin’de ayrıca “2 yıl ertelemeli ölüm cezası” olarak sınıflandırılan idam kararları da verilebilmektedir. Ancak suçlunun 2 yıl içinde yeni suç işlememesi durumunda infaz cezası ömür boyu hapse çevrilmektedir.³⁹⁴

Ölüm cezasının kaldırıldığı suçlar arasında, tarihi eser, nadir olarak bulunan hayvanlar, altın, gümüş ve diğer madenleri kendi ülke dışına kaçırma, kredi mektupları, vergi makbuzları ve faturalarda sahtecilik yapmak gibi suçlar bulunmaktadır. Suç işlemeyi öğretmek ve tarihi kalıntıları soyma gibi suçlara da verilen ölüm cezasının kaldırılması planlanmaktadır.³⁹⁵ Ancak Çin, idam cezasını tamamıyla kaldırmaya hazır değildir. Entelektüeller de dahil Çinlilerin %95’i idam cezasının kaldırılmasına karşıdır.³⁹⁶

Çin hükümeti her yıl gerçekleştirdiği idamların sayısını gizli tutmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü’nün idam cezasıyla ilgili yıllık raporunda, 2007 yılında

---

³⁹³ İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris,

<http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, (18.01.2011), s.17

³⁹⁴ Sadi Kaymaz, “Çin’de Kaç Kişi, Neden, Nasıl idam ediliyor?”,

http://dha.com.tr/n.php?n=cinde_kac_kisi_neden_nasil_idam_ediliyor_2009_12_30 (18.01.2011)

³⁹⁵ Çin’deki İdam Cezalarında Reform,

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/201/08/1000823_china_death.shtml, (17.01.2011)

³⁹⁶ İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris,

<http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, s.16, (18.01.2011)

Çin’de en az 470 kişinin idam edildiğini, gerçek rakamınsa bunun çok üstünde olduğu, bu rakamın 8 bini bulabileceği belirtilmektedir.³⁹⁷ 2009’daki Uluslararası Af Örgütü Raporuna baktığımızda ise Çin yetkililerinin, kurşuna dizerek idam etmekten ziyade öldürücü iğne kullanma niyetlerini açıklamaları yer almıştır. Bu yöntemi “daha insancıl bulmuşlardır”. 2009 içerisinde 7000 ölüm cezasının en az 1700’ünün idamının gerçekleştirildiği vurgulanmıştır. Ancak yetkililer gerçek rakamı belirtmedikleri için bu verilerin de doğruluğu şüphelidir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun Aralık ayında yaptığı infazlar konusunda dünya çapında moratoryum çağrısına Çin Halk Cumhuriyeti olumsuz oy kullanmıştır.³⁹⁸

2007’de Paris’te 3. İdam Cezasına Karşı Dünya Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede görüşülen konular içerisinde Çin’i incelediğimizde; Çin’de idam cezası bir gelenek haline geldiği belirtilmiş öyle ki birisi infaz edileceği zaman en önemli kişiler bu töreni izlemek için bir araya geldiği yer almıştır.³⁹⁹

24 Şubat 2010 yılında ise İsviçre’nin Cenevre kentinde gerçekleştirilen 4. İdam Cezasına Karşı Dünya Kongresi’nde idam cezasının en yoğun olarak uygulanan ülkeler arasında en başta Çin, sonra ise İran, Suudi Arabistan, Pakistan, ABD gelmektedir. 3. kongre ile 4. arasında 3 yıl olmasına rağmen Çin halen ilk sırayı korumaktadır.⁴⁰⁰

İdam cezalarının da organ nakli ile bağlantısı unutulmamalıdır. Organ satışı hastaneler için gelir kaynağı niteliği taşıdığı için idam mahkumlarının sayısının

---

³⁹⁷ En Fazla İdam Çin’de,

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2008/04/080414_Worldexecutions.shtml, (17.01.2011)

³⁹⁸ Uluslararası Af Örgütü 2009 Raporu,

http://www.report2009.amnesty.org/en/regions/asia_pacific/china

³⁹⁹ İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris,

<http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, s.16, (18.01.2011)

⁴⁰⁰ The Campaign Against the Death Penalty, 24.02.2010, [http://www.euronews.net/2010/02/24/the-campaign-against-the-death-penalty-/,](http://www.euronews.net/2010/02/24/the-campaign-against-the-death-penalty-/) (18.01.2011)

azalması hükümetin işine gelmeyecektir. Bu nedenle ölüme yakın bu mahkumlar yeterince sorgulanmamaktadır.⁴⁰¹

Bu noktada Çin’de gerçekleşen organ ticareti ve organ kaçakçılığına da değinmekte fayda vardır. Çin’deki organ nakilleri ve organ ticareti yasal olmaktan çok uzaktır. 1 Temmuz 2006’ya kadar Çin’de organ satışının yasal olduğunu görmekteyiz. Bu tarihten itibaren organ satışını yasaklayan bir yasa yürürlüğe girmiş ancak uygulanmamıştır.⁴⁰²

Çin’de organ nakillerindeki en önemli sorun ölüm cezasına çarptırılmış, idam edilmiş ya da kanunsuz yolla öldürülmüş mahkumlardan ya da Falun Gong üyelerinden yapılan organ nakilleridir. Bu kişilerden onay için imzalı kağıt alınmadığı gibi işkence amacıyla, belki de organın tazeliğini korumak amacıyla canlı donörlerden⁴⁰³ bile organ nakli gerçekleştirilmektedir. Uluslararası Af Örgütü’nün tespiti de bunu organ naklindeki durumu doğrular niteliktedir:“Bazı ülkelerde ölüm cezasının uygulanmasında, ekonomik çıkarlarla ilgili ilişkiler de olabilmektedir. Çin’de organ nakli ticaretinin arkasındaki yüksek kârların, infazların sürmesinde rolü olabileceğinden kaygı duyulmaktadır.”⁴⁰⁴

Çin Uluslararası Nakil Şebekesi Destek Merkezi’nin web sitesinde (<http://en.zouklshoku.com/>) 2006 Nisan’ında sayfadan kaldırılmadan önce bir fiyat listesi yer almıştır. Buna göre böbrek 62.000 \$ US, karaciğer 98.000-130.000 \$ US,

---

⁴⁰¹ David Matas, David Kilgour, “Kanlı Kampanya (Çin’deki Falun Gong Uygulayıcılarından, Organ Toplanmasına Yönelik Suçlamalara İlişkin Gözden Geçirilmiş Rapor)”, 31 Ocak 2007, <http://organharvestinvestigation.net/report0701/report20070131-tk.pdf> / (17.01.2011), s.7,8

⁴⁰² D. Matas, D. Kilgour, 2007, s.20

⁴⁰³ Donör: Verici

⁴⁰⁴ “Ölüm Cezası: Dünya Çapında 20000 Kişi Ölümü Bekliyor”, 20 Nisan 2006, www.amnesty.org.tr/ai/node/564 (17.01.2011)

karaciğer-böbrek 160.000-180.000 \$ US, böbrek-pankreas 150.000 \$ US, akciğer 150.000-170.000 \$ US, kalp 130.000-160.000 \$ US ve kornea 30.000 \$ US'dir.⁴⁰⁵

Çin'deki organ nakli için organ bekleyen hastaların bekleme süresi diğer yerlere göre azdır. Çin Uluslar arası Nakil Birliği Merkezi "Uygun donörü bulmak belki bir hafta alabilir, en fazla bir ay..." Şangay'daki Changzeng Hastanesinin web sayfasında "Bir karaciğer kaynağı için ortalama bekleme süresi tüm hastalıklar için bir haftadır." Kanada'da bir böbrek için 32,5 ay, İngiliz Kolombiya'sında 52,5 ay beklenmiştir. Bir böbreğin hayatta kalma süresi 24-48 saat, bir karaciğer için 12 saattir. Çin'de canlı donörlerin olduğu bir banka bile kurulmuştur.⁴⁰⁶ Bu sürenin kısa olması yukarıda da bahsettiğimiz gibi idam edilen, öldürülen insanların fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Çin'de gizli olarak inşa edilmiş ve organ ticaretinde doğrudan rol alan merkezler bulunmaktadır. Bunlardan birisi de Sujiatın Toplama Kampı'dır. Sujiatın bölgesi Shenyang kenti Lianing beldesinde insan organları için pazarlık yapılmaktadır. Doku uyumu, organların alınması ve cesetlerin yok edilmesi süreci organ naklinin aşamalarını oluşturmaktadır. Tutsaklar kaçırılmakta, dünya ile bağlantısı kesilmekte, organları alındıktan sonra cesetler hemen yakılmaktadır. Sujiatın Toplama Kampındaki operasyonlar 2001 yılında başlamıştır. Bir kapısı hastanenin arka girişindeki kapılardan birine bağlıdır.⁴⁰⁷

Organ nakli merkezlerinin ve Çin'deki genel hastanelerin çoğu askeri kuruluşlardır ve organ nakli yapılan kişilerin verdiği paralarla finanse edilmektedirler. Üstelik askeri hastaneler, Sağlık Bakanlığından bağımsız yönetilirler. Organ nakillerinden kazanılan paralar, bu tesislerin harcamalarından

⁴⁰⁵ D. Matas, D. Kilgour, 2007, s.19

⁴⁰⁶ D. Matas, D. Kilgour, 2007, s.13

⁴⁰⁷ O.Buğdaycı, "Karanlık Bir Üs: Sujiatın", 15 Şubat 2010, **The Epoch Times**

daha fazladır. Buradan kazanılan para, askeri bütçeyi de finanse etmektedir.Örneğin; Pekin’de Askeri Polis Hastanesinin Organ Nakil Merkezi bulunmaktadır. Bu hastane yetkilileri “Organ nakil merkezimiz asıl para kazanma kaynağımızdır. 2003’te ki brüt gelir 16.070.000 yuan’dır. 2004 Ocağından Hazirana kadar ki geliri 13.570.000 yuan’dır. Bu yıl (2004) 30.000.000 yuan’i geçme şansı vardır.” demişlerdir.⁴⁰⁸

Bu arada organ nakil endüstrisinin Çin’de büyümesi organ naklinde kullanılan ilaçlar konusunda uzman olan yabancı ilaç firmalarının bölgeye yatırım yapmasına neden olmaktadır. Uluslararası Af Örgütü İsviçre Ekonomi ve İnsan Hakları Sorumlusu Daniele Gosteli;

“Tabii ki uluslararası firmalar bu konuya bilerek iştirak eder ve mevcut olan organ ticaretine rağmen böyle yapmaya devam ederlerse bu durum itibarları üzerinde kötü etki bırakacaktır. Bu ilaç firmaları söz konusu nakil hastalarının aldığı organların kaynağını garanti edememektedir. Konu insan haklarına gelince, kişilerin sadece rekabet etmek yerine daha yüksek standartlarla davranması gereken zamanlar vardır” demiştir.⁴⁰⁹

Aslında Çin, Uluslararası İşkenceyi Yasaklama Sözleşmesini imzalamıştır. Ancak sözleşmenin maddelerinin bazılarını uygulamamaktadır. BM Komisyonu ÇKP’ye bağımsız bir araştırma komisyonu kurmasını, bu komisyonun Falun Gong uygulayıcılarının yaşadığı zulmü araştırmasını ve suçluların cezalandırılacağını garanti etmesini istemiştir. Komisyon, ayrıca ÇKP’den Yeniden Eğitim Sistemi, gizli devlet kanunları, avukatlara rahatsızlık verme, insan hakları savunucularına işkence yapma, yetersiz araştırma ve bilgiler toplama gibi sorulara cevap vermesini istemiştir.⁴¹⁰

---

⁴⁰⁸ D. Matas, D. Kilgour, 2007, s.8

⁴⁰⁹ H.Koçman, “Uluslararası Af Örgütü Çin’in Organ Nakli Endüstrisine Bulaşan İlaç Firmalarını Uyardı”, 2 Ekim 2010, **The Epoch Times**

⁴¹⁰ “Birleşmiş Milletler, ÇKP’ye Canlı Organ Toplama Suçlamasının Araştırılıp Katillerin Cezalandırılmasını Emretti” 15 Aralık 2008, www.clearharmony.net/articles/200812/4935.html

Kanada Dışişleri Bakanlığı Asya Pasifik Bölümü Eski Sekreteri, Parlamento kıdemli üyesi ve aynı zamanda BM raporunun yazarlarından David Kilgor bu konuda şöyle demiştir; “Birleşmiş Milletler, ÇKP hükümetinin insan haklarına zulüm yapan kişilerden sorumlu olmasını istedi ve bu çok nadirdir”. Raporun diğer yazarı ise “Eğer ÇKP bağımsız bir araştırma grubu kurmaz ve Falun Gong uygulayıcılarının yaşadığı zulmü ve canlı organ toplama suçlarını araştırmazsa, o zaman ÇKP, İşkenceyi Yasaklama Sözleşmesindeki uluslararası yürürlükler ile karşı karşıya kalacaktır” demiştir.⁴¹¹ Kilgor, “Geçmiş iki yıldan fazla zaman içinde, Matas ve ben konuyla ilgili 50’den fazla kanıt bulduk. Bu kanıtlarla ÇKP’nin canlı organ topladığının doğru olduğunu teyit ettik” demiştir. Matas, konuyla ilgili olarak, bazı Falun Gong uygulayıcılarına Çin’de hapsedildiği dönemde kan testi yapıldığı ancak diğer mahkumlara hiç kan testi yapılmamış olmasının bile bir kanıt olduğunu söylemektedir.⁴¹²

3.3.3 Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Çin hükümeti, medya kuruluşları üzerinde sürekli bir baskı oluşturmaktadır. 2008 yılında 28 tane gazeteci “devlet sırlarını açığa çıkarmak” ve “hükümeti devirmeye teşvikten” hapse atılmıştır. Mayıs 2009’da Guandong eyaletinde, yetkililer medyanın protestolarını azaltmak ve hükümet üzerindeki negatif etkisini azaltmak için çalışma yapmaya karar vermiş ancak 31 Ağustos günü Cvongzhou

---

⁴¹¹ “Birleşmiş Milletler, ÇKP’ye Canlı Organ Toplama Suçlamasının Araştırılıp Katillerin Cezalandırılmasını Emretti” 15 Aralık 2008, www.clearharmony.net/articles/200812/4935.html

⁴¹² ibid

Daily muhabiri Liv Manyuan bir suç mahalinde fotoğraf çekmeye çalışırken Danghuan belediyesinin iki güvenliğinin saldırısına uğramıştır.⁴¹³

Çin medya açısından dışa kapalı bir politika izlemektedir. Özellikle azınlıkların durumuna ilişkin yayın yapmak isteyen yabancı basın mensupları Çinli yetkililer tarafından engellenmektedir. 2008 yılında Olimpiyatlar sırasında Çin'e girişlerine izin verilen gazetecilerin bile Tibet ve Sincan bölgesinde yayın yapmaları yasaklanmıştır.⁴¹⁴ 5-7 Temmuz 2009'da Urumçi'de meydana gelen olaylardan ve Tibet'teki ayaklanmalardan sonra Çin hükümeti daha fazla yabancı medyanın bölgeye erişimine izin vermiştir. 10 Temmuz 2009'da Kaşgar yerel hükümeti şehirde belirsiz bir güvenlik tehdidi sebebiyle Assosiated Press'in fotoğrafçısı ve Globe&Mail'in muhabiri Mark Mackinnon'a zor kullanılmasına izin vermiştir. 4Ekim'de Urumçi'deki olayları protesto eden 3 Hong Kong'lu gazeteci de paramiliter polis gücü tarafından şiddete maruz bırakılmıştır.⁴¹⁵ Ayrıca Çin Halk Cumhuriyetinin 60. yıl kutlamaları sırasında tüm gazetelerin, dergilerin ve haber organlarının olumsuz yazı yazmaları engellenmiştir.⁴¹⁶ Şubat 2009'da New York'lu 2 gazetecinin arabası Tibet'te durdurulmuş ve 20 saat bekletilmiştir. Sincan depreminde çocuklarını kaybeden aile ile görüşmek isteyen gazetecinin kamerası ve fotoğrafları alınmış, bilgisayarını parçalanmıştır.

Çin hükümetinin yerli ve yabancı gazeteciler üzerinde baskısı çok açıktır ve burada sadece birkaç örnek verilebilmiştir. Hükümet ayrıca kolejler, üniversiteler ve araştırma kurumlarında akademik özgürlüğün kısıtlanması ve sosyal tartışmalar

---

⁴¹³ S.Lee, 2008, s.78

⁴¹⁴ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

⁴¹⁵ ibid

⁴¹⁶ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009cap/135989.htm, (18.8.2010)

üzerinde sıkı politikaların uygulanmasına da devam etmektedir. Bu sayede akademisyenleri de kontrol altına almıştır.⁴¹⁷

3.3.3.1 İnsan Hakları Savunucularına Yapılan Baskılar

Avukatlar, gazeteciler, çevre aktivistleri ve demokratik reform yanlıları da dahil olmak üzere insan hakları savunucuları keyfi olarak gözaltına alınmışlar, tacize uğramışlar, ev hapsine tabi tutulmuşlar, tecrit gözaltına alınmışlar ve tutuklanmışlardır. Gözaltında olanlar çoğunlukla işkence görmüş ve kötü muamele ile karşı karşıya kalmışlardır.⁴¹⁸

2008 Aralık ayında İnsan Hakları Günü'nde bir grup entelektüel ve aktivist, Şart 08 adı altında insan hakları ve demokrasi ile ilgili bir dilekçe imzalamışlardır. Bu belgenin imzalanmasından yaklaşık 1 ay sonra bu dilekçeyi imzalayan 7300 kişiden en az 100'ü polis tarafından sorgulanmıştır. İmza atanların çoğu önemli yıl dönümlerinde, resmi gezilerde sık sık rahatsız edilmiştir.⁴¹⁹ 2008 Aralık ayında gözaltına aldığı önde gelen entelektüellerden olan ve belgeyi hazırlayan Liu Xiaobo'ya Aralık 2009'da "devlet otoritesini çökertmeye teşvik" suçundan 11 yıl hapis cezası verilmiştir. 3 saate yakın süren duruşmada avukatlara savunma yapmaları için 20 dakika vermişlerdir.⁴²⁰ 2010 yılında ise Liu Xiabao Nobel Barış

---

⁴¹⁷2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.8.2010)

⁴¹⁸ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

⁴¹⁹ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.8.2010)

⁴²⁰ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

ödülünü almaya hak kazanmıştır.⁴²¹ Nobel Barış Ödülü ve Liu Xiabao hakkında daha geniş bilgi bir sonraki Bölüm 3.3.7 de verilecektir.

Aktivistler 2008 Sichuan depremi sonrasında depremzedeler için çalışmalar yürütmüşlerdir. Huang Qi kıdemli bir aktivisttir ve www.64tianwang.com adlı sitenin de kurucusu (bu site Çin'deki insan hakları ihlallerini tanıtmaya adanmış bir sitedir.) 5 Ağustos 2009'da bir günlük deneme yayını yapınca 'devlet sırlarını ifşa' ve 'tahrip' suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü Qi bu yayında bölgedeki devlet okullarının kalitesiz inşaat nedeniyle yıkıldığını söylemiştir.⁴²² 2003 Kasım tarihinde 3 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

4 Şubat 2009 tarihinde, insan hakları avukatlarının önde gelenlerinden Gao Zhisheng, 10 kamu güvenliği elemanın da içerisinde olduğu kimliği belirsiz kişilerce Shangxi bölgesindeki evinden kaçırılmıştır. Sene sonu geldiğinde bile Zhishen'in nerede olduğu öğrenilememiştir. Gao Zhisheng'in karısı ve çocukları Mart ayında ABD'ye sığınmışlardır.⁴²³

2009 yılı boyunca insan hakları alanında muhaliflerin izlenmesi, polis gözetimleri, ev hapsi uygulamaları devam etmiştir. Mayıs sonlarında Pekin, Çin'deki insan hakları avukatlarının lisanslarını "avukatlık yapamaz" diyerek reddetmiştir.⁴²⁴

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşıldığı gibi Çin'de insan hakları sorundur, ancak insan haklarını savunmak daha büyük bir sorundur. Hükümet insan haklarını savunan bu kişileri pek çok ilave suçlarla cezalandırmıştır. Sadece kişilerin kendisi değil aileleri de baskı altında tutulmaktadır.

---

⁴²¹ Bkz 4.3 AB Çin ilişkilerinde İnsan Hakları

⁴²² Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491 (19.08.2010)

⁴²³ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

⁴²⁴ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491 (19.08.2010)

3.3.3.2 Nobel Ödülü ve Liu Xiaobo

Nobel Barış Ödülü, Alfred Nobel'in vasiyeti uyarınca, her yıl ulusların ve halkların kardeşliği, silah ve orduların azaltılması ve barış kongreleri düzenlemek için en çok çaba sarf eden kişi ya da kuruluşlara verilir. Nobel Barış Ödülü Oslo'daki Norveç Nobel Komitesi tarafından verilir.⁴²⁵

Aşağıda Nobel Barış Ödülü alanların bazılarının isimleri yer almaktadır. Listeye bakıldığında isimlerin çoğunun "Barış"la ilgisinin çok az olduğu görülmektedir.

Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu Başkanı Muhammed Baradei, ABD eski başkanı Jimmy Carter, İranlı Muhalif hukukçu Şirin Abadi, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kuzey Kore'ye meydan okuyan Güney Kore Devlet Başkanı Kim Dae-Jung, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü, Kuzey İrlanda'da barışı savunan John Hume ve David Trimble, Doğu Timor Roma Katolik Piskoposu Carlos Belo ve insan hakları savunucusu Jose Ramos Horta, İsrail Başbakanı İzak Rabin, İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres, Filistinli Lider Yaser Arafat, Afrika Ulusal Kongre Lideri Nelson Mandela ve Güney Afrika Devlet Başkanı F.W. de Klerk, SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov, Dalay Lama, BM Barış Gücü, Yahudi Yazar Elia Wiesel, Güney Afrika Anglikan Kilisesi Başkanı Desmond Milo Tutu, Dayanışma Sendikası Lideri Leh Walesa, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Rahibe Teresa, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, BM Çocuk Fonu, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, BM Genel Sekreteri Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld.

---

⁴²⁵ Nobel Barış Ödülü, www.tr.wikipedia.org, (17.01.2011)

Görüldüğü gibi Nobel Barış Ödülleri dünya siyasetindeki süreçler ve konjonktürel değişimler ve genel olarak çok keskin bazı yönelimler dikkate alınarak verilmektedir.⁴²⁶2010 yılı Nobel Barış Ödülü ise iki yıldır cezaevinde bulunan Çinli İnsan Hakları savunucusu Liu Xiaobo'ya verilmiştir. Xiaobo, Çin'de rejim karşıtı tutumu ve yazılarıyla tanınmaktadır. Ödülün gerekçesinde ise Liu Xiaobo'nun "Çin'de insan hakları konusunda şiddet içermeyen uzun vadeli mücadelesi" gösterilmektedir.⁴²⁷

Liu Xiaobo, Çin hükümetinin en tanınmış eleştirmenleri arasında yer almaktadır. Tiananmen Meydanı olaylarına katılmış, 2 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. 1995 ve 1996'da tekrar tutuklanmıştır. Liu Xiaobo'yu harekete geçiren unsurun Tiananmen Meydan Olayları kurbanlarına karşı hissettirdiği yükümlülük duygusu olduğunu söylemiştir. Liu bu konuda şöyle demiştir; "Çok sayıda masum insan 4 Haziran'da vuruldu. Hayatta kalan biri olarak, ölenler adına adalet mücadelesi yapmam gerektiğine inanıyorum. Hayatımı kaybedenlere karşı bir çeşit yükümlülük hissediyorum. Bu duygudan sıyrılamıyorum"⁴²⁸

Liu, 2008'de tekrar tutuklanmıştır. Bu kez tutuklanma sebebi İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 60.yıl dönümünde yayınlanan Şart08 olarak adlandırılan manifestoyu hazırlamış olmasıdır. Bu Şart'ta Çin'in siyasi açıdan modernleşmesine yönelik olarak kuvvetler ayrılığı, düşünce özgürlüğü ve siyasi partiler için özgür rekabet gereğinden bahsedilmektedir. Zamanla 10 binden fazla Çinli manifestoya

---

⁴²⁶ Nobel Ödülü Nedir?, www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=2911, 18.01.2011

⁴²⁷ Matthias Van Hein, "Liu Şiaobo'nun Macera Dolu Yaşamı", 8 Ekim 2010, www.dw-world.de/dw/article/0,6312593,00.html, (15.01.2011)

⁴²⁸ M.V.Hein, 2010

imza atmıştır. Ancak Liu Şiaobo, 2009 yılında 11 yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir.⁴²⁹

Liu 2007’de yaptığı bir konuşmada,

“Bir keresinde, özgürlüğü kaybetmenin ve gözetim altında tutulmanın bir muhalif için riskli bir görev olduğunu söylemişim. Bu muhalif görevinin bir parçasıdır. Başkalarının gözünde belki olağanüstü biri ve kahramansınızdır. Ancak bunun kendi seçiminiz olduğu konusunda emin olmalısınız. Bence tüccar ve öğretmen olarak başka işlerde yapabilir ve hızlı para kazanabilirsiniz. Ancak bir karar aldığınız zaman, risklere ve baskıya karşı, iyimserlik, özgüven ve tüm sükunetinizle karşı durmalısınız” demiştir.⁴³⁰

Hong Kong’lu gazeteci ve Çin uzmanı Willy Lam, Çin hükümetinin sözkonusu manifestoyu bir provokasyon olarak gördüğünü ve bu yüzden de Liu’ya verilen cezanın bu derece ağır olduğunu belirtmiştir. Willy Lam, “Liu Xiaobo’nun 11 yıl hapis cezasına çarptırılması, Komünist Parti Politbürosunun ortak kararıyla alınmış olmalı. Nobel Barış Ödülünün Liu’ya verilmesi de Pekin’e göre, Batının bir komplosu. İktidar, bunu devlet otoritesine zarar verme stratejisi olarak görüyor” demiştir.⁴³¹

Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Jiang Yu, Nobel Barış Ödülü töreninden önce bir açıklamada bulunarak 100’den fazla ülkenin Çin’in bu yıl ki Nobel Barış Ödülüne karşı çıkmasını desteklediğini belirtmiştir. Jiang, dünya ülkelerinin ve uluslararası örgütlerin sergilediği bu tutumun uluslararası toplumun üyelerinden çoğunun Nobel Komitesinin bu kararı desteklemediklerinden kaynaklandığını savunmuştur.⁴³² 100’den fazla ülke olmasa da Rusya, Ukrayna, Sırbistan, İran, Irak, Suudi Arabistan, Mısır ve Küba’nın da aralarında bulunduğu 18 ülke töreni boykot etmiş ve törene katılmamıştır.

---

⁴²⁹M.V.Hein, 2010

⁴³⁰ ibid

⁴³¹ “Barış Nobeli Alan Liu Çin’de Hapis, Koltuğu Boş, Öfkeli Çin’e destek 15 Ülke Boykotta”, 10.12.2010, EurActiv.com.tr, (14.01.2011)

⁴³² Ç.Köklü, “Çin ve Norveç’ten Nobel Ödül Törenine Katılımla İlgili Zıt Açıklamalar”, 7 Aralık 2010, [The EpochTimes](http://TheEpochTimes)

Çin hükümeti, ödül kararının açıklanmasının ardından tam bir karartma uygulamaya başlamıştır. İnternette ve kısa mesaj hizmetlerinde her türlü bilgi alışverişi bloke edilmiştir.⁴³³ Politikacının eşi Liu Xia'nın Pekin'de polis kontrolünde tutulduğu evin önünde toplanan basın mensuplarını dağıtmaya çalışmıştır. Xiaobo'nun eşinin basına röportaj vermesi engellenmiş, telefonu ve interneti kesilmiştir. Çin Dışişleri Bakanlığı, bu hareketle “Nobel Barış Ödülünün amacından saptırılıp çirkinleştirildiğini” söylemiştir. Nobel Barış Ödülü 1989'da da Tibet'in sürgündeki lideri Dalay Lama'ya verilmiştir.⁴³⁴

Ayrıca Çin Dışişleri Bakanlığı, Liu Xiaobo konusunda yapılacak olan baskılara boyun eğmeyeceklerini bildirmiştir. Ödülün bir suçluya verilmesini “büyük ayıp” olarak nitelemiştir. “Ödül büyük bir çoğunluğun seçimi değildir” demiştir.⁴³⁵

Törene katılıp katılmamak ülkelerin Çin ile olan ilişkilerini etkileyecektir. Bunun en iyi emsali, Nicolas Sarkozy'nin, Dalay Lama ile görüştüğü zaman, Pekin'in şiddetli tepkisiyle karşı karşıya kalmasıdır. Bu nedenle Nobel Töreni'ne katılmayan ülkeler Çin ile olan ilişkilerini göz önüne almışlardır. Çin hükümeti, Afganistan ve Sırbistan da dahil törene katılmayanlara yatırımlar ve ticaret anlaşmaları şeklinde ödülle karşılık verebilir. (Sırbistan son anda törene elçi göndermiştir.)⁴³⁶

---

⁴³³ “2010 Nobel Barış Ödülü Şiaobo'nun”, 8.10.10,

http://tr.euronews.net/2010/10/08/2010_nobel_barisodulu_amacindan_saptiriliyor/, (17.01.2011)

⁴³⁴ Pekin: Nobel Barış Ödülü Amacından Saptırılıyor, 8.10.10,

http://tr.euronews.net/2010/10/08/pekin_nobel_baris_odulu_amacindan_saptiriliyor/, (17.01.2011)

⁴³⁵ “Baskılara Boyun Eğmeyeceğiz”, 9 Aralık 2010, <http://www.haberler.com/baskilara-boyun-egmeyecegiz-2404088-haberi/>, (17.01.2011)

⁴³⁶ Gady Epstein, “Like After The ,Nobel: Will China Make Nations Pay? Will Liu Xiaobo Be Forgotten?”, 10 December 2010,

http://blogs.forbes.com/gadyepsten/2010/12/10/life_after_the_nobel_will_china_make_nations_pay_will_liu_xiaobo_be_forgotten/, (18.01.2011)

Çin'deki insan hakları konusunun dünya gündeminde üst sıralara ulaşması, Nobel ödülünün Çin'e gitmesi ve Çin'in -başta kur politikası olmak üzere- birçok mali ve iktisadi konuda küresel ölçekte yükselmesi aynı yıla denk gelmiştir⁴³⁷. Ekonomik olarak birbirine bu kadar bağlı olmalarına rağmen Nobel Barış Ödülü'nün neden hapisteki insan hakları savunucusuna verildiği sorgulanabilir? Çin'i ekonomik olarak takdir edenler neden siyasi olarak baskıcı ve otoriter olduğunu iddia etmektedir? Ekonomik bağımlılık siyasi bağımlılığı da beraberinde getirmekte midir? Bu soruları ve çatışma gibi görünen ortamı açıklamak için bazı argümanlar ortaya koyulabilir. Bunlardan ilki Çin'in sistemik güç iddiası çerçevesinde uluslararası ortamda belirgin bir yer edinmesidir. İkincisi Çin'in halen açıkça bilinmeyen siyasi rejiminin "baskıcı ve otoriter" gibi oryantalist kavramlarla açıklanmasıyla oluşan önyargılı varsayımların kullanılmasıdır. Üçüncüsü de Çin'in ekonomik açılımlarında vurguladığı "Çin Tarzı" kavramının, ekonomi haricinde, kültürel yanının bir türlü ele alınamamasıdır. Nobel ödülü tartışmalarında her üç argümanı destekleyecek veriler bulunmaktadır.⁴³⁸

Ayrıca 2010 Nobel Barış Ödülü'nün hapisteki Çinli muhalif Liu Xiaobo'ya verilmesine öfkelenen Çin, Tayvan ile ana kıta Çin arasındaki yakınlaşmaya katkılarından dolayı eski Tayvan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Lian Zhang ilk Konfüçyüs Barış Ödülü verdi. Bugün Norveç'in başkenti Oslo'da yapılacak Nobel ödül töreni öncesinde, Çin, dün Pekin'de yapılan toplantıyla Konfüçyüs Barış Ödülü'nün sahibini açıklamıştır. Toplantının sonunda, 'Çin'in bakış açısına göre olan barış ödülü' ile birlikte 100 bin yuan (15 bin dolar) nakit para, küçük bir kız çocuğu

---

⁴³⁷ "Nobel Ödülü Neden Çin'e gitti?", http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=4230, (19.01.2011)

⁴³⁸ Kültürel Hegemonya, Nobel ve Çin, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, http://www.hakihallerimerkezi.org/makale_detay.php?mid=190&cid=13, (19.01.2011)

tarafından teslim alındı. 8 kişiden oluşan Konfüçyüs Barış Ödülü'nün diğer adayları ise şöyle: Tibet Budizmi'nin gelecekteki dini lideri olarak Pekin tarafından eğitilen Panchen Lama, Bill Gates, Nelson Mandela, Çinli şair Qiao Damo, Mahmud Abbas, James Earl Carter ve “melez pirincin babası” olarak bilinen Çinli bilim adamı Yuan Longping.⁴³⁹

3.3.4. Azınlıklara Yönelik İnsan Hakları İhlalleri

3.3.4.1 Tibet

Tibet'deki insan hakları ihlallerine değinmeden önce Dalay Lama hakkında bir ön bilgi vermek yerinde olacaktır. 14. Kutsal Dalay Lama'nın asıl adı Tenzin Gyatso'dur, 1935 yılında Tibet'te dünyaya gelmiştir. İki yaşında iken gösterdiği mucizeler nedeniyle 13. Kutsal Dalay Lama'nın reenkarnasyonu olarak kabul edilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Tibet'i işgal etmeye başlayınca Ulusal Kabine Başkanlığını da üstlenmek zorunda kalmıştır. 9 yıl boyunca şiddet karşıtı barışçıl bir politika izledikten sonra 1959'da Hindistan'a geçerek mücadelesine orada devam etmeye başlamıştır.⁴⁴⁰

Tibet halkı gerek dini gerekse kültürel açıdan Çin halkından çok farklıdır. Tibetliler Budist olup dini liderlerinin reenkarnasyon ile yeniden canlandığına inanmaktadırlar. Bölgede yaşayan Çinlilerin sayısı ise Tibetlilerin sayısından daha fazladır. 2006'da Çin ile Tibet'i birbirine bağlayan bu demiryolunun açılmasının

---

⁴³⁹ “Norveç'in Nobel'ine Karşın Çin'den Konfüçyüs Ödülü”, 09.12.2010, <http://tr.euronews.net/2010/12/09/norvec-in-nobel-ine-karsin-cin-den-konfucyus-odulu/>, (17.01.2011)

⁴⁴⁰ Dalay Lama, http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1989/lama-bio.html, (18.01.2011)

ardından Tibet hızla bir Çinli göçmen akınına sahne olmuştur. Çin yönetimi ise Tibet'in nüfus yapısını değiştirmek için bu göçü teşvik etmektedir.⁴⁴¹ Vergi indirimleri, verilen teşvikler ve başka kolaylıklar sayesinde milyonlarca Han Çinlisi Tibet'e yerleşmiştir. Tibet ekonomisinin tüm sektörleri Han Çinlileri ve yönetime uyan bazı Tibetlerin eline geçmiştir.⁴⁴² Çin hükümetinin bölgeye Han Çinlilerini yerleştirmesinden rahatsız olan Tibetliler 2008 Mart ayında yeniden bir ayaklanma başlatmışlardır. Bu ayaklanmalar 2008 olimpiyatları ile aynı zamana denk gelmiştir. 2008'de gerçekleşen protestolar sebebiyle tutuklananlar 2009'da idam edilmişlerdir. Ayrıca protesto ile suçlanan yüzlerce Tibetli'nin de nerede olduğu bilinmemektedir. Bu dönemde yabancıların Tibet'e girişi de oldukça kısıtlanmıştır. Lahosa'daki yetkililer polis operasyonlarını artırmışlardır. Bu operasyonlar 2009 Mart ayında Dalay Lama'nın kaçışının 50.yıldönümünde protesto gösterilerine katılmayı planlayanları tutuklama ve hükümet karşıtı kampanyaları engelleme amacı taşımaktadır. Bu uygulama eski siyasi mahkûmları ve onların ailelerini, küçük suçluları ve geçici ziyaretçileri de kapsamaktadır. Ekim 2009'da Çin'li bir yetkili Dalay Lama'nın temsilcileri ile görüşmelerin devam edeceğini, ancak O'nun da dünya liderleri ile görüşmeyi durdurması gerektiğini belirtmişlerdir.⁴⁴³

Hükümet dini konulardaki baskısını özellikle Tibet'in XUAR bölgesinde yaygınlaştırmıştır. Tibet Budizm'ini takip edenler özellikle İç Moğolistan Özerk Bölgesi ile Tibet Özerk Bölgesinde olanlar daha çok baskı altında kalmışlardır. Tibet bölgesi dışında kalan Budist toplulukları da hükümetin kontrolüne maruz kalmışlardır, onların da Budist tapınakları kapatılmış ya da yıkılmıştır. Gansu

---

⁴⁴¹ Nur Niyaz Bildik, “ ‘Özgür Tibet’ İçin Budist İsyanı Sürüyor.”
<http://www.habervesaire.com/haber/386/31.03.08> (11.06.2009)

⁴⁴² B.Adıbelli, 2009, s.6

⁴⁴³ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

eyaletinde Tibet Budist Labrong Manastırı 2008 yılında birkaç ay yabancı ziyaretçilere kapatılmıştır. Bu manastırın ve Tibet'teki diğer manastırların çevresinde yoğun güvenlik önlemleri devam etmektedir.⁴⁴⁴

2009 Ekim ayında iki Tibetli erkek Losang Eyaltsse ve Loyar infaz edilmiştir. Losang Eyaltsse ve Loyar 2009 yılının 8 Nisan tarihinde Lhasa Belediyesi Orta Derece Halk Mahkemesi tarafından kundakçılık suçundan ölüm cezasına mahkûm edilmişlerdi. 28 Aralık tarihinde Tibetli film yapımcısı olan Dhandup Wangchen, Qinghai bölgesinde bulunan Xining bölge mahkemesince yapılan bir gizli duruşmanın ardından “devlet otoritesini çökertmekten” suçlu bulunmuş, 6 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Ailesinin tuttuğu avukatın Dhandup Wangchen'i temsil etmesi engellenmiştir.⁴⁴⁵

Çin hükümeti, 2 Mart 2009'da, Çin devlet Konseyine bağlı basın ofisi aracılığıyla “Tibet'teki Demokratik Reformun 50.Yılı” başlıklı “Beyaz Kitap” yayınlamıştır.⁴⁴⁶ Çin hükümeti tarafından yayınlanan Tibet'le ilgili 8.Beyaz Kitap'ta Tibet'teki demokratik reform sayesinde toplumsal reform ve insan hakları davasında elde edilen başarılarla yer verilmiştir. Beyaz Kitap'ta bu başarıların aynı zamanda, insan uygarlığı ve dünya insan hakları tarihinde büyük önem taşıyan ilerlemeler olduğu kaydedilmiştir. Beyaz Kitap önsöz de dahil olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Önsözü izleyen bölümlerin başlıkları şöyledir: Eski Tibet'te Siyaset ile Dini Birleştiren Feodal Kölelik Toplumu; Bölgedeki Demokratik Reform; Bölgede Geçen 50 Yıl Boyunca Meydana Gelen Tarihi Değişiklikler ve Özet. Tibet

---

⁴⁴⁴ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm,(18.8.2010)

⁴⁴⁵Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

⁴⁴⁶“Tibet'te Beyaz Kitap Yayınlandı.” , <http://trl.chinabroadcast.cn/281/200903/02/1s110372.htm>, (08.03.2010)

bölgesinde bundan 50 yıl önce başlatılan demokratik reformun tarihi koşulları ve uygulanma süreci ile reform sayesinde kazanılan başarılar ve bölgede meydana gelen köklü değişiklikler tanıtılmaktadır. Beyaz Kitap'ın sonunda, Tibet'in şu anda en iyi gelişme döneminde bulunduğuna işaret edilmektedir. Buna rağmen 50 yıldır Dalay Lama kimliğinin Tibet'i siyaset ile dini birleştiren feodal kölelik sistemine geri döndürme girişimlerine son vermediği hatırlatılan Beyaz Kitap'ta 14. Dalay Lama'nın yurtseverlik tutumuna dönmesi için merkezi hükümetin kapısını daima açık tuttuğu ve bundan sonra da açık bırakılacağı yinelenmektedir.⁴⁴⁷

Ayrıca yayınlanan bu Beyaz Kitap'ta "Tibet, Çin'in bölünmez bir parçasıdır ve Tibet sorunu da sadece Çin'i ilgilendiren bir iç sorundur. Yabancıların herhangi bir şekilde müdahale etmesine izin verilmeyecektir" diyerek Tibet konusundaki tavrını ortaya koymuştur.⁴⁴⁸ Ancak sorun iç sorun olmaktan çıkmıştır. Öncelikle insan hakları ihlalleri evrensel bir sorundur. Bölgeye giren, bilgi ve görüntü almaya çalışan yabancı gazeteciler uygulanan baskı ve engellemeler de sorunun uluslararası boyuta taşımaktadır. Bir de Dalay Lama'nın dış devletlerle görüşmesinin engellenmeye çalışılması, Dalay Lama ile görüşen devletlere kınama tarzında siyasi ya da ekonomik yaptırımlar uygulanması sorunun iç sorun olarak kalmasını tabii ki engelleyecektir.

Çin'in Dalay Lama konusundaki tavrının son örneği ise Dalay Lama-ABD Başkanı Obama görüşmesi sonrasında Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sözcü Ma Zhaoxu, Tibet'in Çin topraklarının ayrılmaz bir parçası, Tibet meselesinin de Çin'in iç işi olduğuna dikkat çekmiştir. Herhangi bir ülkenin liderinin veya hükümet yetkililerinin hangi gerekçeyle olursa olsun Dalay

---

⁴⁴⁷"Tibet'te Beyaz Kitap Yayınlandı", <http://trl.chinabroadcast.cn/281/200903/02/1s110372.htm> (08.03.2010)

⁴⁴⁸ B.Adıbelli, 2009, s.188

Lama'yla görüşmesine ve herhangi bir ülke veya kişinin Dalay Lama konusunu bahane ederek Çin'in içişlerine müdahale etmesine Çin'in kesinlikle karşı çıktığını vurgulamıştır. Sözcü ayrıca, Dalay Lama'nın onlarca yıldır sürdürdüğü girişimlerin, bu kişinin yalnızca bir din adamı olmakla kalmayıp, uzun zamandan beri din bayrağını kullanmak suretiyle Çin'i bölmeyi amaçlayan bölücü faaliyetlerle meşgul olan siyasi bir sürgün olduğunu kanıtladığını dile getirmiştir.⁴⁴⁹

3.3.4.2 Sincan

Çin'de hükümet, Doğum Kontrol Politikası yürütmektedir. 1980'lerden itibaren aile planlaması gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. Buna göre aile planlamasının temel şartı, geç evlenmek, geç çocuk sahibi olmak ve daha az ve daha sağlıklı bebeklere sahip olmaktır. Bu politika Sincan'daki Uygur Türkleri üzerinde de uygulanmaktadır. Uygur Türklerinin nüfusu Çin nüfusuna oranla % 1,5 civarındadır. Sincanlı kadınların iki çocuk doğurmalarına müsaade edilmektedir, “plan dışında” hamile kaldıklarında ise hamileliklerin son günü dahi olsa mecburi kürtaja tabi tutulmaktadırlar. Eğer kadınlar nüfus planlaması dışında olan çocuklarını gizli olarak doğururlarsa çok yüksek maddi cezalara maruz kalmakta, doğum yapan kadın ve eşi memur ise bu kişinin görevine son verilmektedir.⁴⁵⁰

Ancak Sincan halkı geçmişten beri iki çocukla yetinmemişlerdir. Üçüncü ve dördüncü çocuklara da nüfus çıkartamadıkları için bu çocukları kimlik kartı olmadan yetiştirmek zorunda kalmışlardır. Bu kimliksiz yetişen çocukları da hükümet Çin'in iç kesimlerine götürmekte ve oralarda ucuz işçilik yaptırmaktadır. Bunlara “kara

---

⁴⁴⁹ “Çin Obama'nın Dalay Lama'la görüşmesine tepki gösterdi”, 19.02.2010, <http://turkish.cri.cn/781/2010/02/19/1s124092.htm>, (17.01.2011)

⁴⁵⁰ A.C.Qalug, 2005, s.35

nüfus” denmektedir. Bu işçiler çok az maaş verilmekte “işçi köle” olarak ikinci sınıf insan muamelesi yapılmaktadır.⁴⁵¹

Çin hükümetinin Sincan’daki insan hakları ihlallerinin gerisinde bölgenin bağımsızlık isteğini engellemek yatmaktadır. 1991’de Sovyetler Birliği dağıldığı dönemde Sincan (Doğu Türkistan) halkı da bağımsızlığını alarak Çin’den ayrılmak istemiştir. Çin hükümeti de bunu engellemek için bölgeye Han Çinlilerini yerleştirmeye başlamış ve bölge halkına uyguladığı baskıları daha da artırmıştır. Sincan nüfusunun 19,25 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir. Ülke nüfusunun %8,98’ini oluşturan 55 etnik grup arasında Uygur Türkleri en kalabalık olanıdır. Pekin yönetimi demografik yapıyı değiştirmek üzere bölgeye Han Çinlilerini iskan politikası uygulamaktadır ve bunun sonucunda Uygur Türkleri ile Han Çinlilerinin nüfusları neredeyse birbirine yakın hale gelmiştir. Han Çinlilerinin nüfusu her yıl ortalama % 8’lik bir artış göstermektedir. Artış oranı 1980’lerde 26 kat gibi inanılmaz bir rakama ulaşmıştır. Bu durum Sincan’da yaşanan etnik gerilimin nedenlerinin başında gelmektedir.⁴⁵²

ETNİK GRUPLAR	1949	1993	2000
Uygur Türkleri	%75	%49	%45.21
Kazak Türkleri	%11	%7.3	%6.74
Kırgız,Özbek Türkleri gibi Hui Müslümanları	%5	%8.7	%7.47
Çinli,Mansur, Moğol(Azınlık)	%9 (% 5’i Çin)	%37*	%40.58*

Tablo: Sincan Uygur Özerk Bölgesinde Nüfus’un Etnik Gruplara Göre Dağılımı⁴⁵³

⁴⁵¹ Fatih Aça, “Doğu Türkistan’da Hayat”, (Doğu Türkistan Federasyonu Türkiye Koordinatörü Mir Haydar Türkoğlu’nun ntvmsnbc’ye verdiği röportajdan), 12.07.2009, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24982815/>, (20.10.2009)

⁴⁵² F.Aça, 2009

⁴⁵³ Hayati BİCE, “Doğu Türkistan’da Demografik Asimilasyon”, Türk Yurdu Dergisi, C.29, S.26, Eylül 2009, <http://haberkademi.net/haberyaz.asp/hbr=10093> (12.02.2010) makalesi esas alınarak tablo hazırlanmıştır. (D.K.)

Uygur bölgesine Çinli nüfusun yerleştirilmesi Uygurların iş imkânlarının da azalmasına neden olmuştur. ABD kongresinin insan hakları raporuna göre, bölgedeki petrol işçilerinin % 99'unu ve işverenlerin % 95'ini Han Çinlileri oluşturmaktadır.⁴⁵⁴

Merkezi Gotingen'de bulunan Alman "Tehdit Altındaki Haklar Topluluğu" adlı kuruluşun Ulrich Delius, "Çin'de Uygurlar kadar takibata uğrayan bir başka halk topluluğu da yok" demiştir. Asya raportörü, insan hakları kuruluşunun elindeki rakamlara göre komünist yönetimin bölgede 1997'den beri 500'den fazla ölüm cezasını infaz ettiğini vurgulamıştır. Aynı zaman diliminde Tibet'te idam edilenlerin sayısının sadece iki olduğunu belirtmek gerekir.⁴⁵⁵

Çin'de en büyük nükleer merkez ve deneme alanı Sincan'ın Taklamakan çölündeki Lop Nor gölü civarında bulunmaktadır. Ayrıca Çin'in nükleer füze üssünün de bu bölgede olduğunu Quick dergisi 1988'de açıklamıştır. 16 Ekim 1964'ten 1997'ye kadar hiçbir koruyucu tedbir alınmadan 11'i yeraltında olmak üzere 46 nükleer deneme yapılmıştır. Bu denemelerin sonuncusu 1997 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu patlamalarda kullanılan bombaların şiddetli TNT ihtiva ettiği ve etkisinin de oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Örneğin 1984'teki bir patlamanın Richter ölçeğine göre 6,8 şiddetinde bir depreme neden olduğu tespit edilmiştir. Urumçi Radyosu'nun 1988 yılında yaptığı bir yayında nükleer denemelerin etkisiyle sarılık, deri kanseri gibi hastalıklara yakalanan 122.000 kişinin % 54'ünün öldüğü resmen açıklanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre ise 1975-1985 yılları arasında lösemi vakalarının oranı % 7 artmış ve nüfusun %10'u kanserle savaşmak zorunda kalmıştır. Örgütün 1988 tarihli raporunda Hoten, Yarkent ve Kaşgar şehirlerinde 3961 kişinin tanımlanamayan salgın hastalıklara yakalandığı

---

⁴⁵⁴ K.Karaca, 2007, s.232

⁴⁵⁵ Almanyahaber,18 Nisan 2008, www.habercininyeri.com (24.11.2009)

belirtilmektedir. Sovyet Nükleer Bakteriyolojik Silah Programı'nda görev alan Ken Alibek'in ABD'de yayımladığı "Biohazard" adlı kitabında, Boston Gölü yakınında Çinlilerin gizli nükleer üslerinin olduğu açıklanmıştır. Bu bölge Uygur ve Moğolların yerleşim bölgesine 10 km. uzaklıktadır.⁴⁵⁶

2009'da ise Sincan, askerlerin büyük ve sert darbelerine maruz kalmıştır. Huzursuzluk 5 Temmuzda başlamıştır. Urumçi'de Uygurların Guangdang'daki bir oyuncak fabrikasında işçilerin öldürülmesi sonrasında başlayan protesto şiddete dönüşmüştür. O akşam Uygur gençleri pek çok arabayı ateşe vererek Han Çinlilerine karşı saldırıya geçmişlerdir. Han Çinlilerinin çeteleri de karşı saldırıda bulunarak misilleme yapmışlardır. Bazı Uygurlar da bu misilleme saldırılarını durdurmaya çalışırken öldürülmüşlerdir. Resmi rakamlara göre protestoculardan 197 kişi ölmüş 1600'den fazla kişi de yaralanmıştır.⁴⁵⁷

Görgü tanıklarının 5 Temmuz tarihinde gerçekleşen olaylarla ilgili açıklamalarına göre polis ve güvenlik güçleri binlerce kişiyi şehirde yürüyüş yapmasını engellemek amacıyla, barışçıl Uygurlu göstericilere sert biçimde davranmıştır. Bu iddialara göre polis barışçıl göstericileri sopalarla dövmüştür, kalabalığı dağıtmak için göz yaşartıcı gaz kullanmış, kalabalığa gerçek mermilerle ateş etmiştir. Gösteri sonrasında ise kapı kapı dolaşp oğlan çocukları ve yaşlı erkeklerde dahil yüzlerce kişiyi gösterilere katıldıkları şüphesiyle gözaltına almışlardır.⁴⁵⁸ Ağustos ayında yetkili makamlar 718 kişiyi gösterilerle bağlantılı olarak tuttuklarını ve bunların 83'ünün cinayet, kundakçılık ve hırsızlık da dahil cezai suçlamalarla karşı karşıya olduğunu açıklamıştır. Adil olmayan yargılamanın

---

⁴⁵⁶ Ahsen Utku, Nükleer Denemeler, <http://doguturkistanplatformu.org/kitap>, (12.8.2009)

⁴⁵⁷ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

⁴⁵⁸ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

ardından 9 Kasım tarihinde yetkili makamlar 9 kişinin infaz edildiğini açıklamışlardır. İsimlerine göre 8'i Uyurlu 1'i ise Han Çinlisidir. Buna ek olarak 13 kişi daha ölüm cezasına mahkûm edilmiş ve 94 kişinin daha Temmuz ayındaki karışıklık ile ilgileri olduğu şüphesi ile tutuklandığı açıklanmıştır. Kasım ayında yetkililer bölgede “suçluların kökünü kazımak” amacıyla yılsonuna kadar sürecek “sert vur ve cezalandır” kampanyasını resmen duyurmuştur.⁴⁵⁹ Çinli yetkililer bu huzursuzluğu dış güçlerin yarattığını savunmuşlardır. Özellikle ABD’de yaşayan Rabia Kadir’i suçlamışlar ancak bu konuda hiçbir kanıt bulamamışlardır. 5 Temmuz olaylarının ardından yetkililer internet, uluslararası telefon hatları, metin mesajlaşmalarını, yabancı gazetelerde akreditasyonu ve sansürlü bilgi kanallarını engellemiştir. Aynı zamanda Çin hükümeti yurtiçinde ve yurtdışında yaşanan olayları ulusal medya ve diğer kitle iletişim araçları kullanarak yorumlarda bulunmaktadır.⁴⁶⁰

3.3.5 Din ve İnanç Özgürlüğü

Çin Anayasası ve yasalar dini inanç ve iman etme özgürlüğü sağlamamaktadır. Devlet okullarında ateizm desteklenmekte olup hükümet okul çağındaki çocukların ev dışında dini eğitim almasını engellemiştir.⁴⁶¹ Hükümet anayasada yer alan dini faaliyet sınırlamalarının ‘normal’ düzeyde olduğunu belirtmektedir. Ancak hükümet, kendi kontrolü dışında olan tüm dini

---

⁴⁵⁹ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

⁴⁶⁰ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

⁴⁶¹ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009cap/135989.htm, (18.8.2010)

organizasyonları ve dini mekânları sıkı bir şekilde kontrol etmektedir.⁴⁶² Dini ibadetlerini resmi olarak izin verilen sınırlamalar dışında yapan insanlar; taciz, keyfi gözaltı, tutuklama ve inanç özgürlükleri üzerinde başka ciddi sınırlamalar yaşamaktadır. Resmi olarak da tanınan Çin Yurtsever Katolik Birliğine katılmayan Katolik rahip ve piskoposlar gözaltına alınmışlar, uzun süre kimse ile görüştürülmemişlerdir. Hatta daha sonra bu din adamlarından hiç haber alınamamıştır. Örneğin Hebel bölgesindeki Baoding şehrinde sıradan bir piskopos olan 75 yaşındaki Monsenyör James Su Zhimin'in yeri 1996'da polis tarafından gözaltına alındığından beri bilinmemektedir.⁴⁶³

Eylül 2008 Shanxi eyaletinde bir polis, ev-kilisesinin yıkılmasını isteyince çatışma çıkmıştır. Beş kilise lideri “kamu düzenini bozmakla” suçlanmış ve her biri 2-3 yıl arasında değişen hapis cezası ile cezalandırılmıştır. İnanca dayalı kuruluşların çalışmaları 2008 Schuan depreminden sonra daha belirgin hale gelmiştir. Ancak bu kişilere bankada hesap açma izni bile verilmemektedir.⁴⁶⁴

27 Ekim 2008'de Uygur Hıristiyan kilisesi lideri Alım Jiang Yimi'ye “devlet sınırlarını açığa çıkarmak” suçundan 15 yıl hapis cezası verilmiştir. Yimiti aslında “vaaz adı altında yasadışı dini faaliyette bulunmakla” suçlanmıştır. Yılsonunda dava temyiz edilmiştir. Hükümet Falun Gong ve diğer Çin meditasyon ve egzersiz grupları üzerinde de baskılarını artırmaya devam etmektedir. Bu grupları ise doktrin dışındaki inançları vaaz etmekle suçlamaktadır. Bu nedenle ülkedeki Falun Gong faaliyetleri azalmıştır. Falun Gong üyeleri işten çıkarılma ile hapis cezası arasında değişen

---

⁴⁶² 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.8.2010)

⁴⁶³ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010) s.107

⁴⁶⁴ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.8.2010)

şekillerde cezalandırılmıştır. Falun Gong kaynaklarından bildirildiğine göre 1999'dan bu yana en az 6000 Falun Gong uygulayıcısı hapis cezasıyla, 100.000 uygulayıcı RTL (çalışma yoluyla yeniden eğitim) cezasına mahkum olmuş, 3000 kişinin ise gözaltındayken işkenceden öldüğü tahmin edilmektedir.⁴⁶⁵

Çin hükümeti dini inançları bile kendi kontrolüne almak istemektedir. Kendi kontrolü dışında olan tüm faaliyetlerin, kendisine zarar vereceğini düşünerek kısıtlama ve baskı yoluna gitmektedir. Çin'de dinsel özgürlük bulunmamaktadır. Bunun en iyi örneğini bize Falun Gong uygulayıcılarına yapılan baskılar verecektir. Bu nedenle Falun Gong'a biraz daha ayrıntılı değinmek yerinde olacaktır.

Falun Dafa olarak da bilinen Falun Gong, kısaca Doğruluk, Merhamet ve Hoşgörü evrensel ilkelerinin rehberliğinde manevi bir uygulama olarak tanımlanır. Bu evrensel ilkeler doğrultusunda kişisel iç gelişimi sağlayan oldukça güçlü ve kapsamlı bir kendini geliştirme sistemidir. İlk olarak 1992 yılında Bay Li Hongzhi tarafından halka tanıtılmıştır. Falun Gong'un ana kitabı Zhuan Falun, 1996 yılında Çin'de çok satılan kitaplar arasındadır. Sağlık ve toplum üzerinde olumlu etkileri olan Falun Dafa'nın bu faydaları başlangıçta Çin hükümeti tarafından onaylanmıştır.⁴⁶⁶

Falun Gong hiçbir mezhep özelliğine sahip değildir, bir organizasyon değildir. Hiçbir üyeliği, ofisi ya da memuru yoktur. Falun Gong'un banka hesabı ya da fonu da bulunmamaktadır. Falun Gong Konfüçyonizm, Budizm, Taoizm öğelerini içerir. 1999'da 70 milyon taraftarı varken Çin Komünist Partisinin 60 milyon üyesi bulunmaktaydı. Bunun üzerine Komünist Parti Nisan 1999'da Gençlik için Bilim ve

---

⁴⁶⁵ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm (18.8.2010)

⁴⁶⁶ Falu Dafa Tanıtım, (Yayın Tarihi 18 Haziran 2000), <http://www.tr.clearharmony.net/articles/200606/28.html>, (18.01.2011)

Teknoloji Dergisinde Falun Gong'un sağlığı riske sokan batıl bir inanç olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁷Oysaki Falun Gong'un uygulayıcılarının bağışıklık sistemini gúçlendirdiđine dair pek çok bilimsel çalışma yapılmıştır.⁴⁶⁸

İnsan hakları ihlalleri açısından s¼rekli suçlanan Çin h¼k¼meti Falun Gong ¼yelerine yaptığı işkence, k¼t¼ muamele, insan hakları ihlalleri ile g¼ndemde kalmaya devam etmektedir. Bu konuda Çin h¼k¼metinin suçlandığı unsurlardan Falun Gong ¼yelerinin hayattayken organlarının toplanarak kurban edildikleridir. Organ toplama, organ naklinin bir adımı olmakla beraber organ naklinin yapılacağı yer ile organların çıkartıldığı yer farklıdır. Alınan organlar bir yerden diğerine taşınmaktadır. Üstelik bu konudaki iddialar daha da ileri boyuttadır. Falun Gong uygulayıcılarından canlı iken organlarının alındığı, ameliyat sırasında ya da sonrasında bu insanların öld¼đ¼, cesetlerinin yakıldığı iddia edilmektedir.⁴⁶⁹

Aşağıda verilen tabloyu incelediğimizde istatistik verileri tamamını kapsamamakla birlikte, bug¼ne kadar 3397 Çinli Falun Gong uygulayıcısının zulm¼nden dolayı öld¼r¼ld¼đ¼ kanıtlanmıştır. Bu sayıya kaybolan Falun Gong uygulayıcıları dahil değildir. Ayrıca organları alınıp yakılan Falun Gongcuların sayısı da bilinmemektedir. Olaylar⁴⁷⁰ Çin'in 30'dan fazla eyalet ve özerk b¼lgesine dağılmıştır. Öl¼m olaylarının en çok yaşandığı b¼lgeler sırasıyla Heilongjiang, Hebei, Liaoning, Jilin, Shandong Sichuan ve Hubei'dir. Kadınlar yaklaşık % 53,69'unu oluşturur.⁴⁷¹

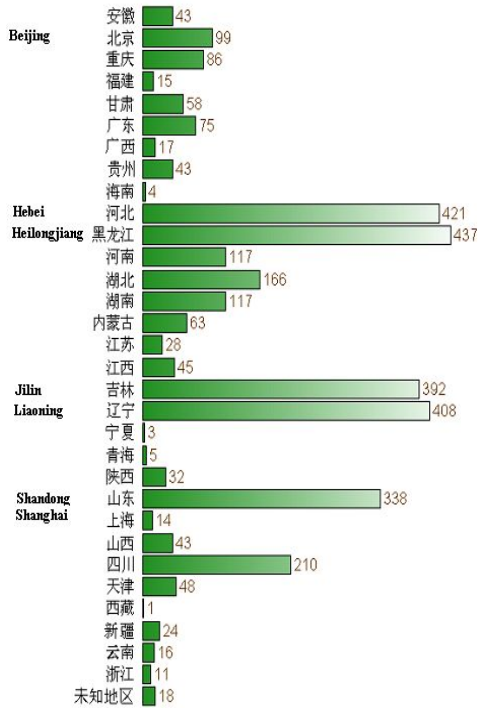
⁴⁶⁷ D.Matas, D. Kilgour, 2007, s.25

⁴⁶⁸ Yapılan araştırma raporu için bakınız: <http://www.pureinsight.org>

⁴⁶⁹ D. Matas, D. Kilgour, 2007, s.2

⁴⁷⁰ J.Lee, "Çin Kom¼nist Partisinin (ÇKP) Var G¼c¼yle Örtmeye Çalıştığı İstatistikler", 6 Ağustos 2010, **The Epoch Times**

⁴⁷¹ <http://clearwisdom.net/html/articles/2009/8/14/110016.html>

ABD'nin 2010 yılı Din Özgürlüğü Raporunu incelediğimizde de Falun Gong üyelerine ilişkin bazı verilerin yer aldığını görmekteyiz. Bu raporda Avukat Gao Zhisheng'in Falun Gong üyeleri ve Hristiyanların ev kiliseleri hakkında koruyucu bir rol üstlendiğini ancak 2009 yılı Şubat ayında ortadan kaybolduğu belirtilmektedir. Zhisheng Mart 2010'da ortaya çıktığında artık insan hakları davalarına, hükümeti eleştiren davalara bakacağını söylemiştir. Ancak Nisan 2010'da yeniden ortadan kaybolmuştur.⁴⁷²

Li Subin ve Jiang Tianyong da dahil din özgürlüğü, Falun Gong'u savunan Pekinli birkaç avukatın lisans yenileme talepleri geri çevrilmiştir. Mayıs 2010'da da Falun Gong üyelerini temsil eden Tang Jitian, Liu Wei'yi barodan çıkarmıştır. Falun Gong üyelerine yönelik ihlallerine yönelik haber yapan yabancı medya organlarını ve Sivil Toplum Kuruluşlarını hükümetin engellemesi pek de mümkün olmamıştır. Hükümet Falun Gong üyelerini bildiren vatandaşlara da para ödülü vermiştir. Falun

⁴⁷² ABD 2010 yılı Din Özgürlüğü Raporu, <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2010/148863.htm>, (18.01.2011)

Gong kaynaklarına göre 1999'dan bu yana en az 6000 Falun Gong uygulayıcısı hapse mahkum edilmiş, 100.000'den fazla kişinin de para cezasına çarptırıldığı belirtilmiştir. Falun Gong üyesi mahkumların aileleri, işkence de dahil pek çok sert muameleye maruz kaldıklarını açıklamışlardır. Ayrıca bu mahkumlar psikiyatri kliniğine yatırılmış, kendi iradesine karşı ilaç ve elektrik şoku uygulanmıştır.⁴⁷³

Mart 2010'da Li Yaohua ve kızı Zhang Yibo, Falun Gong suçundan sırasıyla 3,5 yıl ve 1,5 yıla mahkum edilmişlerdir. Bu kişiler de gözaltında iken polis tarafından fiziksel tacize uğradıklarını belirtmişlerdir. 2010 yılı Şubat ayında Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı Edward McMillan-Scott, Avrupa Parlamentosu sözcüsü Hans Fert Poettering'e yolladığı bir mektupla Falun Gong uygulayıcılarına yapılan tutuklama ve işkencelerin ele alınması gerektiği üzerinde durmuştur. Falun Gong uygulayıcıları hakkındaki raporundan bahsedilmiştir. McMillan-Scott'un görüşüne göre Çin Komünist Partisinin Falun Gong uygulayıcılarına karşı uyguladığı işkence ve cinayet soykırım boyutuna ulaşmış durumdadır.⁴⁷⁴

Yukarıda adı geçen bu BM raporuna da kısaca değinmekte fayda vardır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyinin yıllık raporunda özel raportör Philip Alston, Çin Komünist Rejimine, kısa ya da keyfi uygulamalar sonucu meydana gelen 20 ölüm olayını sormuştur. Bu ölen 20 kişiden 16'si Falun Gong uygulayıcısıdır.⁴⁷⁵

Raportör Alston:

“Çin'de işkenceler sonucu 16 Falun Gong uygulayıcısının öldüğüne dair iddialara dayanan dosyalarda sunduğumuz bilgilere hükümetinizin dikkatini çekmek istiyoruz. Ölümün her biri farklı koşullar altında meydana gelmesine rağmen kurbanların hepsi Falun Gong uygulayıcısıdır ve onların hepsi devletin asayiş ofislerinin nezareti altında ya da gözaltından serbest bırakıldıktan sonra ölmüşlerdir. Konuyla ilgili bu tutuklama ve ölümlerin sadece Falun Gong uygulayıcıları ve onların faaliyetleri ile

---

⁴⁷³ ABD 2010 yılı Din Özgürlüğü Raporu, <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2010/148863.htm> (18.01.2011)

⁴⁷⁴ ABD 2010 yılı Din Özgürlüğü Raporu, <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2010/148863.htm> (18.01.2011)

⁴⁷⁵ “Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Zulüm Soncu Ölüm Olaylarını Belgeledi”, 15 Mart 2010, <http://tr.clearharmony.net/articles/201003/7339.html> (17.01.2011)

ilgisi olanların kapsadığı ifade edilmektedir. Bu mektubun ekinde 16 olayın her birine ayrıntılı yer verdik” demiştir.

Bu eki ve olayları incelediğimizde;

Liaoning Eyaleti, Lingyuan Şehri, Beilu Kasabası, Xiayushulin Köyünden Bayan Hu Yanrong’la ilgili olarak şunlar anlatılmaktadır. 1 Ağustos 2007’de içinde Hu Yanrong’un da bulunduğu yaklaşık 40 kişilik Falun Gong uygulayıcısının evi kapatılmış, coplar ve elektrikli metal çubuklarla dövülerek araçlara bindirilip tutuklanmışlardır. Polis, Hu Yanrong’un arabadan atlamaya çalıştığını ve bu yüzden ağır yaralandığını iddia etmiştir. Lingyuan Hastanesinde doktorlar iki beyin ameliyatı yapmışlar ancak 5 Ağustos 2007’de Yanrong ölmüştür. Bay Xiong Zhengming yurtdışındaki internet sitelerini ziyaret ettiği için tutuklanmış, 15 Mart 2007’de Wangyuan şehrindeki gözaltı merkezine götürülmüştür. 5 Aralık 2007’de ailesine Bay Xiong’un Schuan Eyaletinde bir zorunlu çalışma kampına giderken yolda arabadan atlayarak intihar ettiği söylenmiştir. Bay Bai Heguo ise Falun Gong uyguladığı için 2002’de gözaltına alınmış 5 Ocak 2008’de vücudu kırıklarla ve morluklarla dolu, kafası şiş ve dili kesik olarak bulundu. Yetkililer intihar ettiğini iddia etmişlerdir.⁴⁷⁶ Bayan Zang Xiuxia 2008 Şubat’ta bir süpermarkette Falun Gong ile ilgili konular hakkında konuştuğundan sonra ertesi gün polis karakoluna götürülmüş, aynı gün ailesine asansörden atladığı için öldüğü söylenmiştir.⁴⁷⁷ Bu raporda daha pek çok örnek verilmiştir.⁴⁷⁸

Ayrıca BM, Falun Gong’a ilişkin çalışmalarını devam ettirmektedir. Birleşmiş Milletler’in 1–26 Mart 2010 tarihleri arasında Cenevre’de düzenlediği İnsan Hakları

⁴⁷⁶ “Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Zulüm Soncu Ölüm Olaylarını Belgeledi”, 15 Mart 2010, <http://tr.clearharmony.net/articles/201003/7339.html> (17.01.2011)

⁴⁷⁷ “Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Zulüm Soncu Ölüm Olaylarını Belgeledi”, 15 Mart 2010, <http://tr.clearharmony.net/articles/201003/7339.html> (17.01.2011)

⁴⁷⁸ Raporun tamamı için bakınız; http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?m=103

Konseyinin 13. Oturum'na Falun Gong İnsan Hakları Çalışma Grubu (FLGHR) Çin'deki acımasız zulmü yaşayan dört Falun Gong uygulayıcısını davet ederek Çin Komünist Partisinin (ÇKP) işlediği suçları dile getirmiştir. Davet edilen dört uygulayıcı bir sanatçı ve Huangcheng Yayın Firmasının Sanat Bölümü Editörü olan Bayan Huimin Wang, Bayan Siyi Fang, Bay Jufeng Guo, bir mühendis ve Hollanda vatandaşı olan Bay Hongchang Liu'dur. Birleşmiş Milletlerin bu konukları olayların canlı şahitleridir. Çin Hükümeti'nin Falun Gong üyelerine yaptığı işkenceleri dile getirmişlerdir.⁴⁷⁹

Falun Gong İnsan Hakları Çalışma Grubu (FLGHR) hazırladığı, "ÇKP'nin İlaçlar ile Falun Gong Uygulayıcılarına İşkencesi" adlı rapor ile ÇKP'nin merkezi sinir sistemini yıpratıcı zehirli ilaçlar kullanarak Falun Gong uygulayıcılarına karşı işlediği suçları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Rapor insan hakları özel raportörlerine ve her ülkeden gelen temsilcilere sunulmuştur. Raporda 1088 sağlıklı Falun Gong uygulayıcısına ÇKP tarafından zehirli ilaçlar kullanıldığı ve listelenen Çin'deki 200'den fazla hastanenin zulme katıldığı anlatılmıştır. FLGHR sözcüsü Bay Shizong Chen raporla ilgili olarak;

"Bu raporu hazırlamamızın amacı uluslararası toplumun ÇKP'nin Falun Gong'a karşı yürüttüğü acımasız zulmü daha da açık bir şekilde öğrenmesi yardım etmektir. Rapora olaylarla ilgili evraklarda dâhildir. Bilgiler çeşitli yollardan, kimi zamanda yaşam riskine rağmen Çin'in dışına çıkarıldı. Ama bu sadece buz dağının ucudur. Buna benzer zulme maruz kalmış birçok Falun Gong uygulayıcısı vardır. Gerçek durum bu raporda belgelenenden çok daha ciddidir." demiştir.

İnsan Hakları Konseyi, BM sistemini oluşturan 47 üye Ülke ile dünya çapında insan haklarını teşvik etmek, güçlendirmek ve korumaktan sorumlu hükümetler arası bir vücut oluşturmaktadır. Olağan oturumlar sırasında, insan hakları temsilcileri ve

---

⁴⁷⁹ "Falun Gong Zulmünün Kurbanları Birleşmiş Milletlerin Davetiyle İnsan Hakları Konseyinin 13. Oturumuna Katıldılar", 22 Mart 2010, <http://tr.clearharmony.net/articles/201003/7352.html> (18.01.2011)

birçok uluslararası hükümet dışı sivil toplum örgütleri bir araya gelerek insan hakları üzerine konuşmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in hassasiyetle üzerinde durduğu, raporlar hazırlattığı, hazırlanmış olan raporlarla yakından ilgilendiği bu konuda Avrupa Birliği nasıl davranmaktadır? Aslında Avrupa Birliği'nin Çin'e karşı tavır sergilemesi politik çıkarlarıyla uyumludur. 2006 Kasım ayında Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Komitesi Çin'deki insan hakları durumu hakkında bir oturum düzenlemiştir. Bu Oturuma Çin'den Falun Gong uygulayıcıları Cao Dong, Niu Jinping ve karısı Zhang Lianying davet edilmiş, Niu Jinping ve Cao Dong 21 Mayıs 2006'de Pekin'de Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcısı ile görüşmüşlerdir ve Başkan Yardımcısına kendisi, karısı ve çevrelerindeki Falun Gong uygulayıcılarının çektikleri hakkında bilgi vermişlerdir. Buna göre iki saat süren görüşmeden sonra Bay Cao, Çin Komünist rejiminin güvenlik ajanları tarafından "yasadışı bir görüşmeyi kabul etmek" suçundan tutuklanmış, beş yıl hapis cezasına çarptırılmış ve gizlice Tianshui'deki 3 Nolu Hapishaneye hapsedilmiştir.⁴⁸⁰

Avrupa Birliği'nin Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Catherine Ashton, Avrupa Birliği'nin Çin Komünist Partisi hükümetine Falun Gong uygulayıcısı Guo Xiao-Jun'un zulüm dosyasını ilettiğini, kendisi de bu durumun takipçisi olacağını söylemiştir. Ashton, 16 Kasım 2010'da Avrupa Parlamento üyesi Peter Skinner'in sorusuna şu cevabı vermiştir;

---

⁴⁸⁰ "Avrupa Parlamentosu Çin'deki İnsan Hakları Oturumuna Çin'den Falun Gong Uygulayıcılarını Davet Etti", 2 Aralık 2007, <http://tr.clearharmony.net/articles/200712/2892.html> (18.01.2011)

“Sevgili Peter... mektubun için teşekkür ederim. Çin’deki Falun Gong uygulayıcısı Bay Guo Xiao-Jun’un durumunu merak ettiğini öğrendim... AB olarak din ve inanç özgürlüğünü sağlam bir şekilde korumak ve ilerletmek için elimizden geleni yapıyoruz, bu da AB’nin insan hakları politikasının bir parçasıdır. Din ve inançları yüzünden insanlara karşı her türlü hoşgörüsüz davranış karşısında AB olarak bunları hep kınadık. Bu bakıştan, AB ve siz aynı şekilde Falun Gong uygulayıcılarına ve başka Çin’de dinleri ve inançları yüzünden zulüm altında yaşayan kişilere dikkat ediyoruz... Geçmiş iki yıl boyunca, Avrupa Birliği olarak defalarca Çin Dışişleri ve Adalet Bakanlıklarına bu konudaki düşüncemizi ilettik. Saygılarımla”⁴⁸¹

2010 yılına gelindiğinde Avrupa Birliğinin bu konuda net bir tavır bulunmadığı görülmektedir. Ashton’un da bu mektuba olan cevabından da anlaşıldığı gibi tavır sadece sözel olmakta, herhangi bir yaptırıma ilişkin veri bulunmamaktadır. 2007’de Parlamento’ya çağrılan Falun Gong üyelerinin ardından günümüze kadar bu konuda kayda değer bir çalışma yapılmamıştır.

3.3.6 İnternet Özgürlüğü

Tüm dünyada olduğu gibi Çin’de de internet kullanıcılarının sayısı her yıl daha da artmaktadır. Çin İnternet Ağı Bilgi Merkezi tarafından bildirildiği üzere 2009 yılı itibariyle Çin’deki internet kullanıcısı sayısı 338 milyona ulaşmıştır. Bu ise Çin hükümetini rahatsız etmektedir.⁴⁸² Bu nedenle hükümet, kullanıcılar üzerinde baskı kurmaya çalışmakta, internetin haber dağılımı ve tartışma amaçlı kullanılmasını yasaklamaktadır. “Ülkenin siyasi sistemini kötüleyen”, “Partinin tarihini saptıran”, “Falun Gong ve diğer şeytani tarikatları kamuoyuna tanıtan”, “Etnik ayrımcılığı kışkırtanların” yayınları ve internet siteleri kapatılmaktadır.⁴⁸³

⁴⁸¹ “Avrupa Birliği: Shanghai Jiao Tang Üniversitesinin Öğretmeni Xiao-Jun’un Yaşadığı Zulme Dikkat Etmekte”, 13 Aralık 2010, www.clearharmony.net/articles/201010/8729.html (ulaşım tarihi:18.01.2011)

⁴⁸² 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm (18.8.2010)

⁴⁸³ Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin, www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)

2008’de 14000 illegal site kapatılmış, 490000’den fazla zararlı içerik hükümet tarafından silinmiştir.⁴⁸⁴ 30 Haziran 2009 tarihinde yayınlanan bir kararla internet kullanıcılarının “Green Dam Youth Escort” adıyla bilinen bir filtreleme sistemi kullanmaları zorunlu hale getirilmiştir. Bu kararın ardından 300’den fazla internet kullanıcısının, yabancı bilgisayar firmalarının ve uluslar arası iş derneklerinin muhalefetiyle karşı karşıya kalmıştır.⁴⁸⁵ Hükümet ayrıca Tayvan ve Tibet’in bağımsızlığına ilişkin yayın yapan sitelere girişi engellemekte “Falun Gong” ya da “Tibet’in bağımsızlığı” gibi hassas anahtar kelimelere duyarlı web sensörleri oluşturmuştur.⁴⁸⁶

Hem yazılı ve görsel basın hem de internet siteleri hükümetin kontrolü altındadır. Bu konuda öngörülen sınırların dışına çıkan herkes cezalandırılmaktadır. Bu sansür ve sınırlandırmalar yüzünden ABD’nin üç internet firması Çin’den çekildiklerini açıklamışlardır. Bu firmalardan birisi de Google’dır. Google 24 milyarlık yıllık gelirinin % 2’sini Çin’den elde etmekteydi. Ancak Google, yanıltıcı siber saldırılara maruz kaldığını ve insan hakları savunucularının g-mail hesaplarının hedef alındığını iddia etmiştir.⁴⁸⁷ Üstelik açıklanan Wikileaks belgelerinde Çin hükümeti’nin Google’a saldırı gerçekleştirildiği yazılmıştır. Çin hükümeti ise bu açıklamaları “saçma” olarak nitelendirmiştir. Çinli liderlerin bu emri vermelerinin sebebi olarak da kendileri aleyhinde Google’daki arama sonuçlarının kritik önem arz etmesi olduğu gösterilmiştir. Bu belgelerde, ABD’nin Pekin’deki Büyükelçisi,

---

⁴⁸⁴ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.8.2010)

⁴⁸⁵ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

⁴⁸⁶ 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm, (18.08.2010)

⁴⁸⁷ “Google’ın Ardından İki ABD İnternet Şirketi de Çin’den Çekiliyor”, 25 Mart 2010, <http://www.haberler.com/google-in-ardindan-iki-abd-internet-sirketi-de-cin-haberi/>, (17.01.2011)

Washington'a, geçen yıl Google'a yapılan sanal saldırıların Çin Komünist Partisi Polüt Büro Daimi Komitesi'nin direktifleriyle hükümete yaptırıldığı bilgisini yer almıştır. Sızdırılan belgelerdeki söz konusu bilginin detaylarının doğrulanmasının imkânsız olduğu, ancak doğru olması halinde, bunun Mart ayında Çin'deki arama motorunu kapatma kararı alan Google'ın karşı karşıya kaldığı siyasi baskıyı gösterdiği ifade edilmiştir.⁴⁸⁸

Çin hükümeti, Facebook ve Twitter'dan sonra Skype'yi de yasaklamıştır. Çin'in ABD Büyükelçisi Wang Baodong, konu ile ilgili yaptığı açıklamada, "Ben bu alınan kararı anlayamıyorum. Görünüşe göre Çin hükümetinin eski politikaları ile aynı. Çin hükümeti internet ile ilgili yasaları kabul ederken, uluslararası internet normlarını da göz önünde bulundurmalıdır." demiştir.⁴⁸⁹

Görülmektedir ki Çin hükümeti, her alanda olduğu bu alanda da baskı ve sansür mekanizmasını yürütmektedir.

3.3.7 İnsan Haklarıyla İlgili Anayasal Düzenlemeler

Mart 2004'de toplanan Çin parlamentosu 1954'den bu yana ilk kez Çin anayasasında geniş bir değişiklik yapmıştır. Buna göre, özel mülkiyetin korunması anayasa güvencesi altına alınmış, kamu mülkiyet hakları ile özel mülkiyet hakları eşit hale getirilmiştir. Daha önce kamu mülkiyet hakkının ihlali yasaklanmışken yeni değişiklik ile özel mülkiyet hakkının ihlali de kesin olarak yasaklanmıştır.⁴⁹⁰ 2004 değişikliği sonrasında Çin Anayasasınının 24. maddesi açık bir şekilde "Devlet, insan

⁴⁸⁸ "Çinli Liderler Google'a Sanal Saldırıları İçin Emir Vermiş", 05.12.2010, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1061305>, (18.01.2011)

⁴⁸⁹ "Çin Skype'yi de Yasaklıyor.", <http://www.haberler.com/cin-skype-yi-de-yasakliyor-2452648-haberi/>, (19.01.2011)

⁴⁹⁰ B.Adıbelli, 2009, s.198

haklarına saygı duyar ve korur.” olarak düzenlenmiştir. Çin hükümeti Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Medeni Siyasal Haklar Sözleşmesini imzalamış ve bunlardan sadece ilkinin onaylamıştır.⁴⁹¹ Ayrıca merkezi hükümetin, özel sektöre yönelik politikalarının iyileştirilmesi, sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi ve son olarak Çin’in yeni dönemdeki statüsünün tanımlandığı “Üç Temsil Teorisi”⁴⁹² ve rejimin niteliğinin “Çin tarzı sosyalizm” olduğu hükmü de anayasaya alınmıştır.⁴⁹³ Çin yönetimi, halkın ve özellikle işçilerin şikâyetlerinin artması üzerine 10. Halk Kongresinde İş Sözleşmesi Kanunu, İstihdamı Teşvik Yasası, İş İhtilaflarında Arabuluculuk ve Çözüm Kanunu gibi pek çok kanunu onaylamıştır. Bu kanunlar 2008 yılından itibaren yürürlüğe girmiştir.⁴⁹⁴

Çin yönetiminin insan hakları alanında yaptığı bazı düzenlemeler Çin’de üretim yapan batılı firmaların çıkarlarına ters düşebilmektedir. Örneğin Ocak 2008’den itibaren yürürlüğe koyduğu İşçi Yasası işçilerin maaşlarının artmasını sağlamıştır. Bu ise üretim maliyetlerinin yükselmesine neden olmuştur. Çin’de işçi çalıştıran batılı firmalar bu işten olumsuz etkilenince tepkilerini dile getirmişlerdir.⁴⁹⁵ Bu tez çalışmasında savunulan temel argüman bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Batılı ülkeler ekonomik çıkarları söz konusu olduğu zaman her zaman savundukları insan haklarını ikinci plana itebilmektedir.

Çin’deki yasal düzenlemeler yavaş bir şekilde ilerlese de hükümet hukuk sisteminde önemli değişiklikler yapmıştır. Yargıçları eğitmek için Eylül 2009’da bir program açıklamıştır. Bu programda yaygın protestoların olması durumunda yurtiçi

---

⁴⁹¹ S.Zelin, 2007, s.80

⁴⁹² Üç Temsil Teorisi: Üretici güçlerin ilerlemesini, gelişmiş kültüre yönelimi teşvik etmeyi ve Çin halkı bünyesinde çoğunluğun temel çıkarlarını gözetlemeyi amaçlamaktadır.

⁴⁹³ B.Adıbelli, 2009, s.198

⁴⁹⁴ S. Lee, 2008, s.80

⁴⁹⁵ S. Lee, 2008, s.80

ve yurtdışında düşman kuvvetlerin bulunması halinde nasıl davranmaları gerektiği hakkında bilgi vermiştir. Hükümet ayrıca uzun zamandır bekleyen revizyonu da açıklamıştır. Buna göre devlet sırlarını koruma hakkında kanun, şeffaflığı ve medya özgürlüğünü engelleyen kanun, insan hakları savunucuları, gazeteciler ve muhaliflere karşı kullanılan kanun hakkında düzenlemeler de yapılmıştır.⁴⁹⁶

Çin hükümeti aslında mevcut insan hakları ihlallerinin farkındadır. Gerçekten bu sorunlara bir çözüm bulmak istiyor mudur? Bu pek açık değildir. Belki de Batı'lı ülkelere karşı göstermelik bir şekilde bazı düzenlemeler yapmaya çalışmaktadır. Yapılan bu düzenlemeler sonrasında bile Çin'deki insan hakları ihlalleri azalmadığı gibi gittikçe artmaktadır. Hükümet, Çin halkını daha fazla kontrolü altında tutmaya çalıştığı sürece de bu ihlaller azalmayacaktır.

---

⁴⁹⁶ Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009, www.hrw.org/en/node/87491, (19.08.2010)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AVRUPA BİRLİĞİ-ÇİN İLİŞKİLERİ

Bir devletin dış politikasından bahsedebilmek için öncelikle o devletin diğer ülkeler tarafından tanınması gerekmektedir. Bu bağlamda 1949'da Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşundan sonra onu tanıyan ilk ülke Sovyetler Birliğidir. Hükümet kurulduğu ilk anda şu açıklamayı yapmıştır: “Bu hükümet, Çin Halk Cumhuriyeti halkını temsil eden tek yasal hükümettir. Eşitliğe saygı gösteren, ortak çıkarlara, karşılıklı toprak egemenliğine saygı gösteren bütün yabancı hükümetlerle diplomatik ilişki kurmaya hazırdır.”⁴⁹⁷ Çin'in yukarıdaki açıklamalarından da anlaşıldığı gibi dış politikasında başlıca beş kuruluşun gerçekleşmesi gerekir; diğer ülkelerin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, mütekabiliyete dayalı saldırmazlık, başka devletlerin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda.⁴⁹⁸

1978'de Deng Xiapoing tarafından başlatılan ve 2001'de Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne katılımına önderlik eden, serbest ekonomi ve reform politikası Çin'in ekonomik ve ticari güç olarak yeniden doğmasını sağlamıştır. Böylece Çin Halk Cumhuriyeti 1980–2005 yılları arasında neredeyse % 9,5 büyümüştür. 2006'da entegre ekonomik bölge olarak AB, ABD ve Japonya'dan sonra dördüncü güç haline

---

⁴⁹⁷ H.Tabak, 2008, s.65

⁴⁹⁸ Emine Akçadağ, “Yükselen Güç Çin'in Dünyadan Bugüne Dış Politika Analizi”, 17.03.2010, www.bilgesam.com.tr, (01.04.2010)

gelmiştir.⁴⁹⁹ Çin'in 2009 yılındaki büyüme oranı ise % 8.7 olarak gerçekleşmiştir. 2009 GSYİH ise 4.91 ABD Dolarına ulaşmıştır.⁵⁰⁰

Avrupa Çin ilişkilerini ilk olarak politik açıdan ele aldığımızda, AB'nin Çin politikasını, "Asya'ya Doğru Strateji" çerçevesinde değerlendirdiğini görmekteyiz. 1994'te Avrupa Komisyonu, "Yeni Asya Stratejisi'ne Doğru" adıyla bir bildiri yayınlamıştır. Bu "Asya Stratejisi"nin vurguladığı bazı hedefler bulunmaktadır; bunlardan ilki uluslararası işbirliğini teşvik ederek Asya'daki istikrara katkıda bulunmak, ikinci hedefi Asya'daki az gelişmiş bölgelerin gelişimini desteklemek, üçüncü hedefi demokrasi, hukuk kuralları, insan hakları alanlarında konsolidasyona katkıda bulunmak olarak sayılabilir. Komisyon iktisadi yönden refah içindeki ülkelerin Asya'da olacağı varsayımı altında bu bildiriye hazırlamıştır. Çin'in bölgede, ekonomisi ve siyasi performansı ile güçlü bir konumda olmasından dolayı AB'nin Çin ile ilişkisi daha da belirgindir fakat Komisyon 2.Asya Stratejisinde (2001 Eylül ayında); Asya'nın ekonomik, siyasi ve kültürel farklılıklar açısından daha iyi düşünölmeye ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Böyle bir farklılaşma açısından, bölgede büyüyen tek güç olması nedeni ile AB için Çin anahtar niteliğindedir.⁵⁰¹

AB-Çin ilişkileri son derece kurumsallaşmış ve işbirliği düzeyi oldukça gelişmiştir.1998 yılında Nisan ayında Londra'daki Asya-Avrupa Toplantısında, Komisyonun da içinde yer aldığı toplantıda devlet başkanları da bir araya

---

⁴⁹⁹ Antoine Sautenet, "The Current Status And Prospect Of The 'Strategic Partnership' Between The EU And China: Towards The Conclusion Of The Partnership And Cooperation", **European Law Journal**, C.13, S.6, 2007, S.700

⁵⁰⁰ Çin Halk Cumhuriyeti 2010 Yılı Şubat Ayı Ülke Raporu, <http://www.counsellors.gov.tr/upload/CHC/2010websubatrapor.doc>

⁵⁰¹ Franco Algeri, "EU Economic Relations With China: An Institutional Perspective", **The China Quarterly**, 2002, s.76

gelmişlerdir. Bu tarihten itibaren AB ve Çin arasında her yıl düzenli olarak Zirve Toplantıları gerçekleştirilmektedir.⁵⁰²

30 Mayıs 2007’de AB Daimi Temsilciler Komitesi bir toplantı düzenlemiş ve Orta Asya ile oluşturulabilecek yeni bir “Ortaklık Stratejisi” benimsenmiştir. Avrupa Konseyi ise 21–22 Haziran 2007’de Brüksel’de gerçekleştirilen zirve sonrasında “Yeni Ortaklık İçin Strateji”yi kabul etmiştir.⁵⁰³ Bu strateji ile AB dışişleri bakanları seviyesinde düzenli bir bölgesel siyasi diyalog süreci ile “Avrupa Eğitim İnsiyatifi” oluşturmayı, “AB Hukuk Devleti İnsiyatifi”ni başlatmayı her bölge ülkesi ile “İnsan Hakları Diyalogu” tesis etmeyi ve bölge ülkeleri ile düzenli bir enerji diyalogu geliştirmeyi planlamaktadır. AB, 2007-2013 dönemi için belirlediği bu strateji ile söz konusu ülkelere yapacağı yardımları da iki katına çıkarmayı planlamıştır. Bu tutar ise yaklaşık 750 milyon Euro’dur. Bu tutarın % 70’nin bölge ülkelerinin farklı siyasi ve sosyal yapıları dikkate alınarak ikili yardım programlarıyla verilmesi, %30’unun ise bölge içinde bölge ile Güney Kafkasya ve AB arasındaki devletlerarası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik verilmesi hedeflenmektedir.⁵⁰⁴

Son olarak 4 Ekim 2010 tarihinde düzenlenen 8. Avrupa-Asya Toplantısına baktığımızda AB’nin Asya ile ilişkilerini geliştirme amacının devam ettiğini görmekteyiz. Avrupa Konseyi Başkanı Herman Van Rampuy’un toplantı sırasında yaptığı konuşmada şunları söylemiştir;

“Biz Asya ile ilişkileri geliştirmek için iki somut karar aldık; Birincisi yıkıcı sellerin vurduğu Asya ülkelerine yardımcı olmaya karar verdik. Bunu daha fazla yardım ve daha fazla ticaret yaparak sağlamaya çalışacağız. İkincisi Asya ile Serbest Ticaret Antlaşması imzalamak için konsensüs oluşturduk. Bu ekonomik büyümeyi teşvik

---

⁵⁰² Franco Algeri, “EU Economic Relations With China: An Institutional Perspective”, **The China Quarterly**, 2002, s.76

⁵⁰³ Rıdvan Karluk, “Avrupa Birliği’nin Orta Asya’ya Yönelik Stratejisi”, 18.02.2009, <http://gha.com.ua/yazar.php?id=30> (20.08.2010)

⁵⁰⁴ R. Karluk,2009

edecek ve bize de bölgemizde yeni iş imkanları yaratacaktır. Böylece AB ile Asya ülkeleri arasındaki ticaret giderek daha da artacaktır.”⁵⁰⁵

Avrupa Birliği Asya ülkelerine yardım yapma niyetini açıklamıştır ancak görülmektedir ki zor durumda olan Asya ülkelerine yardım etmekteki amacının ardında bile ticaretini geliştirmek ve kendisine yeni iş alanları yaratmaktadır.

4.1 AB-Çin İlişkisinin Yasal Çerçevesi

AB-Çin arasındaki ilişkinin 30 yılı aşkın bir süredir devam etmesiyle birlikte yasal çerçeve de yavaş yavaş şekillenmiştir. AB-Çin ilişkisinin yasal çerçevesini tanımlamak için çeşitli araçlar kullanılabilir. AB-Çin ilişkilerinin yasal dayanakları genel olarak uluslararası hukuk, iç hukuk ya da her iki tarafa uygulanan ulusal hukuk ve iki taraflı anlaşmalar ile dokümanların karar ve sonuç belgeleridir.⁵⁰⁶

Tek Avrupa Senedi, dış ilişkileri sistematikleştirmiş ve dış ilişkileri, dış ekonomik ilişkiler ve dış siyasi ilişkiler olarak ikiye ayırmıştır. Maastricht Antlaşması ve onu takip eden Amsterdam Antlaşması ile bu ikili yapı takip edilmiş, AB kurumlarının rolü daha da açık hale getirilmiştir. Komisyon sadece tek pazarın işleyişinin değil aynı zamanda Birliğin dış ekonomik ilişkilerinin merkezi haline gelmiştir. Komisyon AB'nin ticaret politikasını başlatmakta ve kontrol etmekte, böylece dış ilişkilerinin temel bir yönünü şekillendirmektedir.⁵⁰⁷

AB'nin dış ilişkileri bünyesinde antlaşma yapma yöntemlerini incelediğimizde birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz. AB'nin üçüncü ülkelerle

---

⁵⁰⁵European Council The President , Brussels, 4 October 2010, Introductory remarks by Herman Van Rompuy, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/116876.pdf (01.11.2010)

⁵⁰⁶ Zeng Lingliang, “A Preliminary Perspectives Of Negotiations Of EU-China PCA: A New Bottle Carrying Old Wine Or New Wine Or Both?”, **European Law Journal**, C.15, S.1, 2009, s.123

⁵⁰⁷ F.Algieri, 2002, s.66

yaptığı bu antlaşmalar, içerik olarak ya da kapsamı bakımından ülkenin AB ile olan yakınlığı bakımından beş değişik şekilde düzenlenebilmektedir:

- 1- Ortaklık Antlaşmaları genellikle ‘yarı üyelik anlaşmaları’ olarak adlandırılırlar.
- 2- Gelişmiş Anlaşmalar veya komşuluk anlaşmaları.
- 3- Ortaklık Anlaşmaları, ortaklık ve işbirliği anlaşmaları.
- 4- Ekonomik işbirliği anlaşmaları ve ticaret anlaşmaları.
- 5- Özel veya teknik işbirliği anlaşmaları.

Antlaşmaların bu beş türü arasında ilki AB ile ilişkide en samimi devletlerle imzalanır ve alt sıraya doğru inildikçe nispeten ilgi daha da azalır. Bu yüzden son tür AB’nin en çok tercih ettiği anlaşma türüdür.⁵⁰⁸ 1985’de Avrupa Birliği-Çin arasında imzalanan anlaşma, Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması⁵⁰⁹’dır. 2007’da ise bu anlaşmanın “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA)” olarak yeniden düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Ancak henüz sonuçlandırılmamıştır.

Bu PCA’ların bazı ortak özellikleri vardır, az ya da çok birbirine benzerler;

- 1- Taraflar arasında siyaset, ekonomi, ticaret, kültür, eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında kapsamlı ortaklık ve iki taraf arasında işbirliğinin kurulması.
- 2- Önce ticaret ve ekonomik işbirliği anlaşmalarında dahil edilmeyen ‘demokrasi, insan hakları ve hukuk kurallarına saygı’ kavramı eklenmiştir.
- 3- PCA’ların yerine getirilmesini izlemek için karma kuruluşlar oluşturulmuştur.
- 4- 10 yıl süreli ve özerk olarak devam etmesi ya da PCA’ların bitiş tarihi yer alabilir.⁵¹⁰

---

⁵⁰⁸ Z.Lingliang, 2009, s.126

⁵⁰⁹ “Agreement on Trade and Economic Cooperation Between the European Economic Community and People’s Republic of China”, **Official Journal of European Communities**, L 250/2, 19.09.1995

⁵¹⁰ Z.Lingliang, 2009, s.126

Son yıllarda AB dış ilişkilerinde bir eğilim dikkat çekmektedir. AB, PCA'lar içine "standart ve zorunlu hükümler" eklemek için çalışmaktadır. Örneğin antiterörizm, insan hakları, demokrasi, kitle imha silahlarının yayılmasının engellenmesi, uluslararası ceza mahkemesi ile işbirliği gibi ancak sert kuralları yürürlüğe sokmak için PCA'lar uygun değildir.⁵¹¹

AB-Çin ilişkisinin yasal dayanaklarını AB Antlaşmaları açısından incelediğimizde karşımıza AET Antlaşmasının eski 113. (yeni 133) maddesi ve eski 235. (yeni 308) maddesi çıkmaktadır.⁵¹² AT Antlaşmasının 131-134. maddeleri arasında Ortak Ticaret Politikası'nın kapsam ve aralığı belirtilmiş ve komisyona geniş yetkiler tanınmıştır. 133-300. maddeler komisyonu uluslararası müzakereci olarak güçlendirmiştir ve madde 302'de ise uluslararası kuruluşlarla ilişkileri düzenleme görevi yer almaktadır. Öyle ki Konseyi, nihai karar alma organı yapmakta ve bu kararlar için zemin Komisyon tarafından yaratılmaktadır. Ayrıca Komisyon üçüncü bir ülke ile ekonomik ilişkileri askıya almak ya da durdurmak için Konseye öneri yapma hakkına sahiptir. Ticaret politikası dışında, AB'nin dış ilişkilerinin temel parçası, İşbirliğinin geliştirilmesidir. (Madde 177-181) Bu maddeler AB-Çin ilişkilerini de ilgilendiren maddelerdir.⁵¹³

---

⁵¹¹ Z.Lingliang, 2009, s.126

⁵¹² A.Sautenet, 2007, s.704

⁵¹³ F.Algeri, 2002, s.67

4.2.Avrupa Birliği Çin İlişkilerinin Tarihsel Seyri

4.2.1 1978-1988 Sınırlandırılmış Stratejik Ortaklık

AB-Çin arasında karşılıklı ekonomik bağımlılık, siyasi ilişkilerin gelişmesi için gerekli koşulları hızlandırmıştır. Her iki taraf da uluslararası çıkarlarını sürdürmek için işbirliği yapmaktadır. Hem AB hem de Çin güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır ve her ikisi de bölgesel ve dünya barışını sürdürmek amacını taşımaktadır.⁵¹⁴

1973 yılının başlarında Avrupa Komisyonu üyesi Chistopher Soames'in Çin'i ziyaretinden sonra Çin hükümeti de Avrupa'ya davet edilmiştir. 1974 Kasım ayında Avrupa Komisyonu, Çin'e olası bir ticaret için taslak anlaşmayı içeren bir memorandum göndermiştir.⁵¹⁵ 1975'de Çin'in Başbakanı Zhau Enlai Çin'i dünya pazarlarına açmak için bir takım girişimlerde bulunmuşsa da en önemli gelişme 1977 Temmuz ayında gerçekleşmiştir. Bu tarihte, 10. Merkez Komite Toplantısının 3. oturumunda, Çin Komünist Partisi Genel Sekreter Yardımcılığına Deng Xiaoping getirilmiştir.⁵¹⁶ Çin'in yeni hükümeti, Deng'in başkan olarak atandığı 10. Parti Kongresi genel kurulunda "Açık Kapı" politikasını resmen yürürlüğe koymuştur.⁵¹⁷ Böylece Çin, Sovyet yörüngesi dışındaki diğer devletlerle ilişkileri geliştirmek için daha aktif bir politika uygulamaya başlamıştır. Bu aktif politika kararının bir sonucu

---

⁵¹⁴ Jing Men, "Chinese Perceptions of the European Union: A Review of Leading Chinese Journals" **European Law Journal**, C.12, S.6, Kasım 2006, s.802

⁵¹⁵ F.Algeri, 2002, s.64

⁵¹⁶ Kay Möller, "Diplomatic Relations and Mutual Strategic Perceptions: China and the European Union", **The China Quarterly** 2002, s.12

⁵¹⁷ J.Becker, 2007, s.27

olarak Çin, Avrupa Topluluğu ile 3 Nisan 1978 yılında bir Ticaret Anlaşması imzalanmıştır.⁵¹⁸ Bu anlaşma ile Avrupa pazarına bazı özerklikler verilmiştir.

1979’da yaşanan 2. Petrol krizinin ardından 3 yıllık bir durgunluk yaşayan Avrupa Topluluğu denizaşırı pazarlara açılmaya karar vermiştir. Aynı yıl Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d’Estaing ve Alman Başbakanı Helmut Schmidt, Avrupa Para Sistemi için ilk adımı atmıştır. 1980’de Avrupa Topluluğu Venedik Deklarasyonu’nu yayınlarak Filistin halkının kendi topraklarındaki haklarının meşruluğunu tanımıştır. 1981 Kasımında İtalya ve Almanya Dışişleri Bakanları Güçlendirilmiş Siyasi İşbirliği yönünde çalışma yapmak istediklerini belirtmişlerdir. Avrupa Konseyi bu önerileri düzenleyerek 1983’de Solemn Deklarasyonu’nda kabul edilmiştir.⁵¹⁹

Avrupa Birliği ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin 1985’de imzalanan “Ticaret ve İşbirliği Anlaşması” ile başladığı kabul edilmektedir. Çünkü 1978 Anlaşması’nda hassas bir konu olduğu için tekstil sektörüne değinilmemiştir. Anlaşma 1979’da tekstil ticaretini de kapsayacak şekilde düzenlenmiş ve 1980’de uygulamaya konmuştur. AB tekstil sanayini korumak isteyince AB’nin talepleri giderek daha kısıtlayıcı olmaya başlamıştır. 1980’lerde AB-Çin ekonomik ilişkilerinin artan önemi düzenleyici çerçeve ile yapılanmayı beraberinde getirmiştir. 1978 Anlaşması, ticaret sorunlarına odaklanan ve ilişkinin karmaşıklığı için yeterli görünmeyen bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle 1985 yılında Ticaret ve İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır.⁵²⁰ Bu antlaşma ilişkinin ticaret boyutundan çok ekonomik işbirliğini öngörmektedir.⁵²¹

---

⁵¹⁸ B.Adıbelli, 2007, S:57

⁵¹⁹ K.Möller, 2002, s.12

⁵²⁰ F.Algeri, 2002, s.69

⁵²¹ ibid, s.70

1985 Antlaşmasının 10. maddesinde, üçüncü kuşak antlaşmalarından farklı olarak, “Taraflar, endüstriyel ve maden sektörü, tarım sektörü, bilim ve teknoloji, enerji, taşımacılık ve iletişim, çevre koruma, üçüncü ülkelerle işbirliğini içeren bir antlaşmanın içerisinde ekonomik işbirliğini geliştirme konusunda hemfikirdirler.” denmektedir. Bu madde 2003 tarihindeki 6. zirvedeki görüşmelerde daha da geliştirilmiştir.⁵²² 1978 AB-Çin Ticaret Antlaşması ve 1985’te yapılan Ticaret ve İşbirliği Antlaşması’nın imzalanmasının ardından her yıl toplanacak ortak bir komisyon oluşturulmuştur. Bu antlaşmalarla ilgili ortaya çıkan teknik sorunların halledilmesi için üst düzey danışmalarda bulunmak üzere bakanlar düzeyinde toplantılar yapılmıştır. Bu dönemde Çin Parlamentosu ve Avrupa Parlamentosu karşılıklı olarak milletvekillerini birbirlerine göndermişler ve bu sayede parlamentolar arası ilişkileri de başlatmışlardır.⁵²³

1985 Antlaşması çerçevesinde Çin ile işbirliği oldukça başarılı olmuştur. Yıllar içinde anlaşmanın kapsamı tüm sektörleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu etkinlikler sayesinde Topluluk, Çin’in gelişmesine ve kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Aynı zamanda bu işbirliği karşılıklı olarak yararlı olmuştur.

Gerçekleştirilen en önemli işbirliği girişimleri şunlardır;

1- Anlaşma ile Topluluğun Çin’deki süt sektörüne faydası olmuştur. Bu ülkede Topluluğun üstlendiği en önemli özel işbirliği projesi budur. 45.000 ton süt tozu ve 15.000 ton tereyağı süt sektörünün gelişimi için yiyecek yardımı olarak sağlanmıştır. 4,5 milyon ECU’luk teknik yardım verilmiştir.

2- Pekin’de tarım merkezi kurulması: bu kırsal kalkınma politikası açısından prestijli bir projedir. Tarım ve tarımsal gıda sektörüne teknoloji transferi yapılması,

---

⁵²² A.Sautenet, 2007, s.714

⁵²³ K.Möller, 2002, s.14

Çin'in sosyal ve ekonomik durumuna uydurulması (AET'nin katkısı 5,9 milyon ECU)

3- 1987'de Çin-AET Biyoteknoloji Merkezi'nin açılmasına karar verilmiştir. 1989'da da açılması planlanmıştır. Ana hedefi tarım ve tıbbi alanlar başta olmak üzere bilimsel, teknolojik işbirliğinin sağlanmasıdır.

Diğer işbirliği alanları modernleşme, bilim ve teknoloji, enerji ticaret ve yönetimi içermektedir. 1988'de Komisyon, Çin'i vuran doğal afetlerden sonra iki kez acil para yardımı (her biri 500.000 ECU'luk) ve gıda yardımı olarak 5000 ton tahıl sağlanmıştır.

1978'den beri Çin ile Topluluk arasındaki ticaret 4 kat artmıştır. 1988 yılında Çin'den Topluluğun ithalat tutarı ECU 7000 milyon, Çin'de yaptığı ihracat tutarı ise 5800 ECU Topluluk açısından 1200 ECU açık vardır. Çin lehine ise bu ticaret fazlası verdiğinin göstergesidir.⁵²⁴

4.2.2 1989-1996 İsteksiz Stratejik Ortaklık

1985'te başlayan Avrupa Birliği Çin ilişkileri ticari açıdan önemli bir yol kat etmiştir. 1978'den 1988'e kadar iki ülke arasındaki ticaretin 4 kat arttığını yukarıda belirtmiştik. Ancak, 1989–1991 yılları arası Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) - Avrupa Birliği ilişkilerinde adeta bir çöküş dönemi yaşanmıştır.

1989'da yaşanan Tiananmen Meydan Olayları,⁵²⁵ Avrupa Topluluğu ve ÇHC arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Olayları izleyen günlerde Avrupa Birliği,

---

⁵²⁴ EEC/China Joint Committee, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/89/31&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=EN> (12.09.2010)

⁵²⁵ Tiananmen Olayları için bkz 3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin

Çin'in öğrenci gösterilerinde takındığı tavrı kınayarak, Çin ile olan tüm üst düzey askıya almıştır. 1989 Mayıs ayında Avrupa Parlamentosu, Çin hükümetini uyaran bir karar alarak öğrenciler ile sorununu diyalog yoluyla çözmesini istemiştir. AB kamuoyu 5 Haziran 1989'da Pekin'in öğrenci gösterilerini sert bir şekilde bastırmasının toplulukla olan ilişkilerini yaralayabileceği yönünde bir açıklamada bulunmuştur.⁵²⁶ 7 Haziran'da AB, Çin ile olan tüm ekonomik ve kültürel ilişkilerini askıya almıştır. 27 Haziran'da Konsey Çin'e idam cezalarının infazına derhal son vermesi konusunda bir çağrıda bulunmuş ve uluslararası örgütler nezdinde Çin'deki insan hakları sorununun tartışmaya başlanacağı yönündeki niyetini açıklamıştır. Bunun yanında Çin'e uygulanan silah satışlarını da askıya almıştır.⁵²⁷ 20 Temmuz'da ise Fransa, İrlanda ve İspanya'nın Çin'deki büyükelçileri, merkezi hükümete sürmekte olan davalara bağımsız gözlemci göndermesi konusunda çağrıda bulunmuştur. Çin ise bunu içişlerine müdahale olarak gördüğü için kabul etmemiştir.⁵²⁸

AB için Çin'in önemi, o dönemde AB Dışişleri Bakanlarının Pekin ile ilişkilerin normalleşmesini görüşmek üzere gönderilen İspanyol Fernandez Ordenez'in Çin'e gitmeden önce yaptığı konuşmadan net olarak anlaşılmaktadır. Ordanez, Çin resmi ajansı Xinhua'daki röportajında "Çin ekonomisinin büyüklüğü ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olması, İspanya için ilişkileri geliştirmede en büyük etkendir" denmiştir.⁵²⁹

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi karşılıklı ekonomik bağımlılık önemli ölçüde artmış ve politik boyuta da kaymıştır. Tiananmen Meydan Olayları

---

⁵²⁶ J.Donnelly, 1998, s.17

⁵²⁷ K.Möller, 2002, s.16

⁵²⁸ B.Adıbelli, 2009, s.257

⁵²⁹ ibid, s.59,60

sonrasında Avrupa Konseyi, aylık toplantısında Çin'e karşı yaptırımlar listesi oluşturulmasına rağmen Avrupa'nın politikasında bunu takiben bir değişiklik olmamıştır. Özellikle ekonomik boyutta, AB-Çin ilişkilerinin hızla normalleşmesi için İtalyan ve Alman iş lobileri ciddi baskıda bulunmuşlardır. Ayrıca İtalya Cumhurbaşkanı 1990 Ekiminden başlayarak yaptırımların kaldırılmasını talep etmiştir.⁵³⁰ Ekim 1990'da Konsey kararının ardından AB-Çin arasında kademeli olarak işbirliği yeniden başlatılmış ve çok farklı alanlarda işbirliği ve yeni projeler geliştirilmiştir.

Avrupa'nın yaptırımlarından bu kadar çabuk vazgeçmesinin ardında yatan nedenlere bakmak gerekmektedir. 1989 yılı hem Avrupa'da hem de dünyada pek çok olayın yaşandığı, Soğuk Savaş'ın bittiği bir yıl olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktının dağılması, Berlin duvarının yıkılması, Almanya'nın yeniden birleşmesi, hepsi aynı döneme rastlar ve bu olaylar Dünya'nın tarihini değiştiren olaylardır. Sovyetler Birliğinden kopan devletlerden Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de bu yeni üyelerin oluşturacağı ekonomik yük Avrupa Birliğinin önemli bir ticaret partnerine yani Çin'e geri dönmesine neden olmuştur.

Avrupa Parlamentosu 01.01.1992 itibarıyla Ticaret ve İşbirliği Anlaşması çerçevesinde B7-5020'den⁵³¹ yararlananlar listesine Çin'i yeniden dahil etmiştir. Bu kararlar 1989'dan beri dondurulmuş olan projelerin ve yeni önceliklerin başlatılmasına izin vermiştir. Şubat 1992 yılında alınan Konsey kararına göre bu öncelikler şöyle sıralanmıştır; iyi yönetim, ekonomik reformlar, çevre, fakir bölgeler ve azınlık sorunudur. İşbirliği aşağıdaki sektörlerde sürekli olarak artmıştır: Mali ve teknik yardım, ekonomik işbirliği, eğitim, bilim ve teknoloji, bilgi teknolojisi

---

⁵³⁰ F.Algileri, 2002, s.76

⁵³¹ B7-5020: Üçüncü ülkelerle imzalanan ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmaları.

ve telekomünikasyon, enerji, gümrük, istatistikler, üniversiteler ve çevre. Çin’le yapılan en büyük proje, “Süt Ürünlerini Geliştirme Projesi”dir. Bu projenin ikinci kısmı, ağırlıklı olarak Çin’in fakir bölgelerinde uygulanmaya devam edecektir. Diğer önemli bir çalışma ise Çin-Avrupa Uluslararası İş Okulu’nun Şangay’da açılması projesidir. Şangay Belediyesi ve Avrupa Komisyonu ortak çalışması ile 1994’te açılan bu kurum, sadece Çin’i değil aynı zamanda tüm Doğu Asya’yı eğitim ve araştırma alanında gelişmiş bir merkez haline getirmeyi amaçlamaktadır.⁵³²

1995 yılında ise ÇKP başkanı Li Peng, birçok AB üyesi ülkesine yazdığı mektupta insan hakları sorunlarıyla ilgili kararlara olan desteklerini istemiş, bunun karşılığında ise ekonomik ilişkilerin daha da artmasını önermiştir.⁵³³ Avrupa Komisyonu, 1995’de Avrupa Konseyi tarafından Essen’de onaylanan ve Çin’in ekonomik ve politik güç olarak çıkışını dikkate alan, “Asya Stratejisi” çizgisinde “Çin ve AB arası ilişkilerde Uzun Dönem Politikası” adı altında bir genelge yayınlamıştır.⁵³⁴

Bu belgede, Çin ile insan hakları konusunda bir uzlaşmaya varılması amaçlanmış, bunun yanında ekonomik çıkarlar da gündeme getirilmiştir. Bu belgede AB-Çin ilişkisi iki aşamada ele alınmıştır. İlk aşamada acil meseleler yer almaktadır ki öncelik insan hakları konusunda önemli farklılıklar gibi ikili ticarete artan yıkıcı etkiler bu guruptadır. İkinci aşamada ise “Büyük Strateji”nin önemi vurgulanmıştır.⁵³⁵

---

⁵³² EU-China Relations, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/95/97&format=HTML&aged=0&language=EN&guilanguage=en> (18.09.2010)

⁵³³ K.Möller, 2002, s.22

⁵³⁴ A.Sautenet, 2007, s.705

⁵³⁵ David Scott, “China and EU: A Strategic Axis for the Twenty-First Century?”, **International Relation Copyright**, 2007, s.25

Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Sir Leon Britton, AB-Çin Akademik Çalışmalar Yıllık Konferansı sırasında yaptığı konuşmada, 1995'te kabul edilen bu yeni strateji ile ilgili olarak şunları söylemiştir;

“...Temmuz 1995'te Komisyon, üç temel amacı olan bir strateji kabul etmiştir. Birinci amacı; Çin'le ilk kez ciddi bir siyasi diyalog kurmak olmuştur. Şu açıktır ki, Çin geleceğin büyük gücü olma yolundadır. AB ise yeni Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası geliştirmiştir. Biz bu politikanın bir parçası olarak siyasi konularda düzenli diyaloglardan yanayız. İkinci amaç ise Çin'in DTÖ'ye katılmasının ardından müzakerelerin yeni bir soluk almasıdır. Görüşmeler son on yıldır bir durup bir başlamış ve çok küçük gelişme kaydedilebilmiştir. Bu nedenle Çin'in DTÖ'ye katılımına Avrupa olarak tam destek vermekteyiz. Üçüncü stratejik amaç, Çin ile işbirliği içinde yeni öncelikleri araştırmaktır. 1995'e kadar Topluluk tarımsal gelişme ve yoksullukla mücadele için işbirliği programlarını finanse etmiştir. Bu karar aldığından bu yana 3 sene geçmesine rağmen bu kısa süre içinde çok şey değişmiştir. Çin ekonomik reformunu ilerletmiştir. Market ekonomisine doğru oldukça uzun yol kat etmiştir. Çin'deki değişiklikler, Avrupa'daki değişiklikler ve bizim Çin ile ilişkimizdeki değişiklikler; bu üç unsur Avrupa'nın Çin politikasını daha da yükselmesini sağlaması için önemlidir.”⁵³⁶

1995 yılında ilk kez “AB-Çin Politika Belgesi”nin yayınlanmasının ardından, AB yavaş yavaş politik gündemde Çin ile ilişkilerini yükseltmiş bulunmaktadır. Sıkı işbirliği, iki taraf arasında çeşitli düzeylerde düzenli diyaloglar ve geniş çaplı sorunlar ortaklığı daha da güçlendirmiştir. Ortak çıkar ve çabalar hükümetler tarafından ikili ilişkilerin geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır.⁵³⁷

1989–1996 tarihleri arası ikili ilişkilere kısaca göz gezdirdiğimizde karşımıza Avrupa Birliği'nin insan hakları ve demokrasi şartından nasıl ödün verdiği çıkmaktadır. 1989 yılında Tiananmen Meydanı, Çin tarihinde en büyük insan hakları ihlallerine sahne olmuştur. İnsan haklarını ve demokrasiyi temel taşı kabul eden Avrupa Birliği bu olayları kısa sürede unutup nasıl da çıkarlarını ön plana almıştır. Çeşitli olayları bahane ederek en kısa sürede ve eskisinden de daha iyi bir şekilde,

⁵³⁶ Speech by Sir Leon Brittan Vice- President of the European Commission “Engaging China”, EU China Academic Network Annual Conference, London, 2 February 1998, <http://europa.eu/rapid=pressReleasesAction.do?referece=SPEECH/98/21&format=HTML&aged=0&language=EN&guilanguage=en> (12.09.2010)

⁵³⁷ J.Men, 2006, s.802

ekonomik ve ticari ilişkileri yeniden başlatmıştır. Bu tarihten sonra, Çin de her zaman elinde bu kozu tutacak ve her fırsatta Avrupa Birliği'ni tehdit etme aracı olarak kullanacaktır.

4.2.3 1997-2001 Stratejik Ortaklık

Bu dönemde Çin ile Rusya arasındaki stratejik ortaklık dünya genelinde askeri bir ittifak olarak kabul edilmiştir. Hong Kong'un İngiltere'den Çin'e devredilmesi ve Asya'da yaşanan finansal krizden Çin'in yara almadan çıkması yine dünya kamuoyunun ilgisini çekmiştir. 1 Ocak 1999'da Euro, Avrupa'nın on bir üye devletinin resmi para birimi olarak kabul edilmiştir. Avrupa Merkez Bankası Frankfurt'ta açılmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti de diğer ülkeler gibi döviz rezervlerini Euro'ya çevirebileceğini belirtmiştir.⁵³⁸

1990'ların ikinci yarısından itibaren Avrupa Birliği Konseyi insan hakları sorununu yeniden ele almaya başlamıştır. 1995'ten itibaren de Çin'le insan hakları konusunda görüşmeler başlamıştır. 1996'nın başlarından itibaren Fransa, yıllık Cenevre Toplantılarından⁵³⁹ memnuniyetsizliğini dile getirip 1997'de bu süreçten desteğini çekmiştir. “Fransa'yı Almanya, İtalya, İspanya ve Yunanistan izlemiştir. Fransa ayrıca Çin pazarındaki ABD liderliğinden de rahatsız olmuştur. Yapılan görüşmeler sonrasında “Uzun Dönemli Kapsamlı Bir Ortaklık Oluşturulması” karara bağlanmıştır.⁵⁴⁰

1998'deki Zirve'den önce AB komisyonu “Çin ile Kapsamlı Bir Ortaklık Kurulması” başlıklı bir Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Bu belgede Çin'in

---

⁵³⁸ K.Möller, 2002, s.23

⁵³⁹ Cenevre Toplantısı: BM tarafından insan haklarına ilişkin olarak her yıl düzenlenen toplantı.

⁵⁴⁰ K.Möller, 2002, s.25

gelecekteki küresel statüsü ve insan hakları sorunları gibi konulara değinilmiştir. Çin’de bu dönemde 1995’te başlayan “Uzun Dönemli Strateji”den vazgeçtiğini açıklamıştır. “Uzun Dönemli Strateji”den vazgeçilme nedenleri ise şunlardır;

-Çin’in küresel bütünleşmesi ve ekonomisindeki reformların Çin Komünist Partisi 15. Kongresinde oylanması,

-Pekin’in Kamboçya ve Kore gibi sorunlarda sergilemiş olduğu güvenilir politikalar, Asya ekonomik krizinden başarılı bir şekilde çıkması,

-AB’nin kendi içinde yaşadığı değişim de Çin’in Avrupa kıtasına yönelik vizyonunu yeniden ayarlamasına neden olmuştur.⁵⁴¹

Dışişleri Bakanı Tang Jiaxuan 1999’da yaptığı açıklamada ise “Çin ile Avrupa ülkeleri ve AB’nin önemli ticari ortaklar haline geldiğini” onaylamış ve daha da önemlisi “Çin ve AB, politik ve uluslararası ilişkiler yönünden çok kutuplu dünyaya gidişe inandıklarını” vurgulamıştır.⁵⁴² Bu noktada görülmektedir ki ipler bu kez Çin’in elindedir. Çin’in kendine olan güveni artmıştır ve Avrupa Birliği’nin kendi içerisinde yaşadığı, üye ülkeleri arasındaki gerginlik Çin’in lehine olmuştur.

4.2.4 Olgunlaşan Ortaklık Ve Avrupa Birliği-Çin Zirveleri

2003 yılında Çin hükümeti AB’ye yönelik ilk politika belgesini yayınlamıştır. Bu belge, AB-Çin ilişkilerini gelişimini sürdürmeye ve güçlendirmeye yönelik Çin dış politikasının bir parçasını açıkça göstermektedir. “Çin, uzun dönemli, kapsamlı ve istikrarlı bir AB-Çin ortaklığı inşa etmeye çalışmaktadır.” denmektedir. Çin’in 2003 yılında yayınladığı ilk politik belge olmasının yanı sıra Çin Halk

---

⁵⁴¹ K.Möller, 2002, s.25

⁵⁴² D.Scott, 2007, s.25

Cumhuriyeti'nin AB'ye yönelik ilk dış politika belgesidir. Çin uzun zamandır AB ile olan dış ilişkilerini, AB üyesi ülkelerle ikili ilişkiler şeklinde yürütmüştür. (Örneğin Fransa, Almanya ile). Bu belgenin yayınlanmasını Çin, AB ile ilişkisinin artan önemine dayandırılmış ve böylece Çin iki taraflı yaklaşımdan çok taraflı yaklaşıma yönelmiştir.⁵⁴³

Hemen sonrasında AB Komisyonu'nun yayınladığı belge AB-Çin ilişkisini, yukarıda adı geçen “Olgunlaşan İşbirliği” olarak tanımlamıştır. Bu dönemde toplanan 6. Zirvede de iki tarafın liderleri, çeşitli düzeylerde diyaloglar kurma ve istişarelerin geliştirilmesi ve yayılması, stratejik anlamın daha da belirgin hale getirilmesi ve AB-Çin “Olgunlaşmış Ortaklığın” ilerlemesinin sağlanması konusunda anlaşmışlardır.⁵⁴⁴

11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin güvenliğinde ve dolayısıyla dış politikasında meydana gelen değişimler nedeniyle, AB-Çin ilişkileri yeni boyut kazanmıştır. Ekim 2003'de düzenlenen bu 6. AB-Çin Zirvesinde AB ülkelerinin Çinli turistleri kabul etmede kolaylık sağlaması için mutabakata varılmıştır.⁵⁴⁵

Avrupa Birliği ABD'yi her zaman dengelemek istemiştir. Irak işgali sonrasında Mayıs 2003'te Jacques Derrida ve Jürgen Habermas Almanya ve Fransa basınında “ABD'yi dengeleyecek bir Avrupa'nın kurulmasını” isteyen bir bildiri yayınlamıştır. Tüm dünyanın “Güçlü bir Avrupa'ya” ihtiyaç duyduğunu sık sık dile getiren Avrupa Birliği, Aralık 2003'te kendi Güvenlik Stratejisi'ni kabul etmiş ve

---

⁵⁴³ J.Men, 2006, s.803

⁵⁴⁴ Z.Lingliang, 2009, s.122

⁵⁴⁵ Nuraniye Hidayet Ekrem, “Çin-AB İlişkileri” (16 Kasım 2005), <http://www.turksam.org.tr/a623.html>, (17.01.2010), s.1

böylece tek-tarafli ve militarist politikalar izleyen ABD'yi dengelemeye çalışmiştir.⁵⁴⁶

2003 yılında Ortak Dış ve Güvenli Politikası (ODGP) Yüksek Temsilcisi Javier Solana tarafından yazılan "Avrupa Güvenlik Stratejisi"⁵⁴⁷ adlı raporda AB'nin stratejik güvenlik ilişkileri için Çin anahtar kabul edilmiştir. Ortak stratejik vizyona sahip daha güçlü bir Avrupa; yeni dünya düzeninin direği olarak aynı zamanda Çin gibi büyük ortaklarla ilişkilerini sağlamlaştıracak kapasiteye sahip olacaktır. "Avrupa Güvenlik Stratejisi" 2003 Helsinki Zirvesi'nde kabul edilmiştir.⁵⁴⁸ Buna göre Avrupa vatandaşları ve diğerleri, kitle imha silahları ve yasadışı göçlerin tehdidi altındadır. Her tür tehdit uluslararası işbirliğini gerektirmektedir.⁵⁴⁹

2004 Aralık ayında Hollanda'da AB-Çin zirvesinin 7. gerçekleştirilmiştir. Yeni bir çerçeve anlaşması yapmak için fizibilite çalışması yapma kararı alınmıştır. Nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve silahsızlanma konularına ilişkin bir ortak bildiri hazırlamışlardır. Çin'e uygulanan silah ambargosu tartışılmış, ambargonun kaldırılma kararı için çalışmaların yapılması kararı alınmıştır. AB ve Çin arasında kapsamlı bir ortaklığın oluşturulması planlanmıştır.⁵⁵⁰

---

⁵⁴⁶ Galym Zhussipbek, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 5, S.19, s.79

⁵⁴⁷ Working for Peace, Security and Stability European Union in the World, http://ec.europa.eu/external-relations/peace_security/doc/brochure_050701_en.pdf, (08.09.2010), s.5

⁵⁴⁸ D.Scott, 2007, s.32

⁵⁴⁹ Common Foreign and Security Policy,

http://ec.europa.eu/word/what/Working_for_a_safer_world/index_en.htm (08.09.2010)

⁵⁵⁰ 7th EU-China Summit, The Hague, 8 December 2004,

http://www.concilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/82998.pdf (08.09.2010)

4.2.5 2005 Kapsamlı Stratejik İlişkiler

Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde, 7. AB-Çin Zirvesi'nin sonuçları değerlendirilmiştir. Avrupa Konseyi, 8 Aralıkta Lahey'de gerçekleştirilen 7.AB-Çin Zirvesinin sonuçlarını memnuniyetle karşıladığı belirtilmiştir. Konsey ve Komisyon, yeni bir “AB-Çin Çerçeve Anlaşması” yapmak ve pazar ekonomisi konusunda olası işbirliğine ilişkin daha fazla temasta bulunmak için davet edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Konseyi, son yıllarda AB-Çin ilişkilerinin tüm alanlarda önemli aşamalar kaydettiğini onaylamıştır. AB-Çin ortak açıklamasında belirtildiği üzere, bu ilişkinin tüm alanlarda, özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesini onaylaması ile birlikte daha da gelişeceği ümit edilmektedir. Bu çerçevede Avrupa Konseyi, silah ambargosunun kaldırılması için işbirliğinde bulunacaklarını ve söz konusu kararın alınabilmesi için, Gelecek Dönem Başkanlığı'nı, kapsamlı çalışmalarını sonuçlandırmaya davet edeceklerini belirtmiştir. Böyle bir kararın alınması durumunda, hiçbir şekilde, AB üye ülkelerinden, Çin'e silah ihracatında artışa neden olmaması gereğinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda Avrupa Konseyi, özellikle insan hakları, bölgenin istikrarı ve güvenliği, dost ve müttefik ülkelerin ulusal güvenliği gibi kriterler başta olmak üzere silah ihracatına dair “Davranış Kurallarına (Code of Conduct)” ilişkin kriterlerin önemi vurgulanmaktadır.⁵⁵¹

Liderler Mayıs 2005'te düzenledikleri 8. Çin-AB Zirvesinde iki ülke arasında “Kapsamlı Bir Stratejik Ortaklık” oluşturmasını kararlaştırmışlardır. Çin Başbakanı Wen Jiabao 2005'te yaptığı bir konuşmada,

“Kapsamlı stratejik ortak olarak iki taraf görüş alışverişinde bulduğuk ‘kapsamlı’ kelimesinden anlatmak istediğimiz şey ortaklığın her boyutta geniş menzilli

⁵⁵¹ AB Brüksel Zirvesi Sonuç Metni, 16-17 Aralık 2004, www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html, (13.8.2010)

olacağıdır. Bu ekonomik, bilimsel, teknolojik ve kültürel alanları da kapsamaktadır. Çalışmalar hükümetler aracılığıyla yürütülebileceği gibi hükümet dışı organizasyonlarca da yürütülebilir. Stratejik derken ise kooperasyonun uzun dönemli ve sağlam olması gerektiğini, Çin ve AB ilişkilerini daha büyük resme yerleştirmekten bahsettik. Bu ideolojide ve sosyal sistemde bazı farklılıklar aşılmıştır ve zaman zaman oluşan bireysel olayların da etkisinden uzak durulmuştur. Sonuç olarak ortaklıktan kasıt sonucun sıfır olduğu karşılıklı rekabet yerine her iki taraf için de kazan-kazanın geçerli olduğu bir sistemdir” demiştir.⁵⁵²

24 Ekim 2006 tarihli Komisyon Kararında Çin ile ikili ilişkileri için “sıkı ortaklık, büyüyen sorumluluk”tan bahsedilmektedir. Bu kararda, eğer doğru denge kurulabilirse Avrupa Birliği ve Çin arasında geniş kapsamlı ve karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan ticaret devam edeceği belirtilmiştir. 2005 yılı itibariyle Avrupa Birliği-Çin ticaretinde açık bulunmaktadır. Çin’den ithalat 158 milyar Euro iken AB’nin Çin’e ihracatı 52 milyar Euro olarak hesaplamıştır ve buna göre AB’nin ticaret açığı 106 milyar Euro’yu bulmuştur. Çin pazarına erişimin serbest ve adil olması gerektiği bu Komisyon Kararında vurgulanmıştır. Çin DTÖ⁵⁵³’ye girdikten sonra gümrük tarifelerinde ciddi düşüşler yaşanmasına rağmen AB’nin, hala bir dizi tarife ve tarife dışı engellemelerle karşılaşmakta olduğu ve bu nedenle Çin’in DTÖ’ye karşı yükümlülüklerini eksik uyguladığına dair bir kanı oluştuğu belirtilmiştir. Bu Karar’da bu duruma ilişkin; “Çin ile adil bir rekabetin olduğu şüphelidir.” denmektedir.⁵⁵⁴

Avrupa Birliği’nin Çin ile olan ilişkilerinde “sıkı ortaklık, büyüyen sorumluluk”tan bahsetmeye başladığını yukarıda belirtmiştik. 2006’da yayınlanan bu kararda, Çin’in dünyada büyüyen bir güç olması nedeniyle, AB’nin bu konuda önceliğinin Çin’in dünya enerji pazarına entegrasyonunu sağlamak olduğu

---

⁵⁵² D.Scott, 2007, s.26

⁵⁵³ Çin 2001 yılında DTÖ’ye girmiştir.

⁵⁵⁴ Commission Working Document, Accompanying: Close Partners Growing Responsibilities, Brussels, COM (2006) 631 final, 24.10.2006, http://trade.ec.europa.eu/docs/2006/october/tradoc_130791.pdf, (08.09.2010)

belirtmiştir. “Çin’i enerji ortağı olarak aktif ve sorumlu olmaya teşvik etmek de Avrupa Birliği’nin bir diğer amacıdır” denmiştir. Bu konuda her iki tarafı, birlikte çalışmaya davet etmiştir. Daha güçlü bir ilişki kurmak önemine değindikten sonra, Yeni Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması’nın temel hedefinin 1985 Ticaret ve İşbirliği Anlaşması’nın güncellenmesi olduğunu belirtmiştir. Bu adımlar sadece AB’nin çıkarı için olmayıp büyüme ve kalkınma yolunda ilerleyen Çin’in çıkarı içindir de denmiştir. AB-Çin ilişkilerine baktığımızda, 7 resmi anlaşma, 22 sektörel diyalogun (bölgesel ve makroekonomik politikalar, deniz ve hava taşımacılığı vb.) bu dönemde gerçekleştirildiği görülmektedir.⁵⁵⁵

Komasyon bu Karar’ında, “Diğer ülkelerden gelen göçler gibi Çinli göçmenler de Avrupa Birliği’ni kültürel olarak zenginleştirmekte ve beceri ve uzmanlıkta bu göçmenlerle birlikte Birliğe girmektedir” dese de bundan pek memnun olduğu söylenemez. Çünkü Avrupa Birliği, dışarıdan gelen göçmenlere barınma ve iş imkanları sağlama konusunda her zaman isteksiz davranmıştır. Birlik için önemli olan öncelikle kendi vatandaşının istihdamının sağlanmasıdır. Karar’da ayrıca, göçmenler konusunda hukuki düzenlemeler yaparak etkili bir Geri Kabul Antlaşması⁵⁵⁶ yapmanın her iki tarafın çıkarına olacağı belirtilmiştir. Çin’in askeri harcamaları gün geçtikçe artmaktadır. Çin’i bu konuda şeffaflığa davet edilmiştir. Ayrıca Çin’e uygulanan silah ambargosunun kaldırılması çalışması da devam etmektedir.⁵⁵⁷

---

⁵⁵⁵ Communication From Commission to the Council and the European Parliament:EU-China: Closer partners, growing responsibilities, Brussels, 24.10.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriSerx/site/en/com2006-0631en01.pdf> (18.09.2010)

⁵⁵⁶ Geri Kabul Antlaşması: Yasadışı yollarla giden kaçak göçmenlerin transit ülkede yakalanıp kaynak ülkeye geri teslim edilmesiyle ilgili anlaşma

⁵⁵⁷ Communication From Commission to the Council and the European Parliament:EU-China: Closer partners, growing responsibilities, Brussels, 24.10.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriSerx/site/en/com2006-0631en01.pdf> (18.09.2010)

2006 yılında AB, Çin'i ticari açıdan sıkıştırıp DTÖ kurallarına uyması yönünde Çin'e baskı uygularken, Çin de silah ambargosunu kaldırması için Avrupa Birliği'ni sıkıştırmaktadır. Avrupa Birliği'nin Çin'le yaptığı ticaretten kaynaklanan açığı her yıl daha da artmaktadır.⁵⁵⁸ Bu ise Avrupa Birliği'nde ekonomik sıkıntılara yol açmaktadır. Bu nedenle 2006 senesindeki görüşmelerde insan hakları problemleri ikinci planda kalmıştır.

2007 yılı 28 Kasım'nda Pekin'de düzenlenen 10.Çin-AB Zirvesine de değinmek yerinde olacaktır. Bu Zirvede de hem uluslararası hem de bölgesel pek çok konuya değinilmiştir. Tayvan sorununun barışçıl yollarla çözümü, AB'nin Çin'e uyguladığı silah ambargosu, silahsızlanma, insan haklarının korunması ve teşviki, Birleşmiş Milletlerin (BM) merkezde yer aldığı adil, kurallara bağlı çok taraflı uluslararası sisteme destek ve BM'nin terörizme karşı tek gerçek küresel forum niteliğinin tanınması, İran'ın nükleer programı ve uzun vadeli bir çözüme ulaştırılması için diplomatik yollara başvurma çağrısı, Kosova sorununun ve İsrail – Filistin sorunlarının uluslararası bir çözüme kavuşturulması bahsedilen konular arasında sayılabilir. Bu Zirve'de AB-Çin ilişkilerine ilişkin olarak ise, özellikle Çin'in ekonomik ve sosyal kalkınmasının sürdürülebilirliğinin sağlanması bunun için de gerekli işbirliğinin kurulmasının önemine değinilmiştir. Bahsedilen işbirliği alanları; çevrenin korunması, iklim değişikliği ve enerji konularına bütünsel bir yaklaşım, enerji güvenliği, sera gazlarının emisyonu ve hava kalitesinin iyileştirilmesidir. Avrupa Yatırım Bankası, iklim değişikliğine karşı mücadeleye katkı amacıyla Çin Hükümeti ile 500 milyon Euro'luk bir kredi anlaşması imzalamıştır. Temiz enerji ve enerji kullanımında etkinliğin sağlanması için 2008'de

---

⁵⁵⁸ Bakınız: Ek-3 Tablo-4

faaliyete geçecek Çin-AB Temiz Enerji Merkezi kurulmasına karar verilmiştir. Zirvede ayrıca ticaret, yatırım, ekonomik işbirliği konularında strateji oluşturmak ve projeler yürütmek için Mart 2008 tarihinde Avrupa Komisyonu ve Çin Başbakan Yardımcısı düzeyinde bir “Yüksek Ekonomik ve Ticaret Diyalogu” kurmaya karar vermişlerdir. Çin’de kurulması planlanan Avrupa Merkezinin önemine değinmişler, bu merkezin Çin’e yatırım yapmak isteyen AB’li kobilerin Çin hükümet birimleri ve iş dünyası ile işbirliği yapmasına yardımcı olması hedeflenmektedir.⁵⁵⁹

10. Zirve’de Çin’deki insan hakları sorunlarıyla ilgili olarak Tayvan Sorununun barışçıl yollarla çözülmesinin önemine değinmişlerdir. Çin’in biran önce Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesini onaylamasını temenni ettiklerini belirten AB yetkilileri, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlara karşı olan görüşlerini de dile getirmişlerdir.⁵⁶⁰ Ancak Çin’de yaşanan insan hakları sorunlarının neler olduğuna değinmemişlerdir.

1998’de AB-Çin Zirvelerinin başlamasından itibaren AB-Çin ilişkilerinde en zor yıl 2008 yılı olmuştur. Çünkü Çin bu dönemde doğal afetlerle ve Tibet’teki huzursuzlukla karşı karşıya kalmıştır. 2008’de Olimpiyat Oyunları da Çin hükümeti ve Çin halkının umduğu gibi ihtişamlı geçmemiştir. Tibet’te meydana gelen olayların ardından Avrupa başkentlerinde de meşale gösterileri ve birtakım gösteriler düzenlenmiştir. Avrupa basını Çin’deki olaylara geniş yer vermiş ve Çin’in karanlık yüzünü (insan hakları ihlalleri, internet özgürlüğü ve gazetecilerin haklarının olmayışı) daha ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bütün bunlar kuşkusuz AB-Çin ilişkilerinin de en karmaşık ve en zor döneminin yaşanmasına neden olmuştur.

---

⁵⁵⁹ 10th China-EU Summit Beijing, 28 November 2007

http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/97355.pdf, (08.09.2010)

⁵⁶⁰ 10th China-EU Summit Beijing, 28 November 2007

http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/97355.pdf, (08.09.2010)

Sarkozy'nin Dalay Lama'yı ziyaret etmeyi planlamasının ardından 2008 Aralık'ta Lyon'da yapılması planlanan AB-Çin Zirvesi ertelenmiştir.⁵⁶¹

2008 yılı Olimpiyatları sırasında insan hakları ihlallerinin ve Tibet sorununun basında geniş yer bulması, Avrupa Birliği üye devletlerindeki politikacılarının bu sorunları bir seçim yatırımı olarak kullanmalarını sağlamıştır.⁵⁶² İç politikasında bu durumu kullanmak isteyen politikacılar Dalay Lama ile görüşme yolunu seçerek seçmenlerinden prim toplamışlardır. Bu üye devletlerden biri Fransa iken diğeri ise Almanya'dır. Bu iki ülke birbirinin rakibi gibi davranmakta Çin konusunda biri nasıl davranırsa diğeri de aynısını yapmaktadır. Ancak Çin hemen tepkisini koymuş ve sıradaki Çin Zirvesi'ni ertelemiştir.

11. AB-Çin Zirvesi 20 Mayıs 2009'da Prag'da Çek Cumhuriyeti dönem başkanlığında toplanmıştır. Bu zirvede AB, Çin'in kalkınmasından doğan memnuniyetini dile getirirken Çin ise AB'nin entegrasyon sürecine olan desteğini tekrarlamıştır. Uluslararası sorunlarda AB'nin yapıcı rolünden memnun olduğunu vurgulamıştır. Uluslararası sistemde, AB-Çin ilişkilerinin ikili boyuttan çıkarak uluslararası bir boyut kazanması gereğinden bahsetmişlerdir ve BM'ye olan bağlılıklarını da tekrarlamışlardır. G-20 Zirvesinde kararlaştırılan unsurlara kapsamlı bir biçimde uyulması yönünde çağrı yapılmış, Avrupa-Çin Temiz Enerji Merkezi Ortak Bildirgesi, AB-Çin Bilim ve Teknoloji Ortaklık Şeması gibi işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.⁵⁶³

---

⁵⁶¹ Gudrun Wacker, "Track Two Dialogue on EU-China-Relations and Cross Strait Relations", London, LSE, 29-31 May 2009, www.swp-berlin.org/common/getdocument.php?assete_id=6454 (08.09.2010)

⁵⁶² Almanya 28 Ekim 2009'da ikinci kez Merkel'i başbakan olarak seçmiştir.

⁵⁶³ 11th EU-China Summit Prague, 20 May 2009,

http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107965.pdf (08.09.2010)

2008'deki Zirve'nin Çin'in isteği ile iptal edilmesinden sonra bundan sonra yapılan Zirve'lerde mümkün olduğu kadar insan hakları sorununa yer verilmemiştir. Daha çok ekonomik konular görüşülmüş, İşbirliği Anlaşmaları imzalanmıştır.

12. AB-Çin Zirvesi ise Kasım 2009'da Çin'in Nanjing kentinde toplanmıştır. Zirveye Çin Başbakanı Wen Jiabao, AB dönem başkanlığını yürüten İsveç Başbakanı Frerdik Reinfeldt ile AB Komisyon Başkanı Jose Manuel Barosso katılmıştır. Bu zirve sonucunda teknoloji alanında, kömüre dayalı projelerde, enerji ve çevre alanlarında işbirliği yapılmasının yanı sıra, Çin'in ticaret ve yatırım alanlarında sürdürülebilir kalkınmasını öngören toplam beş anlaşma imzalanmış bulunmaktadır. Bu zirve sonrasında Çin Başbakanı, Çin'in para birimi RMB'nin (Yuen) değerlendirilmesine yönelik olarak Avrupa ülkelerinden gelen talebin, küresel krizin devam ettiği bu ortamda, Çin'in mallarına yönelik korumacılık önlemleri ile birlikte değerlendirildiğinde "adil" olmadığını ifade etmiş, bu tür bir talebin Çin'in kalkınmasını kısıtlayacağını ifade etmiştir.⁵⁶⁴

12.Çin-AB Zirvesinde de insan hakları konusu görüşülmemiştir. Yuen konusunun sorun olarak yer aldığı bu Zirve'de pek çok anlaşma imzalanmıştır. Görülmektedir ki Avrupa Birliği Zirveler konusunda hassas davranmaya başlamıştır. Çin'in yeniden kırılması ve sonraki bir Zirve'nin iptal edilmesi ihtimalini göze alamamaktadır.

Son olarak 6 Ekim 2010'da düzenlenen 13. AB-Çin Zirvesinden de bahsetmek yerinde olacaktır. Bu zirveye Çin Halk Cumhuriyetini temsilen Başbakan Wen Jiabao, AB'yi temsilen ise Avrupa Birliği Konsey Başkanı Herman Van Rompuy ve Komisyon Başkanı Jose Mauel Barosso katılmıştır. Bu zirvede taraflar işbirliğini

---

⁵⁶⁴ Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/107965.pdf, (17.04.2010)

geliştirme vaadinde bulunurken, Çin'in para birimi Yuen'in değerinin artırılması anlaşmazlık konusu olmuştur. AB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik iki anlaşma imzalanmıştır. Wen Jiabao zirvede yaptığı konuşmada “Çin ve AB arasında uzun zamandır çözülemeyen bir dizi önemli sorunlar var. Bu her iki tarafın da çıkarlarına aykırıdır” demiştir. Zirveden daha sonra düzenlenen AB-Çin İş Forumu toplantısında konuşan Jiabao AB'nin para birimi değerini yükseltmesi konusunda Çin'e baskı yapmayı bırakmasını istemiştir.⁵⁶⁵ Bu son iki Zirve'de Yuen ciddi bir sorun olarak yer almaktadır. 13. Zirve'de de insan hakları konusu yer almamıştır.

4.3 AB-Çin İlişkilerinde İnsan Hakları

Avrupa Birliği'nin sitesindeki ifadelere baktığımızda; “Avrupa Birliği'nin tüm dünyada insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasında düzenleyici bir role sahip olmak istemektedir. Bir ülkenin uzun dönemde politik ve sosyal istikrarını koruması için insan hakları önemlidir. AB-Çin ilişkilerinin temelinde de Çin'in insan hakları görüşü ve hukukun üstünlüğüne saygı duyması yatar ve AB sürekli, aktif ve yapıcı olarak Çin'deki insan haklarını geliştirmede kararlıdır. Çin'deki insan hakları diyalogunu iyileştirmek için AB, yapıcı diyalog yolunu kullanmaktadır. AB-Çin arasında hem siyasi diyaloglar kapsamında ve özel olarak İnsan Hakları diyalogları kapsamında görüşülmektedir. Bu diyaloglar AB'nin kaygı duyduğu tüm sorunlar için (örneğin ölüm cezası, etnik azınlıkların hakları vb.) Çin'i cevap vermeye zorlayan bir

---

⁵⁶⁵ AB-Çin Zirvesi 07 Ekim 2010, www.abhaber.com/haber.php?id=31962 (09.10.2010)

forum niteliği taşımaktadır.”⁵⁶⁶ ifadelerini görmekteyiz. Ancak bu ifadeler sadece sözde kalmaktadır. Burada Avrupa Birliği ile Çin ikili ilişkilerinin temelini insan haklarına dayandığı belirtilmişse de aslında bu işbirliğinin temeli ticaret ve işbirliğine dayanmaktadır. Dolayısıyla karşılıklı çıkar dengesi önem kazanmaktadır. Öyle ki yeri geldiğinde insan hakları sorunları ikinci plana itilebilmektedir. Çalışmamın bu son bölümünde ele alınan temel sorun budur.

1989 Tiananmen Meydan Olaylarından⁵⁶⁷ sonra insan hakları ile ilgili konular AB-Çin ilişkilerinin ana konusu haline gelmiş, insan hakları ile ilgili görüşmeler 1995 yılından itibaren iki taraf arasında başlamıştır.⁵⁶⁸

Avrupa Birliği'nin, Birleşmiş Milletlere sunduğu önerilerini genel olarak üye devletlerin çıkarlarına göre şekillendirmekte olduğunu daha önce belirtmiştik. AB, Çin konusunda da böyle bir öneride bulunmuştur. 1996'da BM İnsan Hakları Komisyonunda AB üyesi devletler Çin'de insan hakları sorununa çözüm oluşturup oluşturmama üzerine bölünmüşlerdir. Fransa özellikle diyalog ve diplomasiinin daha etkili olduğunu savunmuştur. 1997'de bazı üye devletler (Fransa, Almanya, İtalya ve İspanya) Çin'i diplomatik bedeller ile töhmet altında bırakan Danimarka'nın sunduğu bu BM İnsan Hakları Konseyine sunma önerisini desteklememişlerdir. Bu bölünmenin arkasında ise ticari çıkarların olduğu şüphesi uyanmıştır. 1998 ise İngiltere başkanlığında AB'nin tek bir görüşte birleşmesi sağlanmıştır. Buna göre AB, BM İnsan Hakları Konseyinde Çin'e ilişkin bir çözümü masaya getirmeyecek ve

---

⁵⁶⁶ EU-China Human Rights Dialogue, http://ec.europa.eu/delegations/china/eu-china/political-relations/human_rights_dialogue/index_en.htm, (20.08.2009)

⁵⁶⁷ Tiananmen Meydan Olayları için 3.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin

⁵⁶⁸ D.Scott, 2009, s.28

desteklemeyecektir. Fakat üye devletler bu hareketsiz kalma önerisine karşı oy kullanabilecektir. O zamandan bu yana AB'nin tutumu bu olmuştur.⁵⁶⁹

Bu dönemde Avrupa Birliği Komisyonu Dış İlişkiler Genel Direktörü Angelos Pangratis, Çin'in insan hakları sorunlarına ilişkin olarak "Bazı küçük gelişmeler bulunmaktadır fakat Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı direnç görüşmeleri boş bir deniz kabuğu ya da diplomatik bir incir dalından öteye götürmemiştir. Biz hala somut sağlam sonuçlar için çabalamaktayız" demiştir.⁵⁷⁰

1999'da başkenti Belgrad'daki Çin büyükelçiliğinin NATO uçakları tarafından yanlışlıkla bombalanması Pekin'in denizaşırı ilişkilerinde bir kriz yaratmış ve insan haklarına ilişkin kaygılar bu nedenle daha geri planda kalmıştır. Çin hükümeti ABD ile "ikili insan hakları diyalogu"nu, Alman Şansölyesi tarafından yapılması planlanan ziyareti ve Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'ne girişine ilişkin müzakereleri ertelemiştir. 4 Haziran ve 1 Ekim Falun Gong'un kapatılmasının yıldönümü olmasına rağmen aktivistlerin uluslararası protestoları ya hiç olmamış ya da sönük geçmiştir. Nisan ayındaki BM İnsan Hakları Komisyonunda Çin, insan hakları siciline ilişkin bir tartışma çıkmasını önlemek için AB ve diğer hükümetleri ikna etmeye çalışmıştır. Bu arada AB, Avustralya ve Kanada da insan hakları diyaloglar ve hukuk seminerleri devam etmiştir. Ancak bu çalışmaların insan haklarına doğrudan katkısı çok az olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Jiang Zemin, Ekim ayında Avustralya ve diğer Avrupa başkentlerini ziyaret etmiştir. Bu dönemde işçi hakları ihlalleriyle ilgili endişeler büyük ölçüde gündem dışı kalmıştır.⁵⁷¹

---

⁵⁶⁹ K.E.Smith, 2006, s.126

⁵⁷⁰ D.Scott, 2007, s.28

⁵⁷¹ Human Rights Watch, Human Rights Developments in China 1999, <http://www.hrw.org/legac/press/1999/oct/china1014bg.htm>, (12.09.2010)

Avrupa Birliği, Almanya'nın dönem başkanlığı sırasında, 1999'un ilk yarısında, BM'in İnsan Hakları Komisyonu'nun Cenevre'deki toplantısında Çin hakkında alınan kararlara itiraz etmemiştir. 22 Mart'ta, AB Genel İşler Konsey toplantısında dışişleri bakanları Çin'i eleştirmekten daha önemlisinin AB içinde işbirliği sağlamak olduğuna karar vermişlerdir. AB, Çin'e karşı hiçbir harekette bulunmamıştır. Mart ayında AB Troyka heyeti⁵⁷² (Almanya, Avusturya ve Finlandiya) insan hakları konusunda baskı yapmak için Pekin'e gitmişler ancak herhangi bir sonuç alamamışlardır. Mayıs ayında yapılacak olan AB-Çin Zirvesi Belgrad'taki Çin büyükelçiliğinin bombalanmasının ardından ertelenmiştir. Bunun yerine Alman Başbakanı Gerhard Schroder, NATO adına özür dilemek için Çinli liderlerle görüşmeye Pekin'e gitmiş ve bu buluşmada yeni bir zirvenin Kasım ayında Pekin'de yapılması planlanmıştır. Bu arada AB, Çin ile diyalog politikasını devam ettirmiştir. Yeni dönem başkanı Finlandiya, Eylül ayında etnik azınlıklar, kadınlara karşı ayrımcılık ve diğer insan hakları sorunlarının tartışıldığı bir seminere başkanlık etmiştir. Sonraki resmi AB-Çin insan hakları diyalogunun da Pekin'de gerçekleşmesi planlanmıştır.⁵⁷³ Bu noktada dikkatler çeken unsur Avrupa Birliği'nin üye ülkelerinin kendi içlerinde bile bir birliğin olmayışı ve ortak karar almakta zorlandıklarıdır. Çin'le olan ekonomik çıkar ilişkileri Çin'e yönelik farklı kararların alınmasına neden olmaktadır.

2001 yılında 11 Eylül'de ABD'ye terörist saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırının ardından Çin, bu konuda ABD'ye destek verdiğini açıklamıştır. Bu açıklamadan sonra Çin hükümeti Uygur gruplarını Afganistan'daki Taliban ile

---

⁵⁷² AB Troykası: AB Komisyonu, dönem başkanı ve bir sonraki dönem başkanından oluşan yapı "Troyka" olarak adlandırılmaktadır.

⁵⁷³ Human Rights Watch, Human Rights Developments in China 1999, <http://www.hrw.org/legac/press/1999/oct/china1014bg.htm> (12.09.2010)

bağlantıda olmakla suçlanmış ve onların yurtdışındaki radikal İslamcı örgütlerden para yardımı aldıklarını iddia etmiştir. 1998 yılında yerel yetkililer Güney Sincan’da yirmi tane “terörist üssün” çökertildiğini duyurmuştur. 2 Eylül 1998’de yayınlanan South China Morning Post’a göre burada yakalanan erkeklerin çoğu Afganistan ve Pakistan’a geri gönderilmiştir. Soğuk Savaşın bitmesinin ardından bağımsızlığını ilan edip kendisinden ayrılacağından korktuğu Sincan (Doğu Türkistan) bölgesindeki halkla mücadele eden Çin hükümeti, buradaki halkın da terörist olarak nitelendirilmesi için bu yolu seçmiştir. Böylece bu insanlara uyguladığı insan hakları ihlallerini daha meşru gösterebileceğini düşünmüştür.⁵⁷⁴ 10 Ekim 2001 tarihinde Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Sun Yuxi, “Doğu Türkistan’daki terörist gruplarla olan mücadelelerinin uluslar arası destek ve anlayış kazanmasını umduklarını belirtmiştir. 2001’de Sincan’daki gazete ve dergiler de hükümet kampanyalarının hedefi olmuştur. Çin hükümeti yasadışı oldukları ya da uygun olmayan yayın yaptıkları için durdurulduklarını belirtmiştir.⁵⁷⁴

Pekin, ABD’nin Afganistan’a yönelik askeri operasyonlara başlamasının ardından kendi tutumunu ortaya koymuştur:

1- Çin, her türlü terörizme karşıdır ve buna karşı yapılan operasyonlara destek verir.

2- Terörizme karşı operasyon kesin kanıta dayanmalı, hedef belirgin olmalı ve günahsız insanlar zarar görmemelidir.

3- Birleşmiş Milletler Ana Sözleşme ilke ve şartları esas alınarak Güvenlik Konseyi’nin fonksiyonu artırılmalıdır. Çin, Güvenlik Konseyi çerçevesinde terörizme karşı mücadelede her türlü müzakereye hazırdır. Ancak Pekin ABD’nin

---

⁵⁷⁴ Human Rights Watch, “China: Human Rights Concerns in Xijiang”. October 2001, “Xiajiang after September 11”, <http://www.hrw.org/en/reports/2001/10118/china-human-rights-concerns-xinjiang> (18.09.2010)

Afganistan'a müdahalesi karşılığında Tayvan, Tibet ve Sincan (Doğu Türkistan) sorunlarına destek vermesini ima etmiştir. ABD'ye destek vermesinin ardında yatan neden de budur. Görüldüğü gibi kendi desteğinin karşılığında ABD'nin de Tayvan, Tibet ve Sincan (Doğu Türkistan)'daki insan hakları ihlallerine göz yummasını istemiştir.

Çin dışişleri sözcüsü Zhu Bangzao'nun 18 Eylül 2001'deki sözüyle "ABD, terörizme karşı Çin'den destek ve işbirliği istiyorsa aynı şekilde Çin'in de ABD'den destek isteme hakkı vardır. Ve Çin etnik ayrımcılık ve terörizme karşı mücadelesinde ABD'den anlayışlı destek vermesini ister". Ayrıca 31 Ekim 2001'de, Çin Başbakanı Zhu Rongji, Çin'i ziyaret eden Alman Başbakanı Gerhard Schroder'e "Çin'in 'Dong Tu'⁵⁷⁵ terör güçlerine karşı verdiği mücadele, uluslararası terörizme karşı mücadelenin bir parçasıdır ve iki ülke terörizme karşı uluslararası düzeyde işbirliği yapmalıdır" diye konuşmuştur. Pekin yurtdışında faaliyet gösteren "Doğu Türkistan" ayrılıkçı faaliyetinin en büyük iki teşkilatının Almanya'da bulunduğunu bilmektedir. Görüşmelerin sonucunda Almanya Başbakanı Schroder Çin ile 3 milyar dolarlık bir ticaret anlaşması imzalayarak ülkesine geri dönmüştür.⁵⁷⁶

2003-2004 yılları AB-Çin ilişkilerinde zirveye ulaşan yıllar olarak bilinmektedir. Her iki taraf bu dönemde politika belgeleri yayınlamış ve Javier Solana Çin'i Asya'daki "Stratejik Partner" olarak ifade etmiştir. Bu sırada Almanya ve Fransa Çin'e uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasına ilişkin bir tartışma başlatmışlardır. Avrupa Birliği'nin silah ambargosunu kaldırma konusundaki başarısızlığı, Amerikan etkisinde kalındığından dolayı, Avrupa'yı ikiye bölmüştür.⁵⁷⁷

---

⁵⁷⁵ Dong Tu: Doğu Türkistan'ın kısaltması.

⁵⁷⁶ Nuraniye Hidayet Ekrem, "Doğu Türkistan", 7 Ocak 2005, <http://www.turksam.org/tr/a35.html>, (08.05.2010)

⁵⁷⁷ G.Wacker, 2009, s.5

Ayrıca yayınlanan politika belgeleri de olumlu sonuçlar vermiştir. “Tarihte her zamankinden daha iyi olmak” politikasını benimsemişlerdir. 2003 yılı itibariyle pek çok anlaşmaya da imza atılmıştır. Örneğin Galileo uydu projesi, sanayi politikası diyalogları, AR-GE çalışmalarında işbirliği, enerjinin barışçıl kullanımı, silahlanmanın önlenmesi vb. konularda anlaşmışlar ve 2004 Den Hague Zirvesinde daha da güçlendirilmiştir.⁵⁷⁸ Ne 2003 yılında ne de 2004’de Avrupa Birliği Çin’e insan hakları sorunları hakkında bir baskı yapmamıştır.

2005 yılı baharında Küçük Projeler Programı adı altında temelinde insan haklarının olduğu bir projeye AB, 435 bin Euro bütçe ayırmıştır. Çin’de hükümet dışı organizasyonların ve akademik çevrelerin yararlanabileceği bu proje ile yerel, sivil toplumsal organizasyonların güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu organizasyonlar içinde insan haklarına odaklananlar da bulunmaktadır. Polisin ve yasaların güçlendirilmesi, insan haklarının farkına varılmasının sağlanması ve tutuklu haklarının artırılması, ulusal azınlık haklarının da korunması konularını kapsamaktadır. Huo Zhengde gibi Çin analistleri bu konuda AB-Çin ilişkilerinin ideolojik olarak uyuşmadıklarını ve değerlerin hala geçerli olduğunu söylemesi ve AB programlarının Çin’i “Batılılaştırma” ve “Bölme girişimi” olabileceği konusunda uyarması Çinlileri telaşlandırmıştır.⁵⁷⁹ Fakat bu AB-Çin arasındaki ticaret üzerinde herhangi bir olumsuz etki yaratmamıştır.⁵⁸⁰

2005 yılında düzenlenen “Batı Avrupa Birliği Asamblesi”ne göre de insan hakları iki taraf arasında hala sorun olarak devam etmektedir. Buna göre “demokrasi, bireysel ve toplu özgürlükler ve insan hakları konularında Çin gibi yenedünya

---

⁵⁷⁸ Kjeld Erik Brodsgaard and LIM Chee Kia, “EU-China: Managing a Strained Relationship”, 15 October 2009, www.eai.nus.edu.sg/BB483.pdf, (15.09.2010)

⁵⁷⁹ D.Scott, 2007, s.28

⁵⁸⁰ Bkz. Bölüm: 4.2.4 Olgunlaşan Ortaklık ve AB-Çin Zirveleri

güçlerinin ortaya çıkması, hala Batı dünyasının desteklediği düzeyin dışında kalmaktadır”.⁵⁸¹

2003 ve 2004 yılında Avrupa Birliği ve Çin arasındaki ilişkiler en üst seviyede iken 2005’te neden insan hakları konusu yeniden gündeme gelmiştir. Aslında daha önce de bahsettiğimiz gibi Avrupalı siyasetçilerin politik yatırım kaynaklarından biri de Çin’deki insan hakları sorunudur. 22 Kasım 2005’te Almanya’daki seçimlerde Angela Merkel ilk kez başbakan seçilmiştir. Merkel seçimler sırasında insan haklarından taviz vermeyeceğini açıklamıştır. Çin’deki insan hakları sorunun gündemde kalması Merkel’in işine gelmiştir ve kendisinin bu durumla mücadele edeceğini vurgulayarak seçimlere yatırım yapmıştır.

Eski Başbakan Gerhard Schröder döneminde Almanya, Tiananmen katliamından sonra silah ambargosunun kaldırılmasından yana olmuş ve Tayvan’ın da Çin’in bir parçası olduğunu savunmuştur. Bu dönemde Almanya Pekin ile ticaret hacmini ve siyasi ilişkilerini geliştirmiştir. Ancak Angela Merkel, Almanya Başbakanı olunca insan hakları konusunda taviz vermeyeceğini belirtmiştir. 2007’de Tibetlilerin ruhani lideri Dalay Lama ile resmi görüşme düzenlenmiştir. Bunun üzerine Çin’de teknik nedenleri ileri sürerek planlanan üst düzey toplantı ve bakanlar arası görüşmeleri tek taraflı olarak iptal etmişti. Bütün bunlar muhalefetin tek taraflı tepkisine neden olmuştur.⁵⁸²

Çin’in bu tehditkâr davranışından sonra ve oluşan tepkilerin ardından Angela Merkel şöyle bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır:

“Almanya ile Çin arasında bizim ve bizden öncekilerin kurduğu ilişkiler, Dalay Lama ile görüşmemiz sonucu bozulmayacak kadar önemli. Biz birbirimize bağımlıyız. Almanya’nın Çin’e yönelik politikasında hiçbir şey değişmemiştir. Ne

---

⁵⁸¹ D.Scott, 2007, s.28

⁵⁸² “Çin Almanya’ya Tepkili”, **Deutsche Welle**, 24.9.2007

Tayvan ne de Çin'in bütünlük politikası konusunda. Ama dostlar, aralarındaki farklı görüşlere tahammül edebilmeli”⁵⁸³

Bu dönemde Çin için de ekonomik çıkarlar ağır basmıştır. Bu dönemde 2008 yılında yaşanan ekonomik krizi de göz önünde bulundurmak ilişkinin gidişatını değerlendirmek için faydalı olacaktır. Yaşanan ekonomik krize çözüm bulabilmek için Wen Jiabo da Almanya'yı ziyaret etmiştir. Wen Jiabo, “Biz Çinlilerin bir deyiimi vardır; Kışın yağın kar, verimli bir hasadın sözüdür”, Alman şair Heinrich Heine de “Baharın canlılığı ancak kıştan belli olur” der. Eminim ki bu kış geçince, yaşanan gergin durumda gösterdiğimiz dayanışmadan dolayı gurur duyacağız” diyerek, iki ülke arasındaki ilişkilere verdiği önemi dile getirmiştir.⁵⁸⁴

Angela Merkel, ilerleyen günlerde de Çin'i insan hakları konusunda uyardıya devam etmiştir. Örneğin 2010 yılı Temmuz ayı itibariyle yanında Alman işadamları ile birlikte Çin'e gelen Merkel, milyarlık ticaret anlaşmalarını imzalamış, ifade özgürlüğü konusunda değinip uygulanan sansürü eleştirmiştir.⁵⁸⁵ Ama bu eleştirisinin hiçbir yaptırımı olmadığı gibi hiçbir olumlu geribildirim de olmamıştır.

Almanya-Çin bağımlılığını anlamak için 2009'da 5. Çin-Almanya Ekonomik ve Teknolojik İşbirliği Forumunda Wen Jiabo ve Merkel'in konuşmalarına yer vermek aydınlatıcı olacaktır. Başbakan Wen forumda yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir;

“Sıkı ekonomik ilişkiler, öteden beri Çin-Almanya ilişkilerinin bel kemiğini oluşturuyor. Son yıllarda Çin ile Almanya arasında teknoloji işbirliğinde atılım niteliğinde gelişmeler kaydedilmesini sevinçle izliyoruz. Dünyaya krizi aşacağımıza dair güven vereceğiz; piyasaya olumlu sinyal vereceğiz; üretici yatırımcı ve tüketicilerin güvenini arttıracacağız. İki ülke, krizle mücadelede işbirliğini güçlendirerek, ekonomilerinde daha büyük gelişme kaydedilmesini sağlayacaktır.”⁵⁸⁶

⁵⁸³ “Uzun ince bir yol: Almanya-Çin İlişkileri”,
<http://www.dw-word.de/dw/article/0,5578816,00.html>

⁵⁸⁴ ibid

⁵⁸⁵ Ruth Kirchner, “Almanya Çin Arasında Yeni Dönem”, **Deutsche Welle**, 17.07.2010

⁵⁸⁶ “Çin Almanya Ekonomik İşbirliği Güçlendirilmeli”, 30.01.2009, **China Radio International**, (17.04.2010)

Bunun üzerine Angela Merkel de Almanya-Çin ilişkilerinin giderek birbirine daha bağımlı hale geldiğini Çin’le işbirliğini sürdürmenin Almanya için önemli olduğunu belirtmiştir. Merkel şunları söylemiştir;

“Çin’in uyumlu, hızlı ve istikrarlı bir şekilde gelişmesi bizim için son derece önemlidir. Bu yıl ekonomimizde % 2,25’lik gerileme olacağını tahmin ediyoruz. Fakat Çin, ekonomik büyüme hızı olarak % 8’i hedefliyor. Bu harika, ayrıca Almanlar için de olumlu bir durum. Ekonomimiz yavaşlamasına rağmen Çin’e ihracata devam edeceğiz. Dolayısıyla iki taraf birbirlerinin başarıyla gelişmesini umuyor”⁵⁸⁷.

Almanya ile Çin’in ilişkilerinde insan hakları konusunun gündeme gelmesi seçim tarihleriyle uyumludur. Merkel’in 22 Kasım 2005’de ve 28 Ekim 2009’da seçimleri kazandığını düşünürsek Çin’le ilişkileri iyi tutmanın ve yeri geldiğinde insan hakları sorununu gündeme getirmenin Merkel’e faydası olduğu açıktır. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin de hem Çin’in Avrupa Birliği’ne hem de Avrupa Birliği’nin Çin’e rest çekmesini engellediği açıktır. Bu dönemde iki ticari partner birbirlerini kırmamaya özen göstermiştir.

2008 yılında Olimpiyat oyunlarını fırsat bilen Tibetli muhalifler protesto gösterilerine başlayınca Çin hükümeti bu göstericileri şiddet kullanarak bastırmıştır. Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Hans Gert Pöttering, bu yaz düzenlenecek yaz olimpiyatlarının açılış törenine katılmama kararı alarak Pekin yönetimine karşı tavırlarını gösterebileceklerini söylemiş, Fransa Cumhurbaşkanı Nickolas Sarkozy’de “Tüm şıklar açık ve Çinli liderlerin sorumluluk hislerine karşı duruyorum. Bir diyalogun başlamasını istiyorum ve Çinli yetkililerin cevabına göre kendi cevabımı vereceğim” demiştir.⁵⁸⁸

---

⁵⁸⁷ “Çin Almanya Ekonomik İşbirliği Güçlendirilmeli”, 30.01.2009, **China Radio International**, (17.04.2010)

⁵⁸⁸ “Tibetlilerin Çin’i Protestosu AB’de Kafa Karıştırdı”, 26.3.2008, **www.euractiv.com.tr**, (26.5.2010)

2007’de Merkel’in Dalay Lama’yı Almanya’ya daveti ve ardından Çin ile ilişkilerini gözlemleyen Nikolas Sarkozy de, Kasım 2008’de Dalay Lama resmi bir görüşme gerçekleştirmiştir. Fransa ziyareti sırasında Dalay Lama, AB yetkililerine “Çin halkı, artık ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğünü istemektedir. Karşı tarafa ödün vermeniz uzun vadede kimsenin çıkarına olmaz” demiştir. Dalay Lama Avrupa Birliği Parlamentosunda da bir konuşma yapmıştır. Çin ise Fransa’yı “iyi ticari ilişkiler siyasi planda da iyi bağlara dayanır” diyerek uyarmıştır.⁵⁸⁹ Bunun ardından Pekin yönetimi Fransa ile birçok alanda görüşmesini askıya almış, Aralık ayında yapılacak olan Çin-AB Zirvesini iptal etmiştir. Çin’de Fransız mallarını boykot kampanyaları da düzenlenmiştir.⁵⁹⁰

Wen Jiabao Ocak 2009’da “tour de France” ile Fransa’nın çevresindeki ülkeler olan İsviçre, Almanya, Brüksel, İngiltere ve İspanya’ya ziyaretlerde bulunmuştur. Yani Fransa’ya uğramamıştır. Çin, AB ile ilişkilerini normal düzeyde tutmuş ancak bu yolla Fransa’ya memnuniyetsizliğini göstermiştir. Nisan 2009’da Çin Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamada “İki tarafın temel çıkarlarını dikkate alarak, aralarındaki ilişkinin önemini teyit ettikleri” kaydedilmiştir. Şinhua Haber Ajansı, Çin ve Fransa Dışişleri bakanlarının aynı anda yayımladıkları bildirilerde “Hangi şekilde olursa olsun Tibet’in bağımsızlığını desteklemeyeceklerinin” ifade edildiğini duyurmuştur. Fransa’nın açıklamasında ise “Tibet sorunun hassasiyetini tam olarak anladıkları ve Tibet’in Çin’in ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettikleri ve Fransa’nın Tibet’in bağımsızlığını başka ülkelerin içişlerine karışmama ruhu ve ilkesi temelinde desteklemediği ve iki ülkenin ekonomik krizin getirdiği sorunlara

---

⁵⁸⁹ “Çin’den Fransa’ya Ticaret Tehdidi”, 4 Aralık 2008, www.BBCTURKISH.com

⁵⁹⁰ “Çin Fransa arasında buzlar eriyor”, 01.4.2009, www.euractiv.com.tr, (26.5.2010)

karşı ortaklaşa göğüs germek iletişimi ve koordinasyonu güçlendirmek istedikleri” yer almıştır.⁵⁹¹

G-20 Zirvesinde Sarkozy Çin ile ikili olarak görüşme fırsatı bulmuştur. Çin-Fransız sürtüşmesi nihayet G 20 Zirvesi sırasında tamir edilmiştir ve G-20 zirvesinde AB-Çin ilişkisi rayına oturmuştur. Çin-AB arasında Mayıs 2009’da iki üst düzey toplantı yapılmıştır. 7-8 Mayıs 2009 tarihinde Brüksel’de Yüksek Düzey Ekonomik ve Ticari Diyalog toplantısı gerçekleşmiştir. Ertelenen zirve nihayet Prag’da Çek Cumhuriyeti başkanlığında yapılmıştır. Komisyon başkanı Benita Ferraro-Waldner bu zirve için AB-Çin ilişkilerinde “dönüm noktası” demiştir. Toplantının sonunda olağan ortak açıklama yapılmamıştır. Komisyon bu tür zirve toplantılarının ardından yaklaşık 9 sayfalık bir rapor hazırlarken bu sefer 44 satırlık ortak bir açıklama yapmıştır. Zirvenin ardından yaptıkları basın toplantısında her iki tarafında küresel sorunları örneğin; iklim değişikliği sorunlarını çözmekte kararlı olduğu açıklanmıştır.

Bu açıklamaların ardından Fransa Başbakanı Francois Filan 20-22 Aralık 2009 tarihleri arasında beraberinde işadamları heyeti ile birlikte Çin Halk Cumhuriyetine resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret 2008 yılı Kasım ayında Fransa Cumhurbaşkanı ile Dalay Lama arasındaki temas sonrasında ortaya çıkan sorunlar sonrasında, siyasi ve ekonomik açıdan özel bir önem taşımaktadır. Gerçekten de yukarıda bahsedilen tehdit işe yaramıştır ki Fransa bu ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sırasında Çin Devlet Başkanı, Meclis Başkanı ve Başbakanı ile resmi görüşmeler gerçekleştiren Fransa Başbakanı ziyareti sırasında iki ülke arasında havacılık endüstrisi (3 adet önemli tedarik ve ortaklık anlaşması), nükleer enerji (nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı, nükleer atıkların

---

⁵⁹¹ “Çin Fransa arasında buzlar eriyor”, 01.4.2009, www.euractiv.com.tr, (26.5.2010)

güvenli bir şekilde saklanması ve Çin'deki nükleer santraller için Fransa'dan teçhizat tedariki), su kaynaklarının kullanımı ve kültür alanlarında 12 anlaşma imzalanmıştır. Fransız Başbakanının ziyaretinin en önemli gündem maddesini nükleer enerji alanında işbirliği oluşturmuştur. Ziyaret sırasında iki başbakan arasında yapılan görüşmede Çin Başbakanı, Çin'in ana çıkarlarının ve hassasiyetlerinin Fransa tarafından gözetilmesini, Çin'e yönelik AB tarafından uygulanan silah ambargosunun kaldırılması için Fransa'nın AB'yi ikna sürecinde 'pozitif' bir rol oynamasını ve Fransa'nın Çin'in "piyasa ekonomisi statüsünü" tanınmasını talep etmiştir.⁵⁹²

Çin-Fransa ilişkilerinde de ekonomik çıkarların ön planda olduğunu görmekteyiz. 2008'de Dalai Lama'nın Sarkozy'nin davetine katılması, ardından Çin'in Fransa'yı "iyi ticari ilişkiler siyasi planda da iyi bağlara bağlıdır" diyerek tehdit etmesi Fransa'nın Çin'e yaptığı ziyaret ve bu ziyaretin ardından bir sürü ticari anlaşmanın iki ülke arasında imzalanması, tezin ana fikrine daha fazla yaklaştırmaktadır.

4.3.1 AB İnsan Hakları Raporu

2008 yılının Kasım ayında AB, Haziran 2007-Temmuz 2008 yılları arasında bir yıllık dönem için bir insan hakları raporu hazırlamıştır. Bu raporun Kuzey-Doğu Asya bölümünde Çin'deki insan hakları ihlallerinden bahsedilmiştir. Bu rapora göre Çin, 2008 olimpiyatlarına ev sahipliği yaptığı için yoğun inceleme altına alınmıştır. Olimpiyat öncesinde ve sırasında yabancı gazetecilere tam bir basın özgürlüğü, insan

---

⁵⁹² Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, www.counsellors.gov.tr/upload/CHC/webaralikrapor.doc (18.05.2010)

hakları konusunda olumlu bir beklenti olmuştur. Bu beklentiler tam anlamıyla karşılanmadığı gibi, tam aksine olimpiyatların hazırlıkları sırasında güvenlik tedbirleri artırılmış, insan hakları ihlalleri daha da artmıştır. Oyunlarla ilgili eleştirel sesleri susturmak da dahil, olimpiyat öncesi taciz ve tutuklamalar, internet kontrolleri, olimpiyat alanında boş yer açmak için insanları evlerinden zorla uzaklaştırmalar ve Pekin’de gösteri yapan karşı görüşteki insanlara yapılan baskılar bu olumsuz uygulamaların bazılarıdır. Bu dönemde insan hakları savunucusu Hu Jia tutuklanmıştır.⁵⁹³

Raporlama süresince AB-Çin ilişkilerinde insan hakları ile ilgili iki toplantı düzenlenmiştir. 14 Mart’ta Lhasa’da yaşanan sıkıntılar ve daha sonra Tibetlilerin yaşadığı huzursuzluk Çin’in insan hakları sicilinin daha da kusurlu hale gelmesine neden olmuştur ve uluslararası eleştirilere maruz kalmasına yol açmıştır. Tibet dışarıya kapatıldığı için insan hakları ihlallerinin boyutunun belirlenmesi zordur. Ölü sayısı, yaralı ve gözaltında olanların sayısı değişik sayılarla rapor edilmektedir. Kötü muamele, tutuklama, işkence konusunda endişe devam etmektedir. Adil yargılama hakkının yokluğu ve yoğun vatansever eğitim kampanyası devam etmektedir. 17 Mart’ta AB taraflar arasında olmak üzere bir deklarasyon yayınlanmıştır ve Çin’e Tibet’teki insan hakları sorunu konusunda çağrıda bulunulmuştur. Her iki tarafı da uzlaşmaya davet etmiştir. Uluslararası baskının ardında Dalay Lama ve Çin hükümeti arasında iki toplantı gerçekleşmiştir ve şimdiye kadar birkaç somut adım atılabilmektedir.⁵⁹⁴

---

⁵⁹³ EU Annual Report on Human Rights 2008, Brussels, 27 November 2008, Council of The European Union, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105,

<http://www.consillium.eoropa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en08.pdf>, (20.05.2010)

⁵⁹⁴ EU Annual Report on Human Rights 2008, Brussels, 27 November 2008, Council of The European Union, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105,

<http://www.consillium.eoropa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en 08.pdf>, (20.05.2010)

Sincan'daki Uygur halkına kültürel ve dini kimlik açısından yapılan baskı da diğer bir problemdir. Mayıs ayında Sincuhan depremi sonrasında Çinli insanlara uluslararası destek sağlanmıştır. Rapor konusundaki açıklık ile Tibet olaylarındaki gizlilik birbiriyle çelişmektedir. Raporun kapsadığı alan bakımından AB'nin endişe duyduğu alanların çoğunda gelişim gözlenmiştir. Örneğin ifade ve iletişim özgürlüğü, adli yargı sisteminde reform, mahkumların hakları, azınlıkların kişisel hakları ve dini özgürlükler konusunda fazla ilerleme sağlanamamıştır. Diğer taraftan ekonomik sosyal ve kültürel haklar konusunda bazı önemli gelişmeler olmuştur. İşçilerin haklarını daha çok koruyan Yeni İş Sözleşmesi Kanunu çıkarılmış, ölüm cezaları konusu yeniden gözden geçirilmiştir.⁵⁹⁵

Bu dönemde AB-Çin ilişkilerinde en büyük sorunsal; silah ambargosu ve AB'nin Anayasal anlaşma sırasında yaşadığı iç sorunlar nedeniyle ortaya çıkan "zayıflığı"dır. Silah ambargosunun kaldırılması konusunda da üye ülkeler kendi içerisinde hemfikir olamadıkları gibi ABD'nin baskısı da bu konuda etkili olmaktadır. 27 üyesi olan AB içerisinde çok farklı öncelikler, çok farklı tercihler olması normaldir. Avrupa Konseyi bu amaçla bir anket düzenlemiş ve Çin'e ilişkin görüşleri sorulmuştur ve dört grup ortaya çıkmıştır,⁵⁹⁶

- 1- "İddialı sanayici" (Polonya, Çek Cumhuriyeti, Merkel yönetimindeki Almanya)
- 2- "İdeolojik serbest ticaretçi" (Hollanda, İsveç, Danimarka ve İngiltere)
- 3- "Uyumlu merkantilist" (Slovenya, Finlandiya, Bulgaristan, Malta, Kıbrıs, Macaristan, Portekiz, Slovakya, İtalya, Yunanistan, Romanya)

---

⁵⁹⁵ EU Annual Report on Human Rights 2008, Brussels, 27 November 2008, Council of The European Union, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105, <http://www.consillium.eoropa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en 08.pdf>, (20.05.2010)

⁵⁹⁶G.Wacker, 2009, S:6

4- “Avrupa takipçileri” (Belçika, İrlanda, Avusturya, Lüksemburg ve üç Baltık ülkesi)

Fransa bu kategorilerden herhangi birine dahil olmamıştır. AB bünyesinde bile üye ülkeler birbiriyle rekabet ederken ve aralarında uyum göstermezken Çin’den de tutarlı bir politika beklemek yanlış olur. Çin farklılıklar konusunu ayrıntılı bir şekilde bilmese de bu durumu kendi çıkarları için kullanmaktadır. “Barbarlığı kontrol için barbarlığı kullan” eski bir stratejidir ve AB için hala uygulanabilir görünmektedir. Çin’e göre AB üyesi devletler birbirini sırtlarından bıçaklamaya hazırdır ve bunu değiştirmek de mümkün değildir.⁵⁹⁷

Çin ile Avrupa Birliği arasındaki 28. İnsan Hakları Diyalogu, 20 Kasım 2009’da Pekin’de yapılmıştır. Diyaloga katılan AB heyeti ile görüşen Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı He Yafel, AB’nin uluslararası işlerdeki rolüne büyük önem verdiklerini belirterek AB ile ilişkilerinin geliştirilmesinin Çin’in dış politikasının önemli bir parçası olduğuna işaret etmiştir. Çin-AB İnsan Hakları Diyalogu’nu insan hakları sorunlarının yapıcı yöntemlerle çözülmesini sağlayacak önemli bir platform olarak niteleyen He, iki tarafın uluslararası işbirliği akımına uygun olarak eşitlik ve karşılıklı saygı ilkelerine bağlı kalıp diyalogun sağlıklı gelişmesini güvence altına almaları gerektiğini vurgulamıştır.

Çin ile ilişkilere büyük önem verdiklerini ve kısa süre sonra yapılacak 12. AB-Çin Zirvesi’ne büyük umut bağladıklarını kaydeden AB temsilcileri, insan hakları diyalogunun Çin’le ilişkilerin önemli bir halkasını oluşturduğunu ifade ederek Çin’le diyalogu ve işbirliğini sürdürerek insan hakları ve hukuk devleti davasını ileriye taşımaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Diyalogun son turunda,

---

⁵⁹⁷ G.Wacker, 2009, S:6

Çin'in insan haklarını korumak ve geliştirmek için harcadığı çabaların ve bunun sonucunda kaydettiği ilerlemenin olumlu değerlendirildiği ve diyalogun sürdürülerek Çin-AB “Kapsamlı Stratejik Ortaklık” ilişkisinin sağlıklı gelişmesine güç katılması yönündeki ortak arzu dile getirilmiştir.⁵⁹⁸

Avrupa Birliği her yıl verdiği Saharov Ödülü'nü⁵⁹⁹ 2009 yılında Çinli Hu Jia almıştır. Hu Jia 2008 olimpiyatları öncesinde, Çin'de insan hakları ihlalleri yaşandığını tüm dünyaya duyurmuştur. İnternet videosu ile Avrupa Parlamentosunda düzenlenen ve Çin'deki insan hakları konusunu ele alan oturuma canlı olarak bağlanmış, hemen ardından da tutuklanmıştır. Parlamento Başkanı Hans-Gert Pöttering, Hu Jia'nın 3,5 yıl hapse mahkum edilmesinin kabul edilmeyecek bir durum olduğunu belirtmiştir. Parlamantonun internet aracılığıyla Hu ile görüşmesinin normal olduğunu söylemiş ve şöyle devam etmiştir; “Teknik açıdan var olan imkanı kullanmak şart. Bu yüzden kimsenin cezalandırılması mümkün olmamalı. İnsan hakları her yerde geçerli. Çin'de de”.⁶⁰⁰

Ödülün verilmesinden önce Çin'in Brüksel temsilcisi tarafından Avrupa Parlamentosuna gönderilen mektupta, “bu ödülün iki taraf arasındaki yanlış anlamaları derinleştireceği ve insan haklarını güçlendirme emeline hizmet etmeyeceği” belirtilmişti. Ödülün sahibinin açıklamasından önce Çin İçişleri Bakanı ise bir basın toplantısı düzenlemiştir ve “Hu Jia'nın nasıl bir insan olduğunu hepimiz biliyoruz. O, halkı hükümete karşı isyana teşvik etmekten hüküm giymiş bir suçludur” diye konuşmuştur. Ayrıca Çin İçişleri Bakanı böyle bir isme ödül verilmesinin Çin yargısının egemenliğine müdahale olduğunu da

⁵⁹⁸ “Çin-AB İnsan Hakları Diyalogunun Yeni Turu Yapıldı”, <http://www.turkish.cri.cn/781/2009/11/21/1s/21437.htm>, (14.03.2010)

⁵⁹⁹ Bkz. 1.4.1 Avrupa Parlamentosunun Çalışmaları

⁶⁰⁰ “Hao Gui, Saharov Ödülü Çinli İnsan Hakları Savucusuna”, <http://www.dw.word.de/dw/article/0.3881865.00.html>, (14.03.2010)

belirtmiştir.⁶⁰¹ Görüldüğü gibi Çin içişlerine müdahale edilmesinden ve insan hakları sorunlarının Avrupa tarafından dile getirilmesinden hiç hoşlanmamaktadır.

Temmuz 2009'da Çin'in Sincan eyaletinde gerçekleşen, çok sayıda Uygur Türk'ünün öldüğü olaylar⁶⁰² sonrasında Avrupa Birliği bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyonda Sincan eyaletindeki huzursuzluktan duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Bütün tarafları sükûnete davet ederek sorunların barışçıl yollarla çözülmesi istenmiştir. AB bütün bunları insan hakları ilişkilendirmekte ve ifade özgürlüğüne de gönderme yapmaktadır.⁶⁰³

Avrupa Birliğinin bu deklarasyonu yayınlamasından hemen önce Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Hu Jiantao İtalya'ya resmi bir gezi düzenlemiştir. 6 Temmuz'da başlayan bu ziyaret sırasında Avrupa Parlamentosu Başkanı Hans-Berk Pöttering, "protestocuların öldürülmesinden derin endişe duyduğunu" belirterek "Çin makamlarından insan haklarına saygı göstermelerini" istemiştir. İtalya Cumhurbaşkanı Georgio Napolitano ise doğrudan Sincan Uygur Özerk Bölgesindeki olaylara atıfta bulunmasa da Hu Jintao'yu kabulü sırasında yaptığı konuşmada, "insan hakları konusunda yeni adımlar gerekiyor. İtalya, Çin'in kararlarındaki bağımsızlık ve gerekçelerine azami saygı esası çerçevesinde bu meseleyi de ele alma niyetindedir." demiştir.⁶⁰⁴

---

⁶⁰¹ Sakharov Ödülü Hu Jia'nın, 23 Ekim 2008,

http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/101081023_hu_Jia.shtml, (14.03.2010)

⁶⁰² Bkz 3.3.4.2 Sincan

⁶⁰³ Çin'deki Gelişmeleri Takiben Avrupa Birliği Adına Yayınlanan Deklarasyon, 9 Temmuz 2009,

http://www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/efs/109077.pdf, (12.10.2009)

⁶⁰⁴ Çin Uygur Özerk Bölgesinde Yaşanan Gelişmelere Avrupa'dan Tepki, 07.07.2009.

<http://www.euractiv.com.tr>, (26.05.2010)

Avrupa Birliği 12 Kasım 2009 tarihinde yeni bir deklarasyon yayınlamıştır. Bu deklarasyon ile 05-07 Temmuz 2009'da Urumçi'de meydana gelen olaylardaki protestoculardan 9 kişinin infazını kınamıştır.

“AB, Çin'in yasal sorumluluklarını yerine getirmesini anlayışla karşılamaktadır ancak idam cezasına muhalefetini yinelemektedir. Ayrıca bu konuda uluslar arası asgari şartlara da uyulması gerektiğini hatırlatmaktadır. Adil yargılama ve yeterli temsilin sağlanması tüm güvenlik önlemlerinin alınmasıyla mümkün olacaktır. AB, adil yargının sağlanması için gerekli sürecin ve diğer önlemlerin gerçekleştiği konusuna şüpheli yaklaşmaktadır. AB bu yılki olaylar yüzünden idam cezasına çarptırılanlar konusuna dikkat çekmek istemektedir. AB ölüm cezasının kaldırılması için Çinli yetkililere seslenmekte ve ilk adım olarak BM ile moratoryuma çağırılmaktadır.”⁶⁰⁵

Ayrıca İngiltere Dışışleri Bakanlığı tarafından 2009 yılına ait İnsan Hakları Raporu⁶⁰⁶ düzenlenmiştir. Bu rapora göre “Çin'in 2009'da insan haklarına ilişkin bilançosu ciddi bir endişe kaynağıdır.” Bu raporda Çin'deki ekonomik ve toplumsal gelişmelerin altı çizilmiş siyasi ve medeni hakların ise daha kötüye gittiği belirtilmiştir. Sanık avukatların taciz edilmesi, etnik ayaklanma sonrası mahkûmlara yapılan uygulamalar, insan hakları savunucularının gözaltına alınması gibi insan haklarına ilişkin sorunlara da işaret edilmiştir. Bu arada İngiltere'deki seçimlerin de 6 Mayıs 2010'da yapıldığını söylemek yerinde olacaktır. 2009'daki bu raporun seçimlere bu kadar yakın bir tarihte yani Nisan 2010'da yayınlanması tesadüf olabilir mi?

2010 yılına geldiğimizde AB ile Çin arasında Nobel Barış Ödülü sorun olmuştur. Cezaevinde tutulan muhalif yazar Liu Xiaobo'nun Nobel Barış Ödülüne layık görülmesi Çin'in tepkisine neden olmuştur. Çin yazarın eşini de polis kontrolü

---

⁶⁰⁵Council of The European Union, Declaration by The Presidency on Behalf of The European Union Regarding the Recent Executions of Nine Persons in Xinjiang, Brussels, 12 November 2009 15843/09 (presse 326)P 125/09
http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/111098.pdf, (12.04.2010)

⁶⁰⁶UK Foreign Office Releases 2009 Annual Report on Human Rights, 1 April 2010,
<http://www.savetibet.org/media-center/ict-news-reports/uk-foreign-office-releases-2009-annual-report-human-rights>, (10.09.2010)

altına alarak evin önündeki güvenlik önlemlerini artırmıştır. Xiaboa'nın eşinin basına ifade vermesi engellenmiş, telefon ve internet bağlantısı kesilmiştir. Çin hükümetinin tepkisini Çin Dışişleri Bakanlığı yaptığı açıklamam ile dile getirmiştir: "Nobel Barış Ödülü amacından sapıp çirkinleşmiştir." demişlerdir.⁶⁰⁷

Aslında Avrupa Birliği bu ödülün Liu Xiaobo'ya verileceğinin daha 2010 yılının ilk aylarında sinyalleri vermiştir. Dışişleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton 29 Nisan- 1 Mayıs 2010 tarihleri arasında Çin'e bir ziyarette bulunmuştur. AB ve Ashton son zamanlarda bazı endişelerini dile getirmişlerdir. Örneğin; Liu Xiaobo'nun "devlet iktidarını yıkma suçundan" 15 yıla mahkum oluşu nedeniyle AB'nin derin üzüntü duyduğunu Ashton ziyareti sırasında belirtmiştir ve kayıtsız şartsız serbest bırakılmasını Çin hükümetinden istemiştir.

15 Temmuz 2009'da, Ashton, eski görevi olan AB Ticaret Komiseri iken, Sincan'daki Müslüman Uygurlar ve Tibetlilerin de aralarında olduğu azınlıklara karşı dışlama ve ayrımcılık uygulandığı konusunda Çin hükümetine endişelerini dile getirmişti. Ashton bu ziyareti sırasında ise 4 temel sorun üzerinde durmuştur; - ifade özgürlüğü, - hukuk kuralları, - Tibet ve Sincan'daki azınlıklara yönelik uygulamalar, - keyfi gözaltılar, -zorunlu kayıplar.⁶⁰⁸ Ashton'un bu sorunun takipçisi olduğu ve bir sene sonra ödülün Çin'li bir aktiviste verildiğini görmekteyiz.⁶⁰⁹

Çalışmamızı sonlandırırken bu noktada şunu söylememiz uygun olacaktır. Çin ekonomik gücünün farkındadır ve Avrupa Birliği'nin insan hakları konusunda kendisini uyarmasından hoşlanmamakta ve bunu ilk fırsatta dile getirmektedir. Silah

---

⁶⁰⁷ "Pekin:Nobel Barış Ödülü Amacından Saptırılıyor", 08.10.10. www.euronews.com (11.10.2010)

⁶⁰⁸ Sophia Richardson, "EU/China: Ashton Should Raise Human Rights in China", 27 April 2010, <http://www.hrv.org/en/news/2010/04/27/euchina-ashton-should-raise-human-rights-china>, (10.09.2010)

⁶⁰⁹ Bakınız bölüm:3.3.3.2 Nobel Ödülü ve Liu Xiaobo

ambargosunun kaldırılmasını istemekte ve ekonomik gücünü bu amaçla kullanmaktadır.

Aslında Avrupa Birliği, dış politikasının gereği olarak insan haklarını ihlal eden Çin'e yaptırımda bulunması gerekmekte iken görölen odur ki tam tersine Çin, Avrupa Birliği'ni tehdit etmektedir. Sonuç olarak da bu tehditlerin işe yaradığını görmekteyiz. İnsan hakları ve demokrasinin önemine her fırsatta değinen Avrupa Birliği, ekonomik ilişkilerinin çok iyi olduğu Çin karşısında sessiz kalabilmektedir. Belki 2010 Nobel Barış Ödölü, siyasi anlamda Çin'e karşı bir direnç göstergesidir ama Çin yine de 18 ülkeyi etkileyerek törene katılmalarını bile engelleyebilmiştir. Çin'de korkunç insan hakları ihlalleri yaşansa da Çin'e karşı somut bir yaptırım uygulanmamaktadır. Görölüyor ki uluslararası ilişkilerde her zamanki gibi çıkarlar hakimdir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin kurucu antlaşmaları olan AKÇT, AAET ve AET Antlaşmalarında insan haklarının korunmasına ilişkin hükümler bulunmamaktadır. Ancak siyasallaşma sürecinin ilerlemesi ve revizyon antlaşmalarının yapılmasıyla birlikte insan hakları kavramı Avrupa Birliği antlaşmalarında yerini almaya başlamıştır. Böylece, Avrupa Tek Senedi'nin giriş bölümünde insan hakları kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Bu döneme kadar yaşanan boşluğu ise ATAD geliştirdiği içtihatlarıyla doldurmaya çalışmıştır.

AB Antlaşması da dediğimiz 1993 Maastricht Antlaşması'nda giriş bölümünün üçüncü paragrafında insan hakları yer almıştır. Burada üye devletlerin “özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, hukuk devleti ilkesine” bağlılıkları dile getirilmiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması ile bir aşama daha ileri gidilmiş ve Birliğin, “özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere ve hukukun üstünlüğü ilkelerine” dayandığı belirtilmiştir. Artık insan hakları, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için ön şart olmuştur. AB'ye aday ülkeler Kopenhag Kriterlerini yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Bu ülkelerin gelişmeleri, İlerleme Raporları ile takip edilecektir.2000 Nice Zirvesi'de de Avrupa Birliği için bir Temel Haklar Şartı hazırlanmıştır. 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşmasına göre Temel Haklar Şartı, AB Antlaşmaları ile aynı statüde yer alacaktır. 6. maddede Şart'ta gösterilen tüm haklara saygı gösterileceği belirtilerek Şarta atıfta bulunulmuştur.

Ancak Avrupa'da insan hakları sorunu, iç politikada olduğu kadar dış politikada da kendini göstermiştir.1980-1990 yılları arasında insan hakların yapılan

vurgu gittikçe artmıştır.⁶¹⁰ Üçüncü ülkelerle ilişkilerinde de AB, insan hakları şartını kullanmayı ihmal etmemiştir. 1991 Lüksemburg Zirvesi’nde “İnsan Haklarına İlişkin Bildirge” yayınlamıştır. 1992’den itibaren de insan hakları ve demokrasiye saygı “asli unsur” olarak antlaşmalarda yerini almaya başlamıştır. Buna göre 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 65. maddesine dayanarak esaslı bir ihlal olduğu gerekçesiyle anlaşma, kısmen ya da tamamen askıya alınabilecektir. Bu şart, AB’nin üçüncü ülkelerle ilişkilerinde esas unsur olarak insan hakları ve demokrasi bakış açısını yansıtmaktadır. Bu belge ile temel hakları korumanın önemine değindikten sonra bu hakların korunması için AB’nin isteklerinin içişlerine müdahale olarak sayılmaması gereği yer almıştır.⁶¹¹

Günümüzde Çin, dünyanın ekonomik olarak önde gelen ülkelerinden biridir. Ancak siyasi olarak demokratik bir yapısı yoktur. Çin hükümeti baskıcı bir yönetimle tüm halkı kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır. İnternette medya araçlarına, dini inançlardan aile planlamasına kadar pek çok konuda yoğun bir baskı ve kontrol bulunmaktadır. Bu durum Çin’de çok ciddi insan hakları ihlallerine de yol açmaktadır.

Çin Avrupa Birliği’nin birinci sıradaki ticaret ortağıdır. İnsan hakları ve demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü kendisine ilke edinmiş Avrupa Birliği Çin’de yaşanan insan hakları ihlallerine yönelik olarak Çin ile yaptığı Zirve toplantılarında ve yayınladığı İnsan Hakları Raporlarında bu rahatsızlığını sık sık dile getirmekte, ancak herhangi bir yaptırım yoluna gitmemektedir.

---

⁶¹⁰ Jack Donnelly, “Human Rights: A New Standard of Civilization?”, **International Affairs** , 1998, s.15

⁶¹¹ Der-Chin, Horng, “The Human Rights Clause in the European Union’s External Trade and Development Agreements” **European Law Journal**, C.9 S.5, 2003, s.678

Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri de kendi içinde tutarsız davranmaktadır. Bazı Avrupa ülkeleri, örneğin Almanya, Fransa, Çin gibi önemli bir ticari ortağı kaybetmek istememektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği'nin Çin'e karşı koyduğu sert bir tavırın ardından, Avrupa Birliği bünyesinde muhalif sesler çıkmakta Çinle ekonomik ilişkilerin bozulmasının yanlış olacağı dile getirilmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti de bu durumun farkındadır ve bu kozunu çok iyi kullanmaktadır. İnsan hakları ihlallerine ilişkin olarak kendisine yapılan sert bir uyarının olması halinde tepkisini ortaya koymaktadır. Örneğin, Devlet başkanları bu Avrupa ülkesine gerçekleştirecekleri ziyaretlerini iptal etmektedir.

Sonuç olarak ne Avrupa Birliği ne de Çin Halk Cumhuriyeti, karşılıklı ekonomik ilişkiden vazgeçecektir. Çin belki insan hakları konusunda daha dikkatli olmaya çalışacaktır ama sonuç yakın gelecekte pek de değişecekmiş gibi görünmemektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ADIBELLİ, Barış, **Pax Sinica**, İstanbul, IQ Sanat Yayıncılık, Aralık 2009
- ARI,Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2006
- BECKER, Jasper, **Ejder Şahlanıyor, Bugünkü Çin'e İçerden Bakış**, İstanbul, NTV Yayınları, 2007
- BEETHAM, David, **Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara, Liberte Yayınları, 2006
- BİLGİN, Hasan, **Stratejik Açıdan Çin**, Ankara, Usak Yayınları, 2010
- BOZKURT, Enver, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Asil Yayınevi, 2006
- BOZKURT, Enver, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006
- BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Uluslararası Ticarete GATT Düzeni**, Ankara, 1983
- CHEEK, Timothy, **Living With Reform: China Since 1989**, Canada, Fernwood Publishing, 2006
- COŞKUN, Vahap, **İnsan Hakları Liberal Açıdan Bir Tahlil**, Ankara, Liberte Yayınları, 2006
- ÇAĞIRAN, Mehmet Emin, **Uluslararası Alanda İnsan Hakları**, Ankara, Platin Yayınları, 2006
- ÇELEBİ, Aykut, **Avrupa Halklarının Birliği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2002
- DAĞI, İhsan, **İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye**, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2008
- DEDEOĞLU, Beril (der), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003
- DEMİR, Nesrin, **Avrupa Birliği Parlamentosu**, Ankara, Nobel Yayınları, 2005
- DOĞAN, İsmail, **Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, Ankara, Pegem Yayınları, 2005

- DÖNER, Ayhan, **İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003
- DURUL, Ferzan, **Küreselleşme ve İnsan Hakları**, İstanbul Toroslu Kitaplığı, 2008
- FAIRBANK, John King, **China: A New History**, Cambridge Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2006
- GEMALMAZ, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Beta Yayınları, 2003
- GEMALMAZ, Mehmet Semih, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, İstanbul, Legal Yayınları, 2005
- GÖNLÜBOL, Mehmet, **Uluslararası Politika**, Ankara, Atilla Kitapevi, 1993
- Günuğur, Haluk, **Avrupa Birliği'nin Hukuk Düzeni**, , Ankara, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi, 2007
- HOF, Ulrich Im, **Avrupa'da Aydınlanma**, İstanbul, Literatür Yayınları, Ocak 2004
- KHALIQ, Urfan, **Ethical Dimensions of the Foreign Policy of the European Union**, New York, Cambridge University Press, 2008
- KARLUK, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul, Beta Yayınları, 2007
- KAVALALI, Murat, **Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci**, Ankara, 2005, <http://e-kutup.dpt.gov.tr/ab/kavalalim.genisleme.pdf> (17.02.2008)
- KORAY, Meryem, **Avrupa Toplum Modeli**, Ankara, İmge Kitapevi, 2005
- MAZOWER, Mark, **Karanlık Kıta Avrupa'nın 20.Yüzyılı**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2003
- REİSOĞLU, Safa, **Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2001
- ROSKIN, Michael, "Çin: Geçmişin Etkisi", **Çağdaş Devlet Sistemleri**, Ankara, Adres Yayınları, 2009
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995

- TEKİNALP, Gülören, Ünal Tekinalp (der.), **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000
- TEZCAN, Ercüment, **Avrupa Birliği Hukukunda Birey**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002
- TEZCAN, Ercüment **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2005
- ÜNAL, Şeref, **Temel Haklar ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Yetkin Yayınları, 1997
- WEATHERLEY, Robert, **Politics In China Since 1949: Legitimizing Authoritarian Rule**, New York, Routledge, 2006
- WORTHING, Peter, **A Military History of Modern China**, London, Praeger Security International, 2007

MAKALELER

- ADIBELLİ, Barış, “Çin-Avrupa Birliği İlişkileri”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S. 10, Eylül 2007, s.55-72
- AKÇADAĞ, Emine, “Yükselen Güç Çin’in Dünden Bugüne Dış Politika Analizi”, 17.03.2010, www.bilgesam.com.tr, (01.04.2010)
- AKÇAY, Belgin, “Avrupa Birliği’nde Ekonomik Kriterler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.56, S.3, 2007, s.11-52
- ALGIERİ, Franco, “EU Economic Relations With China: An Institutionalist Perspective”, **The China Quarterly**, 2002, s.64-77
- ALSTON, Philip, J.H.H Weiler, “An EU Human Rights Policy”, (ed. Philip Alston), **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 1999, s.3-66
- AMANOV, Şatlık, “ABD’nin İnsan Hakları Politikası ve Çin- Doğu Türkistan Örneği”, **Avrasya Dosyası**, C.12, S.1, 2006, s.67-98
- ARSAVA, Füsün, “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5566.pdf>, (23.08.2009), s.117-124

- ARSAVA, Füsün, “AB’nin Anayasallaşma Sürecinde Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.3, S.2, 2004, s.1-9
- ARSAVA, Füsün, “Avrupa Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.5 S.1, 2005, s.1-17
- ARSAVA, Füsün, “AB Üyesi Devletlerin Temel Hak Bağlantıları”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.6,S.1, 2006, s.1-18
- BİCE, Hayati, “Doğu Türkistan’da Demografik Asimilasyon”, **Türk Yurdu Dergisi**, C.29, S.26, Eylül 2009, <http://haberakademi.net/haberyaz.asp/hbr=10093> (12.02.2010)
- BRODSGAARD Kjeld Erik and LIM Chee Kia, “EU-China: Managing a Strained Relationship”, 15 October 2009, www.eai.nus.edu.sg/BB483.pdf (15.09.2010), s.1-12
- ÇAVUŞOĞLU, Naz, “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi: ‘Katılım Meselesi’”, 2000, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg22/naz.pdf> (10.04.2009), s.306-327
- ÇOLAKOĞLU, Selçuk, “11 Eylül Sonrası Değişen Avrasya Dengeleri ve Çin-Orta Asya İlişkileri”, **OAKA**, C 1, S 2, 2006, s.38-55
- DOKUZLAR, Bircan, Hasan Yılmaz, Cenk Pala, “Çin’in Orta Asya Enerji Politikası”, **Avrasya Dosyası**, C.12, S.1, 2006, s.297-322
- DONELLY, Jack, “Human Rights: A New Standart of Human Civilization?” **International Affairs**, C.1, S.74, 1998, s.1-24
- DOYLE, Michael Anne-Marie Gardner, “İnsan Hakları ve Uluslararası Düzen”, Jean- Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne- Marie Gardner (der.), **İnsan Haklarının Küreselleşmesi**, Tokyo, United Nations University Press, 2007, s.1-20
- EFE, Haydar, “Avrupa Birliği’nin Dış İlişkilerinin Ayrılmaz Bir Parçası Olarak Birliğin İnsan Hakları Politikası”, 2009, <http://ido.sdu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi25.pdf>, (18.12.2009)
- ERIKSEN, Erik Oddvar “Why a Charter of Fundamental Human Rights in the EU?”, USA, **Ratio Juris**, C.16 S.3, 2003, s.352-373
- GOVISON, Rush, “Sivil ve Siyasal Haklar ile Sosyal ve Ekonomik Haklar Arasındaki İlişki Üzerine”, Jean- Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne-Marie Gardner (der.), **İnsan Haklarının Küreselleşmesi**, Tokyo, United Nations University Press, 2007, s.23-56

- GÖÇER, Mahmut “Avrupa Birliği ve Temel Hakların Korunması”, 2000, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/gocer.pdf (20.03. 2010), s.386-393
- GÖÇMEN, İlke, “Böyle Buyurdu Divan: Uluslararası Anlaşmalar ve Bu Kapsamda 1947 tarihli GATT ve DTÖ Anlaşması ve Eklerinin Topluluk Hukukunda Doğurduğu Etkiler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.57, S.3, 2008, s.253-335
- HİDAYET EKREM, Nuraniye “Çin-AB İlişkileri”, 16 Kasım 2005, <http://www.turksam.org.tr/a623.html>, (17.01.2010)
- HİDAYET EKREM, Nuraniye “Doğu Türkistan”, 7 Ocak 2005, <http://www.turksam.org.tr/a35.html>, (08.05.2010)
- HORNG, Der-Chin, “The Human Rights Clause in the European Union’s External Trade and Development Agreements” **European Law Journal**, C.9 S.5, 2003, s. 677-701
- İŞYAR, Ömer Köksal, “Rusya ve Çin’in Karşılaştırmalı Avrasya Stratejileri”, **Global Strateji Enstitüsü Dergisi**, www.globalstrateji.org (20.03.2008), s.32-46
- İZBUL, Ali İhsan, “Avrupa Birliği’nin Geleceği”, **Sayıştay Dergisi**, S.49, 2003, s.81-98
- KABOĞLU, İbrahim, “İnsan Hakları Belgeleri ve Koruma Mekanizmaları”, **İnsan Hakları (Konferans, Panel ve Sempozyumlar)**, Ankara, Ankara Barosu Yayınları, 2007, s.201-234
- KARACA, R.Kutay “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, **Akademik Bakış**, C.1, S.1, 2007, s.219-245
- KARAKAŞ, A.İşıl, “Ulusalüstü Anayasada Temel Haklar Problematikliği: Teorik Ve Pratik Sorunlar”, www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg22/ısl.pdf, (23.08.2009), s.292-305
- KARLUK, Rıdvan, “Avrupa Birliği’nin Orta Asya’ya Yönelik Stratejisi”, 18.02.2009, <http://gha.com.ua/yazar.php?id=30> (20.08.2010)
- KUÇURADI, İonna, “İnsan Hakları: Kavramı ve Çeşitleri”, **İnsan Hakları (Konferans Panel ve Sempozyumlar)**, Ankara, Ankara Barosu Başkanlığı, 2006, s.31-47

- KURTBAĞ,Ömer, “İnsan Hakları Koşuluna Dayalı Avrupa Birliği Dış İlişkileri ve Genişleme Politikası”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.1, S.2, 2002, s.101-119
- LEE, Suna, “2008 Olimpiyat Oyunları ve Çin’de İnsan Hakları Sorunu”, **Stratejik Analiz**, C.9, S.100, Ağustos 2008, s.75-81
- LINGLIONG, Zeng “A Preliminary Perspectives Of Negotiations Of EU-China PCA: A New Bottle Carrying Old Wine Or New Wine Or Both?”, **European Law Journal**, C.15, S.1, 2009, s.121-141
- MEN, Jing, “Chinese Perceptions of the European Union: A Review of Leading Chinese Journals” **European Law Journal**, C.12, S.6, Kasım 2006, s.788-806
- MOLLER, Kay, “ Diplomatic Relations and Mutual Strategic Perceptions: China and the European Union”, **The China Quarterly** 2002, s. 10-32
- ODER, Emrah, “Avrupa Topluluğunda Temel Hakların Korunması”, Tekinalp/Tekinalp (der), **AB Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2000, s.737-780
- QALUG, Abdürreşit Celil, “Günümüz Uygur Aile Yapısındaki Gelişmeler”, **Bilig Dergisi**, S.34, 2005, s.33-44
- RACK, Reinhard, Stafen Lausegger , “The Role Of The European Parliament: Past and Future”, (der. Philip Alston), **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 1999, s.801-838
- REÇBER Kamuran, Çiğdem Aydın, “Avrupa Birliği’nde Üye Devletler Tarafından İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Durumunda Öngörülen Yaptırımlar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 53, S. 1, 2004, s.89-113
- RIEDEL Eibe and Marin Will , “Human Rights Clauses in External Agreement”, Philip Alston (ed) **The EU and Human Rights**, New York, Oxford University Press, 2004, s.723-755
- SANDIKLI, Atilla “Geleceğin Süper Gücü Çin”, **Bilgi Strateji**, C.1, S.1, 2009, s.27-50
- SAUTENET, Antoine “The Current Status And Prospect Of The ‘Strategic Partnership’ Between The Eu And China: Towards The Conclusion Of The Partnership And Cooperation”, USA, **European Law Journal**, C.13, S.6, 2007, s.699-731

- SCHUTTER, Oliver De, “The EU Fundamental Rights Agency: Genesis and Potential”, **New Institutions for Human Rights Protection**, New York, Oxford University Press, 2009, s.93-137
- SCOTT, David, “China and EU: A Strategic Axis for the Twenty-First Century?”, **International Relation Copyright**, 2007, <http://ire.sagepub.com>, (04.03.2008), s.23-42
- SENARCLENS, Pierre de, “İnsan Hakları Siyaseti”, Jean- Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne- Marie Gardner (der.), **İnsan Haklarının Küreselleşmesi**, Tokyo, United Nations University Press, 2007, s.135-157
- SMITH, Karen E. “Speaking with One Voice? European Union Coordination on Human Rights Issues at the United Nations”, **Journal of Common Market Studies (JCMS)**, C. 44, S.1, 2006, s.113-137
- ŞAHİN, Adil, “Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik Sosyal Ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.59 S.4, 2010, s.711-766
- TABAK, Hüsrev, “Mao Devletinden Devlet Mao’suna: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim”, **Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi**, C.1, S.2, 2008, s.63-76
- TANGÖR, Burak “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları Sözleşmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.1, 2001, s.233-248
- TAŞDEMİR, Hakan Arif Bağbaşıoğlu, “Avrupa Birliği Hukuk Düzenindeki İnsan Hakları Anlayışına Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nın Getirdikleri”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.3, 2007, s.21-36
- TAŞDEMİR, Hakan, Hasan Demir, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C.2, S.2, 2002, s.85-100
- TEZCAN, Durmuş, “AİHS’ne Ek 14 Nolu Protokol Ve Usule İlişkin Reform Çalışmaları”, **İnsan Hakları**(Konferans, Panel ve Sempozyumlar), Ankara Barosu Yayınları, 2007, s.149-180
- TONUS, Özgür, Sanem Baykal, “Avrupa Birliği Anayasal Antlaşma Taslağı Üzerine Değerlendirmeler”, **Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, C.19, S.1-2, 2004, s.115-132
- TÜRKMEN, Füsün, “Birlik Politikaları”, Beril Dedeoğlu (der), **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, İstanbul, Boyut Yayınları, 2003, s.133-148

- WACKER, Gudrun, “Track Two Dialogue on EU-China-Relations and Cross Strait Relations”, London, LSE, 29-31 May 2009, www.swp-berlin.org/common/getdocument.php?assete_id=6454 (08.09.2010), s.1-7
- WILLIAMS, Andrew “Mapping Human Rights, Reading the European Union”, USA, **European Law Journal**, C.9, S.5, 2003, s.659-676
- ZELIN, Su “Anayasanın Işığında İnsanları Isıtır”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, 2007, s.77-81
- ZHUSSIPBEK, Galym “Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası’nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 5, S.19, 2009, s.71-88

RESMİ BELGELER VE RAPORLAR

- “Amsterdam Antlaşması”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997d/htm/11997d.html> , (20.04.2009)
- Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu Kuran Antlaşma”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11957/tif/TREATIES_1957_EURATOM_1_EN_0001.tif
- Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi İşbirliği, <http://www.avrupakonseyi.org.tr/haberler/23-10-07.htm>, (10.04.2009)
- “Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11957/tif/TREATIES_1957_CEE_1_EN_0001.tif, (23.04.2009)
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türkçe versiyonu için bakınız: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/3BAA147F-29C9-48CE-AF64-FB85A86B2433/0/TurkishTurc.pdf>, (11.04.2010)
- Avrupa Konseyi, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, (18.09.2010)

- “Avrupa Kömür Çelik Topluluğunu Kuran Antlaşma”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi,
http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11951K/tif/TREAITES_1951_CECA_1_EN_0001.tif, (23.04.2009)
- Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar,
www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2969/at1.pdf, (23.04.2009)
- “AB’nin Geleceği Konvansiyonu”,
<http://european-convention.eu.int/bienvenue.asp?lang=EN>,(10.12.2010)
- AB Brüksel Zirvesi Sonuç Metni, 16-17 Aralık 2004,
www.belgenet.com/arsiv/ab/brukselzirve_122004.html, (13.8.2010)
- Birkelbach Raporu,
<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=EN&id=69>, (20.12.2009)
- Birleşmiş Milletler, Binyıl Bildirgesi,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/mill_decl_turkce.pdf, (20.01.2011)
- Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi,
<http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>, (12.11.2009)
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, Giriş Bölümü,
<http://www.un.org/en/documents/charter/preamble.shtml>, (12.11.2009)
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, Birinci ve İkinci Bölüm,
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>,
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter2.shtml>, (12.11.2009)
- Birleşmiş Milletler, Gelişme Hakkına Dair Bildiri,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin1312.pdf , (20.01.2011)
- Birleşmiş Milletler, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi,
http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf , (20.01.2011)
- C-29/69, Stauder [12.11.1969] ECR 419
- C-11/70, Internationale Handelsgesellschaft [17.12.1970] ECR 1125
- C-4/73, Nold [14.05.1974] ECR 491

- Commission Communication, **On The Inclusion of Respect for Democratic Principles and Human Rights in Agreements Between the Community and Third Countries**, COM (95)216, 23.05.1995
- Commission Working Document, Accompanying: Close Partners Growing Responsibilities, Brussels, COM (2006) 631 final, 24.10.2006, http://trade.ec.europa.eu/docs/2006/october/tradoc_130791.pdf, (08.09.2010)
- Common Foreign and Security Policy, http://ec.europa.eu/word/what/Working_for_a_safer_word/index_en.htm, (08.09.2010)
- Communication From Commission to the Council and the European Parliament: EU-China: Closer partners, growing responsibilities, Brussels, 24.10.2006, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriSerx/site/en/com2006-0631en01.pdf>, (18.09.2010)
- Council Of The European Union, “**EU Annual Report on Human Rights 2008**”, 27 November 2008, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105, Brussels, <http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02en08.pdf>, (14.03.2010)
- Council Of The European Union, “**Copenhagen European Council 21-22 June 1993 Presidency Conclusions**”, SN 180/1/93 REV1
- Council of The European Union, Declaration by The Presidency on Behalf of The European Union Regarding the Recent Executions of Nine Persons in Xinjiang, Brussels, 12 November 2009 15843/09 (presse 326)P 125/09, http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/cfsp/111098.pdf, (12.04.2010)
- Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, www.counsellors.gov.tr/upload/CHC/webaralikrapor.doc, (18.05.2010)
- Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu, http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/107965.pdf, (17.04.2010)
- Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası, <http://english.people.com.cn> (04.06.2010)
- Çin Anayasasının Bölümleri, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter2/chapter20101.htm> (04.06.2010)
- “Çin-AB İnsan Hakları Diyalogunun Yeni Turu Yapıldı”, <http://www.turkish.cri.cn/781/2009/11/21/1s/21437.htm> (14.03.2010)

- Çin'deki Gelişmeleri Takiben Avrupa Birliği Adına Yayınlanan Deklarasyon, 9 Temmuz 2009, http://www.consillium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/en/efs/109077.pdf, (12.10.2009)
- Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı, <http://www.avrupa.info.tr/EUCSD,D.hag.html?LanguageID=1>, (22.01.2011)
- “Denouncing Human Rights Violations”, Avrupa Birliği Parlamentosu Resmi Sitesi, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=69&pageRank=2=2&language=ENG>, (18.03.2010)
- DİHAA Küresel Hedefleri, <http://www.avrupa.info.tr/EUCSD,D.hag.html?pageindex=1> (22.01.2011)
- European Council The President , Brussels, 4 October 2010, Introductory remarks by Herman Van Rompuy, http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/116876.pdf, (02 Kasım 2010)
- EEC/China Joint Committee, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/89/31&format=HTML&aged=0language=EN&guilanguage=EN> (12.09.2010)
- EU Annual Report on Human Rights 2008, Brussels, 27 November 2008, Council of The European Union, 14146/2/08 REV 2, COHOM 105, <http://www.consillium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en08.pdf>, (20.05.2010)
- EU-China Relations, Avrupa Birliği Resmi Sitesi, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/95/97&format=HTML&aged=0language=EN&guilanguage=en> (18.09.2010)
- EU-China Human Rights Dialogue, http://ec.europa.eu/delegations/china/eu-china/political-relations/humain_rights_dialogue/index_en.htm, (20.08.2009)
- “EU Guidelines on Human Rights Dialogues With Third Countries– update”, www.consillium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16526.en08.pdf, (20.08.2009)

- Guidelines on Human Rights,
<http://www.consilium.europa.eu/showPage.aspx?id=1681&lang=EN>,
(20.08.2009)
- Human Rights Watch, Human Rights Developments in China 1999,
<http://www.hrw.org/legac/press/1999/oct/china1014bg.htm> (12.09.2010)
- Human Rights Watch, “China: Human Rights Concerns in Xijiang”. October 2001, “Xiajiang after September 11”,
<http://www.hrw.org/en/reports/2001/10118/china-human-rights-concerns-xinjiang> (18.09.2010)
- Limburg Prensipleri,
<http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd5790.html>, (20.01.2011)
- “Lizbon Antlaşması”, 07.02.2008, <http://www.euractiv.com.tr/yazici-sayfasi/link-dossier/lizbon-antlasmasi>, (10.12.2009)
- Human Rights Watch, World Report Chapter:China, Events 2009,
www.hrw.org/en/node/87491 (19.08.2010)
- “Maastricht Antlaşması”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi,
http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002M/htm/C_2002325EN.000501.html
(23.08.2009)
- “National Human Rights Action Plan of China” (2009-2010),
www.cfr.org/publication/19095/national-human-rights-action-plan-of-china-20092010.html (12.09.2010)
- “Nice Antlaşması”, Avrupa Birliği Resmi Sitesi,
http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf
(20.04.2009)
- “Parliament and Human Rights”, Avrupa Birliği Parlamentosu Resmi Sitesi,
<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?language=EN&id=69> (18.03.2010)
- “Reform ve Dışa Açılmanın Anayasal Güvencesi”, 25.12.2008,
<http://turkish.cri.cn/281/2008/12/25/1s106979.htm> (04.06.2010)
- Speech by Sir Leon Brittan Vice- President of the European Commission
“Engaging China”, EU China Academic Network Annual Conference,
London, 2 February 1998,
<http://europa.eu/rapid=pressReleasesAction.do?referece=SPEECH/98/21&format=HTML&aged=0&language=EN&guilanguage=en> (12.09.2010)

- The European Court of Human Rights Some Facts and Figures 1998-2008, European Court of Human Rights
<http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/ACF07093-1937-49AF-8BE6-36FE0FEE1759/0/FactsAndFiguresENG10ansNov.pdf>, (11.04.2010)
- “Tibet’te Beyaz Kitap Yayınlandı.” ,
<http://trl.chinabroadcast.cn/281/200903/02/1s110372.htm>, (08.03.2010)
- UK Foreign Office Releases 2009 Annual Report on Human Rights, 1 April 2010,
<http://www.savetibet.org/media-center/ict-news-reports/uk-foreign-office-releases-2009-annual-report-human-rights>, (10.09.2010)
- Uluslararası Af Örgütü, 2010 Raporu: Çin,
www.amnesty.org/ai/system/files/AfOrgutuYillikRapor.pdf, (18.08.2010)
- Uluslararası Af Örgütü, “İlk Adım, İnsan Hakları Eğitimine Başlangıç İçin El Kitabı”, www.amnesty.org.tr, (12.09.2010)
- UTKU, Ahsen, Nükleer Denemeler,
<http://doguturkistanplatformu.org/kitap>, (12.8.2009)
- 16 Aralık 1977 tarih, 32/120 sayılı Genel Kurul Kararı, General Assembly Of The United Nations, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/313/55/IMG/NR031355.pdf?OpenElement>, (21.09.2010)
- 12.07.1993 tarih, 157/23 Genel Kurul Kararı, General Assembly Of The United Nations,
[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(symbol\)/a.conf.157.23.en](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(symbol)/a.conf.157.23.en), (04.09.2010)
- 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul Kararı, “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin ilkeler”,
<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Paris%20Ilkeleri.pdf> , (18.12.2009)
- 16.03.1998 tarih ve 622/98/EC sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities**, L 85/1, 20.03.1998
- 29.04.1999 tarih, 976/1999 sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities**, L 120/1, 08.05.1999
- 29.04.1999 tarih, 976/1999 sayılı Konsey Tüzüğü, **Official Journal of the European Communities**, L 120/8, 08.05.1999

- 20.12.2006 tarih, 1889/2006 sayılı Tüzük, **Official Journal of the European Communities**, L 386/1, 29.12.2006
- 2009 ABD İnsan Hakları Raporu, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor , 11 Mart 2010. www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009eap/135989.htm (18.8.2010)
- 7th EU-China Summit, The Hague, 8 December 2004, http://www.concilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/82998.pdf(08.09.2010)
- 10th China-EU Summit Beijing, 28 November 2007 http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/97355.pdf (08.09.2010)
- 11th EU-China Summit Prague, 20 May 2009, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107965.pdf (08.09.2010)

GAZETE YAZILARI- İNTERNET KAYNAKLI HABERLER

- AÇA, Fatih, “Doğu Türkistan’da Hayat”, (Doğu Türkistan Federasyonu Türkiye Koordinatörü Mir Haydar Türkoğlu’nun ntvmsnbc’ye verdiği röportajdan), 12.07.2009, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24982815/>, (20.10.2009)
- “Avrupa Birliği’nde Lizbon Antlaşması Dönemi Başlıyor”, 01.12.2009, <http://www.abhaber.com/haber.php?id=28216> (12.12.2009)
- “Avrupa Komisyonu Lizbon Antlaşmasının Yürürlüğe Girmesini Memnuniyetle Karşılıyor”, 01.12.2009, http://www.avrupa.info.tr:80/News_Archive/Dec2009.Dec20091201-01.html?LanguageID=1 (12.12.2009)
- Almanyahaber,18 Nisan 2008, www.habercininyeri.com (24.11.2009)
- AB-Çin Zirvesi, 07 Ekim 2010, www.abhaber.com/haber.php?id=31962 (09.10.2010)
- BİLDİK, Nur Niyaz “ ‘Özgür Tibet’ İçin Budist İsyanı Sürüyor.” <http://www.habervesaire.com/haber/386/31.03.08> (11.06.2009)

- “Birleşmiş Milletler, ÇKP’ye Canlı Organ Toplama Suçlamasının Araştırılıp Katillerin Cezalandırılmasını Emretti” 15 Aralık 2008, www.clearharmony.net/articles/200812/4935.html (17.01.2011)
- BUĞDAYCI,O.,“Karanlık Bir Üs: Sujiatun”, 15 Şubat 2010, **The Epoch Times**
- Çin Uygur Özerk Bölgesinde Yaşanan Gelişmelere Avrupa’dan Tepki, 07.07.2009. <http://www.euractiv.com.tr> (26.05.2010)
- “Çin Almanya’ya Tepkili” , 24.9.2007, **Deutsche Welle**
- “Çin Almanya Ekonomik İşbirliği Güçlendirilmeli”, 30.01.2009, **China Radio International**, (17.04.2010)
- “Çin Fransa arasında buzlar eriyor”, 01.4.2009, www.euractiv.com.tr (26.5.2010)
- “Çin’den Fransa’ya Ticaret Tehdidi”, 4 Aralık 2008, www.BBCTURKISH.com
- “Çin Obama’nın Dalay Lama’la görüşmesine tepki gösterdi”, 19.02.2010, <http://turkish.cri.cn/781/2010/02/19/1s124092.htm>, (17.01.2011)
- EPSTEIN Gady, “Like After The ,Nobel: Will China Make Nations Pay? Will Liu Xiaobo Be Forgotten?”, 10 December 2010, http://blogs.forbes.com/gadyepsten/2010/12/10/life_after_the_nobel_will_china_make_nations_pay_will_liu_xiaobo_be_forgotten/, (18.01.2011)
- Falun Gong Nedir?, www.falundafatr.org/yeni/html/yeni_flgindex.html, (05.11.2010)
- “Hao Gui, Saharov Ödülü Çinli İnsan Hakları Savucusuna”, <http://www.dw.word.de/dw/article/0.3881865.00.html> (14.03.2010)
- İdam Cezasına Karşı III. Dünya Kongresi, 1-3 Şubat 2007, Paris, <http://www.istanbulbarosu.org.tr/images/haber/parisraporu2007.doc>, (18.01.2011)
- KAYMAZ, Sadi, “Çin’de Kaç Kişi, Neden, Nasıl idam ediliyor?”, http://dha.com.tr/n.php?n=cinde_kac_kisi_neden_nasil_idam_ediliyor_2009_12_30 (18.01.2011)
- KAYMAZ, Sadi, “Çin’de İşgücü Maliyetleri Artışı Tehdit mi Fırsat mı?”, 13.07.2010, <http://www.dragonomi.com> (05.11.2010)

- KIRCHNER, Ruth, “Almanya Çin Arasında Yeni Dönem”, **Deutsche Welle**, (17.07.2010)
- KOÇMAN, H. “Uluslararası Af Örgütü Çin’in Organ Nakli Endüstrisine Bulaşan İlaç Firmalarını Uyardı”, 2 Ekim 2010, **The Epoch Times**
- “Kopenhag Kriterlerinin En Önemli Unsuru Olan İnsan Hakları Konusunda, Avrupa Birliği’nin Yeni Talepleri Var”, **ntvmsnbc**, 4 Haziran 2004
- KÖKLÜ, Ç. “Çin ve Norveç’ten Nobel Ödül Törenine Katılımla İlgili Zıt Açıklamalar”, 7 Aralık 2010, **The EpochTimes**
- LEE, J., “Çin Komünist Partisinin (ÇKP) Var Gücüyle Örtmeye Çalıştığı İstatistikler”, 6 Ağustos 2010, **The Epoch Times**
- MATAS David, David Kilgour, “Kanlı Kampanya (Çin’deki Falun Gong Uygulayıcılarından, Organ Toplanmasına Yönelik Suçlamalara İlişkin Gözden Geçirilmiş Rapor)”, 31 Ocak 2007, <http://organharvestinvestigation.net/report0701/report20070131-tk.pdf> / (17.01.2011)
- “Nobel Ödülü Neden Çin’e gitti?”, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=4230, (19.01.2011)
- “Ölüm Cezası: Dünya Çapında 20000 Kişi Ölümü Bekliyor”, 20 Nisan 2006, www.amnesty.org.tr/ai/node/564 (17.01.2011)
- “Pekin:Nobel Barış Ödülü Amacından Saptırılıyor”, 08.10.10. www.euronews.com (11.10.2010)
- RICHARDSON, Sophia “EU/China: Ashton Should Raise Human Rights in China”, 27 April 2010, <http://www.hrv.org/en/news/2010/04/27/euchina-ashton-should-raise-human-rights-china> (10.09.2010)
- Sakharov Ödülü Hu Jia’nın, 23 Ekim 2008, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/101081023_hu_Jia.shtml (14.03.2010)
- “Tibetlilerin Çin’i Protestosu AB’de Kafa Karıştırdı”, 26.3.2008, www.euractiv.com.tr (26.5.2010)
- “Uzun ince bir yol: Almanya-Çin İlişkileri”, <http://www.dw-word.de/dw/article/0,5578816,00.html>

ÖZET

Bu tezin amacı, Avrupa Birliği'nin dış ilişkilerinde insan hakları kavramının yerini ve önemini belirlemektir. Bu amaçla, ilk olarak Avrupa Birliği tarihçesi içinde insan hakları kavramının nasıl bir gelişme gösterdiği incelenmiştir. Daha sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin tarihçesinden ve sosyo-kültürel yapısından bahsedilmiş ve insan hakları ihlallerine yer verilmiştir. Son olarak da Avrupa Birliği- Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik ilişkisine değinilmiştir. Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin ekonomik ilişki içinde olduğu Çin'deki insan hakları ihlalleri sorununu ikinci plana ittiği, ekonomik çıkarlarını ise ön plana aldığı savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Çin, dış politika, insan hakları.

ABSTRACT

The purpose of this thesis to determine the situation and importance of the human rights concepts in the European Union's foreign affairs. For this purpose, firstly, the concept of human rights within the European Union's history has shown how the development was investigated. Then, histories and socio-cultural structures of People's Republic of China were mentioned and human rights violations were included. Lastly, the European-China relationship is underlined economic and politic. In this thesis argued that European Union take into first plan the economic interest than the human rights violations in China.

Key Words: European Union, China, foreign affairs, human rights

EK 1 ÇİN HARİTASI

EK 2:**TABLO:2 AB'nin İhracat Yaptığı Ülkeler*** IMF, EUROSTAT-COMEXT (EU)
Value (Mio euro) and variations (%)

Main partners	2005		2006		2007		2008		Jan-Jun 2009	
	Value	05/04	Value	06/05	Value	06/05	Value	07/06	Value	09/08
North America	277096	8,4	296170	6,9	287665	-2,9	276309	-4	112126	-20
United States	252683	8,3	268992	6,4	261290	-2,9	249600	-4,5	100917	-20,4
Canada	23898	9,5	26692	11,7	25863	-3,1	26111	1	10986	-15,7
China	51825	8,3	63784	23,1	71887	12,7	78474	9,2	37416	-5,3
Japan	43749	2,8	44752	2,3	43736	-2,3	42410	-3	17274	-19,9

TABLO:3 AB'nin İthalat Yaptığı Ülkeler*
Value (Mio euro) and variations (%)

Main partners	2005		2006		2007		2008		Jan-Jun 2009	
	Value	05/04	Value	06/05	Value	06/05	Value	07/06	Value	09/08
North America	181213	3,5	195284	7,8	205062	5	210743	2,8	94056	-10,9
United States	163511	3,2	175218	7,2	181455	3,6	186,56	2,8	85059	-9,6
Canada	17379	6,3	19741	13,6	23282	17,9	23824	2,3	8865	-21,8
China	160327	24,6	194831	21,5	232517	19,3	247655	6,5	102696	-8,4
Japan	74064	-0,8	77288	4,4	78336	1,4	75156	-4,1	28024	-29

TABLO:3 AB'nin Ticaret Dengesi*
Value (Mio euro) and variations (%)

Main partners	2005	2006	2007	2008	Jan-Jun 2009
North America	95884	100887	82603	65566	18070
United States	89172	93773	79835	63041	55858
Canada	6519	6951	2580	2287	2121
China	-108502	-131046	-160630	-169181	-65280
Japan	-30315	-32537	-34600	-32747	-10750